

**PÜRÜZSÜZ YAŞLANMA:
YAŞLANMA KARŞITLIĞI, BEDEN VE
BENLİK DENEYİMLERİ ÜZERİNE
FENOMENOLOJİK BİR İNCELEME**

Recep Bozkurt
Doktora Tezi
Danışman: Doç. Dr. Ahmet Ayhan KOYUNCU
Aralık, 2023
Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

**PÜRÜZSÜZ YAŞLANMA:
YAŞLANMA KARŞITLIĞI, BEDEN VE BENLİK
DENEYİMLERİ ÜZERİNE FENOMENOLOJİK BİR
İNCELEME**

Hazırlayan
Recep BOZKURT

("Bireysel ve Toplumsal Psikoloji" tematik alanında 100/2000 YÖK Doktora Bursiyeri)

Danışman
Doç. Dr. Ahmet Ayhan KOYUNCU

AFYONKARAHİSAR 2023

ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Doktora tezi olarak sunduğum “**Pürüzsüz Yaşlanma: Yaşlanma Karşıtlığı, Beden ve Benlik Deneyimleri Üzerine Fenomenolojik Bir İnceleme**” adlı çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde bilimsel etik kurallara ve atıf gösterme ilkelerine riayet ettiğimi belirterek aksi bir durumun tespiti hâlinde sorumluluğun tamamen bana ait olduğunu kabul, beyan ve taahhüt ederim.

25/12/2023

İmza

Recep BOZKURT

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ENSTİTÜ ONAYI

Öğrencinin	Adı- Soyadı	Recep BOZKURT
	Numarası	190657103
	Anabilim Dalı	Sosyoloji
	Programı	Sosyoloji
	Program Düzeyi	☐ Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐ Sanatta Yeterlik
Tezin Başlığı	Pürüzsüz Yaşlanma: Yaşlanma Karşıtlığı, Beden ve Benlik Deneyimleri Üzerine Fenomenolojik Bir İnceleme	
Tez Savunma Sınav Tarihi	25.12.2023	
Tez Savunma Sınav Saati	11:00	

Yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez, Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek ☒oy birliği – ☐oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Elbeyi PELİT
MÜDÜR

Bu tez, Enstitü Müdürlüğünce kontrol edilerek, elektronik imza kullanılarak onaylanmıştır.

ÖZET

PÜRÜZSÜZ YAŞLANMA: YAŞLANMA KARŞITLIĞI, BEDEN VE BENLİK DENEYİMLERİ ÜZERİNE FENOMENOLOJİK BİR İNCELEME

Recep BOZKURT

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

Aralık, 2023

Danışman: Doç. Dr. Ahmet Ayhan KOYUNCU

Türkiye ve dünyada yaşam süresinin uzaması yaşlanma, yaşlılık ve yaşlanma karşıtlığı gibi konuları gündeme getirmektedir. Bilimsel, teknolojik ve tıbbi gelişmelere paralel olarak, bedene yönelik yaşlanma karşıtı (anti-aging) müdahaleler artış göstermektedir. Yaşlanma bedende cisimleşmektedir. Bu nedenle beden, yaşlanma ve benlik arasında ayrılmaz, iç içe geçmiş bir ilişki söz konusudur. Bu bağlamda çalışmanın konusu, bedende meydana gelen yaşlanma belirtilerini ortadan kaldırmak için estetik cerrahi müdahale yaptıran kişilerin yaşlanma deneyimine yöneliktir. Çalışmanın amacı; yaşlanma karşıtlığı müdahalesinde bulunan kişilerin beden ve benlik algısını, müdahaleye götüren bireysel ve sosyal deneyimlerini, yaşlanma, yaşlılık ve yaşlı beden algısını incelemektir. Bu çalışma, nitel araştırma yöntemi benimsenerek, fenomenolojik desen ile tasarlanmıştır. Bu kapsamda amaçlı ve kartopu örneklem tekniği kullanılarak 29 kişi ile derinlemesine görüşme yapılmıştır. Elde edilen veriler, MAXQDA 20 programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda; bedenlerine yaşlanma karşıtı müdahalede yaptıran kişilerin, yaşayan ve algılayan bir varlık olarak bedenlerini önemli gördükleri, beden ile benlik algısı arasında sıkı bir ilişki kurdukları ve bu nedenle biyolojik yaşlanmanın bedende cisimleşen belirtilerini ortadan kaldırmaya çalıştıkları tespit edilmiştir. Öyle ki bedene müdahale öncesinde kişilerin düşük benlik algısına, müdahale sonrasında ise yüksek benlik algısına sahip oldukları görülmüştür. Yaşlı beden; zayıf, eksik, kusurlu, patolojik, dezavantajlı ve ölümlüğü çağrıştıran beden olarak algılanmaktadır. Genç ve pürüzsüz bedenin ise beğenildiği, partner ilişkisinde avantaj sağladığı ve iş piyasasında tercih edildiği tespit edilmiştir. Toplum da yaşlı bedene yönelik ayrımcı söylemin olduğu ve bu nedenle yaşlı/yaşlanan bedenin damgalanmasını ortaya çıkardığı anlaşılmıştır. Bu nedenlerle kişiler, yaşlanma karşıtı müdahalede bulunmuşlardır. Müdahaleleri yaptıran kişilerin “popüler/ideal beden” prototipi algısına sahip oldukları görülmüştür. Müdahale sonrasında “tek tip beden tipolojisi” ortaya çıkmakta ve kişiler, “doğallığa övgülerini” dile getirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Beden, benlik, yaşlanma, yaşlanma karşıtlığı (anti-aging), pürüzsüz yaşlanma

ABSTRACT

SMOOTH AGING: A PHENOMENOLOGICAL STUDY ON ANTI-AGING, BODY AND SELF EXPERIENCES

Recep BOZKURT

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF SOCIOLOGY**

December, 2023

Advisor: Assoc. Dr. Ahmet Ayhan KOYUNCU

The increase in life expectancy in Turkey and the world brings up issues such as aging, old age and anti-aging. In parallel with scientific, technological and medical developments, anti-aging interventions for the body are increasing. Aging is embodied in the body. Therefore, there is an inseparable, intertwined relationship between the body, aging and the self. In this context, the subject of the study is about the aging experience of people who have undergone plastic surgery to eliminate the signs of aging in the body. Purpose of the study; To examine the body and self-perception of people who undergo anti-aging intervention, their individual and social experiences leading to the intervention, and their perception of aging, old age and the elderly body. This study was designed with a phenomenological pattern by adopting the qualitative research method. In this context, in-depth interviews were conducted with 29 people using purposeful and snowball sampling techniques. The data obtained was analyzed through the MAXQDA 20 program. In the results of working; It has been determined that people who have anti-aging interventions on their bodies consider their bodies important as a living and perceiving being, establish a close relationship between the body and self-perception, and therefore try to eliminate the symptoms of biological aging embodied in the body. So much so that it has been observed that people have a low self-perception before the intervention and a high self-perception after the intervention. Old body; It is perceived as a weak, incomplete, defective, pathological, disadvantaged body that evokes death. It has been determined that a young and smooth body is appreciated, provides an advantage in partner relationships and is preferred in the job market. It has been understood that there is a discriminatory discourse towards the elderly body in society and therefore it reveals the stigmatization of the elderly/aging body. For these reasons, people have made anti-aging interventions. It has been observed that people who undergo interventions have a perception of the "popular/ideal body" prototype. After the intervention, a "uniform body typology" emerges and people express their "praise for naturalness".

Keywords: Body, self, aging, anti-aging, smooth aging

ÖN SÖZ

Yaşlı bir insan öldüğünde, bir kütüphane yanmış gibidir (Afrika Atasözü). Derin manalar içeren bu atasözü, yaşlıların tarihi birikimini ve deneyimlerini yoğun biçimde anlatmaktadır. Bilimsel, tıbbi ve teknolojik gelişmelerle birlikte, insanın ortalama yaşam süresi tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar uzamaktadır. Bu gelişmelere paralel olarak yaşlılara ve yaşlı bedene olan bakış açısı sarsılmaktadır. Neredeyse hemen herkesin kendi bedenini beğenmeyerek estetik cerrahi müdahaleye yönelmesi, özel olarak ise bedeni gençleştirmek için yaşlanma karşıtı müdahalede bulunması, bu çalışmanın yapılmasında iti güç olmuştur.

Bu çalışma, tek bir kişinin ürünü olarak ortaya çıkmamıştır. Bu nedenle üzerimde emeği olan güzel insanlara teşekkür etmeden geçmem eksik olacaktır. Lisans ve lisansüstü eğitim yıllarımda hem akademiye hem de hayata yönelik tecrübelerini aktaran, tez yazım sürecinde beni özgür bırakarak sonsuz düşüncenin ufkunda keyifle kaybolmayı öğreten danışmanım Doç. Dr. Ahmet Ayhan Koyuncu'ya teşekkürü bir borç bilirim. Çalışmanın saha araştırması ve veri analiz süreçlerinde beni yalnız bırakmayan, motive ederek deneyimlerini aktaran Dr. Öğr. Üyesi Meryem Şahin'e; pozitivist bir akademisyen olarak tanımladığım ve sosyolojik araştırma yöntemine dair becerimin gelişmesine katkı sağlayan Prof. Dr. Reşat Açıkgöz'e; tez jürisinde yer alarak çalışmanın olgunlaşmasına katkı sunan Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Erkol ve Doç. Dr. Hüseyin Çil'e; doktora çalışmamın başından sonuna kadar yanımda olan, eleştiri ve önerileriyle katkı sunan sevgili dostum Öğr. Gör. Muhittin Evren'e; çalışmanın metodoloji bölümünü okuyarak eleştiriler sunan güzel insan Dr. Serhat Toker'e; bu zorlu süreçte desteklerini esirgemeyen, metnin son okumasını yaparak yazım ve imla yanlışlarını düzelten Şair, Yazar Eyyüp Akyüz'e; bir araya gelişlerimizde tez çalışmasına dair ufuk açıcı fikirlerini paylaşan kıymetli arkadaşım Dr. Ahmet Usanmaz'a; bu çalışmanın ortaya çıkmasında önemli aktörler olan katılımcılara; doktora eğitim sürecine bir nebze de olsa ekonomik katkı sunan 100/2000 YÖK Doktora burs programını başlatan YÖK'e; 6 Şubat depremi sonrası BİÇABA burs programını başlatan TÜBİTAK'a ve projede yer almama imkan tanıyan Prof. Dr. Muammer Tuna'ya; bana inanan, eğitim hayatımın en zorlu süreçlerinde maddi manevi desteklerini eksik etmeyen emektar babam ve anneme; dostluğun en güzel örneklerini yaşatan kardeşlerime; lisansüstü eğitime başladığım dönemde hayatıma giren, sevgiyi ve bağlılığı en içten duygularla yaşatan eşim Muhabbet'e; ismini saydığım ve sayamadığım değerli birçok insana sonsuz teşekkür ve şükranlarımı sunarım.

Bu çalışmayı babam Ramazan ve annem Perihan'a ithaf ediyorum. Sağlıklı ve huzurlu bir yaşlılık dönemi geçirmeleri dileğiyle...

Recep BOZKURT
2023, Afyonkarahisar

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI	ii
ENSTİTÜ ONAYI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN TEORİK ARKA PLANI BEDEN, BENLİK, YAŞLANMA VE YAŞLANMA KARŞITLIĞI

1. SOSYOLOJİK BİR OLGU OLARAK BEDENİN ANLAMI VE TARİHSEL SERENCAMI.....	9
2. SOSYAL YAPILANDIRMACI BEDEN YAKLAŞIMI	13
1.1. İKTİDAR VE PASİFLEŞTİRİLMİŞ ÜRETKEN BEDEN	14
1.2. PERFORMATİF BEDEN	16
1.3. PROJE BEDEN	18
1.4. UYGARLAŞMA VE BEDEN	19
1.5. SOSYAL DÜZEN VE BEDENSELLEŞMİŞ ÖZNE	20
1.6. MADDESEL BİR GERÇEKLİK OLARAK BEDEN	21
1.7. SINIFSALEŞİTİRLİĞİN BEDENSEL TEMSİLİ: HABİTUS, ALAN VE BEDENSEL SERMAYE	22
3. FENOMENOLOJİK BEDEN YAKLAŞIMI.....	27
3.1. FENOMENOLOJİK BEDEN YAKLAŞIMI ÖNCESİ FELSEFİ TARTIŞMA: MAKİNE BEDEN VE BEDENİN TAMİRİ	28
3.2. BEDENİN FENOMENOLOJİSİ.....	34
3.2.1. Bedenlenme	36
3.2.2. Yaşayan Beden.....	38
3.2.3. Bilinçli Beden	40
4. BENLİK.....	42
4.1. BEDEN VE BENLİK İLİŞKİSİ.....	45
4.1.1. Benliğin ve Bedenin Sembolik Etkileşimi.....	48
4.1.2. Ayna Benlik ve Ayna Beden	50
4.1.3. Benliğin Toplumsal Üretimi: İdeal Benlik ve Benliğin Vitriini Olarak Beden Sunumu	52
4.1.4. Refleksif Benlik ve Beden	60
5. YAŞLANMA VE YAŞLILIK.....	62
5.1. YAŞLANMA TÜRLEİ.....	64
5.2. YAŞLILIK İLİŞKİN SOSYOLOJİK KURAMLAR	65
5.3. YAŞLI AYRIMCILIĞI	69
5.4. ANTI-AGING KAVRAMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ	71
5.5. YAŞLANMA KARŞITI UYGULAMALAR	72

5.5.1. Estetik Cerrahi: Cerrahi ve Cerrahi Dışı Uygulamalar	73
---	----

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

1. ARAŞTIRMA KONUSUNA İLİŞKİN LİTERATÜR VE ÇALIŞMANIN ÖZGÜNLÜK DEĞERİ	76
2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	80
2.1. ARAŞTIRMANIN DESENİ: FENOMENOLOJİK YAKLAŞIM.....	81
2.2. ARAŞTIRMADA KULLANILAN VERİ TOPLAMA TEKNİĞİ VE SÜRECİ ...	84
2.3. KATILIMCILARA ERİŞİM.....	89
2.4. KATILIMCILARIN GENEL ÖZELLİKLERİ	91
2.5. VERİLERİN ANALİZİ.....	97
2.6. ARAŞTIRMANIN İNANDIRICILIĞI, AKTARILABİLİRLİĞİ, TEYİT EDİLEBİLİRLİĞİ VE TUTARLILIĞI.....	100
2.7. SAHA İZLENİMLERİ: MEKÂN VE BEDEN.....	101

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARININ TARTIŞILMASI VE YORUMLANMASI

1. BENLİK ALGISI: KENDİ VE BAŞKASININ GÖZÜNDE “BEN”	105
1.1. BENLİK ALGISI	106
1.1.1. Olumlu Benlik.....	106
1.1.2. Olumsuz Benlik.....	107
1.2. BAŞKASININ AYNASINDA BEN	109
1.2.1. Olumlu Benlik.....	109
1.2.2. Olumsuz Benlik.....	110
2. YAŞLANMA, YAŞLI VE YAŞLI BEDEN ALGISI	111
2.1. YAŞLI ALGISI	112
2.1.1. Psikolojik Yönden Algılama	113
2.1.2. Beden Üzerinden Algılama	114
2.1.3. Sosyal Yönden Algılama	115
2.2. YAŞLANMAYA BAKIŞ.....	115
2.2.1. Doğal Bir Süreç.....	115
2.2.2. Doğal Ancak Yavaşlatılması Gereken Bir Süreç.....	116
2.2.3. Yolun Sonu.....	117
2.3. YAŞLANMANIN BAŞLANGICI	118
2.3.1. Hayattan Zevk Alınmadığında.....	118
2.3.2. Ümit Yitirildiğinde	119
2.3.3. Cinsel İlgi Azaldığında	120
2.3.4. Yaşlılık Kabul Edildiğinde.....	120
2.4. YAŞLI BEDEN ALGISI	120
2.4.1. Beden Görünümünde Gerileme	120
2.4.2. Beden Gücünde Azalma.....	121
2.4.3. Bedene Yönelik İlgisizlik.....	122
2.5. YAŞLI BEDENE SAHİP OLUNMASI DURUMUNDA HİSSEDİLENLER.....	122
2.5.1. Gençleşmeye Yönelik Müdahaleye İhtiyaç Duyma	122
2.5.2. Mutsuzluk.....	123
2.5.3. Alternatif Olmadığı Takdirde Kabullenme	123

2.6. YAŞLI BEDEN GÖRÜNÜMLÜ BİRİNE BAKILDIĞINDA HİSSEDİLENLER	124
2.6.1. Düşük-Sosyo Ekonomik Gelir	124
2.6.2. Onlar Gibi Görünmek İstememe	125
2.6.3. Üzülme	126
3. YAŞLANMA KARŞITI MÜDAHALEYE GÖTÜREN SÜREÇ	126
3.1. BİREYSEL DENEYİMLER	127
3.1.1. Ölüme Maske Çekmek	127
3.1.2. Beğenilme Kaygısı	129
3.1.3. Geçiciliğin Alegorisi Olarak Ayna	131
3.1.4. Gençliği Dondurmak: Sonra Değil Hemen Şimdi	132
3.1.5. Partner Etkisi: Aldatılma ve Boşanma	134
3.2. SOSYAL DENEYİMLER.....	135
3.2.1. Estetik Etkileşim	135
3.2.2. Yaşlı Ayrımcılığı	138
3.2.3. Yaşlı Damgası.....	140
3.2.4. Kadın Olmak.....	141
3.2.5. Meslek.....	143
3.3. BİREYSEL VE SOSYAL DENEYİMLERİN ORTAYA ÇIKARDIĞI DUYGU.....	145
3.3.1. Mutsuzluk.....	145
3.3.2. Özgüvensizlik	146
4. BİTMEYEN MÜDAHALE: ALTI AYDA BİR RANDEVUM VAR	147
4.1. GELECEKTE YAPILMASI DÜŞÜNÜLEN YAŞLANMA KARŞITI MÜDAHALELER	149
4.2. GELECEKTE YAPILMASI DÜŞÜNÜLEN YAŞLANMA KARŞITI KAPSAMINDA OLMAYAN MÜDAHALELER	152
5. KUTSAL BEDEN: BEDENLENME VE BENLİK ONARIMI	154
5.1. BEDENE YÜKLENEN ANLAMLAR	154
5.1.1. Ruhun Kılıfı	155
5.1.2. Mutluluk ve Mutsuzluk Sebebi	156
5.1.3. Dünyadaki Mal Varlığı	157
5.1.4. Tapınak.....	157
5.2. MÜDAHALE SONRASI OLUMLU BENLİK DENEYİMLERİ	159
5.2.1. Mutlu	159
5.2.2. Güzel.....	160
5.2.3. Genç	161
5.2.4. Özgüvenli.....	162
5.3. MÜDAHALE SONRASI OLUMSUZ DENEYİMLER.....	163
5.3.1. Aynılığın Cehennemi: Doğallığa Övgü	163
5.3.2. Doğal'mış' Gibi Yapmak: Operasyon Yaptım Ama "Aramızda Kalsın"...	165
SONUÇ VE ÖNERİLER	167
KAYNAKÇA.....	172
EKLER DİZİNİ	184

TABLÖLAR LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1. Görüşme Süreçlerine İlişkin Bilgiler	88
Tablo 2. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri	93
Tablo 3. Kodlardan Temaya Ulaşma Süreci	99

ŞEKİLLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 1. Türkiye’de 1935-2080 Arasında Tahmini Yaş Grubunu Gösterir Grafik.....	4
Şekil 2. Yapılan İlk Anti-Aging Müdahalesi ve Yaşı	95
Şekil 3. Gerçekleştirilen Anti-Aging Müdahaleler.....	96
Şekil 4. Anti-Aging Dışında Yapılan Müdahaleler	97
Şekil 5. Benlik Algısı: Kendi ve Başkasının Gözünde “Ben” Algısına İlişkin Kodlar	106
Şekil 6. Yaşlanma, Yaşlı ve Yaşlı Beden Algısına İlişkin Kodlar	112
Şekil 7. Yaşlanma Karşıtı Müdahaleye Götüren Süreç Temasına İlişkin Kodlar	127
Şekil 8. Bitmeyen Müdahale: Altı Bir Randevum Var Temasına İlişkin Kodlar.....	148
Şekil 9. Kutsal Beden: Bedenlenme ve Benlik Onarımı Temasına İlişkin Kodlar	154

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

%: Yüzde

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

BM: Birleşmiş Milletler

DR: Doktora

DSÖ: Dünya Sağlık Örgütü

ISAPS: International Society Aesthetic Plastic Surgery (Uluslararası Estetik Plastik Cerrahi Derneği)

PRP: Platet Rich Plasma (Trambosit Zengin Plazma)

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

WHO: World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)

YL: Yüksek Lisans

GİRİŞ

Tıbbi alandaki bilimsel ve teknolojik gelişmelerle birlikte insanın yaşam süresi her geçen gün uzamaktadır. Bununla beraber yaş, yaşlanma ve yaşlılık algısı değişime uğramaktadır. Tıp bilimi, insan ömrünün uzamasına katkı sağladığı gibi bedende meydana gelen yaşlanma belirtilerinin önlenmesine, geciktirilmesine ve ortadan kaldırılmasına yönelik çaba içerisine girmektedir. Bu çabalardan biri, yaşlanma karşıtı (anti-aging) müdahalelerdir. Yaşlanma karşıtı uygulamalar, özel olarak (Cankurtaran, 2008: 111); yaşlanmayı önlemek, medikal anlamda yaşam tarzını değiştirmek, çevresel, fiziksel ve eğitime bağlı faktörlerin olumsuzluklarını gidermek, modern ve alternatif tıba ait ilaç ve yöntemlerle kişinin hem yaşam kalitesini hem de yaşam süresini arttırmayı amaçlamaktadır. Yaşlanma karşıtı ifadesi kullanıldığında doğrudan bedene yönelik müdahale ve uygulamalar anlaşılmaktadır. Beden; estetik cerrahinin düzeltilebilir, onarılabilir nesnesi haline getirilerek yaşlanma karşıtı düşüncesinin ana kavramını oluşturmuştur.

Yaşam süresinin uzaması erken, orta ve ileri yaşlılık tanımlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Örneğin; demografik açıdan Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) yaşlılık sınıflandırılması şu şekildedir: Genç (Erken) yaşlılık 65-74 yaş aralığını, orta yaşlılık, 75-84 yaş aralığını, ileri yaşlılık, 85 yaş ve üzerini kapsamaktadır. Yaşlılığın başlangıç tarihi net olmasa da literatürde yaşlanma tanımı mevcuttur.

Yaşlanma, ana rahminde cenin oluşmasıyla başlayan, doğumla birlikte fiziksel ve sosyal çevrelerde devam eden (Tufan, 2021: 18), doğal ve kaçınılmaz bir süreçtir (Kalinkara, 2021: 8). Harrison (2016: 19), yaştan ve yaşlanmanın doğal olduğunu şu şekilde ifade etmektedir: “Yeryüzünde yaşı olmayan bir şey yoktur. Eğer bir olgu yaşlanmıyorsa bu dünyaya ait değildir. Bu dünyaya ait olmayan şey ise bir olgu değildir.” Bu açıklamadan da anlaşılacağı üzere yaşlanma doğal ve kaçınılmaz bir süreçtir. Her ne kadar yaşlanma doğal bir süreç olsa da yaşlanma karşıtlığına, diğer bir ifadeyle genç ve pürüzsüz görünme çabasına yönelik popülasyonda önemli bir artış söz konusudur.

Gençleşme ve ölümsüzlük arayışı Sümerlere kadar dayanmaktadır (Kılıç ve Eser, 2017: 150). Fakat geçmiş ile günümüz arasındaki en önemli fark; gelişen teknolojinin bedene müdahaleye imkân tanınmasıdır. Uluslararası Estetik Plastik Cerrahi Derneği (ISAPS, 2022) tarafından açıklanan rapora göre, 2022 yılında estetik cerrahi alanında gerçekleştirilen işlemlerde bir önceki yıla nazaran %11,2 oranında bir artış meydana

gelmiştir. Bu operasyonların önemli kısmı yaşlanma karşıtlığına yöneliktir. Bu bağlamda estetik cerrahi, sadece bedeni onarmak olarak algılanmamalıdır. Estetik cerrahi, Jones’ın (2008: 8) ifadesiyle “normali aşma girişimidir.” Normali aşma girişimi olarak estetik cerrahi, bedenlerinin dışsal görünümelerini değiştirerek, benliklerini modifiye etmek isteyen kişilere yönelik bir tıp dalıdır. Bu anlamda, yaşlanma karşıtı müdahale amacıyla estetik cerrahi operasyonunda bulunan kişilerin beden, benlik, yaşlanma ve yaşlı algısının derinlemesine anlaşılması önem taşımaktadır. Bu çalışma, bahsedilen algıların anlaşılması neticesinde, kişilerin toplumsal yaşama nasıl dâhil olduklarına dair bilgiler sunacaktır.

Toplumsal hayata aktif bir şekilde dâhil olmak ancak bedenler aracılığıyla mümkündür. Merleau-Ponty’nin (2020: 215) ifadesiyle, “ben bedenimin önünde değilimdir, bedenimin içindeyimdir veya daha ziyade ben bedenimdir.” Zira kültür, inanç, değer, duygu, düşünce ve davranış biçimi kişinin bedeninde cisimleşir. Dolayısıyla beden, sosyolojik açıdan pek çok anlama karşılık gelmektedir. Synnott’un (2002: 1) ifadesiyle; bedenimiz kamusal ve özel, politik ve ekonomik, cinsel, ahlaki ve kültürel sembolik anlamlarla yüklüdür. Aynı şekilde bedenin nitelikleri, işlevleri, halleri ve duyuları da sembolik anlamlarla doludur. İnsan; bedeni, biçimi, rengi, organik yapısı ve hacmi ile nesneler dünyası içerisinde yer alsa da bilinciyle nesnelerden ayrılan ve kendi biçimini ortaya koyan varlıktır. Bu anlamıyla beden bir ifade mekânıdır (Merleau-Ponty, 2020: 210). Bir beden olarak toplum, bedensel ilişkiler ağı olarak kabul edilebilir (O’neil, 1989: 232). Bedenin sosyolojik olarak bu denli önem arz eden özelliklerinin olması ve yaşlanmanın bedende cisimleşmesi dikkat çekicidir.

Çalışmamız; fenomenolojik beden kuramında bedenin yaşayan ve algılayan bir özellik olduğu anlayışını derinleştirmek için “bedenin yaşlanma deneyimine” odaklanmaktadır. Fenomenolojik kuramda beden, benliğin esas unsurlarındandır. İnsan varlığı ve bilincinin sınırlayıcı bir noktası olarak beden, benliğin yerleştirildiği sosyal dünyanın kolektif gerçekliğinden daha az önemli görülse de (Turner, 2019: 34) benliğin başlıca simgesi ve birincil belirleyicisidir (Synnott, 2002: 2).

Beden hem yaşlanmanın gerçekleştiği hem de benliğin performans gösterdiği maddi bir varlıktır. Bu bağlamda çalışmanın üç önemli sacayağı bulunmaktadır: Beden, benlik ve yaşlanma. Çalışmamızda bu kavramlar detaylandırılarak ilgili kuramlara yer verilmiştir. Yaşam sürecinin uzaması; genç kalma, yaşlı görünmeme, yaşlanma karşıtlığı gibi düşüncelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Özellikle yaşlanma karşıtlığı son

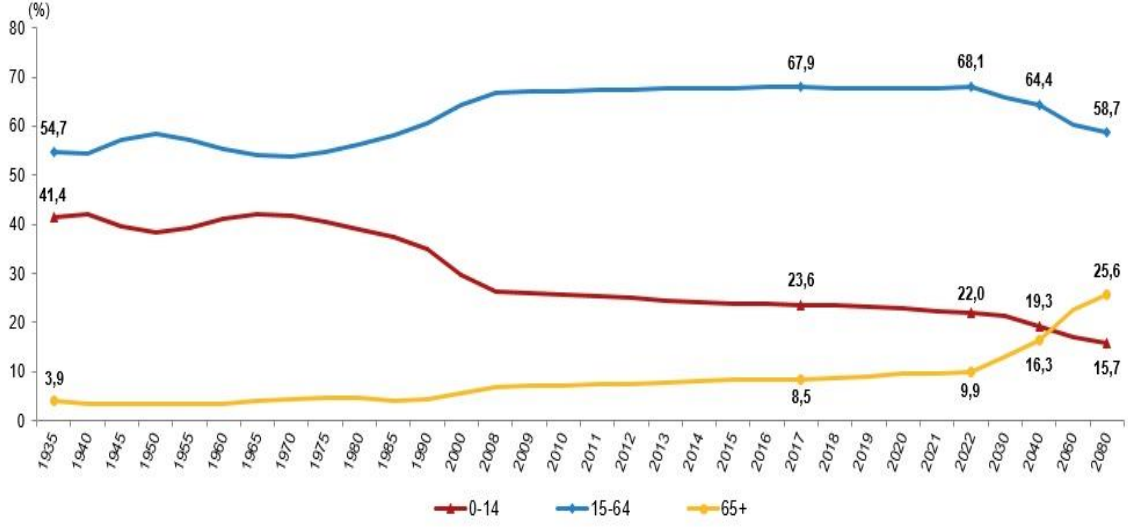
dönemlerde kendinden sıkça söz ettiren konular arasında yer almaktadır. Bu bağlamda, çalışmanın temel konusunu yaşlanma karşıtlığı oluşturmaktadır. Konu çerçevesinde çalışmada; yaşlanma karşıtı müdahalede bulunan kişilerin “müdahale öncesi ve sonrasında beden, benlik ve yaşlanma” deneyimlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışma, fenomenolojik araştırma yaklaşımıyla ele alınmıştır. Buna bağlı olarak, çalışmanın amacı, problemi ve alt problemleri fenomenolojik yaklaşıma dayalı olarak oluşturulmuştur.

Fenomenolojik sosyolojiye göre, toplum ve genel olarak toplumsal hayat, öznel- arası fenomenlerdir. Bu yaklaşımda, toplumsal dünyanın bireylere nasıl görüldüğü vurgulansa da, birey toplumdan soyut veya bağımsız bir şekilde ele alınmaz (Layder, 2014: 105). Fenomenoloji, sosyolojik araştırma verilerinin yeniden ele alınması ve eleştirel olarak yeniden yorumlanması (Lyotard, 2007: 102-103) açısından önemlidir. Dolayısıyla kişilerin deneyimleri, toplumsal dünyadan ayrık değildir.

Bütün bilimsel araştırmaların bir amacı bulunmaktadır. Araştırmanın problemi, çalışmanın amacını yansıtır. Araştırma probleminin belirlenmesinde üç önemli husus vardır. Birincisi araştırma yapılmak istenen alanla ilgili kuram ve araştırma alanyazını, ikincisi araştırmanın bireysel ve mesleğe dönük deneyimleri, sonuncusu ise ilgili alanda karşılaşılan toplumsal sorunlardır (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 82-83). Bu çalışma, yaşlanma karşıtı müdahale gerçekleştirmiş kişilerin deneyimlerini ele almaktadır. Esasında, bu çalışmanın amacı, *yaşlanma karşıtı müdahalesinde bulunmuş kişilerin müdahale öncesi ve sonrasında beden, benlik ve yaşlanma deneyimlerini fenomenolojik bir yaklaşımla incelemektir.*

Bu çalışma, iki nedenden dolayı önem taşımaktadır. *Birincisi Türkiye’de ve dünyada artan yaşlı nüfus oranıdır. İkincisi ise Türkiye’de ve dünyada yaşlanma karşıtı estetik ve cerrahi müdahalelerin artış göstermesidir.* Yaşlı nüfus oranının artması, daha fazla insanın estetik ve cerrahi müdahale yapacağı anlamına gelebilmektedir. Bu varsayım, Türkiye ve dünyada gerçekleştirilen yaşlanma karşıtı estetik ve cerrahi müdahalelerin yıllara göre artış göstermesiyle doğrulanabilmektedir. Bu varsayımın tutarlılığını göstermek için hem Türkiye’deki yaşlanma oranının yıllara göre artış tahminine hem de dünyadaki yaşlı nüfus oranının yıllara göre artış tahminine istatistiksel olarak yer vermemiz önem taşımaktadır.

Şekil 1. Türkiye’de 1935-2080 Arasında Tahmini Yaş Grubunu Gösterir Grafik

Türkiye İstatistik Kurumundan (TÜİK) alınan verilere göre, yaşlı nüfus oranının “2030 yılında %12,9, 2040 yılında %16,3, 2060 yılında %22,6 ve 2080 yılında %25,6” olacağı tahmin edilmektedir. Geçmiş yıllara bakıldığında, 2017-2022 yılları arasında Türkiye’de yaşlı oranı 5 yıl içerisinde %22,6 oranında bir artış göstererek, 8 milyon 541 bin 669 kişiye ulaşmıştır. 2017 yılında yaşlı nüfus oranı %8,5 iken, 2022 yılında bu oran %9,9’a yükselmiştir (TÜİK, 2023). Dünya Sağlık Örgütü’nün (DSÖ) istatistiklerine göre, dünyadaki yaşlı nüfus oranı da hızla artış göstermektedir. 2019 yılında 60 yaş ve üzeri insan sayısı 1 milyar iken, 2030 yılında 1,4 milyara, 2050 yılında ise 2,1 milyara çıkacağı tahmin edilmektedir (WHO, 2023a).

Türk Plastik, Rekonstrüktif ve Estetik Cerrahi Derneğinin 2018 yılında yaptırmış olduğu saha araştırmasında, yaşlanma karşıtı müdahaleleri destekleyenler yüksek oranda bulunmuştur. 610 (190 erkek, 420 kadın) kişi ile gerçekleştirilen araştırmada, yaşlanmayı geciktirmeyi doğru bulanların oranı %54, yaşlı görünmeyi engellemek için cerrahi veya cerrahi olmayan müdahaleleri yaptırmam diyenlerin oranı ise %72,5’dir. Uluslararası Estetik Plastik Cerrahi Derneği (International Society of Aesthetic Plastic Surgery- ISAPS), tarafından açıklanan rapora göre, 2022 yılında plastik cerrahlar tarafından gerçekleştirilen işlemlerde %11,2 oranında bir artış meydana gelmiştir. Dünya çapında 14,9 milyon üzerinde cerrahi, 18,8 milyonun üzerinde de cerrahi dışı işlemler gerçekleştirilmiştir. Son dört yılda, estetik cerrahide %41,3, cerrahi olmayan işlemlerde ise %57,8 oranında bir artış görülmüştür. Dünyada ortalama olarak en fazla yabancı hasta gören ülkeler içerisinde Meksika, Kolombiya ve Tayland’dan sonra Türkiye gelmektedir.

(ISAPS, 2022). Açıklanan rapora göre, dünyada, yaşlanma karşıtlığı amacıyla en sık gerçekleştirilen cerrahi müdahalelerin sıralaması şu şekildedir (ISAPS, 2022a): Göz kapağı ameliyatı, meme dikleştirme, yüz germe ve boyun germe. Bu raporda Türkiye’de gerçekleştirilen müdahalelere de yer verilmiştir. Türkiye, Dünya’da estetik ve cerrahi müdahalenin en çok yapıldığı beşinci ülkedir. Türkiye’de en çok tercih edilen yaşlanma karşıtı cerrahi müdahaleler sırasıyla şu şekildedir; göz kapağı ameliyatı, yüz germe ve boyun germe. Cerrahi olmayan yaşlanma karşıtı müdahalelerin sıralaması şu şekildedir; botoks, hyaluronik asit, peeling ve ameliyatsız cilt sıkılaştırma.

Burada ifade edilen istatistikler dikkate alındığında çalışmanın iki önemli noktası, işaret ettiğimiz konuları desteklemektedir. Türkiye ve dünyadaki yaşlı nüfus artışının yüksek olması, benzer şekilde estetik ve cerrahi müdahalelerin, spesifik olarak ise yaşlanma karşıtlığına yönelik müdahalelerin gün geçtikçe artış göstermesi bu çalışmanın önemini göstermektedir.

Nitel araştırma problemleri, merkezi fenomeni ortaya çıkarmak için ‘niçin’ sorusundan ziyade, ‘ne ve nasıl’ kelimeleri ile oluşturulur. Bu araştırmalarda, ana problemi detaylandıran, ana problemin parçalara bölünmüş şekli olarak, birkaç alt problem oluşturulur (Creswell, 2021: 140-142). Araştırma sorusu, sınırları belirli, daraltılmış ve belirli faktörlere odaklanılan bir yapıda olmalıdır (Kümbetoğlu, 2008: 35). Bu bağlamda, araştırmanın ana problemi; *yaşlanma karşıtı müdahalesinde bulunmuş kişilerin operasyon öncesi ve sonrasında hangi deneyimleri yaşadığıdır.*

Araştırmanın alt problemleri ise şu şekildedir:

- 1) Çalışma grubunun kendi ve başkasının aynasında benlik algısı nasıldır?
- 2) Çalışma grubunu yaşlanma karşıtı müdahaleye götüren bireysel ve sosyal deneyimler nelerdir?
- 3) Çalışma grubunun yaşlanma, yaşlılık ve yaşlı beden algısı nasıldır?
- 4) Çalışma grubu bedene hangi anlamlar yüklemektedir?
- 5) Çalışma grubunun bedene müdahale sonrasında benlik algısı nasıldır?

Bütün bilimsel araştırmaların belirli bir koordinatı veya bir sınırı olması önem arz etmektedir. Bu çalışma, bu anlayışla oluşturulmuştur. Beden, benlik, yaşlılık, yaşlanma ve yaşlanma karşıtlığı konuları, araştırmanın en genel kapsamı içerisindedir; fakat bu beş kavram, farklı şekilde ele alınıp araştırma konusu olabilmektedir. Bu araştırma, spesifik

olarak yukarıda ifade edilen kavramlar çerçevesinde “yaşlanma karşıtlığı deneyimine” odaklanarak sınırlandırılmıştır.

Yaşlanma karşıtı uygulamalar beslenmenin ayarlanması, kilo kontrolü, temiz çevrede yaşam, egzersiz yapma ve aktif yaşam, kozmetiklerden yararlanma, hormonal düzensizlikleri kontrol altında tutma, hayata pozitif bakma, stres yönetimi ve en önemlisi genetik açıdan risk tanıları ve danışmanlığı gibi birçok konu ve uygulamaları içermektedir (Cankurtaran, 2008: 111). Bu nedenle yaşlanma karşıtlığı ifadesi kullanıldığında, doğrudan bedene ve hazzı yönelik kozmetik ve güzellik uygulamaları anlaşılabilir. Estetik veya cerrahi merkezleri yaşlanma karşıtı uygulamalarının ana uğrak yeri haline gelmiştir. Genç, yetişkin ve yaşlılar bu mekânlara giderek gençleştirme operasyonları yaptırmaktadır. Yaşlanma meselesi bu çalışmada, yaşlanma karşıtlığı deneyimi ile sınırlandırılmıştır. Diğer bir ifadeyle, yalnızca “yaşlanma karşıtı estetik veya cerrahi müdahale yaptırmış” kişiler çalışmaya dâhil edilmiştir. Örneğin, sadece burun operasyonu veya saç ekimi yaptıran bireyler araştırmaya dâhil edilmemiştir; çünkü bu operasyonlar yaşlanma karşıtı gibi bir amaç taşımamaktadır. Saç ekimi yaptıran 1 kişi ile, zayıflama amacıyla mide ameliyatı yaptıran 2 kişi ile mülakat yapılmıştır; fakat elde edilen veriler göz önüne alındığında, bu operasyonların daha çok “güzel görünmek” amacıyla yapıldığı anlaşılmıştır. Bu nedenle, bu görüşmelere araştırmada yer vermeyerek, çalışmanın amacına ve sınırına bağlı kalmıştır.

Bu araştırma 29 kişilik bir çalışma grubu ile gerçekleştirilmiştir. Bu açıdan araştırma, çalışma grubundan elde edilen verilerle sınırlıdır. Beden sosyolojisi temelli oluşturulan bu çalışmada, beden yaklaşımlarına yer verilmiş olsa da, esas olarak “fenomenolojik beden yaklaşımı” tartışmaların odağında olmuştur. Yaşlanma karşıtlığı deneyimini “beden, benlik, yaşlılık ve yaşlanma” kavramları açısından fenomenolojik bir yaklaşımla incelenmesi çalışmanın bir başka sınırlılığıdır. Çalışmanın tek bir kişi tarafından ve belirli bir zaman diliminde yapılması da bir sınırlılık olarak görülebilir.

Literatürde yaşlanma karşıtlığına yönelik çalışmalar bulunmaktadır. Fakat bu çalışmalar genel olarak; medya, reklam, tüketim, sağlık ve iktidar bağlamında ele alınmıştır. Çalışmamızın, diğer çalışmalardan farkı; bedeni merkeze koyması, yaşlanma karşıtı müdahalede bulunmuş kişilerin deneyimlerine ve benlik algılarına yönelik olmasıdır.

Çalışmamız beden, benlik ve yaşlanma algısına yönelik olduğu için nitel araştırma yöntemi, bu olguların deneyimini ele aldığından dolayı ise fenomenolojik desen tercih edilmiştir. Araştırma soruları iki farklı gruba yönelik olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanarak oluşturulmuş ve derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Birincisi, müdahale yaptıran kişilere; ikincisi ise müdahalede bulunan estetik cerrahi doktorlarına yönelik hazırlanmıştır. Katılımcılara amaçsal ve kartopu örneklem tekniğiyle ulaşılmıştır. Görüşme sonucunda elde edilen verilerin betimsel ve içerik analizi yapılmıştır.

Bu çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çalışmanın teorik arka planına yer verilmiştir. Teorik arka plan, çalışmanın problemi ve amacı doğrultusunda oluşturulmuştur. Fakat bulguların analiz edilmesi neticesinde farklı başlıkların açılmasına ihtiyaç duyulmuştur. Yaşlı ayrımcılığı bu başlıklardan biridir. Bu çerçevede çalışmada yer alan konu başlıklarına ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Beden, benlik, yaşlanma ve yaşlanma karşıtlığının ne olduğu, ilgili literatür bağlamında ele alınmıştır. Birinci bölüm, beş alt başlıktan oluşmaktadır. Birinci başlıkta, sosyolojik bir olgu olarak bedenin anlamı ve tarihsel serancamı ele alınarak beden çalışmalarının sosyoloji disiplinine nasıl girdiği ve düşünürlerin hangi bağlamlarda çalışmalar yürüttüğü anlatılmıştır. Bu tarihsel sürece yer vererek beden ile sosyoloji disiplini arasındaki ilişki aktarılmaya çalışılmıştır.

İkinci başlıkta, sosyal yapılandırmacı ve fenomenolojik beden yaklaşımlarına ayrıntılı yer verilmiştir. Bedenin fenomenolojisi ile sosyal yapılandırmacı beden yaklaşımı arasındaki benzerlikler ve farklılıklar vurgulanmıştır. Foucault'nun iktidar ve beden, Goffman'ın performatif beden, Shilling'in proje beden, Elias'ın uygarlaşma ve beden, Turner'ın sosyal düzen ve beden, Frank'ın maddesel bir gerçeklik olarak beden ve Bourdieu'nun bedensel sermaye kuramları ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Üçüncü başlıkta fenomenolojik beden yaklaşımına yer verilmiştir. İlk olarak fenomenolojik beden yaklaşımının ortaya çıkmasını sağlayan Descartes'ın makine beden düşüncesi aktarılmıştır. Daha sonra fenomenolojik beden yaklaşımında önemli kavramlar olan bedenlenme, yaşayan ve bilinçli beden açıklanmıştır. Fenomenolojik bedenin neden önemli olduğu, sosyal yapılandırmacı kuramlar tartışılarak aktarılmıştır. Dördüncü başlıkta benlik konusuna yer verilmiştir. Benlik ve beden kavramları şu alt başlıklarla ilişkilendirilmiştir: Benliğin ve bedenin sembolik etkileşimi, ayna benlik ve ayna beden, benliğin toplumsal üretimi, ideal benlik ve benliğin vitrini olarak beden sunumu, son olarak ise refleksif benlik ve beden.

Beşinci ve son başlıkta ise yaşlanma ve yaşlılık kavramları açıklanmıştır. Alt başlık olarak; yaşlanmanın türleri, yaşlılığa ilişkin sosyolojik kuramlar, yaşlı ayrımcılığı, anti-aging kavramı ve tarihsel gelişimi, yaşlanma karşıtı uygulamalar, estetik cerrahi, cerrahi ve cerrahi dışı uygulamalara yer verilmiştir. Birinci bölüm, araştırma sorularında elde edilen verilerin kavramsal düzeyde anlaşılması ve yorumlanmasına yönelik oluşturulmuştur. Bu başlıklar ile çalışmanın kavramsal ve teorik boyutu sunularak okuyucuların konuya dair fikir edinmesi sağlanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümü, araştırmanın metodolojisini oluşturmaktadır. Araştırma konusuna ilişkin literatür incelenmiştir. Bu inceleme neticesinde çalışmamızın literatürdeki diğer çalışmalarla olan benzerlik ve farklılıklarına yer verilmiştir. Böylelikle çalışmanın özgünlük değeri aktarılmıştır. Hangi yöntemin neden ve niçin tercih edildiğine bu bölümde yer verilmiştir. Araştırmada kullanılan veri toplama tekniğinin ne olduğu ve nasıl bir süreçten geçtiği detaylandırılmıştır. Katılımcılara nasıl erişim sağlandığı anlatılmış ve bu kişilerin genel özelliklerine ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir. Verilerin nasıl analiz edildiği aktarılmıştır. Araştırmanın inandırıcılığını, aktarılabilirliğini, teyit edilebilirliğini ve tutarlılığını sağlayacak bilgilere yer verilmiştir. Saha araştırması sürecinde katılımcılar, doktorlar ve estetik cerrahi mekânlarına dair gözlemler not edilmiş ve saha izlenimleri başlığı altında etraflıca ele alınmıştır.

Üçüncü ve son bölümde ise saha araştırmasında gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen verilerin bulgularına yer verilmiştir. Araştırma bulguları beş ana tema altında ayrıntılı bir şekilde sunulmuştur. Temalar, içerik analizinin ardından kod ve kategorilerin birleştirilmesi ile ortaya çıkmıştır. Bu temalar sırasıyla şu şekildedir: Benlik algısı: kendi ve başkasının gözünde “ben”, yaşlanma, yaşlı ve yaşlı beden algısı, yaşlanma karşıtı müdahaleye götüren süreç, bitmeyen müdahale: altı ayda bir randevum var, son olarak ise kutsal beden: bedenlenme ve benlik onarımı. Araştırma bulgularının tartışılması ve yorumlanması bölümünde, çalışmanın kuramsal çerçesinde sunulan bilgiler ve farklı araştırma sonuçlarının bulguları yorumlanarak aktarılmıştır. Çalışmamızın yaşlanmaya, yaşlılığa, yaşlı bedene ve yaşlanma karşıtlığına olan bakış açısını ortaya koyması nedeniyle, literatüre önemli veriler sunduğu düşünülmektedir. Literatüre katkısının yanı sıra bu alana yönelik nelerin yapılması gerektiğine dair önerilerde bulunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN TEORİK ARKA PLANI BEDEN, BENLİK, YAŞLANMA VE YAŞLANMA KARŞITLIĞI

1. SOSYOLOJİK BİR OLGU OLARAK BEDENİN ANLAMI VE TARİHSEL SERENCAMI

İnsan, bedensel bir varoluşla dünyaya gelir. İnsanın toplumsal hayatta var oluş mekânı olan beden; birçok farklı anlamda ifade edilmiştir. Yaş bakımından genç beden-yaşlı beden; cinsiyet anlamında kadın bedeni-erkek bedeni; görünüş anlamında şişman beden-zayıf beden, fit beden-cılız beden; dini anlamda kutsal beden-kirlenmiş beden vb. Farklı bakış açılarıyla sağlıklı beden-hastalıklı beden, canlı beden-ölü beden, doğal beden-estetize edilmiş beden, sosyal beden-bireysel beden, yöneten beden-yönetilen beden, güçlü beden-güçsüz beden, pürüzsüz beden-ucube beden, algılanan beden-ideal beden, damgalanmış beden-alkışlanan beden gibi birçok beden tipolojisi yapılabilmektedir. Toplum(lar) bu beden tipolojilerinin oluşmasında belirleyici bir rol oynamaktadır. Kültür, inanç, değer, duygu, düşünce ve davranış biçimi kişinin bedeninde cisimleşir. Dolayısıyla beden, sosyolojik açıdan pek çok anlama karşılık gelmektedir. Synnott'un (2002: 1) ifadesiyle; bedenimiz kamusal ve özel, politik ve ekonomik, cinsel, ahlaki ve kültürel sembolik anlamlarla yüklüdür. Aynı şekilde bedenin nitelikleri, işlevleri, halleri ve duyuları da sembolik anlamlarla doludur.

Beden, sosyoloji disiplininin ilgisini çekmiş ve bu alanda önemli çalışmalar yapılmıştır. Beden yalnızca sosyoloji değil, felsefe ve antropoloji gibi disiplinlerin de çalışma nesnesi olmuştur. Sosyal bilimciler, özelde ise sosyologlar bedene yönelik önemli tanımlar ve yorumlar yapmışlardır. Bunlardan bazıları şu şekildedir: Beden insan için kendisi olma şaşkınlığının ilk yeridir (Breton, 2021: 17). Beden, hakkında iki, üç şey söyleyip, esas biyoloji ya da tıbbı bırakılması gereken bir şey değildir. Beden, biyoloji ya da tıbbın çalışma alanlarının ötesinde, farklı disiplinlerin çalışma konusudur. Diğer bir ifadeyle beden, yüzeysel yorumlar yapılarak geçirilecek mahiyette bir şey değildir. Beden hem insan toplumlarının özüne hem de insanın özüne götüren sosyal ve kültürel anlamlar kavşağıdır (Breton, 2019a: 18). İnsanlar bir bedene sahiptir ve bir anlamda insan, bedendir (Turner, 2019: 33). Merleau-Ponty'nin (2020: 215) ifadesiyle, ben bedenimin önünde değilimdir, bedenimin içindeyimdir veya daha ziyade ben bedenimdir. İnsanlar basitçe bir bedene sahip değildir. Hayat döngüsü içinde insan, bedeninin

gelişimiyle ilgilenmek zorundadır. Beden, insan toplumunu yansıtan ve temsil eden bir mikro evren veya küçük bir dünyadır (Turner, 2017: 105, 275). Toplum büyük bir beden olarak düşünülebilir. Bir beden olarak toplum, bedensel ilişkiler ağı olarak kabul edilebilir (O’neil, 1989: 232). Beden, kültürel dinamiğin merkezinde yer alan, yalnız başına bir organizma olmayan, kültürel ve tarihsel olarak belirlenen bir varlıktır (Corbin, Courtine ve Vigarello, 2021: 14; Kara, 2016: 23-24). İnsan; bedeni, biçimi, rengi, organik yapısı ve hacmi ile nesneler dünyası içerisinde yer alsa da bilinciyle nesnelerden ayrılan ve kendi biçimini ortaya koyan varlıktır. Bu anlamıyla beden bir ifade mekânıdır (Merleau-Ponty, 2020: 210). Beden, insanın toplumsaldan aktardığı veya kendi eliyle işlediği bir mekândır. Bu nedenle beden, basit bir yer olmaktan ziyade sürekli bir oluş halindedir. Bu oluş toplumsallıktan bağımsız değildir.

Bedene ilişkin algılar kültürel ve kültürel öğrenme ile belirlenmektedir. Bu nedenle insan bedenini, evrensel bir olgu olarak tanımlamak yanlış ve eksik olabilir (User, 2016: 149-150). Çünkü beden insana özgü her şeyi sonsuz bir değişkenliğin sınırları içinde sosyal ve kültürel bir yapının sonucu haline getiren koşulların dışında değildir. Bedenin doğası diye bir şey yoktur, sadece yere ve zamana göre değişen bedensel koşullar söz konusudur (Breton, 2019a: 50). Turner’ın iç beden-dış beden ayrımını temel alan Işık (1998: 155), iç beden olarak ele alınan sosyal ve bireysel alışkanlıkların etkisi altında olduğu ve bu etkinin de dış bedene yansıyacağını belirtmektedir. Çünkü dış ya da iç adını alsa da, söz konusu olan aynı bedendir. Beden, toplumdan topluma değişiklik gösteren bir gerçekliktir; onu tanımlayan imajlar, onun doğasını açıklamaya çalışan bilgi sistemleri, sosyal bağlamda öne çıkaran yollar, yöntemler, gerçekleştirdiği performanslar çeşitlidir (Breton, 2019a: 52).

Bedenin sosyolojik serüvenine baktığımızda; klasik sosyologların beden üzerinde çok fazla durmadıkları görülür. Bedenin sosyolojik olarak inceleme konusu olması, çağdaş sosyologlar tarafından artarak devam etmiştir. Örneğin; Foucault’un “söylemsel beden”i, Turner’ın “kategorik beden”i, Bourdieu’un “bedensel sermaye”si, Elias’ın “uygarlaşmış beden”i, Baudrillard’ın “hyperreal beden”i, Frank’ın “beden yönetimi” ve Feher’in “bedenin etiği” kavramsallaştırmalarıyla birlikte beden çalışmaları popülerlik kazanmıştır (Canatan, 2016a: 35; Kara, 2016: 27). Bir alt disiplin olarak ortaya çıkan beden sosyolojisi, bedenin çeşitliliğini (genç, yaşlı, sağlıklı, hasta, engelli, bir etnik gruba mensup ya da bir ten rengine sahip, dişi ya da eril), aidiyetini (sınıfsal, kültürel, ulusal, tarihsel) ve mahkûmiyetini (ölüme, acıya) ele alan, dolayısıyla felsefeden ve çeşitli

bilimsel disiplinlerin bilgilerinden beslenen bir alandır (Canatan, 2016a: 19-20; Krüger-Fürhof, 2005'den akt. User, 2016: 148). Işık'a (1998: 155) göre beden sosyolojisi tek başına bir çalışma alanı olmaktan ziyade disiplinlerarası bir nitelik taşımak durumundadır. Bu anlamıyla beden, disiplinlerin kesişme alanı olabilmektedir.

Beden sosyolojisi, biyoloji ve tıp gibi fen bilimlerinden farklı olarak anatomi ve fizyolojiye değil, sosyal eylemlerin icra edilmesi ve anlamlandırılmasına aracılık eden bir nesne olarak bedene yoğunlaşmaktadır (Canatan, 2016a: 19). Aynı şekilde sosyolojik beden yaklaşımları, insanın beden olduğu gerçeği üzerinde durarak yola koyulurlar (Okumuş, 2009: 2). Klasik sosyoloji, bedene dolaylı bir şekilde görünmez nitelik atfetmiştir (Nazlı, 2009: 61). Turner'ın (1992: 32) ifadesiyle, sosyal bilimlerin beden ve zihin arasındaki keskin ayrımı savunan Kartezyen felsefenin etkisinde kaldığı için beden konusu geride kalmıştır. Beden çalışmalarının gecikmesine neden olan bir diğer neden ise sosyoloji disiplinin on sekizinci yüzyılın sonlarında ve on dokuzuncu yüzyılın başlarında Avrupa'da meydana gelen endüstriyel, politik ve ideolojik devrimleri anlamlandırma çabası içerisinde olmasıdır (Shilling, 2003: 22). Diğer bir ifadeyle, sosyolojinin ortaya çıktığı klasik dönemde makro konular gündemde olduğu için beden, çalışma alanı dışında kalmıştır (Wellard, 2009: 25).

1980'li yıllarda bedenin sosyal yönü ağırlıklı olarak çalışılmış olsa da, antropoloji ve fenomenoloji alanında düşünürler, bedeni sosyal bir olgu olarak ele almışlardır. Örneğin, Marcel Mauss (1973) antropoloji alanında yaptığı çalışmalarla dikkat çekmektedir. Mauss 1924-34 yılları arasında yazdığı bir dizi makaleyle, insanı kendi bütünlüğü içinde incelemeye girişmiş ve aynı hamleyle beden çalışmalarının bilim dünyasına girmesini engelleyen disiplinler sınırları ortadan kaldırma sürecini başlatmıştır (Noland, 2009: 33). Mauss'a (1973: 75) göre beden, insanın ilk ve en doğal aracıdır. Mauss, antropolojik yaklaşımında, bedeni ilk ve doğal bir teknik olarak değerlendirerek, enstrüman beden kavramını kullanmıştır. Enstrüman beden, toplum ve kültürden bağımsız değildir. Mauss'a yöneltilen önemli eleştirilerden biri; çalışmasının doğası gereği tanımlayıcı olması, kendi kişisel deneyimlerine ve düşüncelerine göre beden tekniklerinin sınıflandırılmasıdır (Williams ve Bendelow, 1998: 51).

Mary Douglas'ın antropoloji alanında yapmış olduğu beden çalışması, sosyoloji alanında yapılacak çalışmalara kapı aralamıştır. Douglas, Durkheim'in 'homo duplex' kavramını inceleyerek, bedeni en sade anlamıyla toplumun sembolü olarak ele almıştır. Durkheim, homo duplex kavramını bedenin sosyal konumuna ilişkin bağlantıyı anlamak

için kullanmıştır. Onun yaklaşımına göre, bireysel beden, ahlaki sınırlar aracılığı ile toplumsal bedene dönüşmektedir (Nazlı, 2009: 61-62). Douglas'a (2007: 152-153) göre beden, sembolik anlamlarla doludur. Bedenin sembolikleşmesi, kişinin deneyiminden ötürü derin duygular yaratan ortak semboller bütününe bir parçasıdır. Beden her toplum için farklı anlamlar ifade eder.

Çağdaş sosyal teorilerde beden çalışmasını görünür kılan, Merleau-Ponty'nin fenomenolojik beden yaklaşımıdır. Kartezyen felsefeye itiraz olarak gelişen fenomenolojik beden yaklaşımı, bedeni özne ile yaşayan bir kategori olarak değerlendirmektedir (Nazlı, 2009: 62). Diğer bir ifadeyle fenomenolojik düşünce, bedene bilinçten ayrı bir nesne olarak yaklaşan, bununla birlikte Kartezyen düalizme kucak açmak zorunda kalan davranışçılığın eleştirisini yapmaktadır (Turner, 2019: 52). Fenomenoloji, sosyolojinin ilgi alanını genişleterek kuram ve uygulama bakımından sorunlara duyarlılığı artırmıştır, daha da artıracak gibi görünmektedir (Wolff, 2019: 585). Fenomenolojinin önemli temsilcilerinden Merleau-Ponty'e göre (2020: 127) beden, dünyada var olmanın aracıdır ve bir bedene sahip olmak, bir için belirli bir ortama katılmak, kimi tasarımlarla iç içe geçmek ve sürekli olarak oraya bağlanmaktır. Dünyanın bilincine beden sayesinde varılır.

1980'li yıllara gelindiğinde beden; siyasi çatışmaların, bireysel özlemlerin etkisiyle kültürel tartışmaların merkezine oturmuştur. Bedenin varlığı bir düşünce nesnesi olarak derin bir dönüşüme uğramıştır. Courtine'nin (2021: 11-12) ifadesiyle, insan bedeni hiçbir zaman, bu yüzyıldaki kadar kapsamlı ve derin dönüşümlerden geçmemiştir. Shilling (2003: 28), bunun nedenlerini şu şekilde sıralamaktadır: Eskiden bedene ulusal hükümetler tarafından anlam verilirken ikinci dalga feminizmin yükselişi, demografik olarak artan yaşlı nüfusu, tüketim kültürünün yükselişi, bedenin ne olduğuna dair ortaya çıkan entelektüel kriz ve bu dönüşümler ile birlikte gelişen beden sosyolojisi, her şeyden önce bedenin ne olduğunu sorunsallaştırarak ortaya çıkmıştır. Yine bu dönemde, gazeteler, dergiler ve televizyon kanallarında beden imajı, estetik cerrahi ve bedenin genç, seksi ve güzel görünmesinin nasıl sağlanacağı ile ilgili (Shilling, 2003: 1) haberler yapılmaktaydı. Bu şekilde, bedene olan ilgi artış göstermiştir. Turner ise bedene olan ilginin artışı şu şekilde açıklamaktadır:

“Tüketim, kültürel temsil, tıp bilimi ve sağlık alanında görülen önemli değişikliklerle bağlantılı olarak bedene karşı güncel ilgi daha istikrarlıdır. Özellikle üreme ile ilgili yeni teknolojiler olmak üzere bilimsel ve teknolojik gelişmeler, klonlama teknikleri ve kök hücre çalışmaları insan bedenine problematik bir hukuki konum ve sosyal statü kazandırdı. Sosyal dünya, özellikle akrabalık olmak üzere sosyal ilişkileri yeniden inşa eden ve genetiği

değiştirilmiş bedenler ile “tasarlanmış bedenler” ihtimalini yaratan genetik ve tıp teknolojileri tarafından dönüştürülüyor. Özellikle yardımcı üreme ebeynler ve çocuklar arasındaki generatif bağı değiştiriyor ve şuan bir yeniden üretim kurumu olan aileyi yıkıp farklı bir şekilde inşa ediyor. Buna ek olarak yaşlanma, hastalık ve ölüm ve ölme artık insan doğasına dair kaçınılmaz gerçekler olarak değil tıp bilimleri tarafından sürekli bir şekilde dönüştürülen beklenmeyen ihtimaller olarak görülecektir. Yenileyici tıptaki gelişmelerin ve kök hücre araştırmalarının yaşlanmanın negatif etkilerini ve kronik hastalıkları ortadan kaldırmak için kullanılması sonsuza dek yaşamaya veya en azından yaşam beklentisinin önemli ölçüde artmasına ilişkin ütöpik bir umut vaat ediyor. Bedenin beşeri bilimlerin ve sosyal bilimlerin araştırma başlıklarından biri olarak ortaya çıkması, bu teknolojik ve bilimsel değişimlerin ve bir tarafta [LGBT] hareketler, çevreci hareketler, küreselleşme karşıtı hareketler diğer tarafta köktencilik, kürtaj karşıtı hareketler ve muhafazakâr kültürel politikalar gibi teknolojik ve bilimsel değişimlerle bağlantılı olan toplumsal hareketlerin sonucudur (Turner, 2020: 95).”

Sosyolojik bir ilgi alanı olarak beden çalışmalarının artmasında önemli bir başlangıç sağlayan Michel Foucault’nun iktidar ve beden çalışmalarıdır. Foucault’nun modern kurumların ürettiği uysallaştırılmış beden ve iktidar ilişkilerini analiz etmesi sayesinde, bağımsız bir beden sosyolojisi fikri ortaya çıkmıştır (Akay, 2009: 5). Nihai olarak ise Bryan Turner’ın editörlüğünü üstlendiği, 1995 yılında “*Body and Society*” isimli derginin yayınlanması ile birlikte beden sosyolojisi bağımsız bir disiplin olarak gelişim göstermiştir.

2. SOSYAL YAPILANDIRMACI BEDEN YAKLAŞIMI

Beden yaklaşımları sosyal yapılandırmacı ve yapılandırma karşıtı görüş olmak üzere iki genel karşıt görüş üzerinden ele alınarak tartışılmıştır. Sosyal yapılandırmacılık yaklaşımına göre beden, toplum tarafından biçimlendirilen, sınıflandırılan ve icat edilen bir tanımlamadır. Bu iki yaklaşımın ana tartışma konusu; sosyal yapılandırmacı beden yaklaşımına göre, gerçekliğin sosyal olarak yapılandırıldığı ve bedenin bu yapılandırmanın bir ürünü olduğudur. Diğerisi ise bedenin söylem biçimlerinden bağımsız olarak varolduğu ve söylemsel bir yapılandırmanın ürünü olarak anlaşılamayacağıdır. Sosyal yapılandırmacı beden yaklaşımı kendi içinde farklı yaklaşımları barındırmakla birlikte, bedenin sosyal, tarihsel, kültürel, politik ve ekonomik söylemler, güçler, yapılar ve sistemler tarafından yapılandırılan ve doğal beden diye bir şeyin olmadığını iddia edilmesi açısından ortak bir tavra sahiptir. Fenomenolojik beden yaklaşımı ise bedeni biyolojik ya da sosyal yapılandırmacı bir anlayışla ele almaz (Kaderli, 2020: 50-51). Dolayısıyla yaşayan beden deneyimini ele alması, fenomenolojik beden yaklaşımının farklı bir açılım yapmasını sağlamıştır. Çünkü fenomenolojik yaklaşım, bedenin aşırı pasifize edilen ve deneyimlenen boyutunu göz ardı etmesine bir tepki olarak gelişim göstermiştir. Turner’ın (2020: 96) ifadesiyle, fenomenolojik beden yaklaşımı; beden, deneyim ve kimlik arasındaki ilişkiyi göstermesi açısından önemlidir.

Bu bağlamda araştırmanın teorik arka planı olarak, öncelikle sosyal yapılandırmacı, daha sonra ise fenomenolojik beden yaklaşımları detaylandırılarak açıklanmıştır. Bu amaçla; Foucault, Goffman, Shilling, Elias, Turner, Frank ve Bourdieu'nun beden yaklaşımlarına ve bu yaklaşımlara yöneltilen eleştirilere yer verilmiştir.

1.1. İKTİDAR VE PASİFLEŞTİRİLMİŞ ÜRETKEN BEDEN

“Bugünkü hedef belki de ne olduğumuzu
keşfetmek değil, olduğumuz şeyi reddetmektir.”
Michel Foucault

Beden ile sosyolojiyi ilk olarak ilişkilendiren isimlerden biri, Michel Foucault'dur. Foucault söylem ve iktidar yaklaşımıyla yapmış olduğu çalışmalarda bedeni önemli bir yere koymuştur. O, belirli tıbbi söylemler ile toplumdaki güç kullanımı arasındaki ilişkiyi, diğer bir ifadeyle söylem, pratik ve uzman meslek grupları arasındaki ilişkinin nasıl geliştiğini araştırmıştır (Turner, 2017: 19). Foucault'ya (2015: 39) göre, bedene hâkim olma, beden bilinci, ancak iktidarın bedeni kuşatmasıyla elde edilmiştir. İktidar mekanizmaları bireylerin tohumuna kadar ulaştığı, bedenlerine eriştiği, hal ve tavırlarına, söylemlerine, öğrenimlerine, gündelik yaşamlarına sindiği, kılcal bir var olma biçimidir. İktidar; kas geliştirme, jimnastik, idmanlar, çıplaklık, güzel bedenin yüceltilmesi, çocuk, asker veya sağlıklı beden üzerinde iktidarın uyguladığı kararlı, inatçı, titiz bir çalışmayla insanı kendi bedenini arzulamaya götürür (Foucault, 2015: 23). Özmakas'ın (2019: 91) ifadesiyle, Foucault'yu diğer düşünürlerden ayıran temel özellik, özne ile iktidar arasındaki ilişkiyi iktidar lehine bir hiyerarşi ya da tabiiyet çerçevesinde kavramasıdır. Pasifleştirilmiş üretken bedenlerin imali, iktidarın özneyi kendisine tabi kılmasıyla gerçekleşir. Bu şekilde iktidar özneyi üretir.

Foucault (2016: 185), insan bedeninin bir üretici güç olduğunu fakat bedeninin biyolojik bir nesne olarak veya bir malzeme olarak öylece var olmayacağını belirtir. Ona göre, insan bedeni siyasi bir sistemin içinde ve dolayımında var olur. Foucault'nun beden ve iktidar analizine göre, beden üzerindeki tahakküm, önemli iki politik süreçle gerçekleşmiştir. Bunlar; anatomi-politik ve biyo-politik süreçtir. Bedenin terbiyesi, yeteneklerinin arttırılması, güçlerinin ortaya çıkarılması, yararlı olması, etkili ve ekonomik denetim sistemiyle bütünleşmesi, iktidarın anatomi-politikasıdır. Biyo-politik süreçte ise iktidar, doğum ve ölüm oranları, sağlık düzeyi, yaşam süresi ve düzenleyici denetim yoluyla bedeni kuşatmıştır (Foucault, 2010: 102-103). Anatomi-politika tekil

bedenlerle alakalı iken, biyo-politika türsel bedeni kapsar ve nüfus politikasını içermektedir (Turner, 2019: 36). Özmakas’a (2019: 24) göre, biyopolitika kavramını temele alan farklı bakışlar, beden, cinsellik, ölüm, organ transferi, hukuk ve nüfus gibi birçok alanı, bu kavramın yarattığı çeşitli imkânları kullanarak kuşatmaya çalışmaktadır. Biyo-iktidar, önceki iktidar biçiminden farklı olarak beden üzerinde teknisyenler ordusu kurmuştur. Hekimler, gözetmenler, papazlar, psikiyatrlar, psikologlar ve eğitmenler biyo-iktidarın araçları arasında sayılmaktadır (Foucault, 2015a: 43-44).

Geleneksel iktidar, sınırlandıran, yadsıyan, engelleyen, yasaklayan, sansürleyendir. Modern iktidar [Biyo-iktidar] ise önceden varolagelen düzenlere sınırlama getirmemektedir. İktidar gerçekliği ürettiği gibi yeni yapılabirlikler ile yapma tarzları oluşturmak üzere işleyen bir sürece geçmiştir (Sarup, 2019: 112-114). Özmakas’a (2019: 125) göre, insan bedeninin anatomi-politikası, tekil bireyin bedeni üzerinde dönüşüm sağlamayı amaçlayan disiplinci iktidara karşılık gelirken; ‘biyopolitika’ bir bütün olarak toplumsal beden üzerinden işleyen iktidar teknolojilerine gönderme yapmaktadır. Lemke (2017: 20) biyopolitika kavramıyla istatistik, demografi, epidemiyoloji ve biyoloji gibi yeni disiplinlere ve özel bir politik bilginin ortaya çıkmasına gönderme yapmaktadır. Foucault, bedeni, modern iktidar tarafından üretilen politik ilişkilerin ürünü olarak görmektedir. Ona göre iktidarın nesnesi olan beden; kontrol edilmek, tanımlanmak ve yeniden üretilmek için sahnelenir (Turner, 2019: 39). Diğer bir ifadeyle, yeni iktidar biçimi, “üretken bedenler” yaratma aşamasını geçmiştir.

Foucault’nun beden yaklaşımı eleştirilere maruz kalmıştır. Turner’ın (2012: 68) ifadesiyle, Foucault’nun beden ve iktidar analizi, sosyal pratiklerin ürettiği insan bedenini söylem karşısında pasif bir nesneye indirgemektedir. Net bir şekilde ifade edecek olursak; Foucault’nun çalışmasında ortaya çıkan beden anlayışı, cismani varlıklar olarak uzun süreli bir görünürlüğe sahip değildir. Bedenler üretilir ancak kendi üretim güçleri, sahip oldukları yerlerde, onlara söylem tarafından verilenlerle sınırlıdır. Öyle ki beden, nedensel bir fenomen olarak söylemin belirleyici gücü içinde çözülür ve bedeni toplumsal eylemin maddi bir bileşeni olarak kavramak son derece zorlaşır. Dahası Foucault, “yaşanan deneyimle” yeterince ilgilenmemiştir (Turner, 2020: 96). Dolayısıyla, “bedenin cisimleşme fenomenolojisini” görmezden gelmiştir (Shilling, 2003: 71). Benzer şekilde Giddens (2019: 84), Foucault’nun beden konusundaki görüşlerinin eksik olduğunu belirtmektedir. Ona göre Foucault, disiplin ve bedeni her açıdan özdeşleştirdiği için, beden ile faillik arasındaki ilişkiyi analiz edemez. Benzer şekilde Shilling’e göre (2003:

172), Foucault'nun söylemsel bedeni gibi bedene ilişkin sosyal inşacı görüşlerin sorunu, insan bedenini sosyal güçlere indirgeme eğiliminde olmasıdır. Söylem üzerinden bir eleştiri de Baudrillard (2017a: 15) yapmaktadır. Ona göre Foucault'nun söylevi, kendilerini betimlemeye çalıştığı iktidarların bir ikizi, aynadaki yansıması gibidir. Söylevin gücü ve ayartıcılığı buradan kaynaklanmaktadır. Foucault'nun söylem ile sunduğu hakikat değil, bir 'leitmotif' diğer bir deyişle kendisini tekrarlayan ifade kalıbıdır.

1.2. PERFORMATİF BEDEN

Foucault'nun iktidar analiziyle bedeni kontrol eden “pasif beden” yaklaşımına karşın, Goffman, bedenin; insanların gündelik hayatın akışına ne şekilde müdahale ettiği ve bu akışta bir fark yaratmayı nasıl sağladığıyla ilgilenmektedir. Bununla birlikte, bedenlenmiş bireyler Goffman'ın çalışmasında özerk değildir. İnsanların bedensel görünümlere ve performanslara ilişkin algılarına rehberlik eden beden deneyiminin ortak sözcük dağarcığına (ya da geleneksel sözlü olmayan dil biçimlerine) ilişkin analizi, beden yönetiminin gerçekleştiği sosyal kısıtlamalar hakkında bir fikir sağlamaktadır (Shilling, 2003: 72, 82). Sembolik etkileşimcilik savunucularının çoğu, benliğin performans yoluyla gerçekleştirildiğini iddia etmektedir. Öz performans, bedenin günlük yaşamda temsili için çok önemlidir. Turner'ın (2019: 41) ifadesiyle, Goffman'ın sosyolojisini, sosyal ortamlarda benliğin yeniden temsili çalışması olarak değil, toplumsal olarak yorumlanan bedenin ortamı yoluyla benliğin performansı olarak yeniden yorumlamak mümkündür.

Waskul ve Vannini (2006) sembolik etkileşim kuramcılarının görüşlerini “bedenleşme” kavramı ile ilişkili olarak ele almıştır. Sembolik etkileşimde beden göreceli bir kesinlikle tanımlanabilir ve detaylandırılabilir. Örneğin, ayna beden, dramaturjik beden, fenomenolojik beden, sosyo-semiyotik beden ve anlatsal beden. Waskul ve Vannini (2006: 4, 12), bedenlenmiş etkileşimi hem anlamlandırmanın hem de beden yoluyla gerçekleşen aracı iletişimin bir biçimi olarak görmüştür.

Beden tam anlamıyla insanın gerçek[leştirilmiş] ve anlamlı kıldığı aktif bir süreçtir. Çünkü beden, yerleşik toplumsal karşılaşmalarda ve çoğu zaman kurumsallaşmış ritüel aracılığıyla eylem ve etkileşimden oluşmaktadır. Bu iletişimsel eylemle birlikte beden var olur. Bu anlamda Dramaturjik yapı, iki merkezi analitik vurguyu öne sürmektedir. Birincisi, dramaturjik beden, insanların zorunlu olarak kendilerini ifade

ettikleri ve kaçınılmaz olarak başkaları üzerinde kendilerini etkiledikleri bir süreçten doğar. İkincisi, beden ve bedenlenme deneyimleri, kişisel ve toplumsal olan sosyal ve kültürel ritüeller tarafından insanların eylemlerinde üretilir (Waskul ve Vannini, 2006: 6). Etkileşimci bakış açısına göre beden her zaman için, fiziksel, somut, maddesel bir nesneden, diğer bir ifadeyle nihai anlamda kaslarla sarılmış ve içi organlarla doldurulmuş bir iskeletten daha öte bir anlam taşımaktadır. Beden bunları ihtiva etmekle beraber aynı zamanda büyük bir anlam taşıyıcısıdır (Beyazyüz ve Göka, 2016: 378). Çünkü beden, anatomi ve fizyoloji yasalarına göre düzenlenmiş organlardan ve işlevlerden ibaret değildir, her şeyden önce sembolik bir yapıdır (Breton, 2019a: 52).

Shilling'e göre (2003: 72-73), Goffman'ın performatif beden yaklaşımı Foucault'nun iktidar yaklaşımı ile karşılaştırıldığında, Goffman'ın yaklaşımı, insan failliğinin ayrılmaz bir parçası olarak bedene daha fazla vurgu yapmaktadır. Esasında Goffman, bedenin insanların gündelik hayatın akışına müdahale etmesini ve bu akışta bir fark yaratmasını nasıl sağladığıyla ilgilenmektedir. Goffman'ın bedene yaklaşımında üç ana özellik bulunmaktadır: Birincisi, insanların eylemlerini ve kimliklerini biyolojik bedenleri tarafından belirlendiği şekilde tasvir eden yapısalcı görüşün aksine Goffman, bireylerin sosyal etkileşimi kolaylaştırmak için genellikle bedensel performanslarını kontrol etme ve izleme yeteneğine sahip olduğunu savunmaktadır. Beden, insan failliğinin uygulanmasıyla ilişkilendirilir. İkinci olarak beden, eğer bir bedensel sınırlama ya da bedensel bir iktidar var ise, bu sosyal kurumlar aracılığıyla değil, etkileşimsel şekilde gerçekleşmektedir. Diğer bir ifadeyle, beden, bireyin malı olmakla birlikte, toplum tarafından önem atfedilen ve anlam yüklenen bir değere sahiptir. Shilling'e göre, Goffman'ın bedene yaklaşımının üçüncü ana özelliğinin temelinde bu formülasyon yatmaktadır. Üçüncü beden yaklaşımı, bedenin bireysel kimlik ile sosyal kimlik arasındaki ilişkide aracı rolü oynamasıdır.

Beden, performansın vazgeçilmez unsurudur. Goffman'ın (2018: 28-36) ifadesiyle performans, “belli bir durumda belli bir katılımcının diğer katılımcılardan herhangi birini etkilemeye yönelik tüm etkinlikleri” şeklinde tanımlanabilir. Goffman, bir kimsenin belli bir gözlemci kümesi önünde sürekli bulunduğu bir süre boyunca gerçekleştirdiği ve gözlemciler üzerinde biraz da olsa etkisi olan tüm faaliyetleri anlatmak için performans sözcüğünü kullanmıştır. Aynı şekilde Goffman, dramaturjik performatif beden yaklaşımını anlatmak için “vitrin, mobilya, dekor, fiziksel tasarım, set ve kişisel vitrin” kavramlarını kullanmıştır. Bu kavramlar, beden ve benlik ilişkisi kurularak

“Benliğin Toplumsal Üretimi: İdeal Benlik ve Benliğin Vitriini Olarak Beden Sunumu” başlığı altında ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir.

1.3. PROJE BEDEN

Modern bireyin öz-kimlik duygusunu, kendi bedenlenmiş biyografisi açısından refleksif olarak önemsiz görmeyen Shilling’e (2003: 4-5) göre beden, bireylerin kendi kimlikleri üzerine inşa ettikleri bir “beden projesine” dönüşmektedir. Shilling, bireylerin bedenlerini biçimlendirme ve kalıba sokma girişimlerinin yeni olmadığını belirtmektedir. Ona göre bedeni bir proje olarak değerlendirmek, toptan dönüşümü ile tam zamanlı bir ön meşguliyeti gerektirmez, bunu yapma potansiyeli bulunmasına rağmen, bireylerin yönetim ve bakım konusunda bilinçli ve aktif bir şekilde ilgilenmelerini içerir. Bu durum hem kişisel kaynak hem de kişinin öz kimliği hakkında mesajlar veren sosyal semboller olarak, bedenlerin öneminin pratik anlamda tanınmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla beden, birey tarafından şekillendirilebilen varlıklar haline gelir.

Shilling, (2003: 5) sağlıklı bedenlerin kişisel inşasında eşi görülmemiş derecede ilgi gösterilmesini, proje bedeninin en yaygın örneği teşkil edebileceğini ifade eder. Ona göre, kişisel bakım rejimlerine girerek bedenlerimiz için bireysel sorumluluk almaya her zamankinden daha fazla teşvik ediliyoruz. Kişisel bakım rejimleri, bedeninin iç ve dış kısımlarının izlenebileceğini, beslenebileceğini ve tam işlevli bir şekilde sürdürülebileceği bir proje fikrini benimsenmesini gerektirmektedir. Kişisel bakım rejimleri yalnızca hastalığı önlemekle ilgili değildir. Ayrıca bedenlerimizin kendimize ve başkalarına nasıl görüldüğü konusunda kendimizi iyi hissetmemizi sağlamakla da ilgilidir. Çünkü rejimler, bireysel-kimlik açısından merkezi öneme sahiptir (Giddens, 2019: 90). Shilling’in (2003:5) ifadesiyle, sağlık; görünüşle, diğer bir deyişle Goffman’ın benlik sunumu olarak adlandırdığı şeyle [beden sunumu] daha fazla ilişkilendirilmeye başlanmıştır. Bu endişeler, makyaj rehberi, diyet takviyeleri, egzersiz planlar gibi şeylerin üretilmesiyle kolaylaştırılmıştır. Buna benzer şekilde, plastik cerrahi “gençlik, kadınlık ve erkeklik” kavramları doğrultusunda, radikal bir şekilde bedeninin yeniden yapılandırma fırsatını sağlamıştır. Giddens’in (2019: 20) ifadesiyle, biyolojik yeniden (üreme), genetik mühendisliği ve birçok farklı biçimlerle beden, bir tercihler veya seçenekler meselesi haline gelebilmiştir.

Sağlık, plastik cerrahi ve vücut geliştirme projeleri, modern bireylerin bedenine ne kadar önem verdiğinin en iyi örnekleridir. Shilling’e (2003: 6) göre bu durum, beden

ile öz-kimlik arasında sıkılaşılan ilişkiye eşlik eden bazı fırsatları ve sınırlamaları göstermeye hizmet eder. Bedene yatırım yapmak, diğerlerine kendini ifade etme ve potansiyel olarak iyi hissetme ve bedenleri üzerindeki kontrolleri arttırma imkânı sağlar. Kişi, toplum üzerinde bir etki gösteremeyeceğini hissediyorsa, en azından bedenin görünümü üzerinde bir miktar etkiye sahip olabilmektedir. Bedenin ritüelleştirilmiş ortamlarda geleneksel işaretlere eğilimli olduğu modern öncesi toplumların aksine, modernitede beden, bireyin kimliğinin bir ifadesi olarak şekillendirilmesi, süslenmesi ve eğitilmesi gereken bir fenomen olarak daha sık bir şekilde ele alınmaktadır (Shilling, 2003: 174).

1.4. UYGARLAŞMA VE BEDEN

Beden sosyolojisi alanında önemli çalışmalardan birine imza atan Nöbert Elias, uygarlık kavramı çerçevesinde beden konusunda önemli tespitlerde bulunmuştur. Elias, *Uygarlık Süreci* çalışmasında, bedenin davranışsal kodlardaki ve duygulanım kontrolü biçimlerindeki tarihsel dönüşümlerle ilgilenmiştir. Bununla birlikte Elias, insanların bedenleriyle nasıl bir ilişki kurdukları ve belirli bir tarihsel dönemde yaşayan bedenlenmiş bir birey olmanın ne demek olduğunu açıklamaya çalışmıştır. Dolayısıyla Elias, bedenin bireyselleşmesi, rasyonelleşmesi ve sosyalleşmesine dair geniş bir perspektif sunmaktadır (Shilling, 2003: 131). Çil'in (2017: 39) ifadesiyle, Elias uygarlık kavramının arkeolojisini sunarak, uygarlığın teknik ya da bilimsel gelişmelerle değil, bireylerin bedenleri üzerinden aşamalı bir biçimde kurduğu kontrolde aranması gerektiğini göstermiştir.

Sosyal inşacıların aksine, Elias için beden, topluma tamamen kabul edilmeden önce uzun bir eğitim süreci gerektiren tamamlanmamış sosyal bir varlıktır. Elias'ın yaklaşımında beden, toplumsallaşma ile uygarlaşma süreciyle ilişkili bir şekilde ele alınmıştır. Nitekim Elias, uygarlaşma süreçlerini bedensel pratik ve alışkanlıkların farklılaşması olarak biyolojiye indirgememektedir (Silling, 2003: 131-132). Elias, bedensel ilişkileri ve yaşanmış deneyimleri tarihsel süreç içerisinde incelemiştir (Atkinson, 2012: 50). Bu süreci, şu başlıklar altında ele almıştır: Yemek, sofrada, iyi, kötü ve güzel davranış, sümürmek, tükürmek, utanma ve mahcubiyet (Elias, 2004 ve 2004a). Nihai olarak Elias'ın çalışması, geç de olsa beden sosyoloji alanında ilgi konusu olmuştur.

1.5. SOSYAL DÜZEN VE BEDENSELLEŞMİŞ ÖZNE

Turner, Hobbes'un sosyal düzen çözümlemesine eleştiriler getirerek, beden ve sosyal düzen teorisi geliştirmiştir (Shilling, 2003: 78). Hobbes'a göre, toplumun devamı bedenlerin, mülkiyetlerin ve gücün devamında temellenmiştir. Turner'a (2019: 80) göre Hobbescu felsefe "sosyal sınıf, etnisite, statü grupları ve toplumsal cinsiyet" ile oluşan toplumları izah edemediği için özünde bireyseldir. Diğer bir ifadeyle Turner, beden ve sosyal düzen teorisini, Hobbes'un cisimlerin geometrisi ve hareketleriyle ilgili kaygısını, sosyal sistemlerin kendilerini yeniden üretirken karşılaştıkları temel problemlerin Parsons'ın analizine dâhil ederek oluşturmuştur. Turner'ın teorisinin yapısalcı ve işlevselci kaygılardan (Shilling, 2003: 78) ve Foucault'nun iktidar ve söylem analizinden beslenmesi, sentezci bir tutum sergilediği anlamına gelmektedir. Özel olarak bakıldığında Turner, insanın bedenleşmesini üç kurum üzerinden analiz etmiştir: Din, hukuk ve tıp.

"Batı kültürü ve belirli ölçüde bir bütün olarak insan kültürü vücudun olağandışı özelliklerini üç temel kurumsal düzen, yani din, hukuk ve tıp aracılığıyla kontrol altına almıştır. İnsan toplumları bedenin kontrolüyle ilişkili bu kurumsal düzenlemeler çerçevesinde kavramlaştırılabilir; hukuk, din ve tıp insan bedenini düzenler ve kontrol eder. Din varlığımızı manen geliştirmek için insan bedenini çeşitli ritüel pratikler aracılığıyla düzenlemiş ve kısıtlamıştır. Hukuk özellikle suçu ceza yasalarıyla kontrole ve bilhassa kentli nüfusu gözetim altına almaya çalışmıştır. Son olarak, tıp vücut olarak bedeni düzenleme, sınırlandırma ve temsil/sunma biçimi olarak görülebilir (Turner, 2017: 29)."

Turner, beden sosyolojisi alanında çalışmayı yalnızca sosyoloji ve fizyoloji üzerine bir tez yazmak olarak görmemiştir. Ona göre beden sosyolojisinin ilgi alanları şu şekildedir: Birey ve grup için beden eş zamanlı olarak bir çevre ve benliğin ortamıdır. Bu nedenledir ki beden, yorumların ve temsillerin bir dış yüzeyi ile yapılar ve saptamaların bir iç çevresi olarak düşünülebilir. İç/dış ayrımına bakarak Foucault'yu takiben, nüfusların bedeni ile bireylerin bedeni arasında ayırım yapmak önemlidir. Bireyin bedeni nüfusun çıkarı doğrultusunda düzenlenir ve organize edilir. Kürtaj, hayat kadınlığı, homoseksüellik gibi konular özel meseleler olmasına rağmen iktidarlar tarafından bu konularla ilgili düzenlemeler getirilmiştir. Bu sebeple, beden sosyolojisi, arzu üzerindeki otoriter mücadeleyle ilgilendiği için politik bir sosyolojidir. Beden, politik mücadelenin merkezinde bulunur. Çünkü erkek ve kadın fizyolojisi büyük bir farklılığı temsil etmektedir. Toplumsal cinsiyet kimliği ve toplumsal cinsiyet kişiliği özel roller ve kimlikler şeklinde sosyalleşmeyle fizyolojiye dâhil edilmelidir. Turner'a göre beden, politik olarak beden karakterinin yapısı ve gelişmesi anlamında "gerontoloji, gerontokrasi ve ataerkillik" gibi unsurlarla ilişkili olagelmıştır. Turner, benlik ve beden arasında ayırım yapan sosyolojik tutumu eleştirmektedir. Ona göre, öz performans bedenin günlük

yaşamda temsili için oldukça önemlidir. Bu anlamda Turner, yakınlaşmalar ve dışlamaları sağlayan ayrıca benliği gösteren araç olarak bedene odaklanır. Benliğin aşağılanmalarını karmaşık bir şekilde bedenin aşağılanmalarına bağlı olarak gören Turner, beden sosyolojisinin sapma ve kontrol konularının analizini kapsamak zorunda olduğunu belirtir (Turner, 2019: 39-41).

1.6. MADDESEL BİR GERÇEKLİK OLARAK BEDEN

Arthur W. Frank, Turner'ın yaklaşımına eleştiriler getirerek yeni bir beden teorisi geliştirmeye çalışmıştır. Frank'a göre Turner, yapısalcılığa kaymıştır. Frank için başlangıç noktası, sosyal sistemlerin karşısına çıkan "bedensel düzen" görevlerinden ziyade bireysel bedenin karşılaştığı eylem sorunlarının değerlendirilmesidir (Shilling, 2003: 82). Frank, bedeni sosyal "beden teknikleri"nin hem aracı hem de sonucu olarak, toplumu da bu tekniklerin toplamının hem aracı hem de sonucu olarak kavranması gerektiğini savunur. Beden teknikleri toplumsal olarak verilir. Ancak bireyler bedeni nadiren kendileri için uydurabilirler. Bu teknikler yalnızca bedenler tarafından, bedenler üzerinde kullanımlarında somutlaştırılır. Dahası, bu teknikler için kısıtlamalar olduğu kadar bireyler içinde bir kaynaktır. Diğer bir ifadeyle, kısıtlamalar kısıtladıkları kadar mümkündür (Frank, 1991: 48). Özetle Frank, teorisini beden ile sosyal eylem arasındaki ilişkiye yoğunlaştırmakla birlikte, odaklanılması gereken kurumlar olmadığını belirtmektedir.

Shilling'in (2003: 82) ifadesiyle, Frank, bedenlerin önemini ve gelişimini sosyal güçler ve sosyal ilişkilerle ayrılmaz bir şekilde ilişkili olarak görmüştür ve bedeni sosyal inşacı bir yaklaşım ekseninde irdelemiştir. Bununla birlikte, Frank'ın eylem sorunları analizi, birçok sosyal inşacı görüşü karakterize eden sınırlamaların ötesine geçmiştir. Bunun nedeni; bedeni, insanların yaşam deneyimlerini etkileyen bir fenomen olarak ele almasıdır. Frank'a (1991: 49) göre, bir söylem yalnızca konuşabilir veya canlandırılabilir; o eylem veya konuşmadan başka hiçbir yerde değildir. Bir kurum, kişinin gidebileceği, artık orada olabilecek ya da olmayabilecek fiziksel bir yerdir. Ancak daha sonra, kurumlar söylemler içinde ve söylemler aracılığıyla kurulduğundan ve söylemler kurumsal alanlarda somutlaştırılıp değiştirildiğinden, karşılıklı ilişki başlar. Frank, beden sosyolojisinin amacının, kurumları bedenlerden önce teorileştirmek değil, kurumları bedenden yukarı doğru teorileştirmek olması gerektiğini belirtir. Çünkü ona göre bedenler söylemlerden ve kurumlardan ortaya çıkmaz. Diğer bir ifadeyle, bedensel tekniklerin düzenlenmesi yalnızca söylemler ve kurumlar aracılığıyla değil, bireysel

bedenlerin diğer bedenler ile olan etkileşimiyle oluşmaktadır (Shilling, 2003: 83). Dolayısıyla Frank (1991: 49), beden olgusunu sosyal olarak üretilen beden tekniklerinin hem bir nedeni hem de bir sonucu olarak “söylemler, kurumlar ve bedenselliğin bir kombinasyonu” şeklinde tasvir etmektedir.

Zira Frank, beden kullanım tekniklerinin bağlama göre farklılaştığını belirterek dört ideal tip belirlemiştir: Yansıyan beden, disipline edilen beden, baskılayıcı beden ve iletişimsel beden. Yansıyan beden, tüketimle ilişkilidir. Diğer bir ifadeyle beden, kapitalist kültürle ilişkili bir bedenselleşmedir. Disipline edilen beden tekniği, devlet müdahalesi ve politik rejimler tarafından askerlik ve din kurumları aracılığıyla ilişkili, baskılayıcı beden güç ve iktidarla ilişkili, son olarak ise iletişimsel beden tekniği kültür aracılığıyla ilişkili bir bedenselleşmedir. İletişimsel beden, başkalarıyla yapıcı etkileşim yoluyla kendini yaratma sürecindeki bedenselleşmedir (Shilling, 2003: 84-85).

Shilling’e (2003: 87) göre, Frank’ın yaklaşımı, cismani bir fenomen olarak beden görüşünü dahil etme gibi önemli bir değere sahiptir. Bu bedensellik, yalnızca toplum içinde yer aldığı için toplumsal ilişkilerle ele alınır ve dönüştürülür. Bu, bedenın sosyal inşacı görüşlerini geliştirmek için önem taşımaktadır.

1.7. SINIFSALEŞİTSİZLİĞİN BEDENSEL TEMSİLİ: HABİTUS, ALAN VE BEDENSEL SERMAYE

“Beden, sınıfsal beğeninın cisimleşmiş biçimidir.”

Pierre Bourdieu

“Aslında güzelmişim ama param yok (...)”

K24/Hostes

“Sarışın, zayıf, güzel ve genç görünmek kesinlikle zengin olmayı gerektiriyor.”

K5/Başhemşire

Pierre Bourdieu sınıfsal eşitsizliğin nasıl üretildiğini “habitus, alan ve sermaye” kavramlarıyla analiz etmektedir. Onun analizinin amacı, sosyolojik düşüncüyü krize sokan yapı-fail, diğer bir anlamda makro-mikro, nesnellik-öznellik tartışmalarını aşmaktır (Jenkins, 1994: 66). Bourdieu’ya göre beden ve sosyal yapı arasında karşılıklı yapılandırma söz konusudur. Dolayısıyla fenomenolojik bilgi tarzı, toplumsal dünyanın yaşanmış deneyimini, diğer bir ifadeyle dünyanın apaçık bir biçimde betimlenmesinin ötesine geçemez (Bourdieu, 1990: 25). Bourdieu hem yapıyı hem de faili ele alarak ve bunları aynı potada eriterek beden sosyolojisine katkı sunmuştur. Ona göre beden hem sosyal dünya içindedir hem de sosyal dünya bedenın içindedir. Beden yaklaşımı, sosyal yapılandırmacı yaklaşımlardan farklı olarak bedenleşmiş aktif insani faillığe yer açmıştır

(Kaderli, 2020: 66). Bourdieu'ya göre; beden üç noktada toplumsal sınıflandırma için önemli bir konuma oturmaktadır. Beden, bireyin sosyal konumuyla ilişkisi, habitusun cisimleşmesi ve beğeni çerçevesinde ortaya çıkar (Işık, 1998: 138).

Bourdieu'ya göre, mikro ya da makro boyutlarından birine ağırlık verip diğerini dışlayan yaklaşımlar bir işe yaramaz. Onun için bu ikiliği aşmak önemlidir. Bu amaçla, eylemi kültüre, yapıya ve iktidara bağlayan yapısal bir pratik kuram geliştirmiştir (Swartz, 2011: 22). Bourdieu, sosyal bilimin bu iki kutup arasında seçim yapmaya zorlamasını kabul etmez. Çünkü ona göre toplumsal gerçeklik, hem yapı hem habitus hem de ikisinin kesişimi olan tarih, bağıntılardan oluşur. Bourdieu'ya göre habitustan söz etmek, bireysel olanın, hatta kişisel, diğer bir ifadeyle öznel olanın dahi toplumsal, kolektif olduğunu ortaya koymaktır. Habitus, toplumsallaşmış bir öznelliktir (Bourdieu ve Wacquant, 2014: 25, 116). Bedensel sermayeyi, bir diğer anlamda bedensel habitusu tam olarak anlayabilmemiz için habitus kavramıyla yakından ilişkili olan “alan, oyun ve sermaye biçimlerinden” bahsetmemiz gerekir. Bu şekilde hem habitus hem de bedensel sermaye kavramı anlaşılır olacaktır.

Bourdieu ilk olarak Marcel Mauss tarafından kullanılan habitus kavramını geliştirerek sosyal yapı, sosyal alan ve beden arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışmıştır (Kaderli, 2020: 66). İnsanın varoluşu ya da bedenleşmiş toplumsallık olarak habitus, dünyayı belli bir dünya olarak var eden şeydir (Bourdieu ve Wacquant, 2014: 118). Çünkü habitus kavramı özel bir eyleyicinin ya da bir eyleyiciler sınıfının pratikleriyle mallarını/varlıklarını birleştiren, pratiklerin üslup birliğini aktarabilen, bir bütünde dile getiren birleştirici bir kökendir. Habitusu üreten konumlar gibi habitus da farklılaşmıştır ama aynı zamanda farklılaştırıcıdır. Habitus ayrılmıştır, ayrıdır, ama aynı zamanda ayrımları dile getirir. Özetle habitus, farklı farklılaştırma ilkelerini hayata geçirir ya da ortak farklılaştırma ilkelerini farklı biçimde kullanır (Bourdieu, 1995: 23).

“Habituslar ayrı ve ayrıştırıcı pratikler doğurur -bir işçinin yediği şey, özellikle de yeme biçimi, yaptığı spor ve yapma biçimi, siyasal kanaatleri ve bu kanaatleri ifade etme biçimi sanayici patronun bunlara tekabül eden tüketimleri ve etkinliklerinden sistematik olarak farklıdır; ancak bunlar, aynı zamanda da, sınıflandırıcı şemalardır, farklı sınıflandırma ilkeleri, farklı görüş ve bölünme ilkeleri, farklı zevklerdir. İyi ile kötü olanın, güzel ile çirkin olanın, saygın ile kaba olanın, vb. arasında farklılıklar görürler ama bunlar aynı farklılıklar değildir. Örneğin, aynı davranış ya da aynı eşya birisine saygın, diğerine fazla iddialı ya da gösterişli, bir üçüncüye de çok kaba görünebilir (Bourdieu, 1995: 23).”

Habitus hem bireysel bir eylem eğilimleri yapısının hem de aktörlerin ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkileri temelinde sahip olduğu düşünme, anlama, algılama ve yorumlama eğilimlerinin birikimi anlamına gelmektedir (Cuff, Sharrock ve Francis,

2013: 359). Diğ er bir ifadeyle habitus, edinilmiş olan, ama sürekli yatkınlıklar biçiminde vücutta [bedende] kalıcı şekilde cisimleşmiş olan şeydir (Bourdieu, 1997: 122).

Habitus kavramı, eylemi hem üreten hem de şekillendiren eğilimleri ve yetkinliğı etkili bir şekilde açıklar. Alan ve sermaye kavramlarının eklediğı şey, eylem bağlamının, bu bağlamda aktörün kullanılabileceğı kaynakların ve bu faktörlerin eylemin şekillendirmesinde oynadıkları rolün bir açıklanmasıdır (Crossley, 2001: 86). Bourdieu, sınıfsal habitus kavramını ideal tip olarak kategorize etmektedir. Bu anlamıyla her toplumsal konuma, burjuvazi, küçük burjuvazi ve halk kitlesine üç temel beğeni türüne karşılık gelen sınıfsal habitustan söz etmektedir (Wacquant, 2014: 67). Bourdieu, sınıfsal farklılıkları, sınıfsal konumların getirmiş olduğu bireysel farklılıkların bir gösterimi olarak beden pratikleri üzerinden betimlemektedir. Beden, bütün pratiklerde halk sınıflarının ifade ettikleri araçsal ilişki, güzellik bakımı veya beslenme rejimi, hastalıkla ilişki veya sağlık bakımı habitusla bağlantılıdır (Bourdieu, 1997: 176).

Bourdieu'nun sentezci teorilerinin oluşmasında önem verdiği kavramlardan biri de 'alan' kavramıdır. Habitus, alan ve sermaye gibi kavramlar tanımlanabilir ancak oluşturdukları kuramsal dizgenin içinde, asla yalıtılmış halde değildir. Çözümleyici açıdan alan, konumlar arasındaki nesnel bağıntılıların konfigürasyonu ya da ağı olarak tanımlanabilir (Bourdieu ve Wacquant, 2014: 80-81). Bourdieu, alanları; sanat, ekonomi, politika, entelektüel veya eğitsel kazanımları bireyler ve grupların ve bu kaynakların sağladığı çıkarlara ulaşma mücadelesi verdikleri nesnel konumlar seti olarak tanımlamaktadır (Layder, 2014: 334). Bir alan, aynı zamanda bir çatışma-rekabet mekândır (Bourdieu ve Wacquant, 2014: 26) ve kendisini belirli türden kazanılacak ve kaybedilecek şeyler, birtakım mücadele nesneleri üzerinden tanımlar (Bourdieu, 2016: 138).

Bir sermaye ancak bir alanla bağıntılı olarak varolabilir ve işlev görebilir. Alanlar toplumsal kurumlardan farklı olarak tamamen dışsal bir yapılanma değildir. Bu durumu Bourdieu, oyun metaforu ile anlatmaktadır. Ona göre alan ile oyun arasında benzerlik kurulabilir. Oyunda rekabetin ürünü olarak kazanılacaklar ve kaybedilecekler, diğ er bir ifadeyle bir tür bahisler vardır (Bourdieu ve Wacquant, 2014: 82). Fakat failler, alaşağı etme stratejilerine kendilerini adanmış olsalar da, oyundan atılma korkusu nedeniyle belirli sınırları kabul etmek zorundadırlar (Bourdieu, 2016: 140). Oyuncular, kozlara diğ er bir deyişle g   leri oyuna göre değişen temel kartlara sahiptirler. Kartların gücü nasıl oyuna göre değişiyorsa, farklı sermaye türlerinin hiyerarşisi de farklı alanlarda değişmektedir.

Bourdieu, oyun metaforu ile kurmuş olduğu bu kartları sermaye türü olarak anlatmaya çalışmaktadır (Bourdieu ve Wacquant, 2014: 82-86).

Bourdieu'nun sermaye yaklaşımı marksist kuramdan farklıdır. Ona göre birbiriyle ilişkili dört farklı sermaye türü vardır. Bunlar; ekonomik, kültürel, sosyal (Fine, 2011: 101) ve simgesel sermayedir (Naulin ve Jourdain, 2016: 106-108). Ekonomik sermaye, maddi ve parasal değerle; kültürel sermaye kıt sembolik mallar, beceriler ve unvanlar; sosyal sermaye bir gruba üyelikle kazanılan; simgesel sermaye ise insanların sermaye olarak algılamadıkları belirli bir sermaye biçiminin etkisini anlatan durum ile ilişkilidir (Wacquant, 2014: 62). Ekonomik sermaye bireyin sahip olduğu iktisadi biçimidir. Bu sermaye bahsetmiş olduğu diğer sermaye biçimlerini etkilemede önemli bir yere sahiptir. Bourdieu, ekonomik sermaye biçiminin üretimi ve dolaşımını diğer sermaye türlerini ele alarak inceler (Göker, 2014: 282). Ekonomik sermaye, bireylerin sahip oldukları para veya diğer maddi değerlerdir. Kültürel sermaye ise toplumda yüksek değerler hakkında bilgi sahibi olmaya yöneliktir. Bu sermaye biçimi bireyin bedeninde bir nevi habitus olarak, kültürel eşyalarda nesne olarak ve diploma gibi kuramsal olarak bulunmaktadır (Yel, 2014: 570). Bourdieu, kültürel sermayeyi üç biçim halinde; somutlaşmış, nesneleşmiş ve kurumsallaşmış olmak üzere bilgi sermayesi olarak adlandırmaktadır (Bourdieu ve Wacquant, 2014: 108). Sosyal sermaye, bireyin toplum içerisinde bulunduğu aile, birey ve gruplardan destek alabileceği sosyal kaynak ve ayrıcalıklarıdır (Yel, 2014: 570). Simgesel sermaye, diğer üç sermaye biçiminin göstergesidir. “Simgesel sermaye, onu görmelerini, tanımalarını, kabul etmelerini sağlayan algılama ve değerlendirme kategorilerine sahip edimciler tarafından algılanarak, gerçek bir sihirli güç gibi simgesel anlamda etkili hale gelen, fiziksel güç, zenginlik, savaşçılık değeri gibi herhangi bir özelliktir” (Bourdieu, 1995: 187). Özetle simgesel sermaye, temsilini prestijde bulur (Fine, 2011: 101).

Shilling'in (2003: 112) ifadesiyle Boudieu'nun sosyolojik yaklaşımında bedenler, üç ana faktör nedeniyle sosyal sınıfın damgasını taşır: Birincisi, bireyin sosyal konumu, ikincisi habitusun oluşumu, üçüncüsü ise beğenin gelişimi. Beğeni; sosyal ve sınıfsal habituslar aracılığıyla bedende cisimleşir (Demez, 2009: 20). Bourdieu (2021), beğeni yargısının toplumsal eleştirisini ele aldığı '*Ayrım*' çalışmasında, sınıfsal beğenin somutlaşmış hali olarak bedeni merkeze koymaktadır:

“Kültür doğaya dönüşür, yani bedene işler, sınıf vücut bulur, beğeni ise sınıfın mevcudiyetine katkıda bulunur. Böylece tüm bedene işleme biçimlerini yöneten bedene işlemiş sınıflandırma ilkesi olarak bedenin fizyolojik ve psikolojik olarak yuttuğu, sindirdiği ve

özümlediği her şeyi seçer ve değişikliğe uğratar. Bu demek oluyor ki, beden, sınıf beğenisinin farklı şekillerde dışı vurulan en reddedilmez nesneleşmedir (Bourdieu, 2021: 246-247).”

Bourdieu’nun habitus ve alan kavramsallaştırmalarından hareketle bedensel sermaye yaklaşımı bulunmaktadır. Shilling, (2003: 121) bedensel sermayeyi şu şekilde yorumlamaktadır: Sosyal alanlar doğrudan belirli bir bedensel biçime, faaliyet veya performansa değer verdiğinde, bedensel sermaye kategorisi yaratırlar. Belirli bir bedensel sermaye biçimini kabul ettikten sonra, bir alanı oluşturan dinamik ilkeler değişikliğe uğrar. Değerli kabul edilen bedensel formlar ve bunlara bağlı değerler muhtemelen değişecektir. Örneğin bireysel sporlar, profesyonel sporcuların kazançları gibi düşüp yükselebilir. Moda alanındaki değişiklikler, konuşma, belirli tavır ve giyim tarzlarının sembolik değerini etkileyebilir. Bu, bir grup ya da sınıf arasında değerli bir bedensel formun ilk üretiminin, onun devam eden mübadele değerini garanti etmediği anlamına gelmektedir. Bedenin belirli organlarına verilen değer zamanla değişir; toplumlardaki alanlar değiştiğinde, ödüllendirdikleri fiziksel sermaye biçimleri de değişebilir. Shilling, bedensel sermayenin bu değişimini yaşlanma olgusu üzerinden anlatmaktadır. İnsanların yaşlanma deneyimleri üzerinde, genellikle yaşlanmayla ilişkilendirilen biyolojik belirleyicilerin ötesine geçen çıkarımları vardır. İnsanlar yaşlandıkça, fiziksel sermayeyi üretme ve diğer kaynaklara dönüştürme kapasiteleri azalma eğilimindedir. Yine de, sosyal sınıf, belirli grupların yaşlanma sürecini nasıl deneyimlediğini belirlemede önem taşımaktadır.

Featherstone (1987’den akt. Shilling, 2003: 122), bedensel sermaye kavramı ile yaşlı beden kavramı arasında sınıfsal bir okuma yapmaktadır. Ona göre, işçi sınıfı yaşla birlikte bedensel gerilemeyi kaçınılmaz olarak kabul etme eğiliminde iken, yeni orta sınıflar bedenlerine yönelik bir endişe duymaktadır. Dolayısıyla bu sınıflara mensup bireyler beden bakım tekniklerini, yaş ve bununla ilişkili özelliklerle mücadele etmenin yolunu aramaktadır. Buna karşılık üst sınıflar, yaşlanmanın etkilerinin çoğunu örtebilen/gizleyebilen yönelimlere eğilimlidirler. Üst sınıflar, yaşlarını bilinçsizce bir düşüşten ziyade bir statü işareti olarak ‘giyinir’. Featherstone’a göre bu tutum yalnızca habitus ile bağlantılı olmamakla birlikte bireylerin ekonomik alanlarını da yansıtmaktadır. İşçi sınıfı için, yaşlanma diğer bir ifadeyle bedensel gerileme; yaşam standartlarını düşürmesi ve gelecek üzerindeki kontrolün azalması anlamına gelmektedir. Orta sınıfın kaygısı, çalışma durumuyla ilgili belirsizlikle bağlantılıdır. Örneğin, işin daha genç rakipler tarafından gasp edilme riskinin olması. Bu iki sınıfa karşılık üst sınıflar için genç beden hayatın asaleti anlamına gelir ve bu nedenle yaşlanmak ötelenir. Bourdieu

(2021) sınıfsal habitusun kadınların bedensel sermayesi üzerinde etkili olduğunu göstermektedir:

“Bedenlerinden, neredeyse halk sınıflarının kadınları kadar az hoşnut olan küçük burjuva kadınlarının (bu, kadınlar arasında dış görünüşünü değiştirmek isteyenlerin ve bedenin çeşitli kısımlarından hoşnut olmadığını dile getirenlerin sayısının en çok olduğu grubu oluşturur) bir taraftan güzelliğin yararlılığının halk sınıfları kadınlarına göre daha çok bilincinde olup bedensel mükemmellik konusunda egemen olan ideale çoğu zaman itibar ederken, diğer taraftan fiziki görünüşlerinin iyileştirilmesine ilişkin –önce zaman, sonra sağlık (kendini yoksun bırakma yoluyla) açısından- bu denli önemli yatırım yapmaları ve kozmetik severliğin tüm biçimlerine (örneğin estetik ameliyata başvurmaya) böylesine koşulsuz bir benimseyişle yaklaşıyor olmaları anlaşılır bir olgudur (Bourdieu, 2021: 263).”

Özetle, bedensel sermaye sınıfsal olmakla birlikte, sınıflar arasında ayırıcı olabilmektedir ve ekonomik sermayeye dönüştürülebilmektedir. Bedensel sermaye doğrudan kültürel, sosyal ve ekonomik sermaye ile ilişkili olmasa da, belirli alanlarda bedensel sermayeye sahip olabilmenin ön koşulu en azından yeterli bir miktarda ekonomik sermayeye sahip olmayı gerektirir.

3. FENOMENOLOJİK BEDEN YAKLAŞIMI

Bedeni sosyal inşacı yaklaşımla analiz etmek önemli görülse de bu yaklaşıma bazı eleştiriler getirilmektedir. Bu doğrultuda Shilling’e (2003: 63) göre, sosyal inşacılık bize bedenin sosyal önemi hakkında çok şey anlatırken, beden ile ne kastedildiği hakkında yeterli bilgiye sahip olduğunu söyleyemeyiz. Başka bir deyişle, bedenin inşa edildiğini görüyoruz ancak gerçekte neyin inşa edildiği hakkında yeterli bilgiye sahip değiliz. Sosyal inşacı teoriler, dikkatleri bedenler üzerine ve bedenler aracılığıyla nasıl uygulandığına yoğunlaştırmış ve cisimleşmeye ilişkin sosyolojik düşüncüyü doğal, biyolojik indirgemeci analizlerden uzaklaştırarak ciddi bir epistemolojik kırılmaya neden olmuştur. Eylem yönelimli ve fenomenolojik yaklaşımlar ise insan failliği ve sosyal aktörlerin yaşanmış deneyimleri için temel olarak bedenin önemini göstermiştir (Shilling, 2003: 206).

Fenomenolojik beden yaklaşımı insan deneyimlerini anlaşılır kılması açısından beden sosyolojisi çalışmalarına önemli açılımlar sağlamıştır. Bu anlamda, beden konusunun fenomenolojik bir yaklaşımla ele alınıp, öznenin deneyimlerini çözümlemesi önemlidir. Fenomenolojinin bedene nasıl yaklaştığına geçmeden önce, felsefi anlamda tartışma konusu olan “makine beden ve bedenin tamiri” başlıklarına yer vererek, fenomenolojik beden yaklaşımının nasıl ortaya çıktığını inceleyelim.

3.1. FENOMENOLOJİK BEDEN YAKLAŞIMI ÖNCESİ FELSEFİ TARTIŞMA: MAKİNE BEDEN VE BEDENİN TAMİRİ

Antik Çağ'dan modern çağa kadar beden ve ruh her zaman tartışılmalıdır. Örneğin, Sokrates ruhu bedeninde elleri ve ayakları zincirlenmiş, gerçekliği doğrudan değil sadece hapisane parmaklarından görmek zorunda kalan çaresiz bir mahkûm olarak tanımlarken, Platon bedeni ruhun mezarı olarak tanımlamıştır (Synnott, 2002: 9). Descartes ile birlikte ruh-beden ayrımı özel bir form kazanmıştır. Onun sunduğu ruh-beden ayrımına 17. yüzyıl Bilim Devrimi'nin araçlarıyla bakılması beden ele alınışını önemli derecede etkilemiştir (Kamözüt, 2020: 103). Beden ve ruhun birbirinden ayrılması yeni bir şey değildir. Platon'dan bu yana bir ayrım yapılmaktadır. Descartes'ın özgün yanı, ruhu doğadan ayırmasıdır. Ona göre beden, nedensel yasalara ve doğa yasalarına göre işleyen, kendi kendine hareket eden bir mekanik aygıttır (Grosz, 1994: 6). Bu yüzyıldan itibaren, beden tüm anatomik ve işlevsel özellikleri genel bilimsel kurallar tarafından anlaşılabilen bir nesne olarak tanımlanmıştır. Bu düşüncenin en önemli temsilcisi Rene Descartes'tır (Işık, 1998: 120). Descartes varlıkla ilgili bütün bilgileri “düşünen özneye” atfederek (Rodis-Lewis, 1993: 8), bedeni bunun dışında tutmuştur. Ona göre, kendi varlığından şüphe etmeden kendi bedeninin varlığından şüphe etmek mümkünse, o zaman kişinin gerçek varlığının bedeninden başka bir yerde olması gerekir (Crossley, 2012: 131).

Descartes için beden, düşünen, algılayan, bir nesne olmanın dışında bir makine görevi görmektedir. Beden imgesi, geometri ve mekanik ilkeleriyle ya da saat yapan ustaların mantığıyla, bir mühendis tarafından onarılabilecek bir makine biçimi olarak görülmüştür (Illich, 2019: 109). Descartes; madde ve ruh, beden ve zihin arasındaki gerçek farklılık ve ayrımı vurgular, hatta ikisinin tam ve bağımsız tözler olduğunu savunur. Ona göre, bunlar arasında hiçbir yön bulunmadığı için; yer kaplamayan fakat düşünen tinsel töz, düşünemeyen fakat yer kaplayan maddi tözü, maddi töz ya da beden de tinsel töz ya da zihni etkilemez. Diğer bir ifadeyle zihinle beden arasındaki ilişkiyi, gemi ve kaptan ilişkisine benzetir (Cevizci, 2005: 463). Gemi, beden; kaptan ise zihin konumundadır. Descartes'a göre beden ve ruh (Descartes'ın makine beden anlayışının açıklanmaya çalışıldığı bu bölümde, ruh ile zihin aynı anlamlara gelecek şekilde kullanılmıştır) birbirine bağımlı olmayan iki töz olarak karşımıza çıkmaktadır. Onun savunduğu Kartezyen anlayışta beden arzuları ve hırsları bulunmaz. Bedenin arzuları ve tercihleri yoktur. Ona göre beden pasif durumdadır. Kararı alan ve eylemi

gerçekleştiren ruhtur. Bu çerçevede, Descartes'ı eleştiren Gilbert Ryle (2011: 102), onun anlayışını “makinedeki hayalet” olarak adlandırmaktadır. Diğer bir ifadeyle “beden, zihnin yönettiği bir makinedir” (Kamözüt, 2020: 103-105).

Descartes'ın bulduğu bu formül, “onu, mekândan münezzeh ve başka herhangi bir şeye bağlı olmayan bir ego'ya, ego cogito'ya, diğer bir ifadeyle bilen özneye, varlık sebebinin sadece ve sadece düşünmesine borçlu olan ve düşünme eyleminden çıkarmasına dayanan bir cevher fikrine götürecektir” (Armağan, 1997: 108). Descartes'ın Kartezyen düalizmi, ruhun cisimden ayrı oluşu (cisimsiz) üzerine kuruludur. O, zihni ve bedeni birbirinden farklı iki töz olarak düşünür. Ona göre zihin ve beden yalnızca yapı olarak değil, nicelik olarak da birbiriyle karşıtlık içerisinde (Altuner, 2013: 60).

“Tüm zihnim, tüm bedenimle birleşmiş görünebilir, ama ayağım, kolum ya da bedenimin herhangi bir azası kesilse, bilirim ki zihnimden hiçbir şey eksilemez. İsteme, duyularla algılama, anlama ve benzeri yetiler zihnin birer parçası değildir, çünkü isteyen de, duyularla algılayan da, anlayan da bir ve aynı zihindir. Öte yandan bir bedeni olan ya da yer kaplayan bir şeyi zihinsel olarak parçalarına ayırmadan düşünemem, bu yüzden de o şeyin bölünebileceğini anlarım. Bir tek bu bile bana zihnin bedenden tamamen ayrı olduğunu öğretmeye yeter (Descartes, 2013a: 187).”

Descartes için (2013: 97), “Ben” bütün doğası ya da özü yalnızca düşünmekten ibaret olan ve voralmak için ne bir mekâna ihtiyaç duyan ne de herhangi bir maddi şeye ya da bir bedene bağlı olan bir şeyimdir (yani bir tözüm). Beni ben yapan zihnimdir. Zihnim, bedenimden tamamen ayrı bir şeydir. Beden makineye benzetildiği ölçüde bedenselliğinden kaybeder ve beden için konulan sınır da varlığın sınırına doğru genişlemez, makinenin görece dar sınırına çekilir. Makine beden, beden bedenselliğini eksiltmek için bir metafor olarak kullanılmaktadır (Akova, 2015: 3). Bu aynı zamanda bedenin algılayan ve düşünen bir varlık olmadığı anlamına gelmektedir. Burada artık söz konusu olan “mekanik beden tanımıdır.” Diğer bir ifadeyle beden bir makine olarak değerlendirilir (Işık, 1998: 120). Howson'a (2013: 3-4) göre Descartes, durup kendi üzerimize düşünürsek, kim olduğumuza (veya kimliğimize) ilişkin duygumuzu bedenlerimize veya bedenimizin bölümlerine indirgenemeyeceğimizi ileri sürmüştür. Bedenlerimiz bir şekilde değiştirilseydi veya hasar alsaydı, kim olduğumuza dair duygumuz kaybolmazdı. Bu benlik anlayışının üç yönü bulunmaktadır. Birincisi, zihin ve beden birbirinden ayrı kabul edilir. İkincisi, beden zihne tabidir. Üçüncüsü ise zihin, bilişsel rasyonalizasyon yoluyla benliğin üretildiği düşüncenin kaynağı olarak kabul edilir.

Descartes, bedeni birincil anlamda önem arz etmeyen bir konuma yerleştirmiştir. Özkan'ın (2013: 18-20) ifadesiyle, modern Kartezyen düşünüş sanki bir varlıktan değil

de adeta onun suretinden bahsediyor gibidir. İnsanın sahip olduğu tüm özellikler salt epistemolojik bir kaygıyla ele alındığında bir anlamda araçsallaşır. Bedenin göreceli mükemmelliği karşısında ödenen bedel “hastalık ve ölümdür.” Buna “yaşlanma” olgusunu da ekleyebiliriz. Haz ve acı bedenin yüklemeleridir; bunlar ölüm tehlikesini ve toplumsal simgesellik riskini içerirler. Breton (2019: 16) Descartes’ın makine beden düşüncesini eleştirir. Ona göre, makine hiç değişmez, düzdür, hiçbir şey hissetmez, çünkü ölümden ve simgesellikten bağımsızdır. Çabuklu (2004: 98) ise Descartes’ın bedeni bir makine olarak ele alan yaklaşımını, tenin yaşlanmasına, kırışmasına, ölümlülüğüne, kırılganlığına tahammül edemeyen modernliğin teknikleştirme yolundaki çabalarının öncüsü olarak yorumlar. Modern tıbbi araçlarla beden, gizemliliği ortadan kaldırılarak tamiri mümkün bir makineye dönüştürülmüştür.

Kartezyen anlayış benimsendiğinde, hastayı muayene etme fikri yeni bir anlama kavuşur. Ruh, kullandığı bedenin kendi istediği gibi olmamasından yakını. Doktor ise hastalığı makinede bir bozulma olarak algılar ve tamir etmeyi dener (Kamözüt, 2020: 105). Yalnız Descartes değil, Boyle ve Hooke gibi isimlerin de desteklediği yeni mekanik felsefe, beden için makineyi model almaktadır. Bu mekanikçiler, deney ve gözlemlerin ortaya koyduğu sağlam maddi temellerden yoksun, erdem ve ruh söylemleriyle tamamen kuru laftan ibaret olarak gördükleri eski skolastik teorilere saldırıp onların yerine bedenin kanal, tüp, boru, manivela, dişli çark ve palangalarını hidrolik veya hidrostatik kavramlarla açıklamışlardır. Sanctorius Sanctorius (1561-1636), vücut sıcaklığını ölçen bir termometre ve nabız ölçen “pulsilogium” aletini geliştirmiştir. Bu alet ile sağlık kontrolü için düzenli aralıklarla beden ağırlığının ölçülmesini önermiştir. “Bedenin makine” fikri bu icatlarla birlikte artmaya başlamıştır. Yine o zamanlarda birçok yeni icatlar geliştirilmiş ve hayata geçirilmiştir. O dönemin önemli bilim insanlarından Giorgio Baglivi “insan bedeninin doğal hareketlerini, karmaşık kimyasal hareketlerden, tamamen matematiksel ilkeler doğrultusunda gerçekleşen hareketlerden başka bir şey olmadığını” ifade etmiştir (Porter, 2021: 75-76). Beden, matematiksel formüller ile anlaşılmaya çalışılmıştır. Nettleton’a göre, tıbbın bakışı etkisi altında olan modern insan kendi bedenini bir makine gibi algılamaya koşullandığı için, tedaviyi de kimyasal bir tamir biçimi olarak görmektedir (Nettleton, 1995’den akt. User, 2016: 158).

Bedenin kusurlarını gidermek, onu bir düzenek kılmak, makine fikriyle ilişkilendirmek ya da makineyle çiftleştirmek demek, vadesinin bitiminden onu kurtarmaya kalkışmak, varolmanın dayanılmaz hafifliğini silmek demektir (Breton, 2019:

13). Çünkü "kusursuz" bedene ulaşmanın tıbbi olanakları bilindiğinde, doğal bedenın olanaklarıyla yetinmek ve doğal bedenle toplum içinde istenen bir statüye kavuşmak zorlaşacaktır (User, 2016: 160). Bireylerin kullanımına sunulmuş bilgi ve hizmetler hazinesi ölçsüzce büyümüştür. Benliğin yoğrulabilirliği, bedenın plastikliği artık sıradan olgulara dönüşmüştür. Anatomi kader olmaktan çıkmış, varlığın aksesuarı olmuştur; işlenecek, yeniden şekil verilecek, anlık design'a tabi kılınacak bir hammaddeye dönüşmüştür (Breton, 2019: 25). Biyolojik üreme, genetik mühendisliği, plastik cerrahi ve spor bilimleri gibi çok çeşitli alanlardaki gelişmelerin bir sonucu olarak, beden giderek bir seçenekler ve tercihler olgusu haline gelmektedir (Shilling, 2003: 3). Beden bugün artık bir kader değildir; daha ziyade, bazıları toplumsal görünürlük, bazıları meşruluk ya da ilk olma arayışı içinde olan kişiler için, ayrıştırılabilen ve tadilat yapılabilir unsurlardan oluşan bir rezervuardır (Breton, 2019: 86).

Beden; çağın dokusunu taşıyan, kültürel tasvir ve tasarımların üzerinde vücut bulduğu bir tablodan daha fazla anlam taşımaktadır. Bugün beden, modernitenin hem göz alıcı hem de körleştirici tezahürü mahiyetinde göz alıcıdır. Çünkü parlak, cilalı ve ışıklar altındadır (Demir, 2019: 9). İnsanın kendi bedeni içinde kendini iyi hissetmemesi kimi zaman, kendini yenilemesi ve daha iyi hissetmemesi amacıyla derisini, tenini elden geçirmesini gerekli kılabilir (Breton, 2021: 26). Günümüzde bedenın, sıksıklar ve şişkolar veya çirkinler ve güzeller şeklinde kategorize edilmesi, fit olma halinin tabii tutulması, bedeni pürüzsüzleştirmek için ibadet vecdi ve ulvi kurtuluş iştıyakıyla gidilen spor salonları, tüketilen zayıflama hapları, harfiyen uyulan diyet programları, huşuyla kullanılan makyaj setleri tüm bunlar ve daha fazlasını Sertaç Timur Demir (2019: 14-16, 37), "bedeniyet çağı" olarak tanımlamaktadır. Bedeniyet çağının sloganı "yeterince iyi değil"dir. Ona göre bedenın mükemmelliğine ulaşamayacaktır. Bu anlamda beden politikaları ideale ulaşmanın hem yüceltilip kışkırtıldığı hem de imkânsız kılındığı sonsuz bir arayış formudur. Beden, kalıcı konumu ve yerleşik duruşu olmayan, sürekli hareket halinde, zemini kaygan ve devamlı yüzey değiştiren mülkiyet şeması haline gelmiştir. Modern toplumda salt görselliğe indirgenen beden, "tamamlanamayan bir kusurluluk" haline karşılık gelmektedir.

Tamamlanamayan kusurlu beden, tıbbın hâkimiyetinden kurtulamamıştır. Body art; anlamın, çağdaş imaj ve meta dünyasında, mikrolardan arındırılmış beden düşüncelerine karşı başkaldırısıdır (Breton, 2021: 105). Bedendeki bazı organların alınması ya da organ nakilleri, hormonal değişiklikler ya da cinsel organ cerrahisi

değişiklikleri, genetik değişiklikler, morphing (dönüştürme), enformatik vb. body art'ın ilk biçimlerinin amaçları ve bağlamında radikal değişiklikler getirmiştir. 60'lı yılların bedeni; bireyin gerçekliğini, dünyadaki varlığını temsil ediyordu ama beden günümüzde tıp ya da enformatiğin sürekli dizaynına tabi olan değersiz bir şey, bir hile aracı haline gelmiştir. Bireyden bağımsızlaşarak bir tür alter ego, varoluşun katıksız bir aksesuarı olmuştur. Beden daha önce kişisel kimliğin bir gereciyken bugün hammaddeden başka bir şey değildir. Bedenlerimiz, makinelerden diyetlere uzanan geniş bir yelpazede bilimin ve teknolojinin istilasına uğramaktadır (Giddens, 2008: 296). Bedenin tamir edilebilir olduğu düşüncesi, beden ve benlik arasındaki ilişkiyi de dönüştürebilmektedir. Breton bu durumu şöyle yorumlamaktadır:

“Beden benlikle özdeş, kişinin kaderi değildir; kendi üzerinde ufak tefek tadilatlarla bulunan ve bedenini tam da kendi kişiliğini ortaya koymanın asli unsuru kabul eden bireyin el altında bulundurduğu, gerektiğinde sökülebilen bir parçalar toplamına, bir tür alet kutusuna dönüşmüştür. Bugün beden bir alter ego'dur, bir ikizdir, bir başka kendidir, ama her türlü modifikasyona açıktır; kişisel varoluşun kökten ve ayarlanabilir kanıtıdır, geçici ya da kalıcı olarak seçilmiş bir kimliğin teşhididir (Breton, 2019: 26).”

Kartezyen felsefenin eleştiriye tabi tutulması ile birlikte, bedenin özel bir ilgi alanı ve araştırma konusu olarak ortaya çıkması kolaylaşmıştır. Modernlik eleştirisinden payını alan Kartezyen felsefe, bedenin yalnızca biyolojik süreçten ibaret olmadığını fikrini doğurmuş, böylece bedenin sosyal yönü ön plana çıkmaya başlamıştır (Kara, 2016: 25). Descartes'ın Kartezyen düalizmine, makine beden anlayışına, fenomenoloji önemli eleştiriler getirmektedir. Fenomenolojinin önemli temsilcilerinden Merleau-Ponty için beden, Kartezyen tanımın çok ötesinde anlamlar ifade etmektedir (Işık, 1998: 121; Williams ve Bendelow, 1998: 51). Fenomenolojik düşünce, bedene bilinçten ayrı bir nesne olarak davranan, bununla birlikte el altından Kartezyen düalizme kucak açmak zorunda kalan davranışçılığın eleştirisini yapmaktadır (Turner, 2019: 52). Fenomenoloji düşüncesi yalnızca beden konusunda değil, bilinç konusunda da Descartes'tan farklı düşünülmektedir. Descartes, “ben neyim” sorusunu sorarak ‘öz’ün bir tür analizine girişmiş ve böylece düşüncenin ya da bilincin varlık olarak değerlendirilebileceğini göstermiştir. Fakat Descartes'da “ben” ya da “bilinç”, fenomenolojinin kurucu ismi Husserl'de olduğu gibi, objesine yönelen değil, objesini karşısına alabilen manevi bir varlıktır. Husserl'de ise bilinç, salt öz olarak, zaman ve mekân üstü, manevi bir varlıktır ama her bilinç, bir şeyin bilincidir (Crossley, 2012: 132) ve bilinç, dışarıdaki bir varlığa doğru yönelmiştir (Öktem, 2005: 41-42).

Yalnızca fenomenologlar değil, Foucault gibi iktidar yorumcuları da Descartes'ın Kartezyen felsefesini eleştirmektedir. Foucaultcu yapısalcılık, Kartezyen rasyonalizme bir cevaptır. Descartes, insanları beden ve zihne bölmek suretiyle Batı düşüncesinde önemli bir aşamayı temsil eder. Kartezyen devrim zihne, kişinin tanımı olarak imtiyazlı (düşünüyorum, o halde varım) ve basitçe bir makine olan bedene imkânları kısıtlı bir statü vermiştir. Bir bakıma Foucault bu durumu, özneliliğin (düşünen, Kartezyen özne) herhangi bir merkeziliğini reddederek ve bedene modern söylemin odağı olarak bakarak tersine çevirmiştir (Turner, 2019: 48). Foucault “toplumsal teknolojiler” olarak adlandırdığı bedeni olduğu gibi kabul edilen bir şey olmaktan çıkarp “yaratılmak” zorunda olan bir şeye dönüşmesini kastetmektedir. Toplumsal bir teknoloji, bedenlerimize işleyişlerini arzuladığımız biçimde değiştirebilmek için yaptığımız herhangi bir düzenli müdahaledir (Giddens, 2008: 297). Bourdieu da Descartes'çı varlıkbilimin ikiliklerini beden ile zihin, anlama ile duyarlılık, özne ile nesne, kendinde ile kendi için reddeder (Bourdieu ve Wacquant, 2014: 29).

Modern tıp ile birlikte beden, artan bir şekilde makinenin parçaları gibi değiştirilebilir, düzeltililebilir, onarılabılır duruma getirilmiştir. Demir'in (2022: 24) ifadesiyle, beden, tanrıya sunulan adak gibi cerrahlar tarafından serbestçe kesilebilir, parçalanabilir ve küçültülebilir hale getirilmiştir. Özetle bedenin tamiri mümkün kılınabilmiştir. Fakat bedenin bu değişim ve dönüşümü Descartes'ın düşüncesindeki gibi onu “ruhsuz ve anlamsız” olduğu anlamına gelmemektedir. Beden; algılayan, bilinçli, canlı bir varlıktır.

Fenomenolojik beden düşüncesinin Descartes'a getirdiği eleştiriler; bedenin algılayan, bilinçli ve canlı konumu üzerinde ilerleyen bölümlerde durulmuştur. Özetle; Modern tıp ile birlikte beden, makine gibi değiştirilebilir, düzeltililebilir, onarılabılır duruma gelmiştir. Bedenin tamiri mümkün kılınabilmiştir. Fakat bedenin bu değişim ve dönüşümü Descartes'ın düşüncesindeki gibi bedenin “cansız, algılamayan ve anlamsız” olduğu anlamına gelmemektedir. Beden algılayan, bilinçli, yaşayan bir varlıktır. Fenomenolojik beden düşüncesinin Descartes'a getirdiği eleştiriler özellikle bedenin algılayan, bilinçli ve canlı/yaşayan olduğuna yöneliktir. Bedenin tamir edilebilir özelliği, makine beden düşüncesindeki makinenin parçalarının onarılması düşüncesinin ötesinde, bir kimlik, bir benlik onarımı veya bir benlik kazanımı anlamına karşılık gelebilmektedir (Bozkurt ve Koyuncu, 2023: 274).

Merleau-Ponty, bedenin önemini şu şekilde ifade etmektedir; “bilim bizi (bedenlerimizi) bir nesne olarak düşünmeye teşvik eder, ama biz kendi deneyimimizde bambaşka bir beden keşfederiz. Yine ona göre, bedenlerimiz bize nesneler olarak verilmiş değildir, bedenimiz dünyada varolma biçimimizdir ve bize bir dünya vermektedir” (Crossley, 2017: 53). Fenomenolojik beden yaklaşımı, Descartes’ın beden yaklaşımına eleştiriler getirerek beden sosyolojisinin gelişmesine katkı sunmuştur.

3.2. BEDENİN FENOMENOLOJİSİ

Fenomenoloji genel anlamda fenomenlerin bilimi, özel olarak da çağdaş Alman filozofu Edmund Husserl tarafından kurulmuş olan, bilincin çok çeşitli formlarıyla, dini, estetik, ahlaki ve duyuşsal her tür doğrudan deneyimini analiz edip betimleyen felsefe anlayışı ya da yaklaşımıdır (Cevizci, 2005: 700). Fenomenoloji geleneği, bedeni yoğun bir biçimde tartışmış ve beden üzerinden düşünceler geliştirmiştir (Işık, 1998: 119). Husserl’in fenomenolojisine göre “beden” bütün bilgi deneyimlerinin en ilksel (primordial) ve en merkezi referans noktasıdır. Bu bağlamda, “fenomenolojik beden” kavramsallaştırması, insanın deneyimlerinin benzersizliğine vurgu yapmaktadır (Beyazyüz ve Göka, 2016: 382). Husserl’in öğrencisi olan Fransız düşünür Merleau-Ponty, beden kavramsallaşmasıyla geleneksel epistemolojinin duyum merkezli ve özne-nesne ayırımına dayanan yaklaşımına karşı çıkarken, zihin-beden ayırımına dayanan ontolojik kavramsallaştırmaya da bir karşı çıkış sunar. O, insanın dünya ile ilişkisi ve düşünme süreçleri üzerine beden merkezli bir yaklaşım sunmaktadır (Aydın, 2020: 79). Husserl’in bilincin zorunlu olarak kasıtlı olduğu şeklindeki iç görüşünü kullanan Merleau-Ponty, yaşayan bedene zaten bilinç aşılanmış olduğu için, yönelimselliğin bilişsel bir eylemle sınırlandırılmayacağını, bunun yerine tüm bedeni kuşatan ve içine alan bir tahminde bulunur (Dolezal, 2015: 21).

Çeşitli nesnelerin nasıl görüldüğüne yoğunlaşarak fenomenoloji bize sadece fenomenler hakkında, diğer bir ifadeyle nesnelerin görünürdeki doğası hakkında, nesnelerin görünüşe göre ne oldukları hakkında bir şeyler söyler (Zahavi, 2020: 23-24). Bu çerçevede fenomenoloji, fenomenin oldukça farklı ve daha klasik kavrayışından yararlanmakta ve bu kavrayışı kullanmaktadır. “Fenomen” kavramının dayandığı Yunanca’daki phainomenon ifadesi, “kendini gösterme” anlamına gelen phainesthai fiilinden türetilmiştir. Dolayısıyla phainomenon, “kendini gösteren, tezahür eden, ayan olan” anlamlarına gelmektedir (Heidegger, 2011: 28). Kendini gösteren, tezahür eden anlamıyla fenomenolojik analiz, insanların anlam, bilinç ve yaşam tecrübeleri üzerinde

durdukları gibi bedenlerin öznel arasındaki deneyim düzeyiyle de ilgilenmektedir (Kara, 2013: 25). Deneyimin benzersizliğinin somutlaştığı yer bedendir. Sartre'nın ifadesiyle beden, koşula bağlılığımızı tayin eden dünyayla kontağımızdır. Onun argümanına göre; öteki zihinleri bilemeyiz, keza zihinler beden yoluyla algılanır (Turner, 2019: 51).

Merleau-Ponty, *Algının Fenomenolojisi* başlıklı çalışmasında bedenin algıdaki rolü, sorunsalı üzerinde durmaktadır. O, modern felsefe geleneğiyle bir hesaplaşma içerisine girmektedir. Bu hesaplaşmasını sağlayan, Husserl'in *Ideen II* eserinde tanımladığı "leib" (yaşayan beden) ve Heidegger'in *Varlık ve Zaman* adlı çalışmasında karşılaştığı ve modern felsefenin varlık anlayışını sorgulayan In-der-Welt-Sein (dünyada olmak) kavramlarıdır. Merleau-Ponty, dünyada olmayı yaşayan bedenin algısı olarak düşünmeyi önerir. O, algının öznesini de çevreleyen dünyasına yönelimsel bağlarla bağlı organik bir beden olarak kavrar. *Algının Fenomenolojisi* modern felsefede akılcı ve deneyci geleneklerde bulduğu algı kurumlarının sorunlarını tartışmak suretiyle bunların algıyı hakiki ontolojik bağlamında ele almamış olduklarını gösterir. Algı, bedenin duyuları aracılığıyla gerçekleşir ama algılayanın zihin olduğunu vurgulayan modern gelenek, bedenli uzamlı varlık, nesneler içerisinde bir nesneden ibaret değil, fenomenolojik bir başlangıç noktasıdır. Dolayısıyla algıyı anlamak için bedenin dünyayla kurduğu ilişkilere bakmak gerekir. Bu ilişkiler sistemine beden yoluyla gireriz ve esas hedef onu betimlemektir (Direk, 2017: 15-16). Algılayan kimdir? Beden mi yoksa ben mi? İkisinin de birden algıladığımı söylemek yanlış olmayacaktır, zira her ne kadar algılayan, düşünen töz olarak ben olsam bile duyuları alabilmem için de bir bedenimin olması gerekir (Direk, 2017: 42; Cevizoğlu, 2019: 51). Fenomenolojiye göre beden, toplumla diyalektik bir ilişki sonucunda bizzat insanın kendisi tarafından ve sosyal düzenin bir parçası olarak inşa edilir; inşa sürecinden sonra beden insan benliğini belirler ve dış dünyayla uyumlu bir kişilik oluşur. Bu diyalektik ilişki, fenomenolojik ilkelere göre yeniden üretilerek hep sürer gider (Canatan, 2016a: 47-48). Beden hem fiziksel hem de fenomenolojik olarak bireysel bir yatırım ve kültürel bir üründür (Synnott, 2002: 4).

Anlaşıldığı üzere fenomenolojik analiz yaklaşımında beden, bireysel ve toplumsal anlamda basit, sıradan, anlamsız bir nesne olmanın ötesindedir. Fenomenoloji; bedeni algılayan, yaşayan, canlı, bilinçli bir varlık olarak görmektedir. Ayrıca beden hem bireysel hem de toplumsal anlamda algının belirlenmesinde önemli bir yer tutmaktadır. Beden bağlamında fenomenolojide üç önemli kavram bulunmaktadır: Bedenlenme,

bilinçli beden ve yaşayan beden. Bu üç kavramın fenomenolojik beden tartışması bağlamında değerlendirilmesi, çalışma açısından önem taşımaktadır.

3.2.1. Bedenlenme

Beden sosyolojisinde iki egemen gelenek vardır (Turner, 2019: 15): Birincisi, bireysel amaç ve düşüncelerden ayrı mevcut belli bir yapıya sahip anlam sistemi olarak bedenın kültürel kodlanmasıdır. İkincisi ise yaşam seyri (doğum, büyüme, çoğalma ve ölüm) etrafında organize olan insan pratiklerini anlama çabası olarak “fenomenolojik bedenleşme” çalışmasıdır. Turner’ın ifadesiyle, bedenleri kültürel metinlere indirgemekten sakınmak için “insan bedenleşmesinin fenomenolojisine” entelektüel katkıyı yeniden gözden geçirmek önemlidir. Beden, insanın fiziksel varlığına karşılık gelirken; bedenleştirme, varlığın fiziksel ve zihinsel deneyimi anlamına gelmektedir (Cregan, 2006: 3).

Fenomenolojik düşünceye göre, “bilme, algı, hafıza, öğrenme ve davranış” gibi durumlar sabit belirlenmiş bir özne nesne ilişkisine değil, bedenlenme sürecine karşılık gelmektedir. Bedenleşme, bedenlenme, beden-oluş gibi kavramlar geleneksel felsefenin belirlenmiş, sabit ve bilinç üzerinden tanımlanan özne kavramsallaşmasına bir itiraz niteliği taşımaktadır (Aydın, 2020: 78, 84). Husserl, bedensellik, zamansallık ve toplumsallık konularının iç içe geçtiğini, bedenın özünde mekânsal nesnelerle etkileşimi ve onların algısını içerdığını ileri sürer. Onun için, dünya bedensel olarak incelenen bir şey olarak verilir ve beden bize dünyanın incelenişinde açılır (Zahavi, 2020: 70). Husserlci yönelimsellik (intentionality) tasavvurunu yeniden yorumlayan Merleau-Ponty, dünyanın bize bedensel eğilimlerimiz ve faaliyetlerimiz aracılığıyla görüldüğü çoklu biçimleri incelemektedir (Crossley, 2017: 53).

Merleau-Ponty için insan aynı anda hem “bedensel Ben”, hem de düşünen öznedir. Varlık bölünmezcesine beden ve düşüncedir. Diğer bir deyişle hem bedendir hem de ruhtur. Düşünce hiçbir zaman duygusal köklerinden, bedenselliğinden kopmamıştır (Akay, 2004: 42). Merleau-Ponty’e göre, ben, bedenim tarafından belirlenmem. Çünkü zaten onun benden bağımsız bir varlığı yoktur. Ona göre, toplumsal, bize bedenimiz kadar yakındır. O, bizim yapıyor olduğumuz şeydir (Crossley, 2017: 57). Gabriel Marcel’e göre de bedene sahip olmak, aslında daima bedenleşmiş olmaktır. Varlık, deneyimlenen bedenleşmedir. Beden, bir nesne ya da araç değildir (Turner, 2019: 50). Yine Merleau-Ponty’e göre ruh bir şey değildir. Çünkü uzamda yer kaplamaz ve

yayılmı yoktur. Ruh bedende yer edinmiştir. Diğer insanlar benim için asla saf ruh değildir. Bakışları, davranışları, sözleri, öz bir ifadeyle vücutları aracılığıyla diğerlerini tanırım. Başkasını düşündüğümde anımsadığım şey, onun manevi portresini meydana getiren, birçok eyleme ya da niyete hizmet eden onun vücududur. Başka biri bizim gözümüzde bir vücuda dadanan bir ruhtur (Crossley, 2017: 48).

Merleau-Ponty'nin bedenlenme nosyonuna göre bilincin varlığı ve bilinç süreçleri öznenin bedenli bir varlık oluşundan ve dünya ile bedenli bir varlık olarak karşılaşmasından, hem epistemolojik hem de ontolojik bağlamda, bağımsız düşünülemez. Çünkü öznenin dünya ile ilişkisi bedenli bir ilişkidir (Aydın, 2020: 78). İnsanın bedenleşmesinin kendine has özellikleri en iyi şekilde “vücut terimiyle/fenomenolojisi” (Turner, 2017: 29) ya da *Ten Ontolojisi* olarak tanımlanmaktadır. Merleau-Ponty, Corps sözcüğünü Husserl'in Leib kavramından esinlenerek kullanmıştır. “Corpus, soma ve body” sözcükleri hem canlılık hem de cansızlık anlamlarına gelmekte iken “Leib” (vücut) kavramı, Körper (cisim ve beden) kavramından farklı olarak “yaşam” ile ilişkilidir. Merleau-Ponty; yaşayan, algılayan, hisseden bir bedene gönderme yapmaktadır. O, corps kavramına canlılık ve hususilik yükleyerek klasik ruh ve beden sorunun kategorilerinin dışına çıkmaya ve kavramsal muğlaklığı ortadan kaldırmaya çalışmıştır (Leder, 1990: 6; Kaylo, 2003; Abercrombie, Hill ve Turner, 2006: 128; Şan, 2017: 64; Aydın, 2020: 79).

Merleau-Ponty'nin “bedenselleşme” analizi iki ana noktayı vurgular: Birincisi, “bedenimiz dünyaya bakış açımız” olduğunu vurgulamaya çalışır. Deneyim perspektifle ilgilidir ve bedenlerimiz bizim perspektifimizdir. Bedenselleşme zorunlu olarak dünyeviliği gerektirir. Bedenlerimiz bizi dünyaya dâhil eder. İkincisi, beden tasavvuru alabildiğine bütünseldir. Merleau-Ponty, algı veya başka bir şey fark etmeksizin “beden-dünyanın” bütününde daima birbiriyle bağlantılı olduğunu savunur (Crossley, 2017: 54).

Merleau-Ponty'nin bedenlenme fenomenolojisi, epistemolojik bir problem olarak bilme ediminin bedenden ayrı bir zihin temsiline ya da bilişsel içsel süreçlere indirgemesine bir itirazdır. Onun için bilme ve düşünme, dışardaki bir nesneden gelen verinin bilişsel olarak işlenmesi süreci değildir. Yine ona göre bilme, düşünme ve anlama öznenin bedenli oluşundan (bedenselliğinden) bağımsız değildir. Bu özne kavramı bedenden bağımsız düşünen zihin kabulüne, diğer bir anlamda Kartezyen Düalizmin zihin ve beden arasında yaptığı ontolojik ayrıma bir itirazdır (Aydın, 2020: 80). Ne beden ne de varoluş, insan varlığının aslı yerine geçemez, zira ikisi de diğerini varsayar; beden

donup kalmış veya genelleşmiş varoluştur, varoluş da sürekli bir bedenlenmedir (Merleau-Ponty, 2020: 236).

Bedenleşme devam eden “maddeselleşme” uygulamalarının etkisi ve sonucudur. Bu anlamıyla bedenleşme, beden tekniklerinin öğrenilmesini gerektiren bir yaşam sürecidir (yürüme, oturma, dans etme, yemek yeme vb.). Bedenleşme, günlük yaşamdaki yerinde bir beden üreten ve veren bu korporal uygulamaların bir toplamıdır. Bedenleşme, belirli bedenleri sosyal bir habitus içine yerleştirir. Bedenleşme, yaşam dünyasında duysal ve pratik bir varlığın üretilmesini gerektirir. O, duysal ve sübjektif bedenin yaşadığı deneyimdir. Bedenleşme kolektif bir projedir. Çünkü zaten sosyal olan bir yaşam dünyasında gerçekleşir. Dolayısıyla bedenleşme, bireyle ilgili izole edilmiş bir proje değildir; birbirine bağlı sosyal aktörlerin sosyal dünyasında bulunur. Son olarak bedenleşme, bir beden oluşturma ve bir bedenleşme süreci iken, “bir benlik oluşturma” sürecidir de. Bedenleşme ve kişileşme karşılıklı olarak bağımlıdır. Benlik, sürekli benliğin başarılı bir bedenleşmeye, sosyal bir habitusa ve belleğe dayandığı belirli bir sosyal bağ içinde bir korporal projeyi içerir. Hem Marx hem de Bourdieu’nun ardından bedenleşme ve mülkiyet, her zaman belirli mekânsal bağlamlarda gerçekleşir ve habitus, belirli bir yerde bir pratikler dizisi olmalıdır; onun için yerleşmeyi güvenceye alması gerektiğini söyleyebiliriz. Bu nedenle bedenin sosyolojik nosyonu üç ilgili süreci içerir (Turner, 2019: 245): Bedenleşme, kişileşme ve yerleşme.

3.2.2. Yaşayan Beden

Husserl, fiziksel tanımlamaya giren Korper kavramına karşı Leib “canlı beden” kavramı ortaya atan ilk kişidir. Yönelimsellik kavramıyla birleştirildiğinde, Husserl’in canlı beden kavramı, tamamen yeni bir öznellik kavramı için çerçeve sağlamıştır. Heidegger, Sartre ve Merleau-Ponty gibi takipçileri canlı beden kavramını kullanmışlardır. Husserl, aklın özerkliğini ve etkililiğini yadsınamış olsa da, aklın bedenin kendisine ne derece bağımlı olduğunu göstermeye çalışmıştır. Husserl’e göre ‘şeyler’in algılayan ve hareket eden bedenlerimize yönelimleri nedeniyle birbiriyle ilişkisi bulunmaktadır. Yaşayan beden, kendimiz ve dünyamız arasında etkileşim içerisinde (Kaylo, 2003). Yine Husserl’e göre beden, bağımsız nesnel bir beden değil, bilinçten ayrılması, hatta ayıt edilmesi dahi mümkün olmayacak şekilde var olan yaşayan bedendir (Dorfman, 2017: 266).

Beden, dünyada var olmanın aracıdır ve bir bedene sahip olmak, bir canlı için belirli bir ortama katılmak, kimi tasarımlarla iç içe geçmek ve sürekli olarak oraya bağlanmaktır. Çünkü dünyanın bilincine bedenim sayesinde varırım (Merleau-Ponty, 2020: 127). Bir bedenim olduğu ve ondan geçerek dünyada eylediğim ölçüde, mekân ve zaman benim için yan yana konmuş bir noktalar toplamı değildir. Ayrıca bilincimin sentezini yapacağı ve böylece bedenimin çıkarsanacağı bir bağıntılar sonsuzluğu da değildir. Ben mekânın içinde ve zamanın içinde değilim. Mekânı ve zamanı düşünmem; ben mekâna ve zamana aitim, bedenim onlara uyar ve onlarla bütünleşir. Anlamak, hedeflediğimiz şey ile verili olan şey arasındaki, yönelim ile gerçekleştirme uyumunu hissetmektir ve beden, bir dünyaya demir atmaktır (Merleau-Ponty, 2020: 203, 208-209). Diğer bir ifadeyle, beden dünyada olmaktır. Orada ikamet etmektir.

Fenomenolojik teorisinin en önemli kabulü olarak “canlı beden”, kişinin benlik katmanlarını oluşturan asli unsurlardandır. Canlı beden, somut bir şekilde yaşandığı ve nesnel olarak gözlendiği için beden deneyimi birbirinden farklı olmaktadır. Diğer bir ifadeyle, “bedenlerimizi gündelik evrenlerimizde benlik bulgularını” yansıtmaktadır. Ayrıca cisimleşerek (somutlaşarak) yaşadığımız evrenler tanınmanın ve onlarla etkileşime geçmenin yollarını oluşturur. Çünkü beden sayesinde “duyar, algılar, koklar ve gündelik gerçekliğimizi oluştururuz” (Kara, 2013: 16). Bedenin cisimleşmesi, nesne-bedenin aktif olarak deneyimlendiği, üretildiği ve/veya özne-beden olarak dönüştürüldüğü sürece karşılık gelmektedir (Waskul ve Vannini, 2006: 3). Çünkü kimliklerin sosyal dünyaya yansıtılabilmesi için somutlaşması gerekmektedir. Dolayısıyla cisimleşme, benlik ile yakından ilişkilidir (Crossley, 2006: 22). Merleau-Ponty, zihin ve beden birbirinden bağımsız olmadığını (yaşayan bedeni) aşağıdaki örnek olay üzerinden anlatmaktadır.

“Bir nedenden dolayı bana korkunç öfke duyan biriyle karşı karşıyayım diyelim. Bu kişi sinirleniyor, ben de bu kişinin bu öfkesini şiddetli sözlerle, el kol hareketleriyle, bağırıp çağırarak dışavurduğunu fark ediyorum. Öfke nerede peki? Diyebilirler ki öfke karşıdaki kişinin ruhunda. Bu o kadar da açık bir şey değil. Bakışlarından okuduğum bu kötülüğü ve acımasızlığı el kol hareketlerinden, sözlerinden, vücudundan ayrı düşünmüyorum ki. Burada olup bitenler dünyanın dışında, öfkeli insanın vücudunun ötesinde ücra bir makamda olmuyor ki. Öfkenin patlak verdiği yer resmen burası, bu oda, bu nokta; öfke ikimiz arasındaki uzama yayılıyor. Karşıdaki öfkesi, belki demin gözyaşlarının döküldüğü gibi ya da birazdan ağzında bir kasılmanın oluşabileceği gibi suratında oluşmuyor, tamam ama sonuçta öfke karşıdaki kişide barınıyor, rengi atan benzine vuruyor, o kızaran yanaklara, kanlanan gözlere, incelen sese yansıyor (...) (Merleau-Ponty, 2014: 49).”

Bütün duygu ve düşünceler kendisini bedende görünür kılar. Dolayısıyla beden bir sahnedir. Beden, karşıdaki insanın ne düşündüğünü, ne hissettiğini anlatan canlı bir mekândır.

3.2.3. Bilinçli Beden

Fenomenolojik analizin konusu, dünyasız bir özne değildir ve fenomenoloji bilinç uğruna dünyayı göz ardı etmez. Bunun yerine, fenomenoloji bilinçle ilgilenir, çünkü bilinç dünyayı açığa vurur. Diğer bir ifadeyle fenomenoloji fenomenlere odaklanarak anlama tarzımızı analiz etmekte ve dünyayı deneyimlemekte, aynı zamanda nesneleri ve onların görünüş kiplerini çözümlemektedir (Zahavi, 2020: 38-39). Bu bağlamda Merleau-Ponty, zihin-beden ayrımına itiraz ederek “beden-özne” kavramını önermektedir. Bu kavramsallaştırmaya göre, “bilinç, dünya ve algılayan insan bedeni birbirinden ayrı antiteler değil, tam aksine iç içe dolanmış karşılıklı olarak birbirine bağlı var olmaktadırlar. Beden dünyaya uyumlanarak çevresi ile birlikte hareket eder ve dünyaya tepki verir (Uslu, 2016: 51-52). Diğer bir ifadeyle özne dünyaya bedeniyle yönelir. Merleau-Ponty’e göre, öznenin içinde bulunduğu yönelimi (intention) ve bu yönelim ile dış dünyayı merkezi bir yer tutmasıyla beraber, algı temelindeki bu yönelişi, bilinci yalnızca dış dünya nesneleri ile duyuşal ilişkisini değil, bilincin organik, psikolojik, sosyal ve kültürel tüm ilişki ağlarını içermektedir (Aydın, 2017: 252-253). Bilincin bu yönelimselliği, yalnızca zihnin içindeki durumları veya özellikleri değil, aynı zamanda bizi yönlendiren ve dünyanın kendisine bağlayan bir şeydir (Carman, 2008: 32).

Beden algılayandır. Algı diğer fenomenlere eşlik eden bir kaynak özelliği taşımaktadır. Bu çerçevede bir algı felsefesi, yalnızca algının öznesinin felsefesi değil, aynı zamanda algıyı öğreten bir felsefedir. Merleau-Ponty’nin projesi yalnızca algıyı düşünmek değil, algıya göre de düşündürmektir. Yaşayan vücuda verilen önem bu şekilde anlaşılabilir. Algılamak “ölü” niteliklerin değil aktif özelliklerin verildiği bir deneyimi betimler. İnsan, dış niteliklerin edilgen alıcısı değil, ‘vücut bulmuş’ algılayan öznedir (Şan, 2017: 65). İnsan bir vücut ve bir ruh değil, bir vücut ile bir ruhtur (Merleau-Ponty, 2014: 26). Vücudum hem görendir hem de görünürdür. O ki her şeye bakmaktadır, kendine de bakabilir ve o zaman, gördüğünde kendi görme gücünün “öbür yanını” tanıyabilir. Kendini, gören olarak görmektedir; kendine, dokunan olarak dokunmaktadır; kendisi için görünür ve hissedilirdir (Merleau-Ponty, 2012: 33). Algı, bedenin dünyayla kurduğu bir salınım ilişkisidir. Beden, önce bir durumu içinde oluşuyla dünyayı algılar, sonra dünyanın algısı bedene eklemlenir; bu ilişki dünyayı ve bedeni aynı anda var eder (Zengin, 2003: 139).

Göz, dünyayı görür ve dünyada tablo olmak için eksik olanı ve tabloda kendisi olmak için eksik olanı, palette tablonun beklediği rengi ve bitirildiğinde, bütün bu

eksikliklere yanıt veren tabloyu görür. Başkalarının tablolarını, başkalarının başka eksikliklere yanıtlarını görür (Merleau-Ponty, 2012: 38). Sahip olmaya çalıştığımız şey bir beden değil, bilincin canlandırdığı bir bedendir. Beden bizimledir ve biz bedenizdir. Benzer şekilde, bedenimizle dünyada olduğumuz, dünyayı bedenimizle algıladığımız ölçüde, bize görünen dünyanın deneyimini de yeniden uyandırmamız gerekecektir. Ama bedenimizle ve dünyayla bu şekilde yeniden temas kurarak kendimiz de yeniden bulacağız. Şayet bedenimizle algılıyorsak, beden doğal bir bendir ve deyim yerindeyse, algının öznesidir (Merleau-Ponty, 2020: 238, 283-284). Ben, bedenimle varım.

Merleau-Ponty'e göre (2020: 14), algı, dünyanın bilimi değildir; algı, üzerinde bütün edimlerin birbirinden ayrıldığı ve onlar tarafından varsayılan zemindir. Dünya, kuruluşunun yasasına kendimde sahip olduğum bir nesne değil, tüm düşüncelerimin ve sarih algılarımın doğal ortamı ve alanıdır. Dünyayla ilişkili olduğumuz için, dünyanın farkına varmamızın tek yolu bu hareketi askıya almak, onunla olan ortaklığımızı bozmak veya onu saf dışı bırakmaktır. Refleksif analiz bu anlamda önemlidir. Askıya almak ile kastedilen yargının askıya alınmasıdır. Husserl bunu "epokhe" kavramıyla ifade eder ve fenomenolojinin zorunlu bir unsuru olarak görür (Lewis ve Staehler, 2020: 31). Refleksiyon dünyadan kendini çekip, dünyanın temeli olarak bilincin birliğine yönelmez; aşkınlıkların ortaya çıkışını görmek için geri çekilir, bizi dünyaya bağlayan yönelimsel bağları görünür kılmak amacıyla gerer; refleksiyon, dünyanın tek bilincidir. Çünkü dünyayı yabancı ve çelişik olarak ifşa eder. Algının özünü aramak, algının doğru kabul edilmesi değil, hakikate giriş yolu olarak tanımlanmasıdır. Dünya düşündüğüm değil yaşadığım şeydir; dünyaya açığımdır ve hiç kuşkusuz onunla iletişim kurarım ama ona sahip değilimdir; o, tüketilemez olandır. Yönelimsellik, indirgemecilik olarak "her bilinç bir şeyin bilincidir" (Merleau-Ponty, 2020: 18, 22-23). Berger ve Luckmann (2015: 21) benzer şekilde ifade eder: "Bilincin kendisinin içinde idrak edilen hiçbir şey yoktur, daima bir şeyin bilinci vardır. O bilinç yalnızca dikkatini bir nesneye, bir amaca yönelttiği kadar var olur." Dolayısıyla nesnel bedenin oluşumu nesnenin kuruluşunun momentlerinden biri olduğundan, beden, nesnel dünyadan kendini geri çekerek, onu çevresine bağlayan yönelimsel bağları da beraberinde getirir ve algılanan dünyayı olduğu gibi algılayan özneyi de bize açar (Merleau-Ponty, 2020: 115). Bu anlamda beden, hem benim bedenimi hem de ötekinin bedenini algılanan dünyanın sembolik ifadesi olarak kendisini bize sunmaktadır.

4. BENLİK

Benlik konusu yalnızca psikolojide değil, sosyoloji ve diğer sosyal ve davranışsal bilimlerde yaygın bir şekilde çalışılmaktadır (Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2020: 247). Sosyal Psikoloji ve Sosyoloji bilimi, özel olarak ise Sembolik Etkileşicilik kuramcılarının benliğe yönelik birçok tanım yapmıştır. “Benlik konusuna ilişkin ilk açıklamalar psikolog William James’e aittir” (Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2020: 247; Özen ve Gülaçtı, 2010: 22). W. James, “benliğin, hem insanın kendini bilme ve değerlendirme konusu gibi, hem de düşünce ve davranışlarımızın kökeninde bulunan bir yapı gibi incelenebileceğini” ifade etmektedir (Bilgin, 2016: 49). Ona göre; “bir insanın kendisini tanıyan ve zihinlerinde onun imgesini taşıyan bireylerin sayısı kadar çok sosyal benliği vardır” (James, 1890: 656). Benlik, kendimizle diğer bir ifadeyle “benim” ile ilgili düşünce ve inançlarımızdan oluşur. Benlik aynı zamanda, “bilen” ya da “ben” olarak etkin bir bilgi işlemcisidir” (Aronson, Wilson ve Akert, 2012: 241). Benliğe sahip olmak, “insan edimlerini kontrol etmesi ve davranışlarını bir diğeriyle koordineli şekilde yürütebilmesi ve karmaşık sosyal eylem ve sosyal nesneler üretebilmesi insana özgü bir fenomenle ilişkidir” (Hewitt ve Shulman, 2019: 85).

Benlik konusu tartışmalarında “ben” tek başına bir anlam ifade etmemektedir. William James, bireyin toplumun tüm üyeleri tarafından fark edilmeden hayatta kalmasından daha acımasız bir ceza olamayacağını düşünmektedir (James, 1890: 655). Dolayısıyla “ben”in diğerleriyle ilişki içerisinde olması kaçınılmazdır. Kişinin kendi hakkında sahip olduğu fikirler, benlik kavramı ya da başka bir ifadeyle kim olduğuyla ilgili düşünceleri de, özdeşleştiği gruplardan etkilenir (Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2020: 263). Benliğin dört önemli işlevi vardır (Baumeister, 1998’den akt. Aronson, Wilson ve Akert, 2012: 243): Benlik-bilgisi ile kendimiz hakkında bildiklerimizi formüleleştirir ve organize ederiz; benlik denetimi ile planlar yapar kararlarımızı uygularız; kendimizi sınırlarız, kendimizi başkalarına en iyi şekilde göstermek için elimizden geleni yaparız; kendini-mazur gösterme yoluyla da kendimizi kendimize en iyi şekilde göstermek için elimizden geleni yaparız. Kaplan’a (1986’dan akt. Rosenberg, 1989: 34) göre benlik, sosyolojik anlamda “hem toplumsal bir ürün hem de toplumsal bir güçtür.”

Cooley’e göre benlik, “başka insanlarla ve toplumla bir etkileşim sürecinde ortaya çıkmaktadır: “Ben”, “sen” olmadan; “o”, “onlar” olmadan olanaksızdır” (Cooley, 1902: 184; Swingewood, 1998: 310; Waskul ve Vannini, 2006: 4). Ötekiyle ilişkinin haricinde herhangi bir benlik duygusu edinmek mümkün değildir. Hatta benlik, bize sadece ilişkide

gelebilir (Mansfield, 2021: 77). Benlik kavramı; “kişinin kendisi, vasıfları ve özellikleri, değeri, yetenekleri, sınırları, değer yargıları ve amaçları hakkında sahip olduğu duygu ve tutumların tamamı olarak tanımlanabilir” (Budak, 2000: 583; Hortaçsu, 2012: 240; Bilgin, 2016: 50; Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2020: 248). Benlik, gelişim gösteren bir şeydir; doğuştan mevcut olan bir şey değildir. Diğer bir ifadeyle benlik, bireyin bir bütün olarak toplumsal deneyim süreciyle ve bu sürece katılan diğer bireylerle ilişkilerinin sonucunda meydana gelir (Bilgin, 2016: 49; Mead, 2017: 165).

Öz bir ifadeyle benlik, ben nasıl bir insanım sorusuna verilen yanıtlara karşılık gelir. Kim olduğumuz bir benlik algısı içerir. Bununla birlikte benliğin nereden geldiğini anlamak, nihayetinde benliğin benliği şekillendiren çevresel koşullarını ve bedenleri göz önünde bulundurmaya gerektirir. Benliğimizi, çocukluktan yetişkinliğe uzanan, yaşamdaki olayların ve yol boyunca bizi etkileyen ve kim olduğumuzu şekillendiren kişilerin damgasını taşıyan bir zamanda yolculuk olarak düşünürüz. Diğer bir ifadeyle, benliğimiz dünyanın bize tuttuğu bir yansıma içinde varolur. Daha net bir ifadeyle, “kim olduğumuz benliğimizin öyküsüdür” (Hood, 2019: 15, 24, 95-96). Kim olduğumuz ise bedenden bağımsız değildir. Synnott (2002: 2)’un ifadesiyle, kim olduğumuz büyük bir ölçüde bedene bağlıdır.

Benlik, en basit bir şeyi yapmadan önce bile düşünür. İlkel evrede düşündüğü şey, kendisidir; kendisini de bir bütün olarak görür. Diğer bir ifadeyle benlik, kendisinin bilincindedir. Dolayısıyla benlik, tüm algılarımız arasında bir bağlantı veya tutarlılık olduğu duygusu, düşüncelerimizin toplandığı noktadır (Mansfield, 2021: 38-39). Benlik, neredeyse kişinin tüm faaliyetlerine bir anlam veren ve bu faaliyetleri düzenlemek için bir temel sunan koddur. Bu benlik, kişinin bir toplumsal faaliyetin örgütlenmesinde aldığı konumu ve anlamlı davranışlarının onanması üzerinden anlaşılabilir (Goffman, 2017: 424). Berger’in (2020: 132) ifadesiyle, benlik devamlılık göstermez. Sosyolojik olarak bakıldığında benlik; bir durumdan ötekine hareket eden veri bir varlık olarak görülmez. Bu bir süreçtir, kişinin içine girdiği her bir sosyal durumda biteviye yaratılır ve yeniden yaratılır.

Benlik yapısı, çevreyi oluşturan davranış ve toplumsal deneyim sürecinde işlev gören bir öge olarak bireysel organizmanın sosyal çevreye adaptasyonundan ve bu çevreden kendisine yönelik gelen tavırların düzenlenmesinden ibarettir. Kendi gözünde bir nesne olabilen benlik, temelde bir toplumsal yapıdır ve toplumsal deneyim içerisinde vücut bulur. Benliğin toplumsal deneyim dışında meydana geldiğini düşünmek

imkânsızdır. Birey, ait olduğu grubun karşılaşılan çeşitli durumlara yönelik sergilediği tavırları ve içinde bulunduğu ortak girişimler ya da farklı toplumsal projelerle uyumlu olarak ortaya çıkan toplumsal tavırları benimser. Benliği oluşturan şey, toplumsal bir eylemde diğerlerini etkileyip onlarda ortaya çıkan tavrı üstlenmek ve tepkiye sırayla karşılık vermektir (Mead, 2017: 125-193).

Mead'e göre, benliğin tam olarak gelişiminde iki aşama mevcuttur: Birinci aşamada, benliği hem diğerlerinin bireye yönelik tutumlarıyla hem de bireyin de katıldığı belirli toplumsal eylemlerde üyelerin birbirlerine yönelik tavırlarıyla oluşur. İkinci aşamada ise, benlik diğerlerine ait tavırların yanı sıra bireyin ait olduğu toplumsal grup ya da genelleştirilmiş ötekinin toplumsal tavırlarıyla da oluşur. Bu toplumsal tavırlar bireyin doğrudan deneyim alanına karışır ve benliğinin oluşumu ya da yapısına, diğer bireylerin tavırlarıyla birlikte, yapı taşları olarak dâhil olur. Birey bu tavırları, toplumsal ilişkileri üzerinden daha da genelleştirip düzenleyerek bunları kendisine katmayı başarır. Böylece diğerlerinin bireysel tavırlarını toplumsal tavırlara dönüştürüp, toplumsal davranışın genel sistematik dokusunun bireysel bir yansıması haline gelerek benlik gelişiminin en üst seviyesine ulaşır (Mead, 2017: 183-184). Diğer bir ifadeyle, genelleştirilmiş ötekiler, toplumun yapısını temsil eden daha genel grupların "organizasyonlar, kurumlar ve toplulukların" cisimleşmeleri oldukları için, bireylere davranışlarını ayarlamakta başvurabilecekleri ortak bir referans çerçevesi sunarlar (Turner, Beeghley ve Powers, 2013: 500).

Benliği oluşturan şey, alışkanlıklardan farklı olarak tavırların yapısıdır. Ortak tavırlarımız olmadıkça haklara sahip olamayız. Özbilinçli insanlar olarak edindiğimiz şeyler, bizi toplumun bir üyesi yapar ve bize bir benlik kazandırır. Benlikler yalnızca diğer benliklerle ilişki içinde var olabilir. Diğerlerinin benliğiyle kendi benliğimiz arasına keskin bir çizgi çekemeyiz. Çünkü diğerlerinin benliği, var olduğu ve bizim deneyimize de girdiği sürece kendi benliklerimiz var olur ve deneyimimize dâhil olur. Birey ancak ait olduğu toplumsal gruptaki diğer üyelerin benlikleriyle ilişkili bir benliğe sahip olur. Benliğin yapısı, bu grubun genel davranış şeklini yansıtır. Birey diğerlerinin tavrını almadıkça bir benlik geliştiremez. Benliğin özü bilişseldir; düşünmeyi meydana getiren içselleşmiş jest iletişiminde yer alır. Dolayısıyla düşünce için olduğu gibi benliğin esasları ve kökeni de toplumsaldır (Mead, 2017: 187-188, 195).

Benlik bir süreçtir. George Herbert Mead (2017), benliğin yaratıldığı ve yeniden yaratıldığı sürecin iki safhasını tarif edebilmek için Ben (I) ve Beni (Me) kişisel

zamirlerini kullanmıştır (Hewitt ve Shulman, 2019: 88). Sembolik etkileşimcilere göre benlik, sosyal yapı içerisinde diğer bireylerle olan kişilerarası ilişkilerin potasında eriyerek gelişir (Harter, 2019: 12). Sembolik Etkileşimciliğin kurucu ismi G. H. Mead (2017: 30)'e göre benlik hem “ferdi ben” hem de “sosyal ben”den oluşur. Ferdi ben, bir sosyal ben değildir ve sosyal ben olamaz. Ferdi ben kişinin odağında değildir. Çünkü kendimizle konuşuruz ama kendimizi göremeyiz. Ferdi ben, diğerlerinin tavırlarının alınmasıyla oluşan benliğe tepki verir. Bu tavırları alarak sosyal ben’i yaratırız; sosyal ben’e de ferdi ben olarak tepki veririz. Ferdi ben, diğerlerinin tavrına yönelik olarak organizmanın tepkisidir. Sosyal ben ise, bireyin kendisinin de üstlendiği diğerlerine ilişkin tavırlardır. Diğerlerinin tavırları yapılandırılmış sosyal ben’i oluşturur ve daha sonra kişi buna bir ferdi ben olarak tepki verir. Ferdi ben, bireyin, o anki davranışı içerisinde toplumsal duruma karşılık olarak gerçekleştirdiği eylemidir ve bu ancak eylemi gerçekleştirdikten sonra deneyime girer. Ondan sonra bunun farkında olur. Bireyin belirli bir şey yapması gerekir ve yapar. Ferdi ben, sosyal ben’in bir parçası olarak deneyime dayalı olarak ortaya çıkar (Mead, 2017: 196-198).

Ferdi ben ve sosyal ben ilişkisinde, ferdi ben, birey deneyiminin içerisinde yer alan toplumsal duruma karşılık veren, bir kişi diğerlerine karşı bir tavır takındığında diğerlerinin ona yönelik aldığı tavra kişinin verdiği yanıttır. Ferdi ben ve sosyal ben arasında her zaman bir ayrım vardır. Ferdi ben hem sosyal ben’i açığa çıkarır hem de ona tepki verir. İkisi bir araya geldiğinde, toplumda deneyimde yer alan bir kişiliği oluştururlar. Benlik temel olarak, bu iki ayırt edilebilen aşamada ilerleyen bir toplumsal süreçtir. Benlik, önceden var olup daha sonra diğerleriyle ilişkiye dâhil olan bir şey değil; toplumsal akıntıdaki bir girdaptır, diğer bir ifadeyle bu akıntının bir parçasıdır. Birey sürekli olarak, kendini ait olduğu ortama göre ayarlar ve ona göre tepki verir (Mead, 2017: 199-203). Sosyal benlik, yansıyan benlik ya da ayna benlik olarak adlandırılabilir (Waskul ve Vannini, 2006: 4). Benlik konusu sunulduğuna göre, artık beden ile benlik arasında nasıl bir ilişki olduğuna geçebiliriz.

4.1. BEDEN VE BENLİK İLİŞKİSİ

İnsan varlığı ve bilincinin sınırlayıcı bir noktası olarak insan bedeni, benliğin yerleştirildiği sosyal dünyanın kolektif gerçekliğinden daha az önemli görülmüştür (Turner, 2019: 34). Fakat benlik algımız, bedenlerimizin toplumsal etkileşimlerimizi ve günlük etkinliklerimizi sekteye uğratmadan sürdürmemizi sağlayacak biçimde işlemeye devam edecekleri beklentisi üzerine kuruludur (Giddens, 2008: 309). Benlik kavramını

ilk olarak kullanan psikolog W. James, beden ve benlik arasında önemli bir ilişki olduğu üzerinde durmaktadır. Ona göre beden, benliğin şekillenmesinde önemli bir yere sahiptir ancak yetersizdir. Bireyin benliği “yalnızca beden ve psişik güçlerle değil, aynı zamanda kıyafetleri, evi, eşi, çocukları, ataları, arkadaşları” kısacası onun olarak adlandırabileceği her şeyin toplamıdır (James, 1890: 651). Benliğin oluşumu, beden ve bedensel ilişkilerle de sentezlenmektedir.

Benlik, bir beden değildir. Fakat benlik, zorunlu olarak bir bedene ihtiyaç duyar. Benlik, bedenin içerisinde vardır. Mead (2017: 168) “benliğin fizyolojik organizma olmadığını, benlik için fizyolojik organizmanın gerekli olduğunu” ifade etmiştir. İnsan organizmasının/bedenin ve insani benliğin sosyal olarak belirlenmiş bir çevredeki ortak gelişimi, organizma ile benlik arasındaki emsalsiz insani ilişkiyle bağlantılıdır. Bu, dışmerkezli bir ilişkidir. İnsan bir bedene sahip olsa da bedenden ibaret bir varlık değildir. İnsan, bedeniyle özdeş olan değil, tam tersine bu beden üzerinde “tasarruf” hakkına sahip olan bir varlık olarak kendini tecrübe eder. Diğer bir deyişle, insanın kendine dönük tecrübesi, bir beden olmak ile bir bedene sahip olmak arasındaki dengede, tekrar tekrar düzeltilmesi gereken bir dengede salınır durur (Berger ve Luckmann, 2020: 74). Jean-Paul Sartre, “*Varlık ve Hiçlik*” (2011: 432) başlıklı eserinde beden ve bilinç ilişkisi üzerinde önemli tespitlerde bulunur. Ona göre, “beden ihmal edilendir, sessizce geçirtilendir, bununla birlikte bilincin olduğu şeydir; hatta bilinç bedenden başka bir şey değildir; bütün geriye kalan hiçlik ve sessizliktir.”

Benlik denildiğinde beden kastedilmez. Elbette insanların varlığı bedendir ancak daha da önemlisi, bu varlığın elle tutulamaz birçok özellik ve nitelikleri olduğudur (Hewitt ve Shulman, 2019: 87). “Freud’a göre de benlik her şeyden önce bedensel bir benliktir, yalnızca bir yüzey varlığı değil, kendisi bir yüzeyin yansıtılmasıdır” (Breton, 2018: 314). Kısaca insan, eylemlerinin (diğerlerinin eylemlerinin) kendilerine gösterdiği nesnenin kendisidir. Benliğin bir şey, zihindeki bir yapı olduğunu düşünmeye eğilimliyiz. Hâlbuki benlik böyle bir şey değil, eylemlerimiz ve düşüncelerimizde yarattığımız ve yeniden yarattığımız bir nesnedir (Hewitt ve Shulman, 2019: 87). Merleau-Ponty’nin düşüncesine göre benlik, ilksel bir veri değildir ve başkalarıyla ‘ben’den yola çıkarak karşılaşılamaz. Başkasının bedeni, bizim bakışımıza kendini sunan kültürel nesnelerin ilkidir (Demir ve Yıldırım, 2018: 130). Dolayısıyla beden, benliğin etkileşimde ilksel öneme sahiptir, hayatidir. Synnott’un (2002: 2) ifadesiyle, beden benliğin başlıca simgesi ve benliğin birincil belirleyicisidir.

Yaşam deneyimimiz kaçınılmaz olarak bedenlerimiz aracılığıyla gerçekleşir. Goffman'ın ifade ettiği gibi, toplumsal yaşama müdahale etme, gündelik işlerin akışında bir fark yaratma yeteneğimiz bedenlerimizi zaman ve mekân içinde yönetebilmemize bağlıdır. Diğer bir ifadeyle bir bedenimiz var ve bedenimizle hareket etmekteyiz (Shilling, 2003: 20). Bilincin ait olduğu yer bedendir. Uzayda yer kaplamamız da bir bedene sahip olmamıza bağlıdır. Bedeni salt fiziki bir mekanizma olarak algılayıp, etkili bir anlama girişiminde bulunamayız. Çünkü birey ruh ve beden birlikteliğidir (Andre, 1994'den akt. Küntay, 2016: 34-35). Birey toplumsalın içinde bedenli varlıktır. Dolayısıyla benlik, bedenden ayrı bir şey değildir. Featherstone (Turner, 2019: 81), “bedenin içini çevre, bedenin dışını ise bireyin benliğini kamusal alanda temsil ettiği bir ortam” olarak değerlendirmektedir. [Beden] deri sadece bir yüzey olmakla birlikte benliğin mecazi anlamda derinliğidir, içselliği temsil eder. Ona dokunmak gerçek ve mecazi anlamda kişiye dokunmaktır. Deri, anlamın kaydedildiği yüzeydir (Breton, 2021: 27). “Birey ve grup için beden, benliğin ortamıdır” (Turner, 2019: 40). Ben bedenimin içindeyim ve onu terk edemem (Corbin, 2021: 10). Beden, benlik duygusunun temelini oluşturur ve çevrenin korkutucu ve öngörülemeyen şeylerle dolu gözüktüğü durumlarda direnir (Breton, 2021: 24). Beden bir merkezdir çünkü kişi ve başkaları tarafından algılanan deneyimin biyolojik bazları, kişilik ve kimlik oluşumunda önemli etkilere sahiptir (Kara, 2013: 70). Goffman'ın benlik yaklaşımını yorumlayan, Waskul ve Vannini (2006: 6) bedenin kimlik, sosyal düzen ve duygu üzerinde önemli bir etki taşıdığını belirtmektedir.

Değerlerin, tasarımların, modellerin, rollerin, duygulanımların hareketli örgüsü özel bir öykü yaratarak benlik duygusunun temellerini verir (Breton, 2021: 22). İnsan anlamı olan bir varlıktır. Başkaları için var olma, doğal olarak, gerçekçi olarak önemlidir (Bauman, 2018: 62). Yaşarken bedenimiz oluruz biz; insanlık durumumuz bedensel durum içinde kendini gösterir. “Ben”, beden içine yayılmıştır (Breton, 2021: 50). Bedenleşmiş bilinç olarak beden sembolik anlamlarla yüklüdür (Turner, 2019: 50). Çünkü benlik kaçınılmaz olarak [bedende] cisimleşir. Chaney'in (1999: 128) ifadesiyle, eğer bir dönemin egemen benlik söylemi, benliklerin tartışılıp algılandığı şekillerde değişirse bunu bedenle ilgili beklentilerin de değişmesi izleyecektir.

Kişisel kimlik kuşatılmış, nüfuz edilmez bir varlık değildir, hep eksiktir ve oluşumu sürer. İçimizdeki ve dışımızdaki dünya, bizim sürekli biçimde kendi kendimize yansıttığımız anlamlar aracılığıyla vardır. Kimlik tözsel değil ilişkiseldir. Bir duygudur.

“Ben”, bireyin üstüne yatkın olduğu, olası söylemler bütünüdür. İnsanın doğumu hiç bitmez, yaşam koşulları onu değiştirirken o da yaşam koşulları üzerinde etkili olur. Benlik duygusuna can veren eylemler toplumdaki eylemlerle çok sıkı ilişki içindedir. Genel olarak “kimlik”, benliğin esasının zamanın akışı içinde kalıcı olması, bireyin kendisini bir dönemden ötekine tanıyabilmesi anlamında bir uygunluk, benzerlik, özdeşliktir (Breton, 2021: 21-22).

Beden, bilincin nesnesi haline gelmeden önce insanı bilince götüren şey de olabilir (Corbin, Courtine ve Vigarello, 2021: 13). Beden, birey tarafından kuşatılır ama bir belirsizlik söz konusudur. Beden kaçınılmazdır, gereklidir, kimliğin kökenidir, değişimleri, ötekilere karşı getirdiği sorumluluklarla korkutur. Ben için bir tehdittir. Bununla birlikte beden, bireyin dünyayla ilişkisini kuran bir bağıdır, dokunulabilen tek sürekliliktir, bireyin yaşamına sahip olabilmesinin tek aracıdır. Hem sevilir hem nefret edilir, simgesel bir anlatım biçimini temsil eder ve bu anlatım biçimi kimi zaman saçlar, giysiler, bedenlerdeki izler ya da yaşamla ilişki bağlamında farklı bir üsluptaki özgünlük arayışında yansır. Benliğin dönüşümü sadece ahlaki değil, aynı zamanda fizikseldir. İnsan, yaşam koşullarını değiştiremese de en azından bedenini çeşitli biçimlerde değiştirebilir. Beden kendine dair anlamlı bir iz edinmek için eğreti bir cisimleşmeyi sonsuza dek arayan Ben’in protezine dönüşmüştür (Breton, 2019: 24, 26, 41). Başkasının bedeni, benliği etkiler. Bu etki, bireyin kendi bedeni üzerinde değişim ve dönüşüm yapma talebini tetikler. Nihai olarak ise yeni bir beden ve yeni bir ben(lik) söz konusudur.

4.1.1. Benliğin ve Bedenin Sembolik Etkileşimi

Bu bölümde, sembolik etkileşimcilik kuramında benliğin nasıl ele alındığına ve bu kuramla bağlantılı olarak bedenin sembolik etkileşimcilikle olan ilişkisine yer verilmiştir. Sembolik etkileşimcilik, kökleri pragmatizm felsefesinde yer alan farklı bir Amerikan sosyolojik bakış açısıdır (Hewitt ve Shulman, 2019: 23). Bu bakış açısına bağlı kalınarak beden hakkında yapılan analizler, bedenin sosyal psikolojik açıdan incelenmesinde son derece faydalı bir altyapı oluşturabilecek niteliktedir. Çünkü sembolik etkileşimcilik ve sosyal psikolojinin, bireyi ve toplumu ele alış yöntemi birbiriyle paralellik göstermektedir (Beyazyüz ve Göka, 2016: 378). Etkileşimcilik savunucularının çoğu, benliğin performans yoluyla gerçekleştirildiğini iddia etmektedir. Öz performans, bedenin günlük yaşamda temsili için çok önemlidir. Bu nedenle Goffman’ın sosyolojisini, sosyal ortamlarda benliğin yeniden temsili çalışması olarak değil, toplumsal olarak yorumlanan bedenin ortamı yoluyla benliğin performansı olarak

yeniden yorumlamak mümkündür (Turner, 2019: 41). Goffman, kamusal ve özel yerlerdeki davranış, benliğin sunumu ve damgalanma yönetimi üzerine yaptığı çalışmalarıyla bedenin sosyal etkileşimdeki konumunu incelemiştir. Goffman'ın çalışmasında bedenin yönetimi, karşılaşmaların, sosyal rollerin ve ilişkilerin sürdürülmesinde merkezidir ve aynı zamanda bireyin öz kimliği ile sosyal kimliği arasındaki ilişkiye aracılık etmektedir (Shilling, 2003: 74). Goffman; Blumer ve Mead'in toplumsal kuramından hareketle geliştirilen sembolik etkileşimcilik kavramını fazla muğlak bularak reddetmiştir. Goffman onların göz ardı edildiğini düşündüğü toplumsal dünyanın yapısına odaklanmıştır (Branaman, 2017: 142).

Sembolik etkileşimcilik genel bir sosyolojik perspektiftir ve araştırmaları ve teorileri sosyal psikolojinin ötesine uzanır. Sembolik etkileşimciliğin temel prensipleri şu şekildedir: Sosyologlar gibi, etkileşimciler de insanın sosyal yaşantısının örüntülü düzenliliğiyle ilgilenirler. İnsan davranışı sosyaldır ve sadece kendine özgü bireysel çabanın sonucuyla açıklanamaz. Davranış, anlamın yaratılmasına ve sürdürülmesine bağlıdır. Davranış özgönderimseldir (self-referential). Birey kendi deneyiminin hem eylem nesnesi hem de nesnesidir. Benlik, değerli ve önemli insan nesnesidir; insanın çevresine taşıdığı amaçlarının temel kaynağıdır. İnsanlar bir başkasıyla etkileşimde bulunarak davranışı şekillendirebilir (Hewitt ve Shulman, 2019: 19, 57-60).

Sembolik etkileşimcilik bağlamına oturtulduğunda, benliğin gündelik yaşamda sunumu kişilerin diğerlerine ifade ettikleri izlenimleri yöneterek bireysel bir kimliği ve belirli bir durum tanımını nasıl aktardıklarını incelemektedir (Hewitt ve Shulman, 2019: 119). Sembolik etkileşimde beden göreceli bir kesinlikle tanımlanabilir ve detaylandırılabilir. Örneğin, ayna beden, dramaturjik beden, fenomenolojik beden, sosyo-semiyotik beden ve anlatısal beden. Beden tam anlamıyla insanın gerçek[leştirilmiş] ve anlamlı kıldığı aktif bir süreçtir. Çünkü beden, yerleşik toplumsal karşılaşmalarda ve çoğu zaman kurumsallaşmış ritüel aracılığıyla eylem ve etkileşimden oluşur. Bu iletişimsel eylemle birlikte beden var olur. Bu anlamda Dramaturjik yapı, iki ana analitik vurguyu öne sürmektedir. Birincisi, dramaturjik beden, insanların zorunlu olarak kendilerini ifade ettikleri ve kaçınılmaz olarak başkaları üzerinde kendilerini etkiledikleri bir süreçten doğar. İkincisi, beden ve bedenlenme deneyimleri, kişisel ve toplumsal olan sosyal ve kültürel ritüeller tarafından insanların eylemlerinde üretilir (Waskul ve Vannini, 2006: 4-6).

Etkileşimci bakış açısına göre beden her zaman için, fiziksel, somut, maddesel bir nesneden, diğer bir ifadeyle nihai anlamda kaslarla sarılmış ve içi organlarla doldurulmuş bir iskeletten daha öte bir anlam taşımaktadır. Beden bunları ihtiva etmekle beraber aynı zamanda büyük bir anlam taşıyıcısıdır (Beyazyüz ve Göka, 2016: 378). Çünkü beden, anatomi ve fizyoloji yasalarına göre düzenlenmiş organlardan ve işlevlerden ibaret değildir, her şeyden önce sembolik bir yapıdır (Breton, 2019a: 52).

Sembolik etkileşimci benlik kavramının özü, insanların kendi kendilerinin nesnesi oldukları fikrinde yatmaktadır. Her kişi kendi deneyiminde bir nesnedir; yani, adlandırabileceği, görselleştirebileceği, üzerine konuşabileceği ve ona yönelik eyleyebileceği bir nesnedir. Ayrıca, bireyler grup yaşamına katıldıkça her bir kişi grubun eylemlerini kendi zihninde temsil edebilir ve birisinin diğerlerinin eylemleri hususunda ne düşüneceğine göre eyleyebilir (Hewitt ve Shulman, 2019: 85-86). Sembolik etkileşimciler, benlik kavramında G. H. Mead’ın temel anlayışından yararlanırlar: Kişiler bireysel benlik duygusunu başkalarının onlara karşı tepkilerini ölçerek geliştirirler. Nesnelerin anlamını öğrenmek benlikle ilişkilidir. Benlik başkalarının bakış açısından ve başkalarının bakış açıları vasıtasıyla kavranan bir nesnedir. Sembolik etkileşimci bakış açısı insan eylemlerini davranışın gerçekleştiği somut durumlarından yola çıkıp onlara odaklanarak inceler (Hewitt ve Shulman, 2019: 111, 115, 201). Dolayısıyla, bedenin sembolik etkileşimi araştırma konusu olabilmektedir. Hem beden hem de benlik sembolik etkileşime açıktır. Çünkü “bedenin gerçekliği semboliktir” (Breton, 2019a: 56). Benliğin sembolik etkileşimi ile bedenin sembolik etkileşimi birbiriyle ilişkilidir.

4.1.2. Ayna Benlik ve Ayna Beden

Ayna benlik terimi, sosyolog Charles Horton Cooley tarafından kullanılmıştır (Jahoda, 2011: 41; Aronson, Wilson ve Akert, 2012: 284; Hood, 2019: 96). Aynada yüzümüzü, figürümüzü, elbisemizi [kısaca bedenimizi] görürüz ve bizim oldukları için onlardan hoşlanıp hoşlanmadığımıza göre ya da istediğimiz gibi cevap vermediğimiz için; bu yüzden hayal gücümüzde bir başkasının zihninde görüşümüz, görgü kurallarımız, amaçlarımız, eylemlerimiz, karakterimiz, dostlarımız vb. hakkında bazı düşünceleri algılarız ve onlardan çeşitli şekillerde etkileniriz (Cooley, 1902: 152). Cooley’e göre ayna benlik kısaca şu şekilde özetlenebilir: “Kendimizi ve sosyal dünyayı başkalarının gözleriyle görür ve genellikle bu görüşleri benimseriz” (Aronson, Wilson ve Akert, 2012: 284; Turner, Beeghley ve Powers, 2013: 475). Diğer bir ifadeyle, “bizim görüşümüzün başka insandaki tahayyülü, bu görüşün onun yargısındaki tahayyülü ve gurur ya da

utanma gibi bir tür benlik duygusu” (Cooley, 1902: 184; Swingewood, 1998: 310-311) ayna benlik olarak tanımlanmaktadır. Ayna bedeni şu şekilde açıklayabiliriz: Kendi bedenimizi başkalarının bedensel görünümüleriyle görür, tahayyül ederiz. Diğerlerinin bedensel görünümünü genellikle benimseriz.

Hood (2019: 96), ayna benlik kavramını şu şekilde yorumlar: İnsanlar diğer insanların kavrayışına uydurmak için kendilerini şekillendirir; bunlar kişiden kişiye ve bağlama göre değişir. Aile, patron, eş, iş arkadaşları, sevgili, sevgi dolu hayranlar ve sokaktaki dilenci... Her biri onlarla etkileştiğimiz her an bize bir ayna tutar ve biz farklı bir benlik sunarız. “Benlik kişinin bilinçli olarak nasıl tepki verdiği ve sözle ifade edebileceği bir biçimde kendi niteliklerini nasıl değerlendirdiği olarak tanımlanabilir” (Harter, 2019: 23). Fakat Cooley, benliğin yanılsaması kavramını kullanır. O, benlik yanılsaması kavramını şu sözlerle özetler: “Ben düşündüğüm kişi değilim, ben düşündüğünüz kişi değilim, ben düşündüğünüzü düşündüğüm kişiyim” (Hood, 2019: 96). Cooley’in benlik yanılsaması kavramını, beden yanılsaması olarak şu şekilde değiştirebiliriz: “Ben düşündüğüm beden değilim, ben düşündüğünüz beden değilim, ben düşündüğünüzü düşündüğüm bedenim. Ben düşündüğünüzü düşündüğüm kişi olarak beden sunumunu gerçekleştiririm” (Bozkurt ve Koyuncu, 2023: 277).

Dünyayla ilişkiyi oluşturan “ben”, bize kesin, çürütülemez bir şey gibi gelir ama aslında son derece kırılıktır, başkalarının bakışının ya da özyaşamöyküsündeki olayların tehdidi altındadır (Breton, 2021: 21). Wagner’in ifadesiyle, “birey ötekilerin varoluşunu koşulsuz olarak kabul etmektedir. Onların bedenlerini, çıkardıkları sesleri, çeşitli bedensel hareketlerini algılamaktadır. Bütün bunlar kendisine doğrudan bir biçimde sunulmaktadır. Eşzamanlı ve kendiliğinden bir biçimde ötekinin duyuşsal kapasitesini kendisinden önce psikolojik yaşamla donatmaktadır. Birey bu yaşamı, gözlemlenen hareketlerin içinde ve gerisinde koşulsuz olarak kabul etmektedir. Gözlemlenen hareketler, kendiliğinden bir biçimde yaşamla ilişkilendirilmekte ve bu yaşamın ifadesi olarak ele alınmaktadır. Bireyin ötekilere ilişkin deneyiminde algı ve varsayım bütünleşmektedir” (Schütz, 2020: 40). Cooley’in (1902: 136) “ben” kelimesini sosyal anlamda kullanması tesadüf değildir. Nesneye ulaşmanın bir biçimi “bakıştır.” Görmek, kendini gösteren varlıkların evrenine girmektir, diğer bir ifadeyle bir nesneye bakmak, gelip onda ikamet etmektir (Merleau-Ponty, 2020: 108-110). Merleau-Ponty’nin (2012: 32-33) ifadesiyle “bir şeye ulaşabilmem için onu görmem yeterlidir. Devingen vücudum, görünür dünyadan sayılır, ona dâhildir ve bu nedenle ben onu görünürde

yönetebilirim.” Bütün gördüklerim ilke olarak ulaşabileceğim bir yerdedir, hiç değilse bakışımın ulaşabileceği bir yerdedir. Görmek ‘yapabilirimin’ haritasını saptar. İnsan varlık sahnesinde bedeniyle bulunur. Dolayısıyla beden, insanın insan olarak görünme aracıdır. Diğer bir ifadeyle, insan varlığının aynası bedendir (Okumuş, 2009: 2-3).

4.1.3. Benliğin Toplumsal Üretimi: İdeal Benlik ve Benliğin Vitrini Olarak Beden Sunumu

“Kıyafetinle karşılanırsın, düşüncelerinle uğurlanırsın.”
K20/ Kozmik Enerji Terapisti

Goffman’ın çalışmalarından esinlenerek oluşturulan bu başlıkta, benliğin toplumsal üretimi ve benliğin sunumu kavramsallaştırmaları merkeze alınarak beden ve benlik ilişkisi irdelenecektir. Goffman’ın çalışmalarının temel meselelerinden birisi benliğin toplumsal üretimidir. Mead, benliğin toplumsal deneyim içinde ortaya çıktığını, kişinin benliği oluşmadan önce genelleştirilmiş bir ötekinin perspektifinden kendini görmeyi öğrendiğini öne sürmüştür. Goffman ise benliğin toplumsal deneyim içinde ortaya çıkmakla kalmayıp aynı zamanda toplumsal sahnenin bir ürünü ve toplumsal hayattaki performansların dramatik bir sonucu olduğunu savunmuştur (Branaman, 2017: 144). Smith ve Riley’in (2021: 101) ifadelerine göre, Goffman’ın çalışmaları, kültürel çalışmalar perspektifinden çok fazla şey sunar. Bir anlamda Goffman, kültürün bedenselleşmesinden bahsetmektedir. Onun çalışması, bedenin kültürel kodların ve bilginin hem taşıyıcısı hem de aktarımcısı olarak önemlidir.

Beden ve benlik birbirinden bağımsız olmadığı gibi, ideal benlik ve ideal beden kavramları da birbiriyle ilişkilidir. İdeal benlik tasavvuru, “kişinin kendisini nasıl algıladığına karşılık gelmektedir” (Matsumoto, 2009: 465). Diğer bir ifadeyle, ideal benlik, olunması gereken benliktir. Kişi, ideal benlik ile algılanan benliği karşılaştırarak kendini değerlendirir. İdeal benlik, algılanan benliği etkiler (Hortaçsu, 2012: 242-243). İdeal beden ise olunmak istenen, diğer ifadeyle arzulanan bedendir. Bu düşünce bireysel anlamda veya anlamlı ötekiler tarafından oluşturulur.

Kişinin kendisini algılamasını sağlayan üç kategori bulunmaktadır: Kişisel kendilik tasavvuru, sosyal kendilik tasavvuru ve ideal kendilik tasavvuru. “Kişinin kendi özelliklerini kendisini referans noktası olarak tanımlaması kişisel kendilik tasavvurudur.” Örneğin, ben kısa boyluyum, ben güzelim, ben yaşlıyım, ben gencim gibi ifadeler kişisel kendilik tasavvurunun parçalarıdır. Sosyal kendilik tasavvurunda ise, kişinin sosyal çevresi onun için birer referans noktasıdır ve onlardan etkilenecek kendisiyle ilgili yaptığı

tanımlarla sosyal kendilik tasavvuru oluşur. Örneğin, insanlar benim iyi bir insan olduğumu düşünür, insanlara çekici geliyorum, şu kişinin görüşüne göre ben yaşlı görünüyorum. Kişinin olmak istedikleri şey ise ideal kendilik tasavvurudur. Örneğin, yirmi beş yaşında olsaydım, her zaman genç görünmek istiyorum, yaşlı olmasaydım (Beyazyüz ve Göka, 2016: 376-377). Bu üç kendilik tasavvuru tanımları ve örneklerinden de anlaşılacağı üzere, beden ve kendilik tasavvuru birbiriyle ilişki içerisinde.

Kişinin kendi dış görünüşü, bedensel işlevleri ve diğer özellikleri hakkındaki bilgiler onun beden imajını şekillendirir. Bu algılar kişinin içsel duyuları, duygulanımsal deneyimleri ve fantezileri diğer insanlardan aldığı geri bildirimler ile yakından ilişkilidir. Ayrıca belli kültürlerin belirli fiziksel özelliklere yüklediği anlamlar, beden imajının şekillenmesinde rol oynamaktadır. İnsan yaşadığı müddetçe imaj değişimine açıktır (Beyazyüz ve 2016: 375). Paul Ferdinand Schilder (1950: 19) tarafından geliştirilen beden imajı kavramı şu şekildedir; bireyin kendi bedenine karşı oluşan “mental imaj”dır. Beden imajı, “kişinin kendi bedenini zihninde nasıl tasavvur ettiğine işaret eder.” Bedenin imajı içerikle oluşur: Aktör, bedenini bildik ve tutarlı bir dünya gibi yaşar, içindeki duyumsal uyarılarla özdeşleşir ve anlamlı kılar onları (Breton, 2019a: 53). Beden imajı sabit, durağan değildir. Bireyin özgüven duygusuyla, inancıyla, tutumuyla ve toplumdaki ideallerden etkilenecek beden imajı oluşur. Beden imajı, çeşitli yaşam evlerinde değişen olan; “ergenlik, bedensel engellilik, hastalık, hamilelik, menopoz, [yaşlılık] vb eğilimlerle beden imajını etkileme özelliği”ne sahiptir (Dinç ve Alisanoğlu, 2010: 65).

Vücut [beden] imajı kavramı, “bireyin geçmiş yaşantılarından, vücuduna ilişkin deneyimlerinden ve kültürel normlardan etkilenen bir temsile gönderme” yapmaktadır. Vücut [beden], diğerinin bakışına sunulan ve diğeri tarafından takdir edilen; duruma göre kişiler arasında iletişimde köprü veya engel rolü oynayan, bireyi gizleyen veya sergileyen karmaşık bir şeydir. Daha genel bir nitelik kazanan [beden] bu anlamıyla cezbedici, çekici, diğeri tarafından beğenilen bir vücuda sahip olmak veya vücudunu diğerlerinin dikkatini çekecek veya diğerleri üstünde bir güç elde etmeyi sağlayacak ahenkli bir biçime getirmek önem kazanmaktadır (Bilgin, 2016: 432-433). İnsanların bizim hakkımızdaki izlenimlerini şekillendirmek için kullandığımız stratejiler, benliği sunma stratejileri olarak adlandırılır. Benliğin sunumundaki öncelikli amaç, başkalarında kendimiz hakkında olumlu bir izlenim uyandırmaktır. Benliği sunmanın çeşitli yolları vardır. Güzel giyinmek ve başarılarımızdan bahsetmek bunlardan bazılarıdır. Benliği

sunma aynı zamanda yetersizliklerimiz ve başarısızlıklarımızın üstünü örtmek için de olabilir (Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2020: 256). İnsanlar sürekli birbirlerine sinyaller verirler. Bu sinyaller, onların kim olduklarını ve ne yaptıklarını söyler ve ortamın karşılıklı benimsenmiş tanımını devam ettirme konusunda aktörlere yardım eder (Smith ve Riley, 2021: 98). Beden sunumu bu sinyallerin oluşmasında önemli bir yere sahiptir.

Beden sunumu ile benlik sunumu arasında yakın bir ilişki vardır. Beden, saygı duyulması gereken bir öneme sahiptir. Bedenli bir varlık olarak insanın kendi bedenine yönelik algısı onun benlik saygısı üzerinde belirleyici faktördür. Benlik saygısı, kişinin kendisini ne kadar olumlu bir şekilde değerlendirdiğinin ölçütüdür ve bir çeşit motivasyondur. Benlik saygısı, yüksek ve düşük benlik saygısı olarak iki anlamda kullanılmaktadır. Yüksek benlik saygısına sahip kişiler, kendileri hakkında olumlu görüşlere sahiptir. Kendilerini alımlı, yetenekli ve sempatik olarak düşünürler. Daha az [düşük] benlik saygısına sahip kişiler ise albenisiz, yeteneksiz ve itici olarak tanımlanırlar. Benlik saygısı, kişinin özdenetimde bulunması, kendini kontrol etmesi ve amaçlarına ulaşması için önemlidir. Kişinin başarılı bir öz düzenleme sergilemesi için kendisi için hangi amacın daha önemli ve neden önemli olduğuna dair bilgi sahibi olması gerekir. Deneysel bir çalışma, üniversite öğrencilerinin benlikleri için önemli gördükleri alanlarla ilgili daha çok aktivitede bulunduklarını göstermiştir. Örneğin, benlik saygısını fiziksel görünüş üzerinde kuran biri, zamanını daha çok alışverişe, partilere gitmeye ya da sosyalleşmeye ayırmıştır. Kişiler yüksek benlik saygılarını hangi özellikleri üzerine kurdularsa o özellikleri ile ilgili daha çok özdenetimde bulunurlar (Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2020: 258-262). Beden; benlik algısının, kişiliğin ve kimliğin en önemli parçasıdır. Dış görünüş ve başkaları üzerinde yaratılan etki, bedenle ve onun kullanılış biçimiyle ilişkilidir. Kişi başkalarının kendisini çoğunlukla bedensel özelliklerine göre tanımladığını bilmektedir. Kendi zihninde de bir beden imgesi vardır ve bundan hoşnut olup olmaması, kendilik değerini kaçınılmaz olarak etkiler (User, 2016: 148).

İnsanların deneyimden temel alan benlik imajları, insan doğasına ve insanların ne olmaları ve ne yapmaları gerektiğine dair kültürel fikirleri yansıtır. İnsanların benlik değeri kavramı ile ifade edilebilecek kendilerine odaklı hisleri vardır. Ne olduklarından hoşlanır veya hoşlanmaz, kendilerini sever veya nefret eder, kendi gerçek ve hayali eylemleri doğrultusunda enerjik veya depresif hissederler (Hewitt ve Shulman, 2019: 126-127). “Benlik değeri”, kendimiz hakkında diğerlerinin bizi nasıl gördüğü ile ilgili düşündüğümüzde veya hissettiğimizde kendini gösterir. Benliğin duygulanımsal bir

boyutu olarak düşünülduğünde, benlik değeri sadece bireysel bir fenomen olarak görünür. Ancak benlik değeri diğer birçok kimlik gibi eşgüdümsel sosyal eylemin karmaşık bir ürünüdür. Benlik değeri durumların bir ürünüdür ve aynı zamanda kişilerin durumlara getirdiği bir şeydir. Cooley'e göre benlik değeri, kendimize dair hislerimiz diğerlerinin gözünde nasıl göründüğümüzü imgeleme sürecinde ortaya çıkar. Benlik değerine dair tepki ve hislerimiz diğer insanlara verdiğimiz değere bağlı olarak değişiklik gösterir. Diğerlerinin onayını kazanmak için hareket ederiz. Aynı zamanda diğerlerinin beklediği şekillerde hareket ederek kendimizi onaylamamıza olanak sağlayacak şekillerde davranırız (Hewitt ve Shulman, 2019: 157-160).

“Düşük benlik değeri” bunaltıcı üzüntü hisleri, enerji eksikliği, umutsuzluk ve günlük hayatta işlevsel olma kapasitesini tüketen değersizlik hisleri ile karakterize bir duygu durum bozukluğu olan ve depresyon ile ilişkilidir ve hatta bu bozukluğun klinik bir belirtisidir. Depresif insanlar özellikle stres verici durumlara tepki veriyor olabilirler ancak aynı zamanda bu kişiler üzüntü, suçluluk ve değersizlik içsel durumlarını işler yolunda gitse ve kendileri hakkında iyi hissetmeleri için nesnel sebepleri olsa bile hissedebilirler (Hewitt ve Shulman, 2019: 176). Yaşlanma karşıtı müdahale öncesi depresif durumlar yaşadığını ifade eden katılımcılar bulunmaktadır. Bedensel görünüm bireyin, iyi kötü, güzel çirkin, genç yaşlı hissetmesine neden olmakla birlikte düşük veya yüksek benlik değerinin ortaya çıkmasına da neden olmaktadır.

Harter (2019: 169-170), benlik saygısının belirlenmesinde diğer öğeler ile mukayese edildiğinde önemli bir ögenin olduğunu, bunun da tutarlı ve güçlü bir şekilde algılanan fiziksel görünüm [beden] olduğunu belirtir. Dış görünüşlerini pozitif olarak değerlendiren bireyler yüksek benlik saygısına sahiplerdir. Bunun aksine, dış görünüşlerini olumsuz olarak değerlendiren bireyler ise, daha düşük bir benlik saygısına sahiptirler. Benliğin yüksek veya düşük algılanması fiziksel görünüşün diğer benlik kavramlarından niteliksel olarak farklıdır (Örneğin; akademik, atletik yetenekler, davranış ve ahlak gibi). Çünkü görünüş, bireyin her yerde var olan özelliğidir, her zaman başkalarının inceleme, irdeleme ve yargılanmasına açık şekilde sergilenmektedir.

Benliğin sunumu kavramı insanların kendilerince kendilerini hoş bir ışıktan göstermek için farklı yollardan durumları tanımlamasına odaklanır (Hewitt ve Shulman, 2019: 250). Diğer bir ifadeyle benlik sunumu; “bireyin diğerleri önündeki davranışlarını kontrol etme ve görünümünü ayarlama çabalarını kapsamaktadır. Bu çabalar, hem bireyin kendini sunma amaçlarına ve hem de muhataplarının özelliklerine göre farklılaşmaktadır”

(Bilgin, 2016: 202). Ritzer ve Stepnisky'e göre (2018: 215) Goffman, benliği eyleyenin bir mülkiyeti olarak değil eyleyen ve izleyici arasındaki etkileşimin ürünü olarak algılamıştır. Dolayısıyla benlik sunumu diğerlerinin tepkilerine göre şekil alabilmektedir. Beden her zaman oynanır, sahnelenir ve sunulur (Waskul ve Vannini, 2006: 8). Giddens'ın (2019: 86) ifadesiyle beden, benliğin sahne arkasında yönlendirdiği bir nesne veya araç olarak kendini gösterir. Beden, benlik sunumunun gerçekleştiği önemli bir mekândır. Beden zihnin ayna görevini görür. Dolayısıyla beden, benliğin performansının cisimleştiği mekândır. "Performans, belli bir durumda belli bir katılımcının diğer katılımcılardan herhangi birini etkilemeye yönelik tüm etkinlikleri şeklinde tanımlanabilir" (Goffman, 2018: 28). Gerek benlik gerek ise beden bir performans gerçekleştirebilir.

İdeal benlik ile ideal beden arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. İdeal benlik ile gerçek benlik arasındaki fark büyüdükçe, kendine saygı azalır. Ayrıca yetersizlik ve kaygı görülmeye başlar (Freedman, Sears ve Carlsmith, 1998: 622). Bireyin kilosu, vücut şekli, yüz özellikleri, genç veya yaşlı bedene sahip olması benlik algısı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Benliğin yüksek veya düşük olması algılanan beden ile ilişkisi kaçınılmazdır. Algılanan beden ile ideal beden arasında bir fark oluştuğunda bireyler bedenlerine müdahale yapma arzuları tetiklenmektedir.

Kişi (person) sözcüğünün ilk anlamın "maske" yani bireyin dışında olan bir maske (Turner, 2019: 54) olması büyük olasılıkla basit bir tarihsel rastlantı değildir. Bu durum, herkesin her zaman ve her yerde, az çok farkında olarak belli bir rolü oynadığı gerçeğinin kabulüdür. Biz birbirimizi bu roller içinde tanırız; bu rollerde kendimizi tanırız. Bir anlamda, kendimiz hakkında oluşturduğumuz anlayışı, hakkını vermeye çalıştığımız rolü temsil ettiği sürece, bu maske bizim daha hakiki benliğimizdir, olmak istediğimiz halimizdir. Nihai anlamda, rolümüzü anlayış şeklimiz doğamızın, kişiliğimizin ayrılmaz bir parçası haline gelir. Bu dünyaya bireyler olarak geliriz, kişilik kazanırız ve birer kişi oluruz (Park, 1950'den akt. Goffman, 2018: 31).

Goffman (2018: 33), "bir kimsenin belli bir gözlemci kümesi önünde sürekli bulunduğu bir süre boyunca gerçekleştirdiği ve gözlemciler üzerinde biraz da olsa etkisi olan tüm faaliyetleri anlatmak için performans sözcüğünü kullanır. Kişinin performansının, gözlemcilere durumu tanımlamak için genel ve değişmez bir şekilde işleyen kısmına ise kolaylık olsun diye "vitrin" adını verir. Vitrin, performans sırasında kişi tarafından kasıtlı ya da kasıtsız olarak kullanılan standart ifade donanımıdır.

Goffman, başlangıç için, vitrinin standart öğelerini belirler ve isimlendirerek bunların kolaylık sağlayacağını belirtir. İlk olarak, önünde, içinde veya üzerinde sürekli sergilenen insan faaliyetlerine ortam ve sahne sunan mobilya, dekor, fiziksel tasarım ve diğer arka plan düzenlemelerini içeren “set” vardır. Bir “set” genelde olduğu yerde durur. Dolayısıyla, performanslarında belli bir seti kullanmak isteyenler doğru yere gelene kadar oyunlarına başlayamazlar ve orayı terk ettiklerinde de performanslarını bitirmek zorundadırlar. Goffman ayrıca “kişisel vitrin”den bahseder. Goffman kişisel vitrinden bahsederken özetle bedensel görünümü kasteder. Kişisel vitrinin parçaları arasında şunları sıralar: Cinsiyet, yaş ve ırksal özellikler; boy ve görünüş; duruş şekli; konuşma kalıpları; yüz ifadeleri ve vücut ifadeleri vb. İrksal özellikler gibi kimileri görece daha sabit iken, yüz ifadeleri görece daha hareketli veya geçicidir ve bir performans sürecinde bir andan diğerine değişebilirler. Goffman, kimi zaman kişisel vitrini oluşturan uyarıcıları bu uyarıcıların taşıdığı bilginin işlevine göre “görünüş” ve “tutum” olarak ikiye ayırmanın yararlı olacağını belirtir. Görünüş ile o anda oyuncunun toplumsal statüsü hakkında bilgi veren uyarıcıları kasteder. Tutum, oyuncunun mevcut durumda söz konusu olacak etkileşimde oynamayı beklediği rol hakkında bize bilgi veren uyarıcılar için kullanılabilir. Görünüş ile tutum arasında belli bir tutarlılık olması beklentisinin yanı sıra, doğal olarak set, görünüş ve tutum arasında da bir tutarlılık olması beklenir. (Goffman, 2018: 35-36).

Farklı toplumsal grupların yaş, cinsiyet, bölge ve sınıf statüsü gibi nitelikleri farklı yollardan ifade ettikleri ve her vakada bu yalın niteliklerin, kültürel açıdan farklı ve karmaşık bir davranış konfigürasyonu (yapılandırma) yoluyla daha incelikli hale geldiği yönündeki söylem oldukça yaygındır. O zaman, kişinin belli bir tür insan olması, sırf gerekli niteliklere sahip olması değil, aynı zamanda ait olduğu toplumsal grubun ona yüklediği davranış ve görünüş standartlarını tutturması demektir. Oyuncuların böyle standart tutturma rutinlerini sürekli olarak rahatça yerine getirmeleri ortada bir performans olduğu gerçeğini değiştirmez, yalnızca katılımcılar bunun farkında değildir (Goffman, 2018: 80). İdeal benlik, ideal beden düşüncesini harekete geçirerek vitrinde sunar. Yani beden benliğin vitrini olarak sunulur. İdeal benlik “bedenin ve sözün, ötekiyle mesafenin ve temasın akışkan bağlantısı, bedenin gerçek ya da hayali saydamsızlığına çarpar ve ne yapılması ya da ne yapılmaması gerektiği konusunda sıkıntılı bir sorgulamaya neden olur” (Breton, 2019: 90). Kozmetik uygulamalar, benliğin artık resmi rollere takılıp kalmadığı, ancak rekabetçi bir kamusal alan aracılığıyla geçerli kılınması

gereken bir toplumda yeni bir temsili benliğin göstergesi (Turner, 2019: 149) halini alır. Estetik ve cerrahi müdahaleler, bedenin vitrinde en iyi şekilde sunulma çabasını taşımaktadır.

Beden, kendi kendinin temsilcisi olarak, şekillendirilebilir bir kimlik kökeni olarak ortaya konulduğunda, benliğin olumlanmasına, bir varlık estetiğinin sergilenmesine dönüşür. İnsan, bedenini değiştirerek hayatını değiştirmek ister. Bu, bedene yönelik kuşkunun ilk derecesidir (Breton, 2019: 19). Breton'a göre (2018: 261-263) "yaşamın akışında her şey gizlenirken, beden kişinin kendi üstünde etkili olmasını sağlayabilecek tek çıkar yoldur. İnsan yaşamını değiştirmek için önce beden görüntüsünü değiştirmek ister, arkasının geleceğine güvenir. Bedeni değiştirmek yaşamı değiştirmekten daha kolaydır, hele kişi bunların ister istemez birbirine bağlı olduğuna inanıyorsa."

Tarihsel ve kültürel ortam, insan bedenini (olan ve olması gereken bedensel nitelikleri) tanımlar. Bedenin kullanımına ilişkin normlar yine tarihsel ve kültürel ortam içinde belirlenir. Bu normlar farklı cinsiyetler, yaş grupları ya da ekonomik katmanlar için "uygun ve gerekli" olan davranışları, giyim tarzını, bakım ve temizlik kurallarını, güzellik ve çirkinlik ölçülerini, sağlık durumlarını tanımlar. Bu yüzden, toplumla etkileşim içinde gelişen benliğin "sağlıklı", "güzel" vb olarak algıladığı bedensel özellikler ortama göre değişmektedir (User, 2016: 149). Sosyal başarı, kişiler arası yeteneklerin benimsenmesiyle kendini yönetme yeteneğine bağlıdır ve başarı, hayati derecede makul bir imaj sunumuna dayanmaktadır. İmaj yönetimi ve imaj yaratma, sadece politik kariyer için değil, günlük yaşamın organizasyonunda belirleyici olur. Bu da başarılı imajların kişisel değerimizi geliştirmek için eğitildiği ve düzenlendiği başarılı bedenleri gerektirir (Turner, 2019: 98). Diyetler dinsel faaliyetleri geliştirmek için iç bedeni kontrol altına almayı amaçlarken, modern diyetler, kozmetikler ve diğer bedensel bakım sistemleri [yaşlanma karşıtı işlemleri] dış bedeni hedefler. İyi görünmek bir benlik-imgesi sunmanın oldukça önemli olduğu bir toplumda kendini iyi hissetmekle aynı şeydir (Turner, 2017: 35).

Breton (2021: 25), deri kavramı üzerinden ideal benlik ve ideal beden ilişkisi üzerine önemli yorumlar yapmaktadır: Deri bedeni kuşatır, benliğin sınırlarıdır, iç ve dış arasında canlı, gözenekli bir sınır oluşturur, çünkü aynı zamanda dünyaya açılmazdır, yaşayan bellektir. Kişiyi ötekilerden ayırarak kuşatır ve temsil eder. Dokusu, rengi, teni, izleri, özellikleri eşi olmayan bir görünüm oluşturur. Deri aynı zamanda bir engeldir,

dünyanın olası kaosundan koruyan narsistik bir zarftır. İnsanın çoğu zaman farkında olmadan, ama istediği gibi açıp kapadığı bir kapıdır. Düşlenen bir kimliğin yansıtıldığı bir ekrandır. Veya tersine, insanın kurtulmak istediği dayanılmaz bir kimliktir. Deri iki anlamda temas organıdır. Bir yandan dokunmanın koşullarını oluştururken bir yandan da başkalarıyla ilişkinin niteliğini değerlendirir. Deri insanın öyküsünün sismografıdır. Dünyayla ilişki bağlamında anlamın geçiş yeridir (Breton, 2021: 26).

Beden yalnızca mekânsal sınırları sabit bir eylem aracı değildir. Beden sahibinin bakması gereken fiziksel bir organizmadır; cinsiyeti vardır ve bir haz ve acı kaynağıdır (Giddens, 2019: 89). Vücut [beden] imajı, çağımızda benlik sunumun önem kazanmasıyla, bireysel açıdan önemli bir kaygı konusuna dönüşmüştür. İnsan vücuduna yönelik yeni bir hizmet ve endüstri sektörünün ortaya çıkması, bu kaygının ne kadar yaygın olduğunu kanıtlamaktadır. Bu kaygı sportif etkinlikler, beslenme alışkanlıkları, estetik cerrahi ve estetik bakım hizmetleri, [güzellik salonları, fitness salonları], gibi alanlarda yepyeni bir norm ve davranışların ortaya çıkmasına yol açmıştır (Bilgin, 2016: 433). Beden, adeta benliğin amblemine dönüşmüştür.

Bir iletişim dili veya aracı, hatta mekânı olan beden, sosyal çevresini etkilemek ve diğer insanlara mesaj vermek amacıyla müdahaleye maruz kalmaktadır (Okumuş, 2016: 45). Benim ne olduğum, değişen yaşam şartları ve toplumsal çevreler de insanların kendilerine ilişkin görüşlerinin değişmesine neden olabilir. Sosyal Psikolog Hortaçsu (2012: 269) bu duruma örnek teşkil etmesi anlamında çarpıcı bir örnek vermektedir: “Günümüzde yaygın olan estetik ameliyatlardan bir nedeni insanların görünümlerindeki yaşlanma sonucu oluşan değişikliklere direnmeleridir. Ona göre, bu insanların amacı olmak istedikleri gibi görünmek istemeleridir.” Bedene yapılan müdahale, benliğin ya da benlik duygusunun üretiminde etkili olmaktadır (Breton, 2019: 23).

İnsanlar her zaman diğer insanlara göre davranır; bu, iletişim, semboller ve simgeler aracılığıyla mümkündür (Schütz, 2020: 66). Benim bedenim sosyal bedendir. Ben bedenimin içindeyim. Kendimi bedende görürüm. Diğerleri de bana bedende görünür. Ben hem kendimi hem de diğerlerini görüp, yeni bir beden olurum. Neticede ben artık yeni bir beden ve yeni bir ben'im. Mead'in (2017: 201) ifadesiyle, benim fikrim, falan şeyin yapılması gerektiği yönündedir dediğinizde bu, sizin fikriniz üzerindeki bir toplumsal talebe verdiğiniz karşılıktır. Toplumsal talep, ödemeniz gereken bir tür vergidir. Bedene yapılan müdahaleler hem bireysel hem de toplumsal talebe yönelik ödenen vergilerdir. Bireysel ve toplumsal anlamda düşük benlik algısı duyumsanması

durumunda kişiler estetik ve cerrahi merkezlerine giderek bedenine yönelik müdahale yaptırmaya hissiyatı hissedebilir. Bu müdahalelerle benlik saygısının artacağı düşünülmektedir. Bedeni onarmak bir anlamda benliği onarmak anlamına gelmektedir.

4.1.4. Refleksif Benlik ve Beden

Giddens (2019) refleksif benlik yaklaşımını “küreselleşme, medya ve tüketim” konuları temelinde tartışmaktadır. Küreselleşme ile birlikte Giddens, yerel ile küreselin diyalektik bir ilişki içerisine girdiği savunur. Giddens’in yaklaşımı göz önüne alındığında, küreselleşmenin bir boyutu olarak medya ve tüketim ilişkisi bağlamında refleksif benliğin cisimleştiği mekânın beden olduğunu söyleyebiliriz. Benzer şekilde Synnott’ın (2002: 1) ifadesiyle, beden ayrıca ve esasen benliktir. Hepimiz bedenleşmiş varlıklarız. Shilling, Giddens’in çağdaş mahremiyet biçimleri konusundaki yaklaşımlarından hareketle, “modern toplumda benlik tasarımının bir beden tasarımı olduğunu öne sürer; ona göre beden modern kişinin bireysel kimlik duygusu için giderek merkezi önem kazanmaktadır. Giddens’in ifadesiyle beden-imesi modern kimliğin self-refleksif doğasının kurucu unsurudur. Tıp teknolojilerindeki dönüşümler insan bedeninin kişisel bir tasarım olarak inşa edilmesini mümkün kılmıştır. Hem Synnott hem de Shilling’e göre, modern duyarlılık ve öznellik benliğin bir temsili olarak bedene odaklanır (Turner, 2017: 275-276). Medya, tüketim ve narsizm arasındaki bağlantıyı çözümleyen Giddens’a (2019: 227-228) göre, tüketim standartlaşmaya ve reklamcılık aracılığıyla beğenileri şekillendirmeye çalışan tüketimci kapitalizm narsizmin artmasında merkezi bir rol oynar. Bu artış ile birlikte çekicilik, güzellik ve kişisel popülerliğin mal ve hizmetlerin tüketimiyle sağlanacağı vaat edilir. Yeni medya araçları, bedenin idealleştirilmesinde veya popüler bir duruma gelmesinde önemli bir etkidir. Nitekim estetik, genç, güzel, çekici bedenin idealleştirilmesi, popülerleşmesi, medya araçlarıyla gerçekleşmektedir (Bozkurt, 2022: 156). Kitle iletişim araçlarının küresel etki gücüne sahip olması, benlik ve beden algısının değişim ve dönüşümünü sağlamaktadır.

Giddens (2019: 51-52) üst modern veya geç modern olarak adlandırmış olduğu günümüz toplumunda, bireysel-kimlik ve küreselleşmedeki dönüşümlerin yerel ve küresel diyalektiğin iki kutuplu olduğunu düşünmez, bunların iç içe geçmiş olduğunu savunur. Ona göre, üst modern çağın sağladığı zamansal alansal uzaklaşma düzeyi, tarihte ilk kez, “benlik ve toplum”un küresel bir ortamda karşılıklı bir ilişki içerisinde olmasını sağlayacak kadar kapsamlıdır.

Kuşkusuz benlik vücut kazanır. Beden basitçe bir kendilik olmayıp, pratik olarak dış durumlar ve olaylarla başa çıkma biçimi olarak yaşanır (Vurgu Merleau-Ponty'e aittir) (Giddens, 2019: 82). Bedensellik, bedensellik ve bedenleşme problemleri bizi doğrudan benlik ve toplumsal aktör problemine yöneltir. Toplumsal aktörün nitelendirilmesi problemi sosyal bilimlerin tüm gelişimine damgasını vuran, ayrıca toplumsal eylemin rasyonelliği, duygusal ve hissi unsurların veya başka özelliklerin önemi, sosyal benliğin inşasında semboller ve kültürün rolü gibi konuları içerir. Sosyal benliğin maddiliğinin tarihsel ortamının araştırılması gerekir. Beden konusundaki yazılar gerçekte üst-modern çağda post-modern veya refleksif benliğin artan önemi hakkındaki tartışmayla bağlantılıdır (Turner, 2017: 275).

Giddens'a göre benlik belirli ölçüde amorf bir fenomen olduğu için, bireysel kimlik sadece benliğin zaman içinde devamlılığına işaret edemez. Diğer bir ifadeyle benlik, bireyin eylem sisteminin devamlılığının bir sonucu olarak verili bir şey değil, aksine bireyin refleksif etkinlikleri içinde rutin bir biçimde yaratılması ve sürdürülmesi gereken bir şeydir. Bireysel kimlik sadece bireye has bir özellik, hatta özellikler bütünü değil, kişinin kendi biyografisinden hareket ederek refleksif olarak kavradığı benliktir. Diğer bir ifadeyle bireysel kimlik aktör tarafından refleksif olarak yorumlanan türden bir sürekliliktir (Giddens, 2019: 77-78). Refleksivite/düşünümsellik kavramı, “sosyal aktörlerin kendileri ve içinde bulundukları sosyal koşullar üzerine derinlemesine düşüncelerini anlatan ve bu anlamda, bilgi ve toplum ve/veya araştırmacı ile araştırma konusu arasındaki ilişkiye vurgu yapan bir nitelemedir” (Giddens ve Sutton, 2020: 77). Giddens, benliğin refleksif bir şekilde oluştuğunu savunmaktadır. Ona göre, “bireysel-kimlik anlatısının sürdürülmesi benlik kadar bedeni de doğrudan etkiler ve bir ölçüde yeniden inşa etmeye yardımcı olur (Giddens, 2019: 245). Refleksif benlik ve beden ilişkisinin Giddens şu şekilde yorumlar:

“Benlik gibi beden de artık salt fizyolojik bir varlık olarak alınamaz, o modernitenin refleksivitesiyle derin ilişki içindedir. Beden doğanın gerçekte insan müdahalesine sadece sınırlı ölçüde tabi süreçler tarafından yönlendirilen bir boyutu olarak ele alınmıştır. Beden benliğin “verili”, çoğu kez elverişsiz ve yetersiz bir merkezidir. Soyut sistemlerin bedeni giderek istilasıyla bütün bunlar değişmiştir. Beden, benlik gibi (refleksif olarak organize edilen süreçlerle ve sistematik olarak düzenlenen uzmanlık bilgisiyle bağlantılı) bir etkileşim, elde-etme ve yeniden-elde-etme alanı haline gelir. Beden özgürleşir; özgürleşme onun refleksif olarak yeniden yapılanmasının koşuludur (Giddens, 2019: 284-285).”

Giddens'ın (2019: 285) ifadesiyle, bedensel süreçleri ve bedensel gelişimin refleksif bir şekilde elde edilmesi yaşam politikası tartışmaları ve mücadelelerinin temel bir unsurudur. Ona göre, Foucault'nun kullandığı anlamda bedenin disipline tabi salt

durağan bir varlık olmadığını görmek açısından önem taşımaktadır. Beden bize özel veya kendisine mahkûm olduğumuz, huzur ve haz duygularının kaynağı, içinde yaşadığımız bir nesne, ayrıca rahatsızlıklar ve gerilimler alanıdır. Beden yalnızca fiziksel bir varlık değildir; o aynı zamanda bir eylem sistemi, bir praxis tarzıdır. Dolayısıyla beden benlikle özel bir ilişki içerisindedir. Hatta dış görünüş [beden], refleksif benlik tasarımının merkezi bir unsurudur. Beden benliğin inşasında doğrudan yer alır. [Bedenin] dış görünüşü refleksif benlik tasarımının merkezi bir unsurudur. Bireyler hem dış görünüşlerini hem de davranışlarını kamusal alanın algısal taleplerine göre belirli ölçüde ayarlarlar. Giddens’a göre, beden-planlaması, bireysel-kimliğin refleksivitesinin diğer yönleri gibi, dış dünyadan savunmacı bir şekilde geri çekilmek değil, daha çok ona katılmaktır (Giddens, 2019: 137-139, 235).

Her beden, başkalarının bedeniyle hem birlikte hem de rekabet halinde form kazanmaktadır. Her bireyin beden imgesi diğerleri üzerinde doğrudan ya da dolaylı kıstastır. Bu sebeple beden kendisinden çok başkaları için uygulanabilir bir prototiptir (Demir, 2019: 34). İnsan olarak elbette bir bedenimiz vardır, ancak bedenlerimiz toplumun dışında kendi hallerinde var olan fiziksel şeyler değildirler. Bedenlerimiz, toplumsal deneyimlerimizden etkilendiği ölçüde, ait olduğumuz grupların norm ve değerlerinden de derinden etkilenmektedir (Giddens, 2008: 296). Dolayısıyla, beden için geçerli olan benlik içinde geçerlidir. Beden düşünümSELLİKLE iç içe geçmiş ve bireysel kimliğin taşıyıcısı olarak kişisel kararlarla bütünleşmektedir (Giddens, 2010: 35).

5. YAŞLANMA VE YAŞLILIK

Yaşlanma doğal ve kaçınılmaz bir süreçtir. Öyle ki, Marc Auge (2018: 56), yaşlanma ile ilgili çarpıcı bir yorum yapmıştır; “yaşlanıyorum, öyleyse yaşıyorum. Yaşlandım, öyleyse varım.” Yaşlanma karşıtı müdahalelerin ne olduğunu, ne anlama geldiğini kavrayabilmek için öncelikle yaşlanma ve yaşlılık kavramlarını açıklamak gerekir. Yaşlılık bilimi olan gerontoloji ve geriatri alanında; yaşlanma, yaşlılık ve ihtiyarlık kavramları birbirinin yerine kullanılmaktadır. Bu kavramlar incelendiğinde aralarında ki farkın net olmadığı, gerontolojik açıdan incelendiğinde, bu kavramların kapsamlı ve kompleks olduğu anlaşılmaktadır (Şentürk, 2018: 21).

Gerontolojiye göre yaşlanma, ana rahminde cenin oluşmasıyla başlayan, doğumla birlikte fiziksel ve sosyal çevrelerde devam eden (Tufan, 2021: 18), doğal ve kaçınılmaz bir süreçtir (Kalınkara, 2021: 8). Dolayısıyla yaşlanma, cenin rahimde oluşması ve

insanın dünyaya gelmesiyle başlayan ve ölüme kadar devam eden süreçlerde meydana gelmektedir. Harrison (2016: 19) yaşın ve yaşlanmanın doğal olduğunu şu şekilde ifade etmektedir: Yeryüzünde yaşı olmayan bir şey yoktur. Bu ister yeni doğum yapmış bir bebek, ister evrenin kendisi olsun, her şeyin bir yaşı vardır. Eğer bir olgu yaşlanmıyorsa bu dünyaya ait değildir. Bu dünyaya ait olmayan şey ise bir olgu değildir.

Yaşlılığın ne zaman başladığı sorusu yanıtızsız kalmaktadır. Çünkü yaşlanma herkes için aynı sürece karşılık gelmez. Bu nedenle(rle), yaşlanma tanımında genelleme yapılmaktan kaçınılmıştır (Akçay, 2011: 19; Amman, 2007: 165). Ortak bir yaşlanma tanımının yapılamamasının diğer bir nedeni, toplumdan topluma, kültürden kültüre değişen (Tufan, 2021: 17) yaşlı tanımı, algısı ve yaşantısının farklı olmasıdır (Şentürk, 2018: 17).

Yaşlanma ve yaşlılık kavramları birbirinden farklıdır. Yaşlılık, insan hayatının son aşaması ve ileri yaşlanma evresi olarak kabul edilir. Yaşlanma ise insanın doğumundan ölümüne kadar devam eden doğal ve kaçınılmaz bir sürece karşılık gelmektedir (Kalıncara, 2021: 8). Yaşlanma, dünyaya gelen her canlının doğal olarak geçirdiği durum olup, ölümle sonuçlanmaktadır. Yaşlılık ise yaşlanma süreci içerisindeki bir evresidir (Şentürk, 2018: 22). Diğer bir ifadeyle yaşlılık, insanın gelişim ve olgunlaşma evresinden sonra gelen, fizyolojik ve psikolojik (Pekcan, 2000: 51) değişimlerin yaşandığı (Gönen ve Hablemitoğlu, 2001: 175), yaşamın son aşaması olan dönemdir (Ceylan, 2015: 27). Özet olarak; yaşlanma bir süreç, yaşlılık ise bir dönemdir (Canatan, 2018: 14). Yaşlılığın ne zaman başladığına ilişkin net bir tanım olmasa da yaşlılık ölümle sona ermektedir (Arun, 2018a: 12).

Demografik açıdan DSÖ'nün yaşlılık sınıflandırılması şu şekildedir: Genç (Erken) yaşlılık 65-74 yaş aralığını, orta yaşlılık 75-84 yaş aralığını, ileri yaşlılık 85 yaş ve üzerini kapsamaktadır. Yaşlılık tanımları zaman ve mekâna bağlı olarak değişim göstermektedir. Yaşlanmanın nedeni, zamanı ve sonuçlarının (Yıldırım, 2019:132) farklı şekillerde yorumlanması, tanım yapılmasını karmaşıktırıştır. Ülkeler ve toplumda farklı tanımlara rastlamanın ötesinde, bazen bir ülkenin farklı kurumları arasında bile uzlaşa bulmak mümkün değildir (Canatan, 2016: 328). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) yaşlılığın başlangıç yılını 65 kabul ederken, Birleşmiş Milletler (BM), 60 olarak belirlemiştir (Ceylan, 2015: 31). Yaşlılığın biyolojik, kronolojik, sosyolojik ve psikolojik boyutları olması (Şentürk, 2018: 17) ve yaşlanmaya etki eden homojen faktörlerden söz

etmenin mümkün olmamasından (Açıkgöz, 2021: 108) dolayı, yaşlılığın başlangıcı olarak bir yaş sınırı belirlemek güçtür.

5.1. YAŞLANMA TÜRLERİ

Yaşlanma ve yaşlılık esasında biyolojik bir olgu olmasının yanı sıra yalnızca biyolojik boyutuyla değerlendirilmemektedir (Tuna ve Tenlik, 2017: 5). Yaşlanma bedende cisimleşir. Fakat yaşlılık sadece beden üzerinden değerlendirilmez. Yaşlılık kronolojik, biyolojik, psikolojik ve sosyolojik boyutlarıyla ele alınır (Bozkurt, 2023a: 27). Bu bağlamda, kişinin doğumundan şimdiki yaşına kronolojik yaşlanma, bedende meydana gelen değişimlere biyolojik yaşlanma, zihinsel faaliyetlerde gerçekleşen değişimlere psikolojik yaşlanma ve toplumsal statü ve rollerde meydana gelen değişimleri açısından sosyolojik yaşlanma olmak üzere (Ceylan, 2015: 31-32) dört farklı kategoride değerlendirilmektedir.

Kronolojik Yaşlanma sadece bir zaman göstergesi olmasına rağmen en yaygın kullanılan yaş ölçümüdür (Erber, 2018: 8). İnsanın doğumundan itibaren başlayıp içinde bulunduğu zamana kadar geçen süre, kronolojik yaşlanma (Şentürk, 2018: 25) olarak tanımlanmaktadır. Kronolojik yaş, takvim yaşı ya da doğum yaşı olarak da ifade edilmektedir (Kalınkara, 2021: 8). Kronolojik yaşlanma, yaşlılık türleri arasında kapsamı en sınırlı olandır (Tufan, 2014: 12); çünkü genel olarak 65 yaş ve üstü kişiler kronolojik olarak yaşlı kabul edilmektedir. Dolayısıyla insanların bu evredeki genel sağlık, ruhsal, fiziksel, zihinsel kapasiteleri ve becerileri gibi fonksiyonları tanımlamada eksik kalmaktadır. Kronolojik yaş, emeklilik (Arber & Ginn, 1991: 2), nüfus sayımı ve sınıflaması gibi önemli yaşam olaylarını belirlemede önemli bir yer tutmaktadır (Gilleard & Higgs, 2013: 23).

Biyolojik Yaşlanma zamana bağlı olarak insan anatomisinde ve fizyolojisinde meydana gelen değişimleri tanımlamada kullanılmaktadır (Pekcan, 2000: 51). Bedenin organlarında fonksiyon azalması, dokularda yıpranma ve tahribatın artması gibi değişimlerin oluşmaya başlaması biyolojik yaşlanma olarak değerlendirilmektedir. Saçların ağarması, derinin kırıışması (Kalınkara, 2021: 8), kas kaybı, işitme ve görme duyularında zayıflama gibi bedenin yapısal değişimleri biyolojik yaşlanmanın belirtilerindendir. Hem kronolojik yaşlanma hem de biyolojik yaşlanma herkeste aynı seviyede ilerlemez. Bazı insanlarda biyolojik, bazılarında ise kronolojik yaşlanma hızlı

ilerleyebilir. İnsan fizyolojisi içinde aynısı geçerlidir; çünkü bazı organlar daha erken bazıları daha geç yaşlanabilir (Akçay, 2011: 13-14).

Psikolojik Yaşlanma insanın zekâ, hafıza ve duygu fonksiyonlarında azalma olarak belirir. Geçmişe özlem, geleceğe yönelik güvensizlik, geçmişte gerçekleştirilemeyen idealler ve başarısızlıklar için üzülmeye biçiminde ortaya çıkan durumlar, psikolojik yaşlanma olarak değerlendirilir (Kalınkara, 2021: 9). Psikolojik yaş, “insan hissettiği yaşıdır” diye bilinen yaşı ve insanın kendisini hangi yaşta hissettiği ile yakından ilişkilidir (Akçay, 2011: 14). Dolayısıyla psikolojik yaşlanma herkeste farklı şekilde meydana gelebilmektedir. Kişinin sosyal ve ekonomik konumu, eğitim düzeyi, cinsiyeti ve biyografisi psikolojik yaşlanma üzerinde belirleyici olabilmektedir (Tufan, 2001: 39).

Sosyolojik Yaşlanma insanın sosyal bir varlık olarak statü ve rol kayıplarına bağlı olarak kendisinin ve çevresinin onu yaşlı olarak değerlendirmesi durumudur (Görgün-Baran vd., 2005: 28). İnsan hayatında yaşanan ekonomik, sosyal, kültürel, teknolojik ve demografik değişim yaşlılık olgusuna (Koşar, 1996: 1) toplumsal bir anlam yüklemiştir. Çünkü yaşlılığın sosyolojik boyutu, kişinin içinde yaşadığı toplumun yaş ve yaşlı ile ilgili değer ve normlarıyla ilişkilidir (Arpacı, 2005: 21). Dört farklı yaklaşım incelendiğinde; yaşlılığın standart bir özelliğinin olmadığı, toplumsal inşa süreciyle ilişkili olduğu, çok boyutlu ve kapsamlı bir şekilde yaklaşılması gerektiği anlaşılmaktadır.

5.2. YAŞLILIK İLİŞKİN SOSYOLOJİK KURAMLAR

Yaşlılık olgusu, geniş bir yelpazede birçok alan ile bağlantılıdır. Yaşlılığın biyolojik, psikolojik ve sosyolojik yönü olmasından dolayı, farklı disiplinlerde kuramlar ortaya çıkmıştır. Bu nedenle yaşlılığı açıklayan tek bir kuram yoktur. Yaşlanmayı açıklamaya çalışan 130’den fazla kuram (Akın, 2006: 2) olduğu söylenmektedir. Bu kuramlar yaşlılığı makro veya mikro boyutlarda ele almıştır. Bu başlık altında biyolojik ve psikolojik yaşlanma kuramları dışarıda tutularak, sosyolojik yaşlanma kuramlarına yer verilecektir.

Sosyolojik yaşlanma kuramları “fonksiyonel, çatışmacı ve yorumsamacı-sembolik etkileşim” olmak üzere üç farklı kategoride değerlendirilmektedir. Bu kategorik ayırım, Baran’ın (2018: 134-165) tercih etmiş olduğu yöntem kullanılarak açıklanmıştır. Yapısal fonksiyonel açıdan yaşlılık; geri çekilme, aktivite, süreklilik, toplumsal rol ve modernleşme kuramı başlıkları altında değerlendirilmektedir. Çatışma kuramı açısından

yaşlılık; politik ekonomi ve yaş tabakalaşması kuramı adı altında işlenmektedir. Yorumsamacı-etkileşimcilik açısından ise; etiketleme, alışveriş ve yaşam boyu gelişim yaşlılık kuramları kategorisi altında değerlendirilmektedir. Bu kategorik ayrımın dışında feminist ve alt kültür kuramlarına yer verilecektir.

Geri çekilme kuramı, 1961 yılında Cumming ve Henry tarafından oluşturulmuştur. Onlara göre yaşlanma, geçmiş rol ve aktivitelerden ayrılma anlamına gelmektedir (Büyükyörük ve Şahin, 2020: 264; Arslantürk, 2021: 57). Bu kurama göre yaşlılar “fiziksel, psikolojik ve sosyolojik” açıdan toplumdan geri çekilir. Yaşlıların zamanla fiziksel aktivitelerinde azalma görülür; toplumsal açıdan faydalı görülmez; rol kaybı gerçekleşir. Bu kurama göre, yaşlı birey ile toplum arasında ortak bir anlaşma vardır. Bu anlaşmaya göre, toplum bireyden, birey toplumdan elini çeker (Kalınkara, 2021: 31). Kuram açısından, yaşlılar için toplumdan geri çekilmek dinlenmek ve huzur anlamına gelmektedir (Şentürk, 2018: 119). Bu nedenle yaşlı bireyler bu durumdan şikâyetçi değildirler. Çünkü yaşlı bireyin toplumdan geri çekilmesi üretkenliği, rekabeti ve sürekli başarıyı talep eden toplumsal baskıdan kurtulmak anlamına gelmektedir (Victor, 2005: 18).

Geri çekilme kuramını yaşlıları pasif ve işe yaramaz konumuna koyduğu için eleştiren aktivite kuramı (Tufan, 2021: 147), 1953 yılında Havighurst ve arkadaşları tarafından oluşturulmuştur (Şentürk, 2018: 124; Kalınkara, 2021: 28;). *Aktivite kuramına* göre, gerek orta yaş gerek yaşlılık dönemindeki insanların psikolojik ve sosyal ihtiyaçları benzerdir (Emiroğlu, 1995: 27-28). Bu nedenle orta yaş dönemindeki davranışların ve değerlerin ileri yaşta sürdürülmesi, başarılı bir yaşlılık geçirilebilmesi anlamına gelmektedir. Sembolik etkileşim kuramının ilkelerine dayanan aktivite kuramı, toplumdaki katılımı sağlamak için insanların yitirdikleri rollerin yerine yenilerini üstlenmesine vurgu yapmaktadır. Bu toplumsal katılım, yaşlı bireylerin benlik duygusunu pekiştirir ve sosyal düzenin devam etmesine yardımcı olur (Kalınkara, 2021: 28-29). Geri çekilme kuramının aksine aktivite kuramı, yaşlı bireylerin başarı ve huzurlu bir yaşlılık için aktif kalınmasının zorunlu olduğunu belirtir. Aktivite kuramı, geri çekilme kuramını yaş ayrımcılığına teşvik ettiği ve pozitif anlamda yaşlanmayı desteklemediği gerekçesiyle eleştirmektedir (Powell, 2006: 49).

Süreklilik kuramına göre, başarılı bir yaşlanma dönemi için yaşlılık öncesi başarılı ve sağlıklı bir hayatın olması gerekmektedir (Ceylan, 2015: 48). Çünkü bu kurama göre, yaşlanma öncesinde “kazanılan beceri ve yetenekler, kimlik ve özgüvenin korunmasında”

önemli bir yer tuttuğu savunulmaktadır (Tufan, 2021: 144). Aktivite kuramıyla benzerlik taşıyan süreklilik kuramı, bireyin yaşlılık döneminde karşılaşılan durumları kendi lehine dönüştürebilme olanağına vurgu yapmaktadır (Şentürk, 2018: 131). Süreklilik ve aktivite kuramının bakış açısının zıttı sayılabilecek olan *toplumsal rol kuramı*, yaşlanma ile birlikte rollerin kaybı anlamına gelecek biçimde oluşturulmuştur. Bu kuramın temel varsayımı “bireyin tutum, değer ve inançlarının doğrudan o bireyin sosyal çevre içinde oynadığı rol ile ilintili”dir (Kalınkara, 2021: 38).

Yetişkinlikten yaşlılığa geçiş ve meslek gibi statülerin kaybedilmesi uyum problemini doğurmaktadır. Çünkü bu toplumsal rollerin kaybını hazırlayan bir toplumsallaşma süreci yoktur (Emiroğlu, 1995: 28). Toplum tarafından yaşlılara bir rol verilmemesi, değersiz hissedilme gibi yıkıcı sonuçlar doğurabilmektedir. Sanayi öncesi toplumda yaşlıların saygın ve otorite olarak görülmesi “altın çağ” (Victor, 2005: 25; Şentürk, 2018: 134) olarak yorumlanır iken *modernleşme kuramı*, gelişen teknoloji ile birlikte günümüz dünyasında yaşlıların önemsiz, modası geçmiş, üretmeyen, işe yaramaz (Kalınkara, 2021: 34), statüsünün gerilediği (Tufan, 2021: 152) gibi olumsuz yaklaşımların olduğu üzerinde durmaktadır.

Çatışma kuram kategorisinde değerlendirilen *politik ekonomi kuramı*, yaşam evresinde var olan ekonomik imkânların veya eşitsizliklerin yaşlılık yıllarında da devam edeceğini vurgulamaktadır (Victor, 2005: 27). Bu kurama göre, hükümet, ekonomik kurumlar, sosyal sınıflar, statü grupları ve yaşlılar arasında karşılıklı etkileşim vardır. Bu yaklaşım, toplumsal artı değerlerin yaşlılara dağıtılmasındaki eşitsizliğe odaklanmaktadır (Vincent, 1995: 162). Yaşlı birey, politik ekonomik sistemden yalıtılmış bir şekilde hayatını idame ettiremez. Kişinin eğitim, yaşam alışkanlıkları, ait olduğu sınıf, yaşlılık sürecini etkilemektedir (Şentürk, 2018: 141). Benzer şekilde, çatışmacı perspektifle ele alınan *yaş tabakalaşması kuramı*, yaş grupları arasındaki gelir ve güç eşitsizliklerine odaklanmaktadır. Yaş tabakalaşması kuramı, her yaş grubu (genç, orta yaş ve yaşlı), o grubun üyelerinin toplumda roller ve bu kişilere nasıl değer verildiğini analiz eder. Bu analizde yaşı anlamı, yaş gruplarının belirli bir sosyal bağlam içindeki konumu ve bireylerin yaşam döngüsü boyunca deneyimlediği geçişler önemli parametreler olarak kullanılır (Victor, 2005: 23).

Yorumsamacı-etkileşimcilik kategorisinde değerlendirilen *etiketleme kuramı*, etkileşimci kuramın doğrudan bir uzantısıdır. Bu kuram, kişiye toplum tarafından atfedilen kültürlü, cahil, bunamış, suçlu, sapkın, çirkin, genç ve yaşlı gibi etiketlerin o

kişinin yaşamında önemli bir yere sahip olduğunu savunmaktadır. Kişi bu etiketlerle yaşamını sürdürür (Şentürk, 2018: 151) veya değiştirme girişimi içerisine girer. Endüstriyel açıdan iş ve tüketim normları karşısında gençlik ne kadar vurgulanırsa, yaşlılara yönelik bilgi, beceri ve tecrübelerin değer kayıplarının öne çıkarıldıkları görülmektedir (Büyükyörük ve Şahin, 2020: 269-270; Tufan, 2021: 146-147).

Alış veriş kuramında da benzer şekilde etkileşim önemli bir yere sahiptir. Bu kuram, bireylerin kendi arasındaki sosyal etkileşim ve alışverişlerinde denge sağlamak için gerçekleştirdikleri çaba üzerinde durmaktadır (Kalınkara, 2021: 41). Geniş ailede bulunan yaşlı ve genç bireyler birbirleriyle etkileşim kurarak karşılıklı alış veriş içerisinde olurlar. Yaşlı bireyin hastalıkları karşısında torunlarının yardımcı olması veya torunlara bakma konusunda yaşlı bireylerin yardımcı olması alış veriş kuramına örnek gösterilebilir. Yorumsamacı-etkileşim açısından değerlendirilen *yaşam boyu gelişim kuramı*, kişinin takvimsel yaşının ilerlemesiyle birlikte, roller, davranışlar, görevler ve sorumlulukların değişimine vurgu yapmaktadır. Yaşlılıkla beraber resmi roller ortadan kalkar ve toplum tarafından yaşlılardan resmi olmayan roller beklenilir (Şentürk, 2018: 159).

Yukarıdaki yaşlılık kuramları kategorisi içerisinde yer almayan iki önemli kuram vardır. Birincisi makro kuram içerisinde değerlendirilen feminist yaşlanma kuramı, ikincisi ise mikro kuram içerisinde değerlendirilen alt kültür kuramıdır. Makro kuram, toplumsal yapının birey üzerindeki etkisini ele alır iken mikro kuram, bireyin yapı ve ortaya çıkan koşulların öznelar arası ilişkiler üzerinde durmaktadır.

Feminist yaşlanma kuramı, yaşlanma kuramlarının cinsiyeti göz ardı edildiğini, bu nedenle yaşlılık döneminin değerlendirilmesinin eksik olduğunu savunmaktadır. Bu kurama göre, ataerkil bir toplumsal yapıya bağlı olarak yaşanan eşitsizliklerin yaşlılık döneminde de etkisini gösterdiği düşüncesi vardır. Kadınlar ekonomik ve sosyal yapı içerisinde cinsiyet ayrımcılığına maruz kalarak yaşlılık dönemine dezavantajlı olarak girmektedir (Şentürk, 2018: 160-162). Bu durum, bedeni genç ve çekici kılma anlamında da ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda Vincent (1995: 101), yaşlı kadınların tarzlara, davranışlara ve beden imajına uyma konusunda sosyal baskı altında olduklarını ifade eder. Mikro kuram içerisinde değerlendirilen *yaşlılık alt kültür kuramı*, yaşlı bireylerin kendi benzerleriyle iletişim ve etkileşimin ortaya çıkardığı sosyal gerçekliğe odaklanmaktadır (Kaygusuz, 2008: 229). Çünkü bu kurama göre, yaşlılar ortak yönlerinden dolayı, toplumdaki diğer gruplardan farklı bir hayatın özlemini çekerler

(Tufan, 2021: 153). Bu ortaklıkları bir araya getiren olumlu ve olumsuz durumlar olabilir. Örneğin, dost ve arkadaşlık ilişkilerinden dolayı yakınlaşmalar veya yaşlı insanların toplum tarafından dışlanması durumunda bir araya gelmesi, alt kültür kuramı çerçevesinde değerlendirilmektedir.

5.3. YAŞLI AYRIMCILIĞI

Ayrımcılık kavramı genel bir ilke olarak, insanlar arasındaki eşitliğe vurgu yapmaktadır. Hukuksal ve insani olarak üzerinde ortak bir kabulün varsayıldığı bu ilke, her insanın doğuştan eşit olduğu düşüncesine dayanmaktadır (Göregenli, 2012: 18). Ayrımcılığın nedeni din, mezhep, ırk, etnik yapı ve cinsiyet olabilmektedir. Bu toplumsal grupların kendilerini üstün görmesi, diğer gruplar üzerinde tahakküm ve karalama gibi tutum ve davranışlar sergilemesi, ayrımcılık olarak tanımlanmaktadır. Kişinin yaş veya yaşlı görünümü ayrımcılık, özel olarak ise yaşlı ayrımcılığı kavramı çerçevesinde tartışılmaktadır.

Yaşlı ayrımcılığı (agediscrimination) bazı çalışmalarda yaşçılık veya yaş ayrımcılığı olarak kullanılmaktadır. Bu çalışmada ise yaşlı ayrımcılığı kullanımı tercih edilmiştir. Yaşlı ayrımcılığı kavramı ilk olarak 1969 yılında Amerika Ulusal Yaşlılık Enstitüsü Başkanı gerontolog Robert Butler tarafından (Çilingiroğlu ve Demirel, 2004: 227-228; Çayır, 2018: 82;), “bir insana ileri yaşından dolayı yargılayıcı hükümlerde bulunmak” anlamında kullanılmıştır (Butler, 1969: 243-246). Yaşlı ayrımcılığı, ileri yetişkinler hakkındaki olumsuz inançlar veya kalıp yargılar anlamına gelir (Erber, 2018: 13). Yaşlılara yönelik ayrımcı inanç ve tutumların olması yaş ayrımcılığını ortaya çıkarır (Mc Mullin & Marshall, 2001: 112). Diğer bir ifadeyle yaş ayrımcılığı, kişinin yaşını temel alarak gerçekleştirilen ayrımcı tutum ve davranışlarda bulunma olarak tanımlanabilir (Buz, 2015: 269).

Yaş ayrımcılığı yalnızca yaşlılara yönelik olmamakla birlikte, genç bireylere yönelik ayrımcılığı da içermektedir (Gendron, Marrs, Inker ve Palmarini, 2023: 1). Bir insanın yaşından dolayı işe alınmaması veya bir gencin yaşından dolayı aşağılayıcı muameleye maruz kalması örnekleri verilebilir. Yaşlılara yönelik ayrımcı tutumların olması, onların sağlığını ve refahını (WHO, 2023) olumsuz etkilemektedir.

İnsanların yaşlılara yönelik ayrımcı tutumlarda bulunmasını, Cicero’nun yaşlılık çekincelerinde sıraladığı dört ana mesele üzerinden anlayabiliriz. Ona göre yaşlılığın çekinceleri şu şekildedir: İlki, yaşlılığın insanları aktif hayattan uzak tutması, yaşlılığın

bedeni zayıflatması, fiziksel aktivitelerden uzaklaştırması ve son olarak ise yaşlılığın insanı ölüme yakınlaştırması düşüncesidir (Cicero, 2021: 14-16). İleri yaş; “ölümlülüğü, değersizliği, verimsizliği, kısıtlılığı ve anlamsızlığı” çağrıştırıyorsa, yaşlı kişilere karşı önyargının geliştiği söylenebilir (Dean, 2009: 14).

Çayır (2012: 167-169), *Yaşçılık/Yaşa Dayalı Ayrımcılık* başlıklı yazısında, yaşlı ayrımcılığını kategorik olarak şu şekilde ele almıştır; bağımlı ve bakıma muhtaç olarak algılama, muhatap almama, sosyal hayattan dışlama ve suistimal etme. Özetle; yaşlıların bakıma muhtaç olduğu, muhatap alınmadığı, sosyal hayattan dışlandığı ve suistimal edilmesi gibi durumlar yaşlı ayrımcılığı kapsamına girmektedir. Tunçer’e (2020: 146) göre yaşlı ayrımcılığının önemli bir nedeni “güncel siyasi söylem ve sosyal yaşamda yaşlıların ekonomik anlamda verimsiz görülmesidir”. Yaşlı ayrımcılığı özel olarak; “çalışma hayatında, sağlık hizmeti bakımında yanlılık, sosyal önyargılarda ve taraf tutmada” görünür olmaktadır (Çilingiroğlu ve Demirel, 2004: 228). Çalışma hayatında her yaş grubu, yaş ayrımcılığına maruz kalabilmektedir. Yapılan araştırmalara göre; gençlere oranla yaşlı bireyler daha fazla yaşlı ayrımcılığına maruz kalmaktadır (Baybora, 2010: 3).

Yaşlı ayrımcılığının önemli bir boyutunu bedenın dışsal görünümü oluşturur. Beden kimin genç-yaşlı olduğunu ele veren sembolik bir anlamlar taşır. *Ötekiligi Bedenlere Kaydetmek* başlıklı bölüm yazısıyla beden ve ötekilik/ayrımcılık üzerinde duran Yumul (2012: 95), şunları ifade etmektedir: “Normal beden genç, güzel, zayıf ve sağlıklı olarak görülürken, bunların dışında kalanlar kusurlu ve eksik olarak görülmektedir”. Beden kişinin yaşlı olarak ayrımcılığa uğramasında belirleyici olabilmektedir. Yaşlılara yönelik yaygın algı; “kendine yetersiz, bağımlı, zayıf, vaktini evde geçirmesi gereken” şeklindedir (Çayır, 2012: 167). Bu ifadeler yaşlı ayrımcılığı olarak kabul edilmektedir. “Yaş yetmiş iş bitmiş” sözü, belki de bilinen en yaygın yaşlı ayrımcılığı ifadesidir.

Yaşlı ayrımcılığını ortaya çıkaran nedenler, farklı yaklaşımlarla açıklanmaktadır. Bunlar kısaca şu şekildedir (Yaylagül, 2021: 79-81): Varoluşçu yaklaşıma göre, yaşlı ayrımcılığının nedeni insanın ölümlülük korkusudur. Yapısal olarak, ekonomi-politik yaklaşımına göre yaşlıların iş gücünde yer almaması ve gençlere öncelik yer verilmesi yaşlı ayrımcılığına neden olmaktadır. Sosyal kimlik yaklaşımına göre, genç grubun yaşlı gruba yönelik olumsuz tutum ve davranışlarda bulunması yaşlı ayrımcılığının ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Yaşa bağlı olarak değişen sosyal gruptan ayrılmak istememe

durumu, kişileri yaşlanma karşıtı gibi estetik cerrahi müdahalelere yönlendirebilir. Yaşlı ayrımcılığını açıklayan diğer bir yaklaşım damgalama kuramıdır. Bu yaklaşıma göre, kişiler yaşından veya görünümünden dolayı ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Bu damgalama sonrası, benlik saygısı düşebilir, öz güven azalabilir hatta kişi depresyona girebilir.

5.4. ANTI-AGING KAVRAMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

Anti-aging kavramı, yaşlanma karşıtı anlamına gelmektedir. Bu kavram temel olarak, yaşlanmayı geciktirme ve önleme anlamında kullanılmaktadır. Yaşlanma karşıtının genel olarak iki amacı bulunmaktadır; sağlıklı bir şekilde yaşlanmayı geciktirerek yaşam kalitesini yükseltmek ve yaşlı görünümü engelleyerek genç ve pürüzsüz görünmeyi sağlamaktır. Birincisi bedenin iç sağlığı ile ilgili iken ikincisi bedenin dışsal görünümüne yönelik tedavi ve uygulamaları kapsamaktadır.

Anti-aging uygulamaları özel olarak; yaşlanmayı önlemek, medikal anlamda yaşam tarzını değiştirmek, eğitim, çevresel ve fiziksel faktörlerin olumsuzluklarını gidermek, modern ve alternatif tıbbı ait ilaç ve yöntemlerle kişinin hem yaşam kalitesini hem de yaşam süresini arttırmayı amaçlamaktadır (Cankurtaran, 2008: 111). Günümüzde yaşlanmanın belirtilerini önlemek ve geciktirmek için şu uygulamalara başvurulmaktadır (Göktürk, Okuyan ve Yaşayan, 2021: 215); “beslenme, uyku ve fiziksel aktivitenin düzenlenmesi, tıbbi ve cerrahi uygulamalar, kozmetik ürünlerinin kullanılması.” Yaşlanmayı engelleme girişimleri günümüze ait bir olgu değildir. İnsanlık tarihinde yaşlılık ve ölümlüğü engellemek adına birçok çaba sarf edilmiştir.

Kılıç ve Eser (2017: 150), *Eskiçağ Topluluklarının Mitolojisinde Ölümsüzlük Arayışı* isimli çalışmasında, geçmiş zamanlarda gençleşme ve ölümsüzlük arayışlarının olduğunu şu örnekler üzerinden anlatmaktadır: Ölümlülüğe karşı ilk girişimler Sümerlerin efsanevi kahramanı Gılgamış’la başlayan mitsel sembol, birçok toplumda kabul görmüştür ve farklı biçimleri ortaya çıkmıştır. Gılgamış’ın “yaşam otu” olarak isimlendirdiği bitki, farklı toplumlarda; elma, mantar, asma, hayat ağacı ve benzeri bitkilerle adlandırılmıştır. Uzak Doğu’da gençliği muhafaza etmenin ve yeniden kazanmanın iksiri olarak ölümsüzlük mantarı kullanılmıştır.

Anti-aging çalışma alanlarına yönelik biyomedikal anlamda modern bir bilim dalı olarak gelişim göstermesi, zamanla oluşmuştur. Anti-aging çalışmalarının geriatri alanındaki modern araştırma girişimlerinin gelişim göstermesi, önemli ölçüde Josiah

Macy Vakfı tarafından 1930'ların sonlarında insan ömrünün uzatılmasına yönelik destekleri ile ilk tohumları atılmıştır. Vakıf, farklı disiplinlerden profesyoneller bir araya getirerek konferanslar finanse etmiştir. Yaşlanma karşıtı tıp hareketi 1960-1970'lerde Gerovital isimli enstitülerin kurulmasıyla başlamıştır. Bu dönemlerde Sovyetler Birliği başta olmak üzere Fransa, Belçika ve Japonya'da anti-aging amacıyla benzer akademik kuruluşlar faaliyet göstermiştir. Bu alana yönelik kitap ve makaleler hızla artmıştır. 1993 yılında ABD'de kurulan "American Academy of Anti-aging Medicine" (Amerikan Anti-aging Tıp Akademisi) anti-aging araştırmalarının artmasını sağlamıştır. Bu akademinin 1993 yılında, 90 ülkeden 19.000 üyesi olduğu iddia edilmektedir. Gerçekleştirilen araştırmaların amacı; yaşlanmaya bağlı hastalıkları tespit etmek, önlemek ve yaşlanma sürecini geciktirmektir (Binstock & Fishman, 2010: 472, 475-476).

Yaşlanma karşıtı tıp, son on yılda ciddi bir gelişim göstermiştir. Yaşlanma karşıtı bilimsel dergiler ortaya çıkmakla kalmamış, özellikle yaşlanma karşıtı çok sayıda konferans düzenlenmiş ve bu konu üzerine akademik ve popüler çalışmalar yapılmıştır (Myktytn, 2006: 280). Anti-aging ifadesi kullanıldığında doğrudan bedene yönelik müdahale ve uygulamalar anlaşılmaktadır. Beden estetik cerrahinin düzeltilebilir, onarılabilir nesnesi haline getirilerek, anti-aging düşüncesinin ana kavramını oluşturmuştur.

5.5. YAŞLANMA KARŞITI UYGULAMALAR

Yaşlanma karşıtlığı uygulamaları bilimsel ve teknolojik gelişmelerle birlikte artış göstermiş olsa da, uygulama yöntem ve araçları tarihsel olarak farklı şekillerde olmuştur. Geçmişten günümüze yaşlanma karşıtlığı amacıyla kullanılan uygulama ve araçları şu şekildedir: Simyanın minerallerden dönüştürülüp değerli metaller kullanılmıştır. Farklı "hayvan türlerine ait testislerden, yumurtalıklardan veya bezlerden alınan greftler veya enjekte edilen ekstreler, yenidoğan veya fetal hayvanların dokularından hücre enfeksiyonları" müdahalesi gerçekleştirilmiştir. İksir, krem, merhem, makyaj, ilaçlar, hormonlar, cerrahi müdahaleler, diyet takviyeleri, özel gıdaların tüketimi, cryonics (bedeni dondurma) ve son olarak cihazlarla gençleşme ve mineraller gibi çeşitli maddelerin kullanımı bulunmaktadır (Fishman, Binstock & Lambrix, 2008: 1).

Günümüzde bilimsel olarak kabul görmüş yaşlanma karşıtı uygulamalar kullanılmaktadır. En sık kullanılan uygulamalar; kozmetik ürünler, beslenme ve vitamin takviyeleri, spor ve egzersizler, estetik cerrahi müdahalelerdir. Çalışmanın konusu estetik

cerrahi müdahalelerine yönelik olduğu için bunların ne olduğuna ve uygulama alanlarına yer verilecektir.

5.5.1. Estetik Cerrahi: Cerrahi ve Cerrahi Dışı Uygulamalar

Uzun yıllar estetik cerrahi alanında çalışan Opr. Dr. Yaşar Sarıgül (2004: 8), estetik cerrahinin zor bir misyon olduğunu ifade etmektedir. Ona göre estetik cerrahlar “ruha kostüm yaratma” amacıyla görevlerini sürdürmektedir. İnsanın, bedeninde doğal olarak bulunan özellikleri değiştirmek veya kusur olarak gördüğü özellikleri düzeltmek için yaptığı müdahaleler binlerce yıl öncesine dayanmaktadır (Çekin, 2020: 131). Bedene yönelik yapılan müdahalelerin ortaya çıkış hikâyesi, plastik cerrahi ile başlamıştır. Muharebelerde kopan, zarar gören ve işlev kaybı yaşayan uzuvların onarılması için yapılan plastik cerrahi denemeleri, günümüzde estetik cerrahiyle birleştirilmiştir (Cihantimur, 2016: 38). Estetik cerrahinin tarihi M.Ö. 600’lü yıllara dayanmaktadır. Bu tarihlerde Hintli cerrahlar hastalık, savaşlarda gerçekleşen yaralanmalar gibi durumlarda burun ve yanaklar için tedavilerde bulunmuştur. Savaş, göç, frengi gibi hastalıklar ile ilişkili olarak ve tıbbi anlamdaki gelişmelerle birlikte, estetik cerrahi müdahaleler başlamıştır (Jones, 2008: 7). Savaşlarda asker olarak çarpışanların erkek olduğu düşünülürse, ilk plastik cerrahi müdahalelerin erkeklere yapıldığını ifade edebiliriz.

Estetik cerrahi, plastik cerrahinin alt dalı olarak ikiye ayrılmaktadır; rekonstrüktif cerrahi ve estetik cerrahi. Rekonstrüktif cerrahi, yaralanma veya hastalık sonucu bedeni yeniden onarma ve sağlıklı görünüme kavuşturma amacı taşımaktadır. Estetik cerrahi ise yaralanma ve hastalık olmaksızın, tamamen estetik amaçla gerçekleştirilen müdahalelere verilen isimdir (Sevim ve Sevim, 2014: 69). Rinzler (2009: 150), estetik cerrahinin gelişimini beş döneme ayırmaktadır:

- a) Antik dünyada yazılı kayıtların oluşturulması
- b) Karanlık çağdan sonra entelektüel araştırmanın yeniden doğuşu
- c) 18. ve 19. yüzyıllarda tıbbi bilgi ve tekniğin yaygınlaşması
- d) Birinci dünya savaşı sonrası modern disiplinin kurulması
- e) İkinci dünya savaşı sonrası geliştirilen tekniklere dayalı disiplinlerin genişlemesi

Savaş sonrası ortaya çıkan ve bedende meydana gelen hasarlar, toplumun bilincinde travmalara neden olduğu için toplumun ruh sağlığını iyileştirmek için cerrahi

estetik uygulamaları önemli görülmüştür (Sevim ve Sevim, 2014: 69). Jones (2008: 8), rekonstrüktif ile estetik cerrahi arasında önemli bir farkın olduğunu şu çarpıcı cümleyle ifade etmektedir; “rekonstrüktif cerrahi normale dönme girişimi iken estetik cerrahi normal aşıma girişimidir”. Özetle, plastik cerrahi, hem sağlık hem de güzellik amaçlı bedensel müdahaleleri içerirken, estetik cerrahi sadece güzellik [ve gençlik] amaçlı uygulama ve müdahaleleri kapsamaktadır (Canatan, 2020: 180). Normal aşıma girişimi olarak estetik cerrahi, beden görünümünü değiştirerek, kimliklerini modifiye etmek isteyen kişilere yönelik bir tıp dalıdır (Breton, 2019: 46).

Kişilerin fiziki olarak deformasyona uğraması plastik cerrahi [estetik müdahale yapması] müdahalesi için bıçak altına yatması veya ten açıcı maddeler, vücut geliştiriciler ve gençleştirme (Goffman, 2019: 36) amacıyla müdahaleler yapması, toplumsal kimliğinin lekenmiş ve çehesini üstünden kaldırma anlamına gelmektedir. Bedenin sorumluluğu haz alma düzeni çerçevesinde değil, prestije yönelik bir grafik sistemi ve kitle modellerinin yansıttıkları göstergelerle yapmalısınız (Baudrillard, 2016: 198) anlamına gelecek şekilde sunulmaktadır. Ancak yapılan bu müdahalelerin bir sınırı bulunmamaktadır. Bu anlamda Baudrillard (2020: 21), estetik üzerine dramatik bir cümle kullanmaktadır; “günümüzün estetik alanında, kendi kullarını tanıyacak bir Tanrı kalmadı”.

Estetik cerrahi müdahaleler kendi içerisinde cerrahi ve cerrahi olmayan müdahaleler olarak ikiye ayrılmaktadır. Canatan’a göre (2020: 182) Türkiye ve dünyada estetik cerrahinin popüler hâle gelmesi, bedene yapılan estetik müdahalenin koşullarıyla alakalıdır. Ona göre bu popüleritenin artmasının altında dört önemli değişken bulunmaktadır. Bunlar; plastik cerrahinin gelişimi, bedene yapılan müdahale fikrinde değişim, hukuksal çerçeve ve refahın artmasıdır. Bu müdahalelerin popüler hale gelmesindeki diğer bir etken medya araçlarıdır. Örneğin bir web sitesinde herkesin hoşuna gidebilecek “vücudunuzu yenileyin menüsü” bulunmaktadır. Bu menüde organ nakillerinin, protezlerin, kozmetik ve düzeltici cerrahilerin karmaşık dünyasını, bütün okuyucular için erişilebilir, düzenli ve ilgi çekici bir rehber halinde sunulmaktadır (Norman ve Paul, 2020: 64). Gazete, radyo, televizyon, sosyal medya kanallarında, estetik, güzellik ve gençleştirme operasyonlarından sıkça bahsedilmesi, estetik cerrahi müdahalelerini görünür kılmaktadır.

Estetik cerrahi uygulamalar zamanla hızla bir şekilde artış göstermiştir. Yaşlanma karşıtı müdahaleler cerrahi ve cerrahi dışı uygulamalar olarak yapılmaktadır. Örneğin yüz

germe ve meme dikleştirme işlemi cerrahi müdahale gerektirir iken botoks, gençlik aşısı ve dolgu işlemleri cerrahi müdahaleye ihtiyaç duyulmadan yapılmaktadır. Bu amaçla yapılan uygulamalar, insanların genç ve güzel görünme talebini karşılamaya yöneliktir. Hastane ve özel kliniklerde bu alanlara yönelik müdahaleler yapılmaktadır. Estetik müdahalenin yanında kozmetik pazarı oluşmuştur. Breton'un (2018: 237) ifadesiyle, "çekicilik [gençlik] gelişkin bir sanayiye, kaçınılması güç toplumsal bir zorunluluğa dönüşmüştür. Canlandırmak, nemlendirmek, gençleştirmek, tazelemek, güzelleştirmek, temizlemek; bu anahtar sözcüklerle kozmetik pazarı varlığını" devam ettirmektedir. Bu pazarın genişlemesi ve birçok insanın bu müdahaleleri yapması yeni bir bedensel normalin oluştuğu anlamını taşımaktadır. Bu anlamıyla Baudrillard (2017: 165) "eğer bedensel ibadetlerinizi yapmıyorsanız, ihmal günahı işliyorsanız, cezalandırılırsınız" ifadelerini kullanmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

1. ARAŞTIRMA KONUSUNA İLİŞKİN LİTERATÜR VE ÇALIŞMANIN ÖZGÜNLÜK DEĞERİ

Bu çalışma konusu olgunlaşmaya başlarken, yaşlanma karşıtlığını test etmek amacıyla sahada pilot araştırma yapılmıştır. Bu doğrultuda, Afyonkarahisar’da bulunan özel bir hastanenin “estetik ve güzellik merkezi” bölümünde görev yapan bir doktor ile görüşülmüştür. Gerçekleştirilen bu görüşmede şu veriler elde edilmiştir: Estetik ve güzellik merkezine gelen kişilerin yaşlanma karşıtı, diğer bir ifadeyle yaşlı görünmekten kaçınma düşüncesinin olduğu, hatta en büyük amacın bu olduğu doktor tarafından belirtilmiştir. Gelenlerin yaş ortalamalarının 28-42 yaş arasında yoğunluk göstermekle birlikte, 60-80 yaş arasında kişilerin de müdahale yaptırdığı bilgisine ulaşılmıştır. Yaşlanma karşıtlığı amacıyla en çok yapılan uygulamalar, vitamin hap, şase, botoks, dolgu, altın iğne (gençleştirme iğnesi), örümcek ağı (yüz germe), Fransız ip askı (gıdı germe), kalıcı makyaj, PRP (en çok yapılanlardan, kök hücre yenilemesi), göz çevresi ve el kırışıklığını önleme işlemleridir. Genelde kadınlar uygulama yaptırmaktadır. Kadınlara oranla, müdahale yaptıran erkeklerin oranı %25’tir. Kadınların oranı yüksek olmakla birlikte, müdahale yaptıran kadınlar genellikle meslek sahibidir. Müdahale yaptıranlar, genel anlamda orta gelire sahiptir. Bunlar daha çok memur, özel olarak ise öğretmenlerdir. Üst sınıftaki insanlar daha çok İstanbul gibi büyük şehirleri tercih etmektedir. Doktor, bunun sebebinin Afyonkarahisar’ın küçük bir şehir olduğu ve insanların operasyonları gizledikleri için böyle bir tercihte bulunduklarını ifade etmiştir. Bu pilot araştırmadaki amacımız, estetik veya cerrahi müdahale yaptıran kişilerin yaşlanma karşıtı amaç taşıyıp taşımadığını test etmek idi. Elde edilen bulgulardan da anlaşılacağı üzere, estetik veya cerrahi merkezine giden kişilerin yaşlanma karşıtlığı düşüncesi bulunmaktadır. Bu pilot araştırma sonrasında derinlikli bir literatür taraması yapılmıştır.

Araştırılacak olan konunun, daha önceki çalışmalardan nasıl farklılaştığının bilinmesi önem taşımaktadır (Merriam, 2018: 71). Zira yapılacak olan araştırmanın özgünlüğü açısından önem arz etmektedir. Literatür, araştırma sorusuyla ilgili bilgi edinmek için taranabilir veya sadece araştırma probleminin önemini belgelemeye yardımcı olmak için kullanılabilir (Creswell, 2021: 51). Önceki literatürden faydalanmak,

yapılacak çalışmalar için gerekli, kaçınılmaz ve önemlidir (Merriam, 2018: 72). Bu doğrultuda, ilk olarak Türkiye yazını daha sonra yabancı literatür taranmıştır.

Yaşlılık ve yaşlanma alanlarında yapılmış çalışmaları içerik analizi tekniği ile ele alan iki önemli makale bulunmaktadır. Bunlar; Necibe Nur Alaydın ve Özgür Arun'un çalışmalarıdır. Arun (2018) "*Türkiye'de Yaşlanma Çalışmaları Dün, Bugün, Yarın*", Alaydın (2019) ise "*Türkiye'de Lisansüstü Tezlerde Yaşlılık Çalışmaları: Bir İçerik Analizi Çalışması*" başlıklı çalışma kaleme almıştır. Bu iki çalışmada yaşlılık ve yaşlanma konularını içeren tüm çalışmalara ayrıntılı bir yer verilmiştir. Ayrıca hangi konuların literatürde daha az çalışıldığı ve çalışılması gereken konular ayrıntılı olarak anlatılmaktadır. Yaşlanma ve yaşlılık alanındaki yayınların türüne göre dağılımı şu şekildedir; makale 156, kitap 18, rapor 7, tez 48, proje 2 olmak üzere toplamda 231 çalışma bulunmaktadır (Arun, 2018: 47). Yaşlanma ve yaşlılık alanındaki yayınların tematik dağılımı; toplumsal yaşlanma ve demografi (%9.5), bakım (%8.2), emeklilik ve sosyal güvenlik (%8.2), yaşlılık algısı (%7.4), sosyal politika (%6.9), yaşam kalitesi (%6.1), tasarım (%5.6), kuşaklararası ilişkiler ve sosyal destek (%5.6), depresyon (%4.3), sağlık hizmetleri (%4.3) şeklindedir. Bunlardan farklı olarak ele alından diğer temalar şunlardır; aktif yaşlanma/fiziksel aktivite, ayrımcılık, medya ve sanat, yaşam memnuniyeti/yaşam doyumu, din, kırsal yaşlanma, eğitim, istismar ve ihmal, toplumsal cinsiyet, yoksulluk, göç, demans/Alzheimer, kent, yerinde yaşlanma. Bunların toplam oranı %33,6'dır (Arun, 2018: 49). Diğer temalarda toplam YL ve DR tezleri şu şekildedir (Alaydın: 2019: 67); serbest zaman (6), modernleşme (5) ve göç (2).

Ülkemizde, "yaşlanma karşıtlığını" konu alan YL (Yüksel Lisans) ve DR (Doktora) alanında yapılmış çalışmalar şu şekildedir: Mortaş'ın (2008) çalışması, "*Anti-Aging Söyleminin Eleştirel Bir Değerlendirilmesi: Michel Foucault ve Susan Sontag'ın Çalışmalarının Uygunluğu*" (YL). Bu çalışmada, popüler olan 3 tematik anti-aging kitabı üzerinden, anti-aging söyleminin beden, yaşam ve yaşatma ile ilgili modern zamanlara özgü algı ve varsayımlar incelenmiştir. "*Beden Paradigmasında ve Yaşlanmanın Tıbbileştirilmesinde Yazılı Basının Rolü*" (DR) (Bulun, 2018). Çalışmasında, 4 gazete ve bir dergide, bir yıl içerisinde yayınlanan, yaşlanma, yaşlılık, anti-aging haber başlıkları incelenmiştir. Ayrıca çalışmada, yaşlanma karşıtı medikal estetik uygulamalarını yaptırmış 22 kişi üzerinden yazılı basının etkisi ve kişileri yaşlanma karşıtı medikal estetik uygulamalarına yönlendiren etkenler incelenmiştir. Bulun, genel anlamda yazılı basının, yaşlanma karşıtlığına götürme sürecindeki etkisine odaklanmaktadır. "*Kozmetik*

Reklamlarında Biyo-iktidar ve Gençlik İdeolojisi” (YL) (Özkan, 2019). Çalışmasında, Michel Foucault’nun kavramsallaştırması üzerinden, bedeni söylemler ve normlar üzerinden kurgulayan ve inşa eden, biyo-iktidar mekanizması aracılığıyla yaşlı bireylere dayatılmakta olan gençlik ideolojilerinin, kozmetik reklamlarındaki ve gündelik hayattaki yansımaları incelenmiştir.

Anti-aging kitalarından birisi, *“Yaşlanma Sürecinin Biyopolitikası: Alternatif Medya ve Ana Akım Medyada Yaşlanma Temsilleri”* (Arslantürk, 2021) başlıklı çalışmadır. Bu çalışmada, ana-akım medyada ve alternatif gazetecilik pratiklerinin sürdürüldüğü mecralarda yaşlanmanın biyopolitikasına yönelik nasıl bir temsilin olduğu incelenmiştir. Anti-aging konu başlığında yayınlanmış diğer kitap çalışmaları, yaşlanmanın nasıl geciktirileceğine yönelik olduğu gibi, yalnızca sağlık alanı kapsamındadır.

Yayınlanmış makalelerde anti-aging: Gönül Demez (2012) tarafından yayınlanan *“Gençlik ideali: Anti-aging uygulamaları ve değişen yaşlılık algılarının medyada temsili”* başlıklı makalesinde; medyada, özellikle yazılı basında gençlik ideali, anti-aging ve yaşlılıkla ilgili temsillerin analizi yapılmaktadır. İkuko Murakami ve Özgen Yılmaz (2021) tarafından yayınlanan *“Yaşlanma karşıtı yüz kremi reklamlarına örnek bir araştırma”* başlıklı makalede; kadınlarda güzellik, gençlik ve cilt yaşlanmasının önüne geçmeyi vaat eden beş markanın piyasaya sunulan anti-aging yüz kremlerinin televizyon reklam filmlerinde nasıl bir dil kullanıldığı konusu gerontolojik bir perspektiften incelenmiştir. Diğer bir çalışma, Nilüfer Korkmaz Yaylagül, Suzan Yazıcı, Gülbün Gündüz ve Cem Oktay Güzeller (2016) tarafından yayınlanan *“Yaşlanmadan yaşamak: Farklı gelir düzeyindeki kadınların anti-aging davranışları üzerine bir araştırma”* başlıklı makalede; farklı sosyo-ekonomik statüdeki kadınların yaşlanma karşıtı uygulamalarla ilgili eğilimlerinin karşılaştırılması yapılmıştır. Antalya’da yaşayan 605 katılımcıyla yapılan kesitsel araştırmada anti-aging uygulamalarına ilişkin görüşler ve uygulamalar katılımcıların gelir düzeylerine göre karşılaştırılmıştır. Son olarak ise Merve Göktürk, Betül Okuyan ve Gökçen Yaşayan (2021) *“Yetişkinlerde yaşlanma karşıtı ürün kullanımının ve yaşlanma kaygısının değerlendirilmesi”* başlıklı makalede; yetişkinlerin yaşlanma karşıtı ürün kullanımlarının değerlendirilmesi ve yaşlanma kaygılarının belirlenmesi amacıyla uygulamalı bir çalışma yapılmıştır.

Yabancı literatür incelendiğinde beden, benlik ve yaşlanma karşıtlığı konularını ele alan şu yayınlara rastlanmıştır: Rapport ve Wainwright’ın *“The Self in Health and*

Illness” başlıklı editörlü kitap çalışması içerisinde bulunan Jennifer Bullington’un (2006) “Body and Self: A Phenomenological Study on the Aging Body and Identity” başlıklı çalışması önemlidir. Bu çalışmada, emekliler derneği, kiliseye giden ve bir işte çalışan bireyler olmak üzere yaşları 63 ile 82 arasında olan 4 erkek ve 9 kadın olmak üzere 13 kişiyle görüşme yapılmıştır. Bullington, yaşlı insanların yaşlanan bedeni nasıl deneyimlediklerini ve bu deneyimlerin yaşlı insanların kim olduklarına dair algılarını nasıl etkilediğini irdelemiştir.

John A. Vincent (2006) tarafından ele alınan “*Ageing Contested: Anti-ageing science and the cultural construction of old age*” başlıklı makalede, yaşlanmanın doğasıyla ilgili olan biyo-gerontoloji bilim kültürünün yaşlılığın çağdaş anlamı üzerindeki etkisi ele alınmıştır.

Lucie Baker ve Eyal Gringart (2009) tarafından ele alınan “*Body image and self-esteem in older adulthood*” başlıklı makalede, yaşları 65-85 arasında bulunan toplam 148 kadın ve erkek katılımcıyla anket çalışması yapılmıştır. Yaşlı kadın ve erkeklerin vücut imajı değişkenleri ile benlik saygısı arasındaki ilişki incelenmiştir.

Julie Slevac ve Marika Tiggemann (2010) tarafından ele alınan “*Attitudes toward cosmetic surgery in middle-aged women: Body image, aging anxiety, and the media*” başlıklı makalede, orta yaşlı kadınlarda estetik cerrahiye yönelik tutumları etkileyen faktörler üzerinde durulmuştur. Vücut memnuniyetsizliği ve yaşlanma kaygısının oluşmasında televizyon ve dergilerin etkisi anket tekniğiyle incelenmiştir.

Catherine E. Marshall, Christina O. Lengyel ve Verana H. Menec (2014) tarafından ele alınan “*Body image and body work older women: A review*” başlıklı makalede, yaşlı kadınların beden imajı ve yaşlanma ile ilgili literatür taraması yapılmıştır. Nitel yöntemle ele alınan bu çalışma, yaşlanmanın beden imajını nasıl etkilediğini ve kadınların yaşlandıkça beden imajı sorunlarına nasıl tepki verdiği incelenmiştir.

Berna Tari Kasnakoğlu (2021) tarafından ele alınan “*Dynamic identities and self-perception of aging: The case of Turkish cosmetic surgery patients*” başlıklı makalede, yaşları 21 ile 75 arasında değişen 31 kadın katılımcıyla derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Kasnakoğlu, kadınların kendi yaşlanma sürecini kronolojik yaşa göre değil, yaşamlarındaki sosyal ve psikolojik gelişmelere dayalı olarak, belirli bir sosyokültürel ortamda yorumlanarak nasıl ve neden farklı şekillerde algıladıkları problemine yanıt aranmıştır.

Hem yerli hem de yabancı literatürden anlaşılacağı üzere, anti-aging/yaşlanma karşıtlığı konusu genel anlamda medya, reklam, tüketim, sağlık ve iktidar bağlamında ele alınmıştır. Bu bağlamda ele alınan çalışmaların çoğu kadınlara yöneliktir. Yaşlanma karşıtlığı deneyimini beden, benlik, yaşlılık ve yaşlanma olguları ile sorunsallaştıran bu çalışmanın önceki araştırmalardan farklı olduğu, literatür taraması sonucunda görülmüştür. Dolayısıyla çalışmamız, özgün bir değer taşımaktadır. Nihai olarak bu çalışmanın; beden, benlik, yaşlılık, yaşlanma ve yaşlanma karşıtlığı konulu çalışma alanlarına katkı sunacağı düşünülmektedir.

2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bilimsel araştırmalar ya belirli bir teoriye ya da bir saha/alan araştırmasına dayanmak zorundadır. Bu durumu en iyi şekilde özetleyen, Bourdieu'nun (2014: 35) “ampirik araştırmadan yoksun teori boştur, teoriden yoksun ampirik araştırma kördür” sözüdür. Bu araştırma, nitel yönetime dayanmaktadır. Araştırmada neden nitel yöntemin tercih edildiğini açıklamadan önce, bu yöntemin ne olduğuna yer vermemiz önem taşımaktadır. Nitel yöntem nedir diye sorulduğunda ortak bir tanıma ulaşmak güçtür. Bunun nedeni, şemsiye bir kavram olarak kullanılmasından ve birçok disiplinle yakından ilişkili olmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla nitel araştırma, genel bir kavram olarak kabul edilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 40-41). Nitel yöntem, tarihsel kökeni antropoloji, sosyoloji, beşeri bilimler disiplinine dayanmaktadır (Creswell, 2017: 13). Bu disiplinlerin ortak amacı, insan davranışını, etrafıca ve derinlemesine anlamaya çalışmaktır.

Nitel araştırmaların en önemli yedi özelliği söz konusudur. Bunlar; doğal ortama duyarlı olması, araştırmacının katılımcı rolünün bulunması, bütüncül yaklaşıma sahip olması, algıların ortaya konulmasının önemli olması, araştırma deseninde esneklik olması, tümevarımcı analizi kullanması ve nitel veri elde etmesidir. Nitel araştırmalarda, pozitivist yaklaşımın aksine araştırma probleminin doğruluğunu veya yanlışlığını test etmek amacıyla önceden belirlenmiş bir kuram ya da hipotez yoktur, tümevarım ilkesi vardır (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 42, 47). Creswell (2021: 47) nitel araştırmanın özelliklerini şu şekilde sıralamaktadır: Veri kaynağına ulaşmak için doğal ortamda (sahada) gerçekleştirilir. Veriyi toplayan temel araç olarak araştırmacıya güvenilir. Tümevarım ve tümdengelim arasında gidip gelen bir muhakeme içermektedir. Araştırmacı, katılımcının bulunduğu sahada yer alır. Bu anlamda yorumlayıcı, yansıtıcı ve bütüncül bir resim sunar. Diğer bir ifadeyle nitel araştırma, görüşme, gözlem ve

doküman analizi gibi nitel verilerin toplandığı bir araştırma yöntemidir (Glesne, 2015: 64).

Nitel araştırmaların amaçlarından biri, araştırmaya dâhil edilen bireylerin algılarının ve deneyimlerinin ortaya konmasıdır. Nicel araştırmalarda olduğu gibi, katılımcılara önceden hazırlanan bir teste yanıt vermeleri ya da önceden formüle edilen sınırlı sorulara yanıt vermeleri beklenmez. Nitel araştırmacılar, katılımcıların dış dünyayı nasıl algıladıklarını ve nasıl yorumladıklarını anlamak amacıyla onlarla konuşur, onları gözlemler. Katılımcılar önemli veri kaynağı olarak kabul edilmektedir. Araştırma sorularına ilişkin mümkün olduğunca ayrıntılı ve derinlemesine veri toplanmaya çalışılır (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 45).

Bilimsel araştırma yöntemi rastgele seçilmez. Yöntemin araştırma problemine cevap araması gerekmektedir. Dolayısıyla araştırma problemi, çalışmanın hangi yöntemle yapılacağını belirler. Nitel araştırma yönteminin seçilmesinin en temel amacı, nicel ölçümler ve istatistiksel analizler ile araştırma problemine cevap bulamayacağından dolaydır (Creswell, 2021: 49). Bu çalışma, yaşlanma karşıtı müdahalesinde bulunmuş kişilerin “yaşlanma karşıtı deneyimlerini” beden, benlik, yaşlılık ve yaşlanma olguları açısından incelendiği için nitel araştırma yöntemine uygundur ve bu nedenle tercih edilmiştir.

2.1. ARAŞTIRMANIN DESENİ: FENOMENOLOJİK YAKLAŞIM

Araştırma deseni, bir çalışma yürütmek için plan yapma anlamına gelmektedir (Creswell, 2021: 50). Başka bir ifadeyle araştırma deseni, araştırmanın yaklaşımını belirleyen ve çeşitli aşamalarının bir yaklaşım çerçevesinde tutarlı olmasına rehberlik eden bir strateji olarak tanımlanabilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 67). Genel anlamda kullanılan nitel araştırma yaklaşımları şunlardır; fenomenoloji, anlatı araştırması, kuram oluşturma, etnografi ve durum çalışmasıdır (Creswell, 2021: 43). Bu çalışmada fenomenolojik araştırma deseni kullanılmıştır.

Fenomenoloji bir araştırma deseni olarak, yalnızca sosyolojide değil, psikoloji, hemşirelik, eğitim (Creswell, 2021: 79) ve felsefe gibi disiplinlerde kullanılmaktadır. Fenomenoloji, bazı Türkçe alanyazın yöntem kitaplarında (Yıldırım ve Şimşek, 2018) olgubilim anlamında kullanılmaktadır. Ancak yürütülen bu çalışmada olgubilim kavramı yerine “fenomenoloji” kullanımı benimsenmiştir.) deseni farkında olduğumuz ancak ayrıntılı ve derinlemesine bir anlayışa sahip olmadığımız “olgulara” odaklanmaktadır.

Olgular yaşadığımız dünyada olaylar, yönelimler, algılar, kavramlar ve durumlar gibi çeşitli şekillerde karşımıza çıkabilmektedir. Bunları ayrıntılı ve derinlemesine araştırmak için fenomenoloji uygun bir araştırma zemini oluşturmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 69). Fenomenolojik yaklaşımın önemli karakteristik özellikleri bulunmaktadır: Bir kavram veya düşüncenin ifade edildiği, araştırılacak bir fenomene vurgu yapılmaktadır. Örneğin, eğitim alanında ‘mesleki gelişim’, psikolojik bir kavram olarak ‘keder’ veya sağlıkla ilgili olarak ‘hasta bakımındaki ilişkiler’ olabilir (Creswell, 2021: 80).

Gördüğümüz, duyduğumuz, hayal ettiğimiz, nefret edilen ya da korkulan, görüşümüz, duyuşumuz, hatırlayışımız, hayal edişimiz, düşünüşümüz, nefret edişimiz ve korkmamız bir şey hakkındadır. Bilinç buna yönelmişliği içerir. Yönelimsel her tür deneyim, ister algı, hayal etme, arzulama, hatırlama vs. kendine özgü şekilde nesnesine yönelir. Temel fenomenolojik görev bu farklılıkları ayrıntılı olarak incelemek ve onların sistematik olarak ilişkilendirme biçimlerinin haritasını çıkarmaktır (Zahavi, 2020: 26-27). Yönelimsel tutumlar (bakmak, arzulamak, beklemek, inanmak, istemek) ile somut nişan alma arasında yakınlık bulunmaktadır (Öğütler, 2022: 51). Fenomenolojik analiz, bireylerin dünyaya ilişkin yaşanan deneyimlerini nasıl algıladıklarına ve onlara nasıl tepkiler verdiklerine odaklanır (Layder, 2014: 124).

Fenomenoloji ne bir bakış açısı ne de bir veçhedir (Heidegger, 2011: 28). Bir yöntem olarak fenomenoloji, birincil olarak bir yöntemsel kavram olduğu gibi, her yöntem kadar bilimseldir (Heidegger, 2011: 28; Schütz, 2020: 65). Fenomenoloji bir araştırma yöntemi olarak F. Brentano tarafından kullanılmıştır. Bu yöntem E. Husserl tarafından geliştirilmiştir. Fenomenolojik yöntem, nesnelere yönelmiş deneyimi, deneyimin fenomen adı verilen nesneleri betimler (Cevizci, 2005: 699). Husserl’in fikirleri sosyoloji ve sosyal psikolojiye dair bir yaklaşım olarak, Alfred Schutz, Peter Berger ve Thomas Luckmann’ın çalışmalarına uyarlanmıştır (Hewitt ve Shulman, 2019: 39-40). Schutz, 1960 ve 70’lerin sonlarında fenomenolojik sosyolojiyi Batı dünyasında temel bir ‘yorumcu’ sosyoloji biçimi olarak geliştirmiştir (Slatery, 2010: 231).

Fenomenolojik yöntem, tümdengelsel ve çıkarsamacı bir akıl yürütme değildir. Yöntemsel olarak fenomenoloji, fenomenin yapısını doğrudan doğruya birinci şahıs perspektifinden görüldüğü şekliyle tasvir etmeye dayanan (Türker, 2014: 13), insan deneyimleri süreçlerinde somutlaşan bilişsel olgularla ilgilidir (Schütz, 2020: 21). Sosyal dünyayı, herhangi bir bireyin algılayışından bağımsız olarak var olan bir gerçeklik şeklinde gören daha nesnel bir yaklaşımdan fenomenoloji, gerçeği, insanların görüşünün

oluşturduğu bir hakikat olarak konumlandırmaktadır. Diğer bir ifadeyle, fenomenoloji için bir bilim insanının fiziksel gerçekliği analiz edebileceği şekilde analiz edilebilecek tek bir nesnel toplumsal gerçeklik yoktur. Birden fazla gerçeklik vardır (Hewitt ve Shulman, 2019: 40). Helmut R. Wagner’ın ifadesiyle fenomenolog sadece benliğin kendine ilişkin deneyimini değil, aynı zamanda onun bir başka ‘bene’ ve topluluğa ilişkin türetilmiş-ikincil deneyimini de açıklamak zorundadır (Schütz, 2020: 14).

Fenomenolojinin görevi, dünyanın gizemiyle bilincin gizini açığa çıkarmaktan başka bir şey değildir. Günümüzde bilinen felsefe anlayışı ve yöntemi olarak fenomenoloji, deneyim ya da sunduğu nedensel açıklamalardan bağımsız olarak, gerçekte olduğu şekliyle ve dolaylımsız bir tarzda betimleme teşebbüsüne karşılık gelmektedir (Cevizci, 2005: 701). Fenomenoloji, özü görüleme yöntemidir. Bu yöntemle fenomenin ne olduğu ve nasıl kavranabileceği sorgulanır ve incelenir (Öktem, 2005: 29). Bu nedenle fenomenoloji neyin görüldüğüne değil, onun nasıl görüldüğüne odaklanmaktadır (Lewis ve Staehler, 2020: 16). Fenomenoloji açık bir şekilde ifade edilirse, fenomenlerin bilimi ya da onlara yönelik çalışma anlamına gelmektedir. Basit nesnelerin gündelik deneyimi de fenomenolojik analizin konusu olabilmektedir (Zahavi, 2020: 19).

Fenomenoloji nesnelerin neliğinden ziyade nasılıyla ilgilenmesidir. Nesnenin ağırlık, az bulunurluk ya da kimyasal birleşimine odaklanmak yerine, fenomenoloji nesnelerin kendini gösterme ya da gözler önüne serme biçimiyle, yani onun nasıl görüldüğüyle ilgilenir ve bu türden bir görünüşün doğasını betimlemeye çalışır (Zahavi, 2020: 19; Lewis ve Staehler, 2020: 16). Fenomenoloji, “yaşanan” mekânın, zamanın ve dünyanın hesabının verilmesidir, diğer bir ifadeyle deneyimimizi olduğu haliyle doğrudan betimleme girişimidir. Söz konusu olan açıklamak veya analiz etmek değil, betimlemektir. Çünkü gerçek kurulamaz veya inşa edilemez, betimlenir (Merleau-Ponty, 2020: 9-13). Fenomenoloji, bizi şeyleri çarpıtmadan betimlemeye davet ederken, şeylerin tenine artık onlardan kolayca ayırt edilemeyecek kadar sıkı bir biçimde yapışmış olan teorik çarpıtmaların örüntüsünün kaldırılabilceğini, şeyleri oldukları gibi, çıplak verilişlerinde görebileceğimizi vadeder (Direk, 2017: 22-23).

Fenomenolojik araştırma yüzeysel betimlemeden ziyade, araştırılan fenomenin zengin bir betimleme yapmasını sağlar. Bu anlamıyla fenomenolojinin temel amacı, insanın iç dünyasına ve bilinç yapısına yönelmektir. Araştırılan mevcut fenomen farklı bağlamlarda karşılaştırılır veya farklı bağlamlarda nasıl olacağı ile ilgili düşünsel deneyimler halinde canlandırmalar yapılabilir (Mayring, 2011: 110-11).

Fenomenolojinin ne olduğu soyut tanımlarla değil, fenomenolojik yöntemin hayata geçerek bakışı “şeylerin kendisine doğru” yöneltmesiyle anlaşılabilir (Direk, 2017: 21). Fenomenolojik yaklaşım, benliği kişinin belirli bir bağlamda kendisinin algıladığı veya hissettiği tarzdan ele alıp incelemeye çalışır. Burada, benliğin ne olduğuna ilişkin yanıtı, kişinin deneyimlerinden hareketle en iyi kendisinin verebileceği varsayımını temel alır. Önemli olan kişinin kendi kendisini betimlemesidir (Bilgin, 2007: 12). Fenomenoloji, önceden belirlenmiş teorileri reddederek, deneyimleyebileceği şeye karar vermesine müsaade etmek yerine, teorilerin nesneye yönelik deneyimin yön vermesine izin verilmemesi gerektiğini savunur (Zahavi, 2020: 59). Fenomenolojinin temel görevi, fenomenlerin özgürce konuşmasını sağlamaktır.

Bu çalışmanın ana fenomenleri “beden, yaşlanma ve benlik”tir. Bu çalışma, kişilerin yaşlanma algısını beden ve benlik üzerinden nasıl deneyimlediğini ve karşıtlık olarak nasıl eyleme dönüştüğü problemine dayanmaktadır. Yaşlanma karşıtlığı deneyimini incelemesi açısından bu çalışmada fenomenolojik araştırma deseni kullanılmıştır. Fenomenolojik araştırma yaklaşımda, fenomeni bütün yönleriyle deneyimlemiş bir grup birey ile çalışma yürütölür. Creswell (2021: 80-83), fenomenolojik araştırma için büyüklüğü 3-4 kişi ile 10-15 kişi arasında değişen heterojen bir grupta çalışma yapılması gerektiğini belirtir. Polkinghorne ise 5 ile 25 kişi arasında değişen bireyler ile mülakat yapılması gerektiğini belirtmektedir. Araştırmamızda, yaşlanma karşıtı müdahalesi yaptıran 24 kadın ve 3 erkek ile görüşme yapılmasının yanı sıra elde edilen bulguları desteklemek amacıyla 2 estetik cerrahi doktoru ile mülakat gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla fenomenolojik araştırmada beklenen ortalama katılımcı sayısına ulaşılmıştır.

2.2. ARAŞTIRMADA KULLANILAN VERİ TOPLAMA TEKNİĞİ VE SÜRECİ

Veri toplama, doğru verilere ulaşmaya ve onları toplamak için izlenilecek plana odaklanmaktır. Veri toplama süreci, gerekli kurumlardan izinlerin alınması, iyi bir örneklem stratejisi yürütölmesi, dijital ortamda ve kâğıt üzerinde bilgilerin kaydedilmesi için araçlar geliştirilmesi, verilerin saklanması ve ortaya çıkması muhtemel etik olayların önceden tahmin edilmesi şeklinde özetlenebilir. Veri toplama, araştırma problemine yanıt aramak için nitelikli bilgiler toplamayı amaçlayan, birbiriyle ilişkili faaliyetler bütünüdür (Creswell, 2021: 147-148). Araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan görüşme formunun etik bir değer taşıdığını belgelemek adına, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal

ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulundan 23.11.2021 tarihinde ‘etik raporu’ alınmıştır (Çalışmanın ‘ekler’ kısmında etik kurul raporuna yer verilmiştir).

Bir araştırmada çeşitli veri toplama teknikleri bulunmaktadır. Bu çalışmada görüşme tekniği seçilmiştir. Çünkü deneyimin altında yatan temel yapıyı ya da gerçeği elde etmek için fenomenolojik görüşme (Merriam, 2018: 25), başlıca veri toplama aracıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 71). Görüşme, insanların gerçekliğe ilişkin algılarına, anlamlarına, tanımlamalarına ve gerçeği inşa edişlerine vakıf olmanın iyi bir yoludur (Punch, 2011: 165-166). Nitel araştırma yönteminde genel olarak, amaca yönelik üç önemli veri toplanır. Bunlar; algılara ilişkin, çevreyle ilgili ve süreçlere ilişkin verilerdir. Araştırmanın yer aldığı sosyal, psikolojik, demografik, kültürel ve fiziksel özellikler, çevreyle ilgili verilerdir. Bu veriler sürece ve algılara ilişkin verilere temel oluşturur ve diğer ortamlarla karşılaştırma olanağı yaratmaktadır. Araştırma süresince neler olup bittiği ve bu olanların araştırma grubunu nasıl etkilediğine ilişkin veriler, süreçle ilgilidir. Araştırma grubuna dâhil olan bireylerin süreç hakkında düşündüklerine ilişkin veriler, algılara yöneliktir. Bu üç veriyi toplamak için bazı nitel veri toplama yöntemleri kullanılmaktadır. En yaygın kullanılan nitel veri toplama teknikleri; görüşme (odak grup görüşmesi de buna dâhildir), gözlem, yazılı dokümanlar (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 41) ve görsel-işitsel materyallerin incelenmesidir (Creswell, 2021: 162).

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak kullanılan görüşme, nitel çalışmalarda en sık kullanılan araştırma yöntemidir. Bu yöntemde, sözlü iletişim kurarak katılımcılardan gerekli veriler elde edilir. Bu yöntemde ilk olarak görüşme formu hazırlanır, sonrasında denenir ve görüşme ayarlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 42). Üç farklı görüşme vardır; tam yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşme (Merriam. 2018: 87). Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır.

Araştırmanın kuramsal okumaları süreci tamamlandıktan sonra, temel ve alt problemlerine dayalı olarak mülakat soruları oluşturulmuştur. Araştırmacı tarafından oluşturulan soru formları, bu alandaki iki uzman kişinin görüşleri alınarak gerekli revizeler yapılmıştır. Geri bildirimlerle soru formu tez danışmanı ile paylaşılmıştır. Danışmanın öneri ve eleştirileri sonrasında görüşme formunun son hali kullanılarak mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Görüşme formunda açık uçlu sorular sorulmuş fakat önceden belirlenmiş ifadeler ve sorulara ayrıntılarıyla sınırlı kalınmamıştır. Bu anlamda yarı yapılandırılmış görüşme formu esneklik sağlamıştır. Mülakat ses kaydına alınmış ve

gerekli notlar tutulmuştur. Mülakat sonrasında ses kaydı ve alınan notlar deşifre edilerek, Word dosyasına yazıya dökülmüştür.

Glesne (2015: 140) mülakatı beysbol oyununa benzetmektedir. Ona göre, mülakat soruları görüşülen kişiye doğru kelimelerin fırlatıldığı oyun topu gibidir. Beysbol oyunundaki atıcının aksine bu oyunda görüşmeci fırlatılan soruların katılımcı tarafından beysbol sopasıyla karşılanmasını ve sahanın her bir köşesine dokunmasını bekler. Araştırmacının fırlattığı sorular, bilinmek istenen sorulara yanıt verilmesini sağlamalıdır. Tam da bu amaçla hazırlanan mülakat soruları pilot araştırma ile test edilmiştir. Pilot araştırma, hazırlanan mülakat formunun ne derece iyi hazırlandığına ve kullanılan ifadelerin görüşülen gruba uygun olup olmadığına ilişkin bilgi sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 137). Üç katılımcı ile yapılan pilot araştırma sonrasında, elde edilen veriler incelenmiş ve mülakat formu son halini almıştır.

Araştırmanın mülakat süreci şu şekilde gerçekleşmiştir: Mülakata başlamadan önce katılımcılara çalışmanın hangi amaçla yapıldığının genel bilgisi verilmiştir. Fenomenolojik araştırmada, örneklemin fenomene yönelik deneyimleri olan bireyleri içermesi, ayrıca üzerinde çalışılacak katılımcıların yazılı izinlerinin alınması önemlidir (Creswell, 2021: 156). Bu sebeple, katılımcılara kendi rızasıyla çalışmaya katılıp katılmayacağı sorulmuş ve mülakat boyunca ses kaydı alınacağı bilgisi verilmiştir. Katılımcılardan sözlü bir şekilde onam alındıktan sonra, görüşme başlatılmıştır. Katılımcılara, mülakatın herhangi bir aşamasında görüşmeye son vermekte özgür olduğu, yalnızca cinsiyet, yaş ve ekonomik gelir gibi bilgilerin alınacağı, onun dışında tanıtıcı bilgilerin yer almayacağı aktarılmıştır. Mülakat esnasında hiçbir katılımcı görüşmeyi yarıda bırakmayı tercih etmemiştir. Katılımcıların kendilerini rahat hissetmesi adına, demografik sorular, açık uçlu sorular bittikten sonra sorulmuştur. Elde edilen bilgilerin yalnızca çalışma kapsamında kullanılacağı, başka bir amaçla kullanılmayacağı katılımcılara aktarılmıştır. Katılımcılar kendilerini özgür hissetmeleri adına, onlara kodlar verileceği bildirilmiştir. Kodların nasıl verileceği detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Örneğin, bu sizinle yapılan 10. görüşmedir. Kadın görüşmeci olduğunuzdan dolayı K10 (erkek ise örneğin E2) kodu verilecek olup, isminiz hiçbir şekilde geçmeyecektir, açıklaması yapılmıştır. Bu şekilde, katılımcıların kendilerini rahat hissetmeleri sağlanmıştır. Mülakata başlamadan en az iki dakika öncesinde, katılımcı ile tanışmak için sohbet edilmiştir. Mülakat öncesi sohbet edilmesi, katılımcıların kendilerini daha iyi ifade etmesini sağlamıştır. Bir araştırmada etik kurallara uymak ve katılımcılara güven vermek

elde edilecek olan verilerin niteliğini arttırmaktadır. Dolayısıyla burada yapılan bilgilendirmelerle bu amaçlanmıştır. Mülakat süresince katılımcılara nazik ve hoşgörülü yaklaşmıştır. Soruya verdiği yanıt bitmeden katılımcıya müdahale edilmemiştir. Katılımcı konu dışına çıktığında veya soruyu yanlış anladığında, aynı soruya tekrardan yanıt verilmesi istenmiştir. Mülakat esnasında telefon ve bilgisayardan ses kaydı alınmıştır. Ses kaydının çalışmama ihtimaline karşın yazılı notlar tutulmuştur. Mülakat esnasında çarpıcı bilgiler, katılımcıların davranışları ve sorulara verdikleri tepkiler not edilmiştir. Online gerçekleştirilen mülakatlarda hem telefonda hem de bilgisayardan ses kaydı alınmıştır. Böylelikle olası bir aksaklık yaşanmasının önüne geçilmiştir. Katılımcılardan elde edilen veriler olduğu gibi yazıya geçirilerek, verilere sadık kalınmıştır. Latour'un (2021: 187) ifadesiyle, "not tutmak ve bunları yazıya geçirmek istemiyorsanız o halde sosyolojiye hiç bulaşmayın. Sosyolojide birazcık daha nesnel olmanın tek yolu budur." Not tutma yalnızca mülakat esnasında olmamıştır. Yaşlanma karşıtı müdahalesi yapılan mekânlar ve oradaki çalışanların davranışları da gözlemlenerek not edilmiştir. Böylelikle yaşlanma karşıtı müdahalesi kapsamına dâhil olan ağın içerisindeki bütün aktörler detaylı bir şekilde analiz edilmeye çalışılmıştır.

Tablo 1'de veri toplama sürecine ilişkin olarak 27 kişiyle yapılan görüşmelerin yürütüldüğü tarih, mekân, ilçe/il, görüşme süresine dair bilgiler aktarılmıştır. Katılımcılara, görüşme sırasında kadınlar için K1,...K24; erkekler için E1, E2, E3, doktorlar için ise D1, D2 kodları verilmiştir. Katılımcıların ikamet ettiği yerler sırasıyla şu şekildedir: İzmir (7), İstanbul (6), Mersin (5), Aydın (3), Ankara (2), Adana (2), Muğla (1), Afyonkarahisar (1). Görüşülen 2 doktor, İstanbul'da ikamet etmektedir ve özel bir hastanenin plastik cerrahi bölümünde çalışmaktadır. Görüşme yapılacak mekân, katılımcının tercihiyle bırakılmıştır. Katılımcıların büyük çoğunluğu ile online görüşme gerçekleştirilmiştir. 18 kişi ile WhatsApp, 2 kişi ile Zoom uygulaması aracılığıyla görüntülü görüşme yapılmıştır. 9 kişi ile yüzyüze görüşme gerçekleştirilebilmiştir. Yüz yüze gerçekleştirilen 9 mekânın 7'si katılımcıların işyerinde, 2'si ise restaurant mekânında gerçekleştirilmiştir. Online görüşmelerin tamamı görüntülü bir şekilde yapılmıştır. Görüntülü görüşmenin tercih edilmesinin nedeni, mülakat anında katılımcıların vermiş oldukları bedensel ifadeleri not etmektir. Yapılan görüşmeler toplamda 1395 dakika sürmüştür. Görüşme süresi ortalama 48 dakikadır. Gerçekleştirilen görüşmeler ham veri olarak toplam 271 sayfa tutmuştur. Tablo 1'de görüşme süreçlerine ilişkin bilgilere ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir.

Tablo 1. Görüşme Süreçlerine İlişkin Bilgiler

Görüşme No	Görüşme Tarihi	Görüşme Mekanı	Görüşülen İlçe/İl	Görüşme Süreci	Kodlama
1	27.01.2022	Restaurant	Ümraniye/İstanbul	27 dk.	K1
2	27.01.2022	Restaurant	Ümraniye/İstanbul	35 dk.	K2
3	27.01.2022	Hastane (Ofis)	Ataşehir/İstanbul	21 dk.	D1
4	29.01.2022	Güzellik Salonu	Sancaktepe/İstanbul	40 dk.	K3
5	31.01.2022	Hastane (Ofis)	Bahçelievler/İstanbul	45 dk.	K4
6	31.01.2022	Hastane (Ofis)	Bahçelievler/İstanbul	61 dk.	K5
7	28.07.2022	Okul (Ofis)	Çukurova/Adana	44 dk.	E1
8	01.08.2022	Online (Zoom) (Ev)	Kuşadası/Aydın	58 dk.	K6
9	01.08.2022	WhatsApp (Görüntülü) (Ev)	Kuşadası/Aydın	43 dk.	K7
10	03.08.2022	WhatsApp (Görüntülü) (Ev)	Kuşadası/Aydın	53 dk.	K8
11	04.08.2022	WhatsApp(Görüntülü) (İşyeri)	Dikili/İzmir	42 dk	K9
12	10.08.2022	WhatsApp(Görüntülü) (İşyeri)	Ümraniye/İstanbul	20 dk.	D2
13	06.09.2022	Ofis (Üniversite)	Merkez/Afyonkarahisar	41 dk	E2
14	11.09.2022	WhatsApp (Görüntülü) (Ev)	Kemalpaşa/İzmir	49 dk.	K10
15	12.09.2022	WhatsApp (Görüntülü) (Ev)	Karşıyaka/İzmir	65 dk.	K11
16	12.09.2022	WhatsApp (Görüntülü) (Ev)	Karşıyaka/İzmir	60 dk.	K 12
17	17.09.2022	WhatsApp (Görüntülü) (Ev)	Çiğli/İzmir	60 dk.	K13
18	18.09.2022	WhatsApp (Görüntülü) (Ev)	Bornova/İzmir	65 dk.	K14
19	18.09.2022	Online (Zoom) (Ev)	Çankaya/Ankara	67 dk.	K15
20	19.09.2022	WhatsApp (Görüntülü) (Ev)	Datça/Muğla	61 dk.	K16
21	19.09.2022	WhatsApp (Görüntülü) (Park)	Kemalpaşa/İzmir	39 dk.	K17
22	19.09.2022	WhatsApp (Görüntülü) (Ev)	Çukurova/Adana	43 dk.	K18
23	22.09.2022	WhatsApp (Görüntülü) (Ev)	Mezitli/Mersin	57 dk.	K19
24	23.09.2022	WhatsApp (Görüntülü) (Ev)	Mezitli/Mersin	49 dk.	K20
25	25.09.2022	WhatsApp (Görüntülü) (Ev)	Mezitli/Mersin	51 dk.	K21
26	29.09.2022	WhatsApp (Görüntülü) (Ev)	Mezitli/Mersin	49 dk.	K22
27	06.10.2022	WhatsApp (Görüntülü) (Ev)	Yenişehir/Mersin	45 dk.	K23
28	08.10.2022	WhatsApp (Görüntülü) (Ev)	Bakırköy/İstanbul	65 dk	K24
29	18.10.2022	Ofis (Üniversite)	Keçiören/Ankara	40 dk.	E3

Estetik cerrahi doktorlarıyla yapılan görüşme süreleri, müdahale yaptıran katılımcılardan daha az tutmuştur. D1 ile 21 dakika, D2 ile ise 20 dakika görüşme gerçekleştirilmiştir. D1 ile İstanbul’da yüz yüze görüşme yapılmıştır. D2 ile ise online görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin tamamı, 10 aylık bir zaman dilimi içerisinde gerçekleştirilmiştir. Bu süre zarfında analiz süreci de başlatılmıştır. İki farklı görüşme formu ile katılımcılara sorular hazırlanmıştır. Birincisi müdahale yaptıran kişilere, ikincisi ise müdahale yapan estetik cerrahi doktorlara yöneliktir. İki farklı gruba da 10’ar

soru sorulmuştur. Katılımcıların derinlikli cevap vermesi için ana soruların altında alt sorularda yöneltilmiştir (Ekler kısmında görüşme formlarına yer verilmiştir).

2.3. KATILIMCILARA ERİŞİM

Nitel araştırma genel olarak probleme karar verme, veri kaynaklarını belirleme, veri toplama aracını oluşturma, veri toplama ve bu verileri analiz etme ve yorumlama basamaklarından oluşmaktadır. Nitel araştırma esnek olmasından dolayı, araştırmanın yönü gerektiği zaman değişebilir, yeni veri toplama araçları geliştirilebilir, varolan veri toplama araçları ortaya çıkan yeni durumlara göre yeniden biçimlendirilebilir, araştırma örneklemini daraltılabilir veya genişletilebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 47). Umberto Eco (2018: 36), *Tez Nasıl Yazılır?* başlıklı çalışmasında, şunları ifade etmektedir; tez yazmak, yöntemsel bir çalışma deneyimidir. Bu anlamda, yönteme dair deneyimler araştırma sürecinde olgunlaşmıştır. Bu tez çalışmasına başlamadan önce hazırlanan tez öneri taslağında, çalışma grubuna İstanbul ilinde estetik veya cerrahi merkezine yaşlanma karşıtlığı amacıyla giden kişilerin dâhil edileceği planlanmakta idi. Estetik ve cerrahi operasyonlar Türkiye'nin birçok ilinde yapılmakla birlikte, önemli merkezleri bulunmaktadır. Antalya, İzmir, Ankara ve İstanbul bu merkezlerin başında gelmektedir. Bu nedenle araştırmanın İstanbul'da yapılmasının daha uygun olacağı düşünülmüştür. Fakat sahaya çıkıldığında, teoride düşünülenin pratikte gerçekleşmediği anlaşılmıştır. Veri toplama süreci başlamadan önce hazırlanan mülakat soruları, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulundan 'etik raporu' alınmıştır. Bu rapor ile birlikte, Afyon Kocatepe Üniversitesi aracılığıyla, İstanbul'da bulunan beş özel hastaneden araştırma yapılması için gerekli izinler talep edilmiştir. Bu hastaneler, estetik veya cerrahi bölümlerinin olup olmadığı araştırılarak belirlenmiştir. Talep edilen izinlere yalnızca iki hastane dönüş yaparak, olumsuz yanıt vermiştir. Geriye kalan üç hastane yanıtsız kalmıştır. İzin talebine yanıt vermeyen hastanelere hem telefonla hem de mail ile ulaşılmaya çalışılmıştır; fakat dönüş sağlanmamıştır. 22.01.2022 tarihinde Afyonkarahisar'dan İstanbul'a araştırma izni istenen hastanelere gidilerek, araştırma izni talep dilekçesi gönderildiğini ve neden cevap verilmediği sorulmuştur. Bu hastanelerin dördü, araştırma yapılmasının uygun olmadığı yanıtını vermiştir. Bunun nedeninin hasta mahremiyetine uygun olmadığını ve hastalara böyle bir araştırmaya katkı sunmalarını söyleyemeyeceklerini ifade etmişlerdir. Yalnızca bir hastane yönetimi estetik ve cerrahi doktoruyla görüşme yapılmasına müsaade etmiştir.

İstanbul'da araştırma izni talep edilen hastanelerin dışında, 7 estetik/cerrahi merkezinden araştırma yapma talebinde bulunulmuştur. Fakat buralardan da olumsuz yanıt alınmıştır. Böylelikle araştırmanın yalnızca İstanbul'da yapılamayacağı anlaşılmıştır. İstanbul'da toplam 15 gün kalınmıştır. Bu süre zarfında 5 kadın katılımcı ve 1 doktor ile görüşülebilmıştır. Bu katılımcılara sosyal medya üzerinden ulaşılmıştır. Sosyal medya hesaplarından araştırmanın içeriği paylaşılmış ve doktora tezi için katılımcılara ihtiyaç olunduğu duyurusu yapılmıştır. Geri dönüş sağlanması için bu duyurulara iletişim adresi yazılmıştır. Bu şekilde, katılımcılara kartopu örneklem tekniğiyle ulaşılabileceği anlaşılmıştır.

Nitel araştırmalarda genel olarak amaçlı örnekleme teknikleri kullanılır. Örneklem büyüklüğü için nitel araştırmalarda belirli bir kural yoktur. Örneklem büyüklüğü, bilinmek istenen şeylere, çalışmanın amacına, güvenilirliğinin ne olacağına ve mevcut zaman ve kaynaklarla neler yapacağına bağlıdır (Patton, 2018: 244). Örneklemenin iki türü bulunmaktadır. Birincisi olasılıklı örneklemedir. İkincisi ise olasılıksız örneklemedir (Layder, 2013: 86). Nitel araştırmaların çoğunda olasılıksız örnekleme metodu seçilmektedir (Merriam, 2018: 76). Olasılıksız örneklem, amaçlı örneklem türüne girmektedir. Amaçlı örneklem tekniğinin mantığı ve gücü, derinlemesine çalışma yapmaya uygun zengin bilgiye sahip örneklerin seçilmesine dayanmaktadır (Layder, 2013: 87; Patton, 2018: 45). Buradaki temel anlayış, araştırma örneklemine girecek kişilerin hangi özelliğe sahip olduğunun tam olarak bilinmesidir. Kartopu örneklem tekniği, araştırma problemine ilişkin zengin bilgi kaynağı, bireylere ulaşılabilmeyi sağlamaktadır. Katılımcılara ulaşabilmek için kartopu örneklem tekniği kullanılmıştır.

Nitel araştırma yöntemi, insan ve iletişim odaklı olmasından dolayı, internet teknolojilerine kayıtsız değildir (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 220). Katılımcılara ulaşabilmek için sosyal medya hesaplarından duyuru yaparak (Twitter, Facebook ve Instagram) yaşlanma karşıtı operasyon/müdahale yaptıran kişilerden yardım istenmiştir. Araştırmanın amacına bağlı kalınarak duyurulara şunlar yazılmıştır: Doktora tezi için yaşlanma karşıtı müdahale yapmış kişilere ihtiyaç duyulmaktadır. Çevrenizde yaşlanma karşıtı müdahale yapmış kişi(ler) var mı? Varsa bu kişilere nasıl ulaşabiliriz? Tez araştırması için bu kişiler ile mülakat yapılması gerekmektedir. Yapılacak olan mülakatta tanıtıcı bilgiler alınmayacaktır. Yapılan bu duyuların altına iletişim numarası yazılarak, katılımcıların ulaşması kolaylaşmıştır. Araştırma süreci boyunca görüşülen kişiler, kartopu gibi büyüyerek devam etmiştir. Kullanılan kartopu örnekleme tekniğiyle hem

katılımcılara ulaşma hem de katılımcılarla mülakat yapma sürecinde internet ve telefon araçlarından faydalanılmıştır. İnternet ve telefon, randevulaşma ve seyahat etme gibi konularda kolaylıklar sağlamıştır. Bu şekilde zaman ve mekân baskısı kısmen de olsa ortadan kalkmıştır. Ayrıca mülakat yapılan kişilerden, sosyal çevrelerinde yaşlanma karşıtı müdahale yapmış kişiler ile görüşme yapılması için yardım istenmiştir. Çoğu katılımcı en az bir kişi önermiştir. Örneğin, İzmir’de 5 kişi ile görüşme yapmamızı sağlayan K10 kodu verilen katılımcı olmuştur. Katılımcıların çoğu ile Whatsapp uygulaması aracılığıyla görüntülü görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüntülü görüşme ile katılımcıların davranışları gözlenmiş ve notlar alınmıştır.

Nitel araştırmalarda örneklem büyüklüğünü belirleyen üç ilke; araştırmanın odağı, veri miktarı ve kuramsal örneklemedir. Araştırma bazen bir veya birkaç durumun aynı anda çalışılmasına bazen de belirli özellikleri taşıyan bir grubun tek başına çalışılmasına odaklanabilir. Örneklem büyüklüğüne ilişkin veri ilkesi, toplanacak verinin derinliği ve genişliği ile ilgilidir. Burada net bir sayı yoktur. Kuram oluşturma stratejisi ile oluşturulan kuramsal örnekleme yönteminde, araştırma sorusunun yanıtı olabilecek kavramların ve süreçlerin tekrar etmeye başladığı aşamaya [doyum noktası] kadar veri toplanılmaya devam edilir (Glaser & Strauss, 2006: 61). Bu çalışmada, yaşlanma karşıtı müdahale yaptırmış kişilerin deneyimleri fenomenolojik bir desenle ele alındığından dolayı, kuramsal örnekleme yönteminde olduğu gibi elde edilen veriler doyum noktasına ulaşana kadar katılımcılarla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Kodlama sürecinde tekrar eden kodların ortaya çıktığı ve katılımcılardan araştırmanın amacı için yeterli bilgilerin toplandığı anlaşılmış ve sahadan veri toplama süreci sonlandırılmıştır.

2.4. KATILIMCILARIN GENEL ÖZELLİKLERİ

Bu araştırmada yaşlanma karşıtı müdahale yaptırmış 24 kadın, 3 erkek ve 2 estetik cerrahi doktoru (erkek) olmak üzere, toplam 29 kişi ile görüşülmüştür. Erkeklerin sayısının az olmasının belli başlı nedenleri bulunmaktadır. Yaşlanma karşıtı müdahalesi yaptırmış birçok erkek bulunmaktadır. Fakat müdahale yaptıran erkeklerin sosyal çevreleri tarafından dalga konusu yapılması veya damgalanmalarından (gey, top, biseksüel) dolayı operasyonları gizli tutmaları, erişim sağlanmasını kısıtlamıştır. Örneğin, plates eğitmeni olan K18 numaralı katılımcı şu ifadelerle yer vermiştir: *“Valla müdahale yapan erkekler var ama bunu saklıyorlar. Benim yanıma plates eğitimine gelen erkekler var, müdahale yaptıklarını kimseye söylememişler. Çünkü gey misiniz, kendinize neden müdahale yaptırıyorsunuz gibisinden şeyler söylüyorlarmış.”*

Görüşme yapılan öğretmen K16, erkek kardeşinin de yaşlanma karşıtı müdahalesi yaptırdığını ifade etmiştir. Bu katılımcıya erkek kardeşinizle görüşme yapmayı çok isteriz denildiğinde şunları ifade etmiştir: “... yani size yardım etmek isterdim açıkçası ama şey yani bunu böyle sır gibi saklıyor ve bunu kimseyle paylaşacağını zannetmiyorum. Yine biz kadınlar bazen böyle itiraf edebiliyoruz da ama şey, erkekler bu konuda şey olmayabiliyor. Bence hele de daha kalıpsal durumlarken erkeğin. Böyle bir erkeğin hem de bu şey, yani Adıyamanlı bir erkekse (...). Ben yine söylerim ve hani belki kabul eder mi? İkna etmeye çalışırım sizin için.” Görüşme talebi sonraki günlerde ısrarla devam etse de, katılımcı, erkek kardeşinin görüşme yapmayı kabul etmediğini üzümlere belirtmiştir.

Kadınların yaşlanma karşıtı müdahalelerde bulunması toplum tarafından normal karşılanmaktadır. Erkekler ise damgalanmamak adına gizli bir şekilde müdahale yaptırmaktadır ve bunu çoğu kimseyle paylaşmamaktadır. Dolayısıyla araştırmamız açısından erkeklerin sayısı 3 kişi ile sınırlı kalmıştır. Estetik cerrahi doktorları ile görüşülmesinin temel nedeni, yaşlanma karşıtı müdahale yaptıran kişileri yakından tanımlarıdır. Buna bağlı olarak, doktorlardan elde edilen veriler ile katılımcıların ifade ettikleri bilgiler desteklenmiştir. Estetik ve cerrahi doktoru D2, erkeklerin daha az müdahale yapma nedeni olarak; bu işlemleri bilmediklerini, fakat güzellik/gençlik algısının yalnızca kadınlara ait bir düşünce olarak ortadan kalktığını ifade etmiştir. Bu bağlamda görüşme yapılan doktor, erkeklerin gelecekte yaşlanma karşıtı müdahalesini daha çok yaptıracığını şu sözlerle açıklamıştır:

“(...) Eskiden bilinmiyordu. Artık biliniyor. Kulaktan kulağa yayılıyor. Herkes işte yaşlanma karşıtı diye bir şey varmış, işte yaptıralım. Şurda yaptırılıyormuş, şu kişi yapmış güzel olmuş, bizde yaptıralım. Erkeklerde meyilli ama hiç görmedikleri için (...). Şimdi de duya duya yaptırıyorlar. Toplumda artık güzellik kadına aittir mottosu gitti artık. Erkeklerde artık kendilerine bakmaya başladı. Onlarda artık fazla fazla işlemler yapmaya başladılar. Kendine bakan erkek, teknolojik çağda, bu çağda önde olduğu için erkeklerde kendilerine bakıyorlar. Birazda rekabet arttığı için erkekler kendisine bakması gerekiyor. Çünkü bu işlemleri yaptıran erkek önde olduğu için onu görüyor, onun da yaptırmaması gerekiyor. Mesela adam 40 yaşında bir işlem yapıyor gençleşiyor. Diğeri onu görüyor, bende 40 yaşındayım ama suratım ona benzemiyor diyor. Ne yaptırdın diye soruyor, o da aynısını yaptırıyor. Çünkü onunla yarışıyor (D2)”.

Katılımcıların eğitim seviyesi yüksektir. 4’ü lisansüstü, 12’si lisans, 4’ü önlisans ve 4’ü lise mezunudur. Katılımcıların 11’i evli, 9’u bekâr ve 7’si boşanmış kişilerdir.

Boşanmış olanların oranı azımsanmayacak bir şekilde yüksektir. Katılımcıların aylık gelirleri 7000-40000 TL arasında değişiklik göstermektedir. Saha araştırması, 2022 yılının Ocak-Ekim ayları arasında yapıldığından dolayı, o tarihten günümüze maaşlar ciddi anlamda değişiklik göstermiştir. Dolayısıyla aylık gelir, güncel maaşı yansıtmamaktadır. Ancak genel anlamda katılımcıların ekonomik gelirlerinin orta ve ortanın üstü düzeylerinde olduğunu ifade edebiliriz. Görüşme yapılan estetik ve cerrahi doktoru bu iddiamızı destekleyici açıklamalarda bulunmuştur. Görüşme yapılan D2'ye yaşlanma karşısı amacıyla müdahale yapmaya gelen hastaların demografik özellikleri nasıldır diye sorulduğunda şu şekilde ifade etmiştir:

“Daha çok belli bir maddi gelirin üzerindeki insanlar (...). Genelde eğitilmiş insanlar, genelde üniversite mezunları, %50 üniversite öğrencisi veya üniversite mezunu %50 belirli bir kariyeri olan üst düzey yönetici olan, savcı olabilir, hakim olabilir, öğretmen olabilir, bir yerde müdürlük yapan kişiler olabilir. Yani genelde belli bir seviyenin üstünde insanlar (D2)”.

Katılımcılar farklı meslek gruplarındandır ve sahip oldukları meslekler şu şekildedir: Öğretmen (3), memur (3), akademisyen (2), hemşire (2), işletmeci (2), plates ve yoga eğitmeni (2), işsiz (1), ev hanımı (1), sosyolog (1), yönetici (1), dansöz (1), hostes (1), muhasebeci (1), çocuk bakıcısı (1), kozmik enerji terapisti (1), emekli (1), emekli çalışan (1) hastabakıcı (1), işçi (1). Farklı meslek gruplarından insanların olması çalışmada elde edilen verileri zengin kılmıştır. Katılımcıların 17'si kendi evinde, 6'sı kirada, 4'ü ise aile evinde yaşamaktadır. Aşağıdaki tablo 2'de, katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Kodlama	Yaş	Eğitim Durumu	Medeni Hali	Meslek	Aylık Gelir	Ev Durumu
K1	30	Lisans	Bekâr	İşletmeci	10.000	Kira
K2	28	Lise	Bekâr (Boşanmış)	Dansöz	20.000	Kendi Evi
K3	26	Lisans	Bekâr	Hemşire	7.000	Aile Evi
K4	40	Lisans	Evli	Yönetici	7.500	Kendi Evi
K5	55	Lisans	Bekâr	Başhemşire	10.000	Kendi Evi
E1	35	Lisans	Evli	Öğretmen	12.000	Kendi evi
K6	43	Lise	Evli	Muhasebe	7000	Kendi evi
K7	44	Lise	Bekâr (Boşanmış)	Hastabakıcı	7000	Kendi evi
K8	49	Lise	Bekâr (Boşanmış)	Ev hanımı	-	Kendi evi
K9	35	Lisans	Bekâr	İşletmeci	10.000	Aile evi

Tablo 2 (Devam). Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

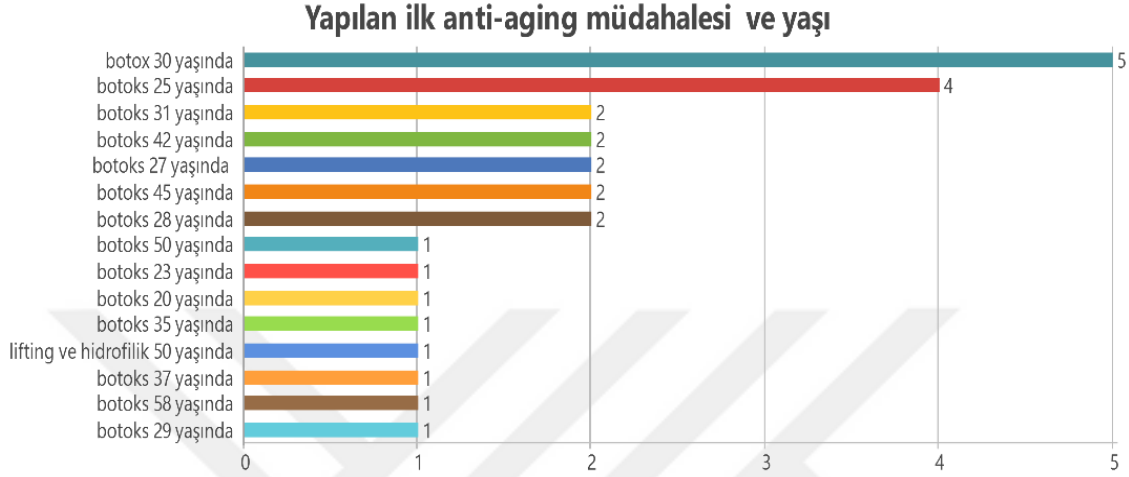
Kodlama	Yaş	Eğitim Durumu	Medeni Hali	Meslek	Aylık Gelir	Ev Durumu
E2	51	Lisansüstü	Evli	Akademisyen	17.300	Kendi evi
K10	58	Lise	Evli	Emekli	8.500	Kendi evi
K11	43	Lisans	Bekâr (Boşanmış)	Memur	8.600	Kira
K12	56	Ön Lisans	Evli	Emekli Çalışan	10.000	Kendi evi
K13	47	Lise	Bekâr (Boşanmış)	Çocuk bakıcısı	7.000	Kendi evi
K14	37	Lisansüstü	Bekâr	Memur (Yönetici)	12.000	Kira
K15	27	Lisansüstü	Bekâr	Sosyolog	13.000	Kira
K16	41	Lisans	Bekâr (Boşanmış)	Öğretmen	10.000	Kendi evi
K17	46	Lisans	Bekâr (Boşanmış)	Öğretmen	10.000	Kendi evi
K18	32	Lisans	Evli	Plates ve Yoga Eğitmeni	20.000	Kendi evi
K19	29	Lisans	Bekâr	İşsiz	-	Aile evi
K20	39	Ön lisans	Evli	Kozmik Enerji Terapisti	20.000	Kendi evi
K21	32	Ön Lisans	Bekâr	Memur	15.000	Aile Evi
K22	40	Lise	Evli	Plates ve Yoga Eğitmeni	15.000	Kendi evi
K23	40	Ön lisans	Evli	İşçi	10.000	Kendi evi
K24	33	Lisans	Bekâr	Hostes	40.000	Kira
E3	39	Lisansüstü	Evli ☹	Akademisyen	30.000	Kira

Yukarıdaki tablo incelendiğinde, çalışma grubundaki katılımcıların 28-56 yaş grubu arasında yer aldığı görülmektedir. Saha araştırmasına başlamadan önce 40 yaş ve üzeri kişiler ile görüşülme yapılması planlanmaktaydı; fakat sahaya çıkıldığında yaşlanma karşıtı müdahalesinin çok erken yaşta başlanıldığı öğrenilmiştir. Aşağıdaki şekilde yapılan ilk anti-aging müdahalesi ve yaşına yer verilmiştir. 27 katılımcıdan 26'sı ilk olarak botoks, 1 kişi ise lifting ve hidrofilik müdahalesi yaptırmıştır. Katılımcılar ilk olarak anti-aging müdahalesinin ortalama 33 yaşında yapmışlardır. Erken müdahale yapılmasının en önemli nedenlerinden birisi, doktorlar tarafından “erken müdahale yaparsanız kırışıklara engel olabilirsiniz” söylemidir. K15 kodu verilen katılımcı, bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

“Doktora danıştım, ne zaman başlamalıyım botoksa diye? O da dedi ki, botoks kırışıklık olduktan sonra yapılan bir uygulama değil, bu kırışıklık olmadan önce yapılması gereken bir uygulama, çünkü bunu yaptırdınca orayı tamamen paralize ediyorsun ve kırışmanın önüne geçiyorsun. Yaşlanmayla bu şekilde mücadele edebileceğimi söyledi doktor. Yaşlandıktan sonra bu tür uygulamaları yaptırdıktan bir

anlamı yok dedi. Ondan sonra, işte biz, bu tür uygulamaları yapmaya başlıyoruz dedi. İstersen sen de başlayabilirsin dedi. Tabi biraz araştırdım, doktor ticari bir amaç mı güdüyor diye. Birçok yerde bu uygulamaların 25 yaşından sonra olduğunu okudum, dedim bir an önce başlayayım”

Şekil 2. Yapılan İlk Anti-Aging Müdahalesi ve Yaşı

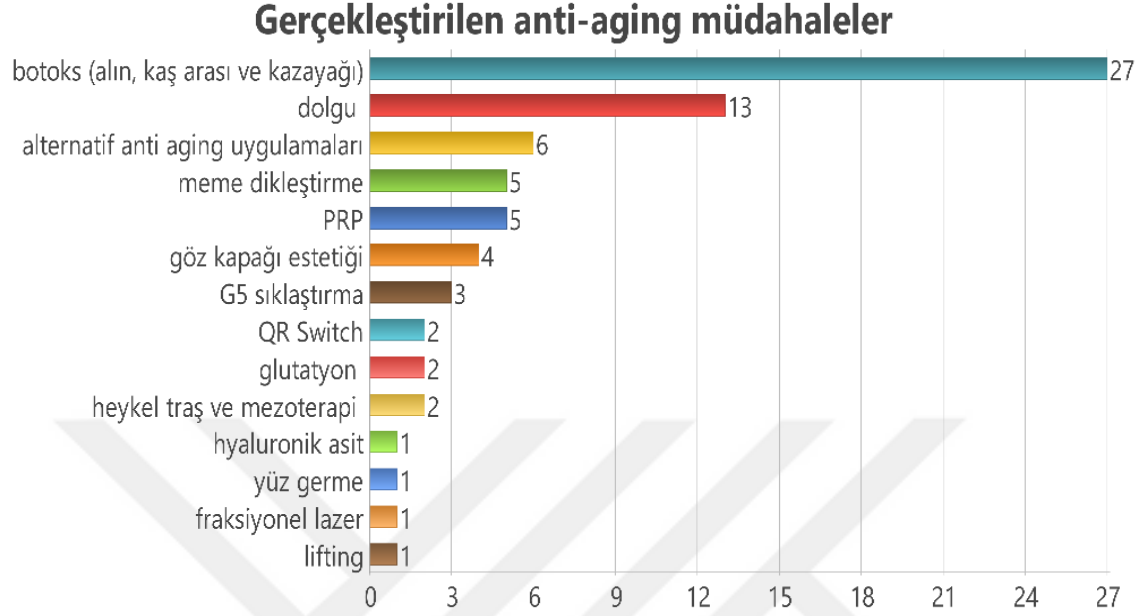
Göktürk, Okuyan ve Yaşayan (2021: 217) tarafından 66 kişi ile gerçekleştirilen görüşmede, yetişkinlerde yaşlanma karşıtı ürün kullanmaya başlama yaş ortalaması şu şekildedir: Katılımcıların “%28,8’i 20-24 yaş arasında, %34,8’i 25-29 yaş arasında,%21,2’si 30-34 yaş arasında, %9,1’i ise 35-40 yaş arasında” yaşlanma karşıtı ürün kullandıklarını ifade etmişlerdir. Bu bağlamda yaşlanma karşıtı estetik cerrahi veya kozmetik ürün kullanma yaşının erken yaşta başladığı görülmüştür.

Çalışma grubuna sadece yaşlanma karşıtı müdahale yaptıran kişiler dâhil edilmiştir. Bu anlamda, katılımcıların gerçekleştirmiş oldukları müdahaleler şu şekildedir: Çalışma grubunun tamamı (27) botoks müdahalesi yaptırmıştır. Yapılan uygulamaların sıklıklarına göre sıralamasını dolgu (13), alternatif anti-aging uygulamaları (6), meme dikleştirme (5), PRP (5), göz kapağı estetiği (4), G5 sıkılaştırma (3), QR Switch (2), glutasyon (2), heykel traş ve mezoterapi (2), hyaluronik asit (1), yüz germe (1), fraksiyonel lazer (1) ve lifting (1) takip etmektedir. Yaşlanma karşıtı müdahalede en çok tercih edilen uygulama hangisidir sorusunu, D1 şu şekilde açıklamıştır:

“Dünyada, bir numarada insanlık kozmetik tarihini değiştiren uygulama botoks’tur. Niçin? Çünkü yüzde yüz etki gösterir. Birçok yöntemde 80-90-95 ve anında yani bir hafta sonra etki gösterir. Teknik olarak daha kolay olması ve yan etkinin az

olmasıdır. İki numarada dolgular. Üçüncü sırada bana göre lazer uygulamaları diyebilirim”.

Şekil 3. Gerçekleştirilen Anti-Aging Müdahaleler

Görüşme yapılan estetik ve cerrahi doktoruna genelde hangi müdahaleler yapılıyor diye sorulduğunda, yukarıdaki şekilde elde edilen verileri destekleyici açıklamalarda bulunmuştur. D2'ye ait açıklamalar şu şekildedir:

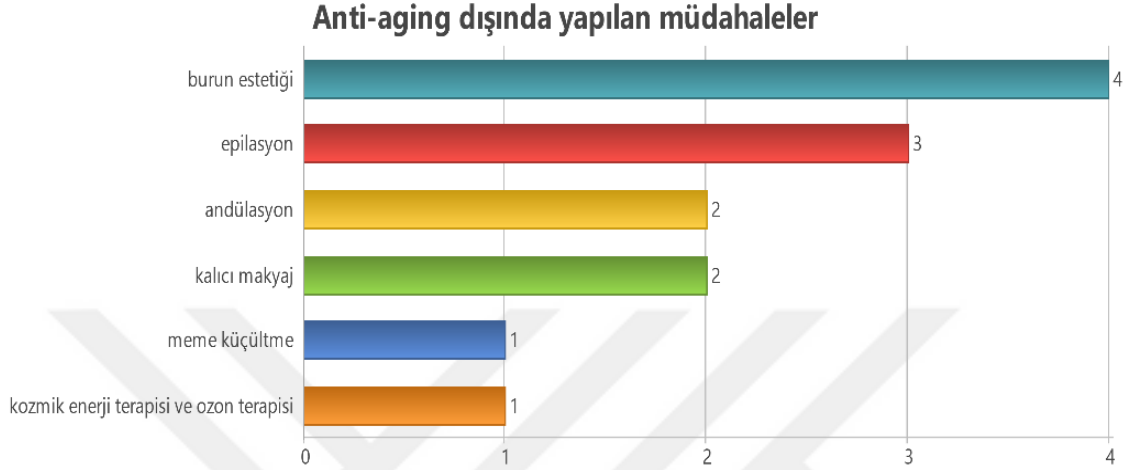
“Erkekler genelde botoks ve çene operasyonu için geliyor. Gençleşme için PRP yaptırıyorlar. Kadınlar genelde mezoterapi yaptırıyorlar. Botoks, yanak dolgusu, gerdirmeye, gözaltı çukurlarını yok etme, göz kapağı. PRP ve mezoterapi yaptıran erkeklerde var tabi gençleştirmek için. Gözaltı dolgusu yaptırandan var. Erkekler birde saç dökülmesine karşı PRP ya da mezoterapi yaptırıyorlar. Kadınlar bölgesel yağ aldırma, popo müdahalesi de yapıyorlar. PRP vücuttaki kolejeni attırıyor, yani mezoterapi gibi o da”.

Saha araştırması sürecinde yaşlanma karşıtı müdahalesi yaptıran kişilerin alternatif müdahalelerde bulunduğu öğrenilmiştir. Fakat sadece “alternatif anti-aging müdahalesi” yaptıran kişiler, çalışma grubunun dışında tutulmuştur. K17 alternatif anti-aging müdahale yaptırdığını şu şekilde ifade etmiştir:

“Daha çok doğal yöntemler kullandım. İşte Hindistan cevizi yağı, yani öyle doğal yağlarla, masajlarla sorunu çözmeye çalıştım. Alternatif tıptan yararlandım. Yapay şeyleri çok sevmiyorum zaten. İlk operasyonu, botoksu 45 yaşında yaptırdım. Yaşlanma karşıtlığı için spor yapıyorum. Her akşam uyumadan önce yüzüme masaj yapıyorum”.

Yaşlanma karşıtı müdahale yaptıran kişiler, aynı zamanda bu müdahalelerin kapsamı ve amacı içerisinde yer almayan estetik cerrahi müdahaleleri yaptıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların gerçekleştirmiş oldukları müdahaleler aşağıdaki şekil 4’te ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir.

Şekil 4. Anti-Aging Dışında Yapılan Müdahaleler

Ençok yaptırılan müdahalelerin sıklıklarına göre sırası şu şekildedir: Burun estetiği (4), epilasyon (3), andüasyon ve kalıcı makyaj (2), meme küçültme (1), kozmik enerji terapisi ve ozon terapisi (1).

2.5. VERİLERİN ANALİZİ

Nitel araştırmada elde edilen verilerin analizi için genel olarak betimsel analiz ve içerik analizi önerilmektedir. Fenomenolojik bir araştırmaya dayalı olarak hazırlanan bu çalışmada hem içerik hem de betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Betimsel analiz, derinlemesine analiz gerektirmeyen verilerin işlenmesinde kullanılır. İçerik analizi ise elde edilen verilerin daha yakından incelenmesi ve bu verileri açıklayan kavram ve temalara ulaşmak için kullanılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 86).

İçerik analizi, betimsel analizden daha karmaşık ve zorlu bir süreçtir. Bu anlamda Bilgin (2014: 14), içerik analizinde kullanılan kategorilendirme işlemini, posta memurunun çantasında yığınla bulunan mektupları, karmaşıklıktan dağınık olmasına benzetmektedir. Diğer bir ifadeyle içerik analizi, metin içeriği toplama ve analiz etme tekniğidir. Dolayısıyla içerik analizi, metinden çıkarılan yorumları sınıflandıran ve yönetilebilir veri parçalarına indirgeyen araştırma tekniğidir (Weber, 1990: 5).

İçerik analizinin tek bir yöntemle olması ya da olmaması, diğer bir ifadeyle niteliksel ya da niceliksel olması gerektiği yönündeki tartışmaları devam etmektedir

(Koçak ve Arun, 2006: 23). Bu araştırmada niteliksel içerik analizi kullanılmış olsa da kodların frekanslarına yer vererek nicel teknikten yararlanılmıştır. Araştırmalarda tercih edilen teknik, araştırma yaklaşımıyla ilişkilidir. Fenomenolojik araştırmalarda veri analizi, yaşantıları ve anlamları ortaya çıkarmaya yöneliktir. Bu amaçla yapılan içerik analizinde verinin kavramsallaştırılması ve olguyu tanımlayabilecek temaların ortaya çıkarılma çabası bulunmaktadır. Sonuçlar betimsel bir anlatımla sunulur ve sık sık doğrudan alıntılara yer verilir. Bunun yanında ortaya çıkan temalar ve örüntüler çerçevesinde elde edilen bulgular açıklanır ve yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 72). Araştırma bulguları fenomenolojik yaklaşımın doğasına uygun olarak analiz edilmiştir.

Fenomenoloji birkaç birey tarafından deneyimlenen bir fenomeni derinlemesine anlaşılmasını sağlamaktadır (Creswell, 2021: 85). Bu deneyimler veri analizi sonucunda betimlenir ve temalar ortaya çıkarılır (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 75). Verilerin analizi tek başına bir anlam ifade etmemektedir. Bourdieu'nun ifadesiyle, veri analiz süreci “hem ampirik hem de kuramsal (gözlemin kavramaya çalıştığı bağıntılara sahip olmak zorundadır) anlamda bir ilişki içinde olması gerekir; çünkü en küçük ampirik işlemde dahi bir ölçü biriminin seçilmesi, bir kodlama kararı, bir göstergenin inşası, ampirik gerçeklikle sistematik olarak yüz yüze gelmeden açığa çıkarılamaz” (Bourdieu ve Wacquant, 2014: 35-36). Araştırmada referans olarak ele alınan yaşlılık kuramları, sosyolojik beden kuramları ve spesifik olarak fenomenolojik beden kuramı, elde edilen verileri yorumlamamıza ve teorik bir tartışma yapmamızı sağlayan “alet kutusu” görevi görmektedir.

Araştırmada elde edilen verilerin içerik analizi yapılmıştır. İçerik analizinde kullanılan kodlama araştırmanın bulgularını açık ve sistematik hale getirmektedir. Çünkü kod, veriyi betimlemek amacıyla sembolik olarak kullanılan özetleyici, çarpıcı, özü yansıtan çağrışımsal nitelikteki bir sözcük ya da kısa bir ifade olarak tanımlanmaktadır (Saldana, 2019: 4). Dolayısıyla içerik analiz sürecinde verilerin kodlanması araştırmacı için yönlendirici bir araç (Kümbetoğlu, 2008: 152) olmuştur. Verilerin analiz süreci; verilerin organizasyonu, ön okumaların yapılması, temaları kodlama ve organize etmeyi, verilerin sunumunu ve yorumlanmasını içeren birbirine bağlı bir etkinlikler sarmalıdır. Verilerin kodlama süreci tekrar tekrar kodlama yapılarak oluşturulmuştur. Araştırmada elde edilen kod, kategori ve temalar; birinci, ikinci ve üçüncü kodlama sonucunda oluşturulmuştur. Kodlardan kategorilere, kategorilerden temalara ulaşılmıştır. Creswell

(2021: 181, 187-188), analizin popüler biçimi olarak, sınıflandırmayı beş ile yedi genel temanın tanımlanması olarak ifade etmektedir.

Bu araştırmanın veri analizi neticesinde beş tema ortaya çıkmıştır. Temalar; kategori, alt kategori ve kodlardan oluşmaktadır. Kod isimleri katılımcılar tarafından kullanılan doğrudan kelimelerden oluşabildiği gibi verileri en iyi biçimde açıklayacak gibi görünen ve araştırmacı tarafından oluşturulan isimler de kod olarak adlandırılabilir. Örneğin “beğenilme kaygısı” katılımcıların doğrudan ifade ettiği bir kod iken “geçiciliğin alegorisi olarak ayna” araştırmacının verilerden yola çıkarak adlandırmış olduğu kod ismidir. Aynı katılımcının vermiş olduğu yanıt, birden fazla koda girecek şekilde analiz edilmiştir. Bu nedenle kodların toplam sayısı, toplam katılımcı sayısından fazla olabilmektedir. Örneğin bir katılımcı yaşlanma karşıtı müdahale yapma nedeni olarak; partner etkisi, beğenilme kaygısı ve kadın olmak yanıtını verebilir. Bu durumda, bu katılımcı üç farklı kod içerisinde yer alabilmektedir.

Verilerin analizinde metodolojik olarak tümevarım ve tündengelim kodlama tercih edilebilmektedir. Bu araştırma fenomenolojik bir yaklaşımla ele alındığı için tümevarım kodlama tercih edilmiştir. Kodlama yapılırken özelden genele ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu şekilde, araştırmacının kendi anlam dünyasından sıyrılarak, değer bütünlüğünden arındırılması sağlanmış ve olabildiğince nesnel analiz yapmanın önündeki engeller aşmaya çalışılmıştır. Kod, kategori ve temaların nasıl oluşturulduğu, örnek bir tema ile aşağıdaki tablo 3’te ayrıntılı bir şekilde gösterilmiştir.

Tablo 3. Kodlardan Temaya Ulaşma Süreci

KOD	KATEGORİ	TEMA
*Ölüme maske çekmek *Beğenilme kaygısı *Gençliği dondurmak: Sonra değil hemen şimdi *Partner etkisi: Aldatılma ve boşanma *Geçiciliğin alegorisi olarak ayna	Bireysel Deneyimler	Yaşlanma Karşıtı Müdahaleye Götüren Süreç
*Yaşlı ayrımcılığı *Yaşlı damgası *Estetik etkileşim *Kadın olmak *Meslek	Sosyal Deneyimler	
*Özgüvensizlik *Mutsuzluk	Bireysel ve Sosyal Deneyimlerin Ortaya Çıkardığı Duygu	

Saha verilerini sistematik bir şekilde işleyebilmek adına, 30 Ağustos-2 Eylül 2022 tarihleri arasında gerçekleştirilen 4 günlük uygulamalı MAXQDA eğitimi programına katılım sağlanmıştır. MAXQDA görüşme sonrası elde edilen ham veriyi sistematik olarak değerlendirmesi ve yorumlanması için yardım eden bir bilgisayar yazılım programıdır (Creswell, 2021:205). MAXQDA deneyimi olan uzman araştırmacılardan destek alınmıştır. Youtube gibi medya kanallarında bu programa yönelik videolar izlenmiş ve teorik okumalar yapılmıştır. Bu eğitimler yardımıyla, araştırmacının elde ettiği verileri sistematik bir şekilde kod, kategori ve tema oluşturma becerisi gelişmiştir.

2.6. ARAŞTIRMANIN İNANDIRICILIĞI, AKTARILABİLİRLİĞİ, TEYİT EDİLEBİLİRLİĞİ VE TUTARLILIĞI

Sosyal gerçekliği olduğu gibi yansıtmak ve gerçeği araştırma verilerine dayandırarak göstermek, araştırmanın geçerlik ve güvenilirliği açısından önemli ölçütlerdir. Nitel araştırmaların gerçekliği yansıtmaması konusu tartışılmalıdır. Bu yöntemin zayıf yanları olarak, araştırma verilerinden elde edilen anektotlardan ibaret olduğu ve genel bir betimsel çaba içerdiği ileri sürülmüştür. Bu nedenle, nitel araştırma yapanlar, araştırmalarının güvenli ve geçerli olduğunu belirtmek için farklı ölçütlerin kullanılması gerektiği vurgulanmaktadır (Kümbetoğlu, 2008: 49-50; Yıldırım ve Şimşek, 2018: 269).

Nitel araştırmalarda iç geçerlik, dış geçerlik, güvenilirlik ve nesnellik kavramları kullanılmaktadır (Merriam, 2018: 201). Nitel araştırmalarda ise araştırmanın doğasına uygun olabileceği düşünülen alternatif ölçüt kavramlar şu şekildedir; iç geçerlik yerine inandırıcılık, dış geçerlik yerine aktarılabilirlik, iç güvenilirlik yerine tutarlılık, dış güvenilirlik yerine teyit edilebilirlik kavramlarının kullanılması tercih edilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 277).

Geçerlik stratejisi için Lincoln ve Guba tarafından önerilen uzman görüşü alma (akran incelemesi) yöntemi tercih edilmiştir. Bu yöntem, araştırma sürecinin dışardan kontrol edilmesini sağlamaktadır. Uzman görüşü alma, yöntemle, araştırma süreciyle ve yorumlarla ilgili sorular soran ve araştırmacının dürüst kalmasını sağlayan “şeytanın avukatı” rolündeki bir kişi(ler) olarak tanımlanmaktadır (Creswell, 2021: 253). Bu bağlamda, metodolojik anlamda nitel ve içerik analizi çalışmaları bulunan iki doktor öğretim üyesi, çalışmada ortaya çıkan kod, alt kategori, kategori ve temaları incelemiştir. Ortaya çıkan kod, alt kategori, kategori ve tema arasındaki uyum kontrol edilmiştir.

Çalışmanın sonuna kadar eleştiri ve öneriler devam etmiştir. Bu uzman kişilerle yüzyüze iletişim kurulmuştur. Dolayısıyla araştırmanın analizi neticesinde ortaya çıkan kod, alt kategori, kategori ve temaların *inandırıcılığı* (iç geçerlilik) sağlanmıştır. Miles ve Huberman (1994: 279) dış geçerliliğin sağlanmasına yönelik olarak; örneklemin, ortamın ve süreçlerin başka araştırmacıların tarafından kolayca anlayabilceği ve karşılaştırma yapabilceği şekilde tanımlanmış olması gerektiğini ifade eder. Bu bağlamda katılımcıların genel özellikleri ve görüşme yapılan mekân betimlenerek metodoloji bölümünde detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Bu şekilde *aktarılabirlik* (dış geçerlilik) sağlanmıştır.

Araştırmacı alan notlarını ses kayıt cihazıyla kaydetmiş ve bunları yazıya aktarmış ise güvenilirlik artırılabilir. Ayrıca verilerin analiz edilmesi ve kodlanması için bilgisayar programlarından faydalanılmasında güvenilirliği arttıran faktörlerdendir (Creswell, 2021: 255). Saha araştırması sürecinde görüşmeler ses kaydına alınmış, saha izlenimleri not edilmiş (ilerleyen sayfalarda ayrıntılı olarak yer verilmiştir) ve tüm veriler yazıya aktararak arşivlenmiştir. Dolayısıyla *teyit edilebilirlik* (dış güvenilirlik) sağlanmıştır. Araştırmada ortaya çıkan kod, kategori ve temalar şekilsel olarak sunulmuştur. Araştırma soruları ve problemleri açık bir şekilde ifade edilmiştir. Araştırmada elde edilen verilerle araştırmanın sonuçları arasında uyum olup olmadığı gözlemlenmiştir. Ayrıca kodların betimsel olarak doğrudan aktarılması, okuyucular tarafından araştırmanın *tutarlılığını* (iç güvenilirliğini) değerlendirme imkânı sağlamıştır.

2.7. SAHA İZLENİMLERİ: MEKÂN VE BEDEN

Gözlem yapma, saha araştırmalarında önemli bir yere sahiptir. Araştırmacı dikkatli gözlem yapar, dinler ve anlamaya çalışır. Araştırmacı yalnızca görüşme yapılan kişilerle değil, araştırma yapılan mekânın iç ve dış özelliklerini, eşyaların yerleşimini dahi tespit eder. Bununla da sınırlı kalmayan araştırmacı, araştırma yapılan mekânda bulunan insanların giyim kuşamını, iletişim biçimlerini ve kullandıkları aksesuarları (Bal, 2015: 155) anlamaya çalışır ve not eder. Bu bağlamda araştırma zamanının bir kısmı doktorlarla, hastane ve kliniklerde geçirilmiştir. Sahaya ait olan ilişki ağları takip edilerek, geniş bir perspektif kazanmaya çalışılmıştır.

Sahaya yönelik izlenimler şu şekildedir: Estetik ve cerrahi doktorları, asistanlarına, yaşlanma karşıtı müdahalesi amacıyla gelen kişilere “hastanın durumu nasıl”, “hasta geldi mi” gibi ifadeler kullanmaktaydı. Bu durum karşısında, bu kişiler

hasta mı sorusunu akıllara getiriyor. Bu söylem araştırmacının dikkatinden kaçmamıştır ve gerekli sorgulama yapılmıştır. Bu bağlamda D2, bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

“[Yaşlanma karşıtı müdahalesi için gelenlere ne diye hitap ediyorsunuz?] Hasta diye hitap ediyoruz. Hepsi hastamız. [Peki bunlar hasta mıdır?] Yani aslında hasta değil. Biraz da sahiplenmek için hasta diyoruz. Müşteri falan demek istemiyoruz. Tıbben de bana itici geliyor. Bir dertle geliyorlar. Bir dertle geldikleri için benim için hastadır. Gençleşmek, güzelleşmek için bir derdi, bir sıkıntısı var sonuçta öyle de olsa benim için hastadır o. Genelde ismiyle hitap ediyoruz. Ayşe hanım, Fatma hanım o şekilde”.

Doktor ve çalışma arkadaşları kendi aralarında hasta ifadesini kullandıklarını fakat müdahale amacıyla gelen kişiler ile hanım/bey şeklinde hitap ettiklerini aktarmıştır. Estetik ve cerrahi doktorları yaşlanma karşıtı amacıyla gelen kişileri rahatsız edecek hasta veya müşteri ifadelerini kullanmaktan uzak durmuşlardır.

Genç ve güzel olma adına estetik veya cerrahi müdahale yaptıran ve bedeninde hasarlar kalan hatta ölümle sonuçlanabilen durumlar olmasına rağmen, katılımcılar tıp disiplinini değil, hata yapan doktoru suçlamaktaydılar. 30 yaşındaki işletmeci, K1 kodu verilen katılımcı, mülakat sonrası şunları ifade etmiştir: *Merdiven altı yerlerde müdahale yaparsan böyle olur. İyi araştıracaksın kardeşim. Yoksa sonuçlarına katlanırsın. Bedenlerini kusursuzlaştırmak için neşter altına yatan katılımcılar, tıp disiplinine olan inançlarını kaybetmek istemiyorlar.*

Mülakat öncesi ve anında katılımcılara dair çarpıcı gözlemler ortaya çıkmıştır. Online gerçekleştirilen mülakatta, ilginç bir deneyim yaşanmıştır. Mülakat gerçekleştirilmesi için 32 yaşındaki memur K21 kodu verilen katılımcı, görüşme zamanı geldiğinde müsaitseniz görüntülü aramayı başlatıyorum denildiğinde, *yaa sizi biraz bekleteceğim* yanıtını vermiştir. Yaklaşık bir saat sonra dönüş yapan katılımcı, mülakat yapılması için öneren arkadaşının, görüşmenin görüntülü olacağını söylemediğini, bu nedenle hazır olmadığını ifade etmiştir. Bu katılımcı, bu süre zarfında duş aldığını, makyaj yaptığını, ikili görüşmelere önem verdiğini, bedenine çeki düzen vermeden yapılan görüşmelerin karşı tarafa saygısızlık olduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde K15 numaralı katılımcı, mülakat anında şu ifadelerle yer vermiştir: *“Bu görüşmeye önem vermediğim için değil ama yanlış anlamayın, cilt bakımı yaptırdım, bugün yüzümü yıkamamam gerekiyordu. Makyaj falan da yapamıyorum. Yoksa ben böyle karşınıza çıkmazdım. Daha bakımlı falan çıkardım. Yaşlanma karşıtı müdahalede bulunmuş*

kişilerin bedenlerine yönelik nasıl bir algıya sahip olduğu hem saha da hem de mülakat esnasında gözlemlenmiştir. Sahadan edinilen bu ve buna benzer gözlemler ile birlikte mülakat sürecinde bedensel görünüşe dikkat edilerek araştırmacı tarafından mülakat öncesinde gerekli tedbirler alınmıştır. Araştırmacı tarafından dış temizliğinden tırnak temizliğine, saç bakımından ayakkabıya kadar, bedene özen gösterilmiştir. Katılımcılar ile konuşur iken nazik bir dil kullanılmıştır. Estetik cerrahi mekânları, çalışanlarını ve o mekâna giden kişileri temsil ettiği gibi araştırmacıyı da bu temsiliyete zorlamıştır.

Araştırma kapsamına dâhil edilen kişiler ve bu kişilerin müdahale yapmak için gittikleri mekânlar (özel hastaneler) arasında anlamlı ilişkiler ağı olduğu gözlemlenmiştir. Estetik ve cerrahi merkezlerindeki çalışanlar, gençlerden oluşan ve bakımlı insanlardır. Yaşlı bir çalışan gözlemlenmemiştir. Bu mekânlardaki genç çalışanlar, müdahale yaptırmak için gelen kişilerin gözünde vitrinde sunulan mankenleri andırmaktadır. Arzu edilen bedenler, genç çalışanlara giydirilmiş elbiseye benzetilmektedir. Çalışanlar, şık giyimli ve bakımlıdırlar. Güzel kokular dikkatlerden kaçmamıştır. Estetik, cerrahi ve güzellik merkezlerine genel anlamda yalnız başına gidilse de kısmen eşler ile beraber gidenlerin olduğu görülmüştür. İstanbul Ataşehir’de bulunan ve Türkiye’nin en popüler estetik cerrahi mekânına özellikle gidilmiştir. Bu kliniğe giden ve müdahale yaptıran kimseyle görüşülmemişse de gerekli notlar alınmıştır. Bu kişilerin büyük oranda tesettürlü kadınların olduğu görülmüştür. Tesettürlü kadınların müdahale yaptırdıklarını gizledikleri ve bunu kimseyle paylaşmadıkları araştırma sürecinde deneyimlenmiştir.

Estetik ve cerrahi mekânları özenle inşa edilmiştir. İstanbul’daki estetik ve cerrahi merkezlerine yurtdışından insanlar geldiğinden dolayı otel ile estetik cerrahi merkezi arasında ulaşım konforu sağlanmıştır. Bunun bir nedeni, ulaşım da meydana gelen veya gelebilecek olan aksaklıkları ortadan kaldırmaktır. Buna bağlı olarak, müdahale amacıyla yurtdışından gelen insanların taksiciler tarafından fahiş bir fiyatla kandırılmasının önüne geçmektir. İngilizce ve Arapça başta olmak üzere birçok dilde tercümanlık yapan çalışanlar bulunmaktadır. Bu şekilde, iletişim kolaylığı sağlanılmıştır. Konfor alanlarını genişletmek için D1 şunları ifade etmiştir;

Türkiye estetik ve cerrahi operasyon alanında gelişmiştir. Atalarımızın dokumacılıkla ilgilenmesi genetik kodlarımıza işlemiştir. Bunun yansımalarını cerrahi operasyonlarda görüyoruz. Başarılı işler çıkarıyoruz. İnsanlar memnun kalıyor ve ülkemizi tercih ediyorlar. Onları kaçırmamamız için konfor alanlarını genişletmeliyiz.

Estetik ve cerrahi merkezleri yalnızca özel kliniklerde olmamakla birlikte, özel hastanelerde de bulunmaktadır. Özel hastanelerde estetik, cerrahi ve güzellik merkezlerinin en üst katta olması dikkatlerden kaçmamıştır. Neden bu merkezler özel hastanelerin en üst katında yer alıyordu? Bu soru, insan ve mekân arasındaki ilişkiyi sorgulamamıza neden olmuştur. Bedenin bulunduğu mekân, insanın konumunu temsil eder. Mekân, basit, sıradan ve anlamsız bir şekilde inşa edilmez. Mekân, anlamlarla doludur. Lefebvre'nin ifadesiyle (2014: 247-248), yükseklik, dikeylik, ayrıcalıklı, kimi zaman eksiksiz bir anlam edinir (bilmek, yapabilmek, yapmak zorunda olmak), fakat bu anlam, toplumlarla ve kültürlerle birlikte değişir. Ancak yine de bütün olarak, ‐yatay mekân itaati simgeler; dikey mekân gücü; yeraltı mekânı ise, ölümü simgeler.‑ Bahsedildiği gibi, özel hastanelerde bulunan estetik, cerrahi ve güzellik merkezleri genel olarak en üst katta bulunmaktadır. Her yerde olduğu gibi morglar hastanelerin en alt katında yer almaktadır. Morg yeraltı mek nını, yani ölümü simgeler. Estetik, cerrahi ve güzellik mekânı en üst katta olması nedeniyle gücü simgeler. Kayda değer olan en üstte tutulur. İstenmeyen, işe yaramaz olan ise yeraltında saklanır. Bu anlamıyla hastanenin orta katı, üst mekân ile alt mekân arasında bulunan bir ‐ara mekândır‑. Ara mekân, sağlık sorunlarına karşı gidilen yerlerdir, yaşam açısından hayati bir öneme sahiptir. En  st mekân, bedenin onarıldığı, modifiye edildiği bakım yeri, diğer bir ifadeyle tamirhanedir. Morg mekânı ise dönüp dolaşan ve sonunda kaçınılmaz olarak varılan modern insanın son durağıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARININ TARTIŞILMASI VE YORUMLANMASI

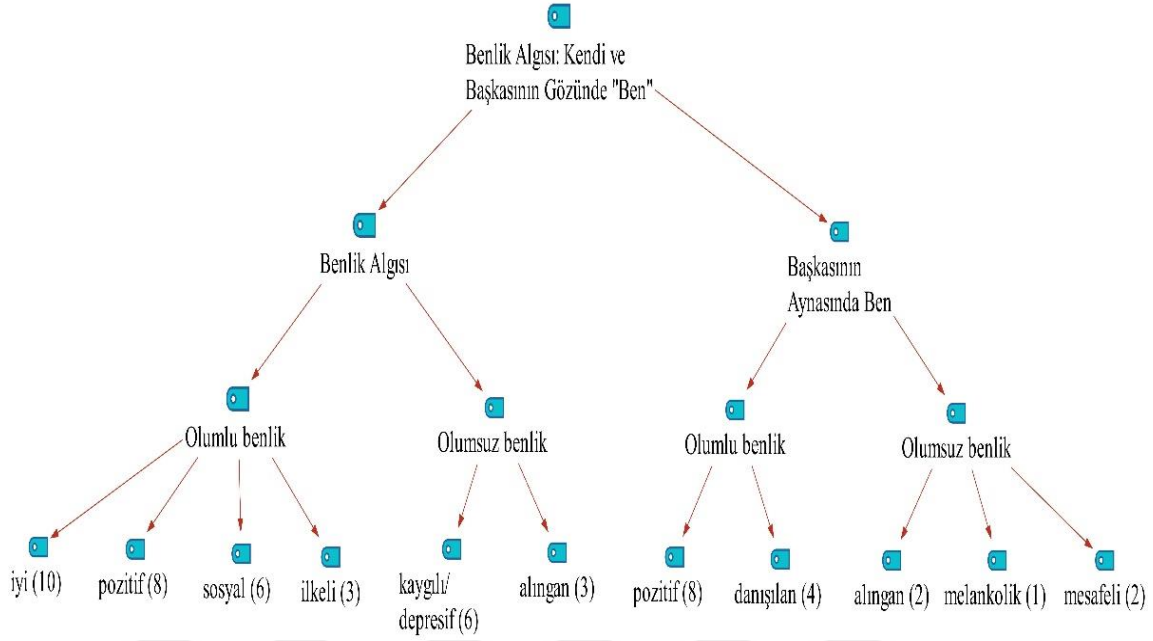
Saha araştırması kapsamında gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen verilerin analizine ilişkin sonuçlar, bu bölümde değerlendirilmiştir. Araştırmanın bulguları; tema, kategori, alt kategori ve kod şeklinde verilerek, kodu yansıtan ifadeler ayrıntılı bir şekilde aktarılmıştır. Araştırmada toplam beş tema ortaya çıkmıştır. Bu temalar, sırasıyla şu şekildedir: “Benlik algısı: Kendi ve başkasının gözünde “ben”, “Yaşlanma, yaşlı ve yaşlı beden algısı”, “Yaşlanma karşıtı müdahaleye götüren süreç”, “Bitmeyen müdahale: Altı ayda bir randevum var”, son olarak ise “Kutsal beden: Bedenlenme ve benlik onarımı.” Bulguların tartışılması ve yorumlanması, bu bölümünde detaylı bir şekilde aktarılmıştır.

1. BENLİK ALGISI: KENDİ VE BAŞKASININ GÖZÜNDE “BEN”

Benlik bilgisi ile kendimiz hakkında bildiklerimizi formüleleştirir ve organize ederiz. Benlik denetimi ile planlar yapar, aldığımız kararları hayata geçiririz; kendimizi sınarız, kendimizi başkalarına en iyi şekilde göstermek için elimizden geleni yaparız; kendini-mazur gösterme yoluyla da kendimizi kendimize en iyi şekilde göstermek için çaba içerisine gireriz (Baumeister, 1998’den akt. Aronson, Wilson ve Akert, 2012: 243). Kısaca benlik, kim olduğumuzun öyküsüdür (Hood, 2019: 96).

Katılımcılara kendilerini ve sosyal çevrelerinin onları nasıl tanımladıklarına yönelik sorular yöneltilmiştir. Bu soruların sorulma amacı, yaşlanma karşıtı müdahalede bulunan kişilerin nasıl bir benlik algısına sahip olduklarını ve başkasının gözünde kendilerini nasıl algıladıklarını incelemektir. Bu anlamda, Benlik Algısı: Kendi ve Başkasının Gözünde “Ben” teması oluşturulmuştur. Bu tema altında, ‘benlik algısı’ ve ‘başkasının aynasında ben’ olmak üzere iki kategori ortaya çıkmıştır. Başkasının aynasında ben kategorisinin altında “olumlu benlik” ve “olumsuz benlik”, benlik algısı kategorisinin altında benzer bir şekilde “olumlu benlik” ve “olumsuz benlik” olmak üzere alt kategoriler ortaya çıkmıştır. Bu “temaya ait kategori, alt kategori ve kodlar” Şekil 5’de aktarılmıştır.

Şekil 5. Benlik Algısı: Kendi ve Başkasının Gözünde “Ben” Algısına İlişkin Kodlar

1.1. BENLİK ALGISI

Benlik algısı, kişinin kendisini nasıl tanımladığı sorusuna verilen yanıtlar neticesinde oluşturulmuş ve iki alt kategoriden oluşan bir kategoridir. Benlik algısına ilişkin kodlar şeması incelendiğinde, *olumlu benlik* alt kategorisinde ortaya çıkan kodların sıklıkları sırasıyla şu şekildedir: İyi (10), pozitif (8), sosyal (6), ilkel (3). *Olumsuz benlik* alt kategorisinde ortaya çıkan kodların sıklıkları ise sırasıyla şu şekildedir: Kaygılı/depresif (6), alıngan (3). Kodların sıklıkları incelendiğinde, katılımcıların genel olarak olumlu bir benlik algısına sahip olduğu görülmüştür.

1.1.1. Olumlu Benlik

Benlik algısının alt kategorisi olan olumlu benlik de “iyi, pozitif, sosyal ve ilkel” kodları ortaya çıkmıştır. Katılımcılar kendilerini “iyi bir insan olduğunu, diğer insanlara değer veren, sosyal ilişkileri önemseyen, hayatlarında belirli bir ilkenin olduğu” gibi olumlu ifadelerle tanımlamıştır.

Olumlu benlik algısına sahip olan ve kendisini iyi olarak tanımlayan Hostes K24’ün açıklamaları şu şekildedir:

"Ben genel olarak kendimi nazik bir insan olarak tanımlarım çünkü insanları kırmaktan, incitmekten imtina ederim her zaman. Kimseyi yok saymam, yok sayılmak da istemem. Yani şöyle bir şey var, işten bahsedeyim. Biri hasta olduğunu söyledi, onu tekrar tekrar arayıp nasıl oldun diye sorarım. Kendini nasıl hissediyorsun diye sorarım. Aynı

şey bana sorulmadığı zamanda üzüldürüm. Genelde de sorulmaz (gülüyor). Asla incitecek biri değilim. Her zaman başkasını kendi önümde tutarım".

35 yaşındaki öğretmen E1, kendisini iyi biri olarak şu şekilde ifade etmiştir: *"Bir kere niyet olarak, kendimi iyi niyetli olarak görürüm kendimi. Olaylara olumsuz bakmam da şu niyetle yapmıştır (...). Yani daha iyi bakarım. Öyle görüyorum. Olumsuz çok düşünmem. İyimser görürüm kendimi".*

Olumlu benlik algısına sahip olan ve kendisini pozitif olarak tanımlayan 43 yaşındaki memur K11'in ifadeleri şu şekildedir: *"Güler yüzlü, neşeli, enerjik, akıllı, zeki, huhuhu (kahkaha atıyor). Ondan sonrasında güzel bir insanım, çok güzelim".* Başka bir katılımcı pozitif algıya sahip olma durumunu şu şekilde ifade etmiştir: *"Pozitifimdir. Çok gülerim. Hep gülerim (gülüyor). Tek yaşıyorum, hatta bazen kendi kendime espri yapıp gülüyorum. Pozitif olmayı seviyorum (Sosyolog-K15)".*

Olumlu benlik algısına sahip olan 56 yaşındaki emekli K12 kendisini sosyal olarak şu şekilde tanımlamıştır: *"Ben sosyal, çok sosyal çevresi olan, daha çok liderlik yapan, organizasyon yapan birisiyim. Yani arkadaşlarım hep benim etrafımda toplanırlar. Merkezdeyim yani".* Diğer bir katılımcı sosyal olma durumunu; *"Sıcakkanlıyım, girişkenim, gezmeyi severim, sosyal bir insanım (İşçi-K23)"* şeklinde açıklamıştır.

Olumlu benlik algısına sahip olan ve kendisini ilkeli olarak tanımlayan katılımcıların açıklamaları şu şekildedir: *"Kendine ait bir duruşu, bir çizgisi olan, doğru yaşamayı ilke edinmiş, çalışkan, çalışmaktan keyif alan, hem sosyal olan, hayvanları seven (gülüyor) (...)* (Öğretmen-K17). Diğer bir katılımcı ise ilkeli olma durumunu şu şekilde ifade etmiştir; *"Genel olarak düzenli biriyimdir. Hem ev içinde hem de özel hayatımda her şeyim böyle çok nasıl desem kendi planladığım şekilde gitmesini isterim. Yani arafta kalan olaylar vardır ya öyle olsun istemem, evet ya da hayırdır yani kesin çözüme kavuştuğunu isterim biraz öyle bir yapım var. Böyle tarif edebilirim kendimi (K24- Hostes)".*

1.1.2. Olumsuz Benlik

Benlik algısının alt kategorisi olan olumsuz benlik altında ortaya çıkan "kaygılı/depresif ve alıngan" kodların betimsel tanımlamalarına burada yer verilmiştir. Katılımcılar kendilerini "yalnız, inatçı, alıngan ve mükemmeliyetçi" gibi olumsuz ifadelerle tanımlamışlardır. Olumsuz benlik algısına sahip olan ve kendisini

kaygılı/depresif olarak tanımlayan 49 yaşındaki ev hanımı K8'in açıklamaları şu şekildedir:

"Valla eskiden lise çağlarında olsun, işte daha böyle yirmili otuzlu çağlarda daha çok çevrem vardı. Ama böyle tabi insanları tanıdıkça bir de ben böyle başıma buyruk hareket etmeyi çok severim, kimseye bağlı olmadan bir yere girip, saatlerce oturup, orda sıkılıp, kalkıp başka bir yere gidecek, tabi bu her arkadaş ortamında olmuyor. Başta en çok çocuklarım küçükken özellikle çok böyle çevrem daha fazlaydı. Ama böyle tek başıma vakit geçirmeye başladıkça artık insanlardan uzak duruyorum, muhtemelen onlar da beni, bilmiyorum (duraksıyor) kulağıma gelen şeyler havalı, kimseyi kendine muhatap olmayan, almayan. Hâlbuki öyle değilim, sadece yalnızlığı tercih ediyorum. Pek sevilen biri değilim herhalde ya (gülüyor) bilmiyorum bu şekilde yorumlar alınca çok da insanları istemediğim için çevremde yalnızlığı tercih ettiğim için de genelde hep melankolik olarak bilirler, hâlbuki öyle değilim yani ama tabi ki depresif yönüm de var, yok değil. O da karakterimle bağlantılı, yani şeyle (duraksıyor) dediğim gibi yalnız vakit geçirmekten hoşlandığım için biraz depresif diyorlar bana (...)"

37 yaşındaki memur (yönetici) K14, çok fazla iyilik peşinde olduğunu ve bu nedenle melankolik bir durum yaşadığını şu şekilde açıklamıştır:

"(...) Fazla verici, işte iyi olmak zaten özünde yatıyor, geriye kalan bütün bu yüzyıla ait olmayan (...). Bence iyilik bu yüzyılın duygusu değil, çünkü annemle babam için de ben öyle söylüyorum. Genetik bir şey bu da, miras aldığım bir şey ve de en kötü tarafları bence bu yüzyıla at bir duygu değil iyilik ve ben fazla iyiyim galiba. Gereksiz buluyorum, hani övündüğüm bir şey değil, üzüldüğüm bir şey aksine. Söylerken şey yapıyorum, gülüyorum, dalga geçiyorum kendime yani. Yani o duygusal şeyimi biraz törpülediğimi düşünüyorum, çünkü biraz böyle (...). Ben bunun şeyini hani fark ediyorum son üç buçuk senedir ve ondan beri hayata bakış açım çok melankolik çıktım ben acayip, ben hani şey derdim bu hayatta benim adıma bi duygu verilirse heralde bu melankoli olur, kesinlikle derdim."

Olumsuz benlik algısına sahip olan ve kendisini *alınan* olarak tanımlayan katılımcıların açıklamaları şu şekildedir: *"Çevremdeki insanları çok düşünürüm. Başka elimde varsa vermeyi çok severim, yoksa da bir şey yapamam. Elimde olanla yetinmeyi severim. Kötü yanım inatçı ve alınan olmam. Dediğimin anında olması yani o anda o*

durum varsa o anda onun olmasını çok isterim. Ama olmasa da sinirlenirim (Muhasebeci-K6)".

Ev hanımı olan 49 yaşındaki K8, alıngan olma durumunu mükemmeliyetçi olmasına bağlamaktadır. Bu katılımcı yaşlanma karşıtı müdahale yapmasını alıngan olmakla ilişkilendirmiştir. Katılımcıya ait açıklamalar şu şekildedir:

"Ben tipik bir başak burcuyum. Bilmiyorum burçlarla ilgilenir misin? [Pek değil] Tipik bir başağım. Mükemmeliyetçi, nasıl söyleyeyim, asla yaşlanmayı kabul etmeyen, hareketli, hayatı seven, ince eleyen sık dokuyan, kaştan gözden alınan, alıngan (gülüyor) yani böyle hayatta kendisini mutsuz etmek için her türlü çabayı sarf eden bir insanım. Kendimi mutsuz etmek için ya ararım, sürekli arayış içindeyim, bakıştan bile alınırım".

1.2. BAŞKASININ AYNASINDA BEN

Başkasının aynasında ben, kişinin başkaları tarafından nasıl tanımlandığı sorusuna verilen yanıtlar sonucu oluşturulmuş ve iki alt kategoriden oluşan bir kategoridir. Başkasının aynasında ben alt kategorisine ilişkin kodlar şeması incelendiğinde, *olumlu benlik* alt kategorisinde ortaya çıkan kodların sıklıkları sırasıyla şu şekildedir: Pozitif (8), danışılan (4). *Olumsuz benlik* alt kategorisinde ortaya çıkan kodların sıklıkları ise sırasıyla şu şekildedir: Alıngan (2), mesafeli (2), melankolik (1). Kodların sıklıkları incelendiğinde, katılımcıların genel olarak başkaları tarafından kendilerini olumlu bir benlik algısına sahip olduğu görülmektedir.

1.2.1. Olumlu Benlik

Başkasının aynasında olumlu benlik algısına sahip olan kişiler, kendilerini pozitif ve danışılan birisi olarak tanımlamıştır. Katılımcılar kendilerine yönelik “güçlü, sosyal ve lider” gibi olumlu ifadeler kullanmıştır. Kendisini *pozitif* olarak tanımlayan 41 yaşındaki öğretmen K16’nın açıklamaları şu şekildedir:

"Çevremde zaman zaman yalnız hissettiğim ve ailemi özlediğim oluyor. Zaman zaman yorgun olabiliyorum. Ancak güçlü olmam, direnmem çevrem tarafından da bilinen bir şeydir ve çevremde beni bu şekilde tanımlıyor ve biliyor. Çünkü ben çevremden duyduğum bu cümleler ile kendimi tanımlıyorum veya yakıştırmaları yapıyorum. Güçlü olmak, dik durabilmek gibi özellikleri söylüyor çevrem (Öğretmen-K16)".

47 yaşındaki çocuk bakıcısı K13, *pozitif* algılama durumunu, kurmuş olduğu ilişkisellik üzerinden şu şekilde aktarmıştır:

"Yani büyükten küçüğe herkesle iletişim kurabilen ve çok enerji dolu bir insanım ve enerjim ara ara mesela bir düşük falan olduğunda hemen etrafımdaki insanlar ne oldu sana bişey mi oldu hemen altında bir şey arayabiliyorlar. Hani insan ara ara durgunlaşabiliyor ya hiçbir sebep yokken de olabiliyor yani o zamanda öyle bir durum söz konusu oluyor ama enerjik bir insanım yani hiç enerjim bitmiyor desem yeri var".

Başkasının aynasında olumlu benlik algısına sahip olan ve kendisini *danışılan* olarak tanımlayan 43 yaşındaki memur K11'in açıklamaları şu şekildedir: *"Yardımsever, duyarlı, akıl danışılan, sohbet edilen, fikrine güvenilen bir insanım".* Diğer bir katılımcının ifadeleri şu şekildedir: *"Komik, dert dinleyen, dert anlayan, akıl veren, öyle genel olarak (...). Yani genelde böyle şey, anaç bir ruhum var, o yüzden genelde yardım sever bir insanım. Yani insanlara genelde yardım sever olmaya çalışıyorum. Onlar da öyle görüyorlar (İşletmeci-K9)".*

1.2.2. Olumsuz Benlik

Başkasının aynasında olumsuz benlik algısına sahip olan ve başkaları tarafından *alınan ve melankolik* olarak tanımlanan 49 yaşındaki ev hanımı K8'in açıklamaları şu şekildedir:

"Pek sevilen biri değilim herhalde ya (gülüyor) bilmiyorum, bu şekilde yorumlar alınca çok da insanları istemediğim için çevremde yalnızlığı tercih ettiğim için de genelde hep melankolik olarak bilirler, hâlbuki öyle değilim yani ama tabi ki depresif yönüm de var, yok değil. O da karakterimle bağlantılı, yani şöyle (duraksıyor) dediğim gibi yalnız vakit geçirmekten hoşlandığım için biraz depresif diyorlar bana, bir de böyle kaştan gözden alınırım, falan filan böyle işte o tür şeyler ya sosyoloji okumuşsun az biraz psikolojileri çözmüşsündür herhalde. Hâlbuki kendi içimde mutlu olan bir insanım ama çevreden mutsuz gözükiyorum herhalde (duraksıyor). Böyle yani ben tek başıma vakit geçirdiğim için melankolik görüyorlar beni, olsun o da önemli değil (Ev Hanımı-K8)".

Başkasının aynasında olumsuz benlik algısına sahip olan ve başkaları tarafından *mesafeli* olarak tanımlanan katılımcıların açıklamaları şu şekildedir: *"Çevremdekiler beni ilk gördüklerin de soğuk bulurlar. Dışarıdan biraz ciddi bir duruşum var (Emekli-K10)".* Diğer bir katılımcı ise *mesafeli* olarak tanımlandığını şu şekilde ifade etmiştir; *"Çevremdeki insanlar ilk başta çok soğuk tanımlarlar, çok havalı bu arada yükseklerde falan ama içime girdiklerinde öyle bir yapıya sahip olmadığımı düşünürler (Muhasebeci-K6)".*

Benlik algısı: Kendi ve başkasının gözünde “ben” temasına ilişkin tartışma: Katılımcılara kendinizi nasıl tanımlarsınız sorusu yöneltildiğinde, bazı katılımcılar bu soruyla ilk defa yüzleştiklerini ifade etmiştir. Başkalarının onları nasıl tanımladıkları sorusuna, benzer tepki vermişlerdir. Gerek katılımcılar kendilerini tanımlarken gerekse başkaları onları tanımlarken çoğunlukla olumlu özellikler vurgulanmıştır. Olumsuz tanımlama yapanların sayısı azdır. Olumlu benlik algısına sahip kişiler, kendilerini “iyi, pozitif, sosyal ve ilkel” olarak tanımlamışlardır. Olumsuz benlik algısına sahip kişiler ise “kaygılı/depresif ve alıngan” olarak ifade etmişlerdir. Bu kişiler, genel anlamda başkaları tarafından da olumsuz bir benlik algısına sahip olduğunu düşünmektedirler. Katılımcılar başkasının gözünde genel olarak olumlu benlik algısına sahiptir. Başkasının gözünde olumlu benlik algısına sahip olanlar, “pozitif ve danışılan”; olumsuz benlik algısına sahip olanlar ise “alıngan, melankolik ve mesafeli” olarak tanımlanmıştır. Olumlu ve olumsuz benlik algısına sahip olan kişiler, başkalarının gözünde de aynı benlik algısına sahip olduklarını ifade etmişlerdir.

Kişiler hem kendilerini hem de diğerlerinin onları tanımlamaları neticesinde genel anlamda olumlu benlik algısına sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Fakat katılımcıların azımsanmayacak sayıda kaygılı/depresif yanıt verdiğini ve dolayısıyla olumsuz benlik algısına sahip olduğu görülmektedir. Yüksek (olumlu) benlik saygısına sahip kişilerin, kendileri hakkında olumlu görüşlere sahip olduğu tespit edilmiştir. Kendilerini alımlı, yetenekli ve sempatik olarak düşünürler. Düşük (olumsuz) benlik saygısına sahip kişiler ise albenisiz, yetenezsiz ve itici olarak tanımlanırlar (Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2020: 258-262). Bu bağlamda, kaygılı/depresif kişilerin yaşlanma karşıtı müdahaleye daha yatkın olduklarını ifade edebiliriz.

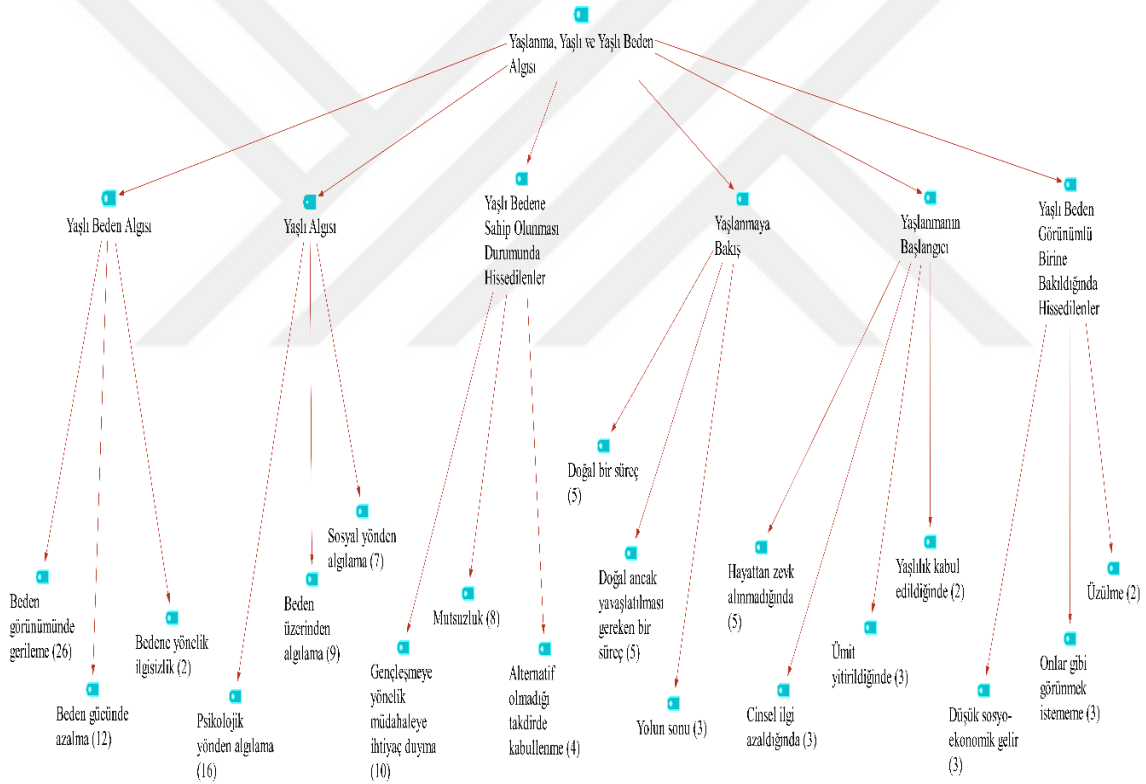
2. YAŞLANMA, YAŞLI VE YAŞLI BEDEN ALGISI

Yaşlanma, yaşlı ve yaşlı beden kavramları çalışmanın merkezinde yer almaktadır. Araştırma bedenlerini gençleştirmek amacıyla estetik cerrahi müdahale yaptıran kişilerle yürütüldüğü için beden merkezi bir konu olmaktadır. Bu bağlamda çalışma grubunun yaşlanma hakkındaki düşünceleri ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Katılımcılara; yaşlı kime denir, yaşlanma ne zaman başlar, yaşlı olduğunuzu beden üzerinden nasıl algıyorsunuz, yaşlı bir beden görünümüne sahip olsaydınız neler hissederdiniz, yaşlı beden görünümlü birine baktığınızda neler hissediyorsunuz soruları yöneltilmiştir. Bu sorular iki farklı anlama gelecek şekilde yöneltilmiştir; birincisi çalışma grubu yaşlanma ve

yaşlılığı nasıl algıladığı, ikincisi ise yaşlı beden algılarının nasıl olduğudur. Birincisinde beden dışarıda tutularak, ikincisinde ise yaşlı beden kastedilerek soru yöneltilmiştir.

Yaşlanma, yaşlı ve yaşlı beden teması kendi içerisinde altı kategoriye ayrılmıştır. Bu kategoriler şu şekildedir: “Yaşlı algısı”, “yaşlanmaya bakış”, “yaşlanmanın başlangıcı”, “yaşlı beden algısı”, “yaşlı bedene sahip olunması durumunda hissedilenler” ve “yaşlı beden görünümümlü birine bakıldığında hissedilenler”. İlk üç kategori katılımcıların yaşlılık ve yaşlanmayı nasıl algıladığına yöneliktir. Bedeni gençleştirmek, yaşlı beden görünümünü kabul etmemek, reddetmek anlamına gelmektedir. Bu nedenle son üç kategori yaşlı beden görünümüne yöneliktir. Bu “temaya ait kategori ve kodlar” Şekil 6’da aktarılmıştır.

Şekil 6. Yaşlanma, Yaşlı ve Yaşlı Beden Algısına İlişkin Kodlar

2.1. YAŞLI ALGISI

Yaşlı kimdir sorusuna verilen yanıtlar sonucu kodlar oluşturulmuştur. Yaşlı algısı kategorisine ait üç kod ortaya çıkmıştır. Kodlar sıklığına göre sırasıyla şu şekildedir: Psikolojik yönden algılama (16), beden üzerinden algılama (9), sosyal yönden algılama (7). Katılımcılar yaşlılığı psikolojik, bedensel ve sosyal anlamda açıklamışlardır. Kod sıklığı incelendiğinde, yaşlılığı algılamada psikolojik faktörün önemli olduğu anlaşılmaktadır.

2.1.1. Psikolojik Yönden Algılama

Katılımcılar yaşlılığı psikolojik anlamda; hayattan vazgeçen, geleceğe yönelik planı olmayan ve hayata yönelik heyecanı olmayan gibi durumlar ile açıklamıştır. Yaşlılığı psikolojik yönden algılayan, özel bir hastanede yönetici olarak çalışan K4, yaşlı kişiyi çarpıcı bir şekilde beyni yaşlanmış olarak tanımlamıştır. Katılımcının ifadeleri şu şekildedir; *"Yani biraz kendinden vazgeçmiş. Kendinden vazgeçmiş insan bence yaşlıdır. Kendine bakmayı bırakmış, yediğine içtiğine dikkat etmiyen. Yani o beyni yaşlanmış artık. Benden bir şey olmaz. Ben artık bu yaşa geldim. Bu yaştan sonra ne olacak diyen insan yaşlanmıştır. Ben öyle düşünüyorum"*. Memur K14, hayata yönelik yapacak planı olmayan ve kendisini psikolojik olarak yaşlı hisseden insanların yaşlı olduğunu şu cümlelerle açıklamıştır:

"Yaşlı, bence işte toplu (büzüşmüş anlamında kullanmıştır), işte yaşımla işte kafa kâğıdında artık yaşımla almış beş ya da neyse ne diyorsa. O yaşa geldi. Benim artık toplumdan elimi ayağımı çekip eve oturup sadece işte ne yapmam lazım? Bir el işi yapıyorsam onunla uğraşmam lazım ya da evde sürekli oturmam lazım. Sosyal hayattan daha doğrusu kendimi tamamen çekmem anlamına geliyor, yaşlılık, yaşlanmak bence".

Diğer bir katılımcı, benzer şekilde yaşlı kişiyi şu sözlerle ifade etmiştir; *"Yani iki kişiye söylenebilir yaşlı. Bi bedenlen gerçekten yaşça görünen, yaşlı görünen kişilere, ikincisi de ruhen, zihnen artık her şeyi bitirmiş, hayatı kendince sonlandırmış kişilere diyorum ben (Öğretmen-K17)"*.

55 yaşında özel bir hastanede başhemşire olarak çalışan K5, hayata yönelik planı olmayan, spor yapmayan ve heyecanını yitirmiş kişiyi yaşlı olarak tanımlamaktadır. K5 çok fazla sosyal bir hayatının olduğunu, bu nedenle de kendisini genç hissettiğini vurgulamaktadır. Ona göre yaşlı kişi, psikolojik olarak hiçbir şeyle ilgilenmeyendir. Katılımcıya ait açıklamalar şu şekildedir:

"Valla benimle sınıf arkadaşlarım var, aynı sınıftan. Aaa o ne kadar yaşlı, gerçekten sınıf arkadaşın mı diyorlar. Bunun temel sebebi onun görünümü. Gülümsemek çok önemli. Yani şey, tiyatrunun şey simgesi var ya iki tane surat, birinin dudaklar aşağıya, birinin böyle dudaklar yukarı (dudaklarını yukarıya kaldırıyor)(...). Pozitif enerji çok önemli. Yeni bir şeyler öğrenmek çok önemli. Ben elli beş yaşındayım, halk oyunlarına gidiyorum. Zeybek oynuyorum, roman oynuyorum, romanla sahneye çıktım, kız çocukları derneği için çalışıyorum, bütün ekstrem sporları yapıyorum. Zipline yaptım"

Çoruh nehrinin üstünde. Yamaç paraşütü yaptım Tekirdağ Uçmak Dere'de. 29 Ekim'de Kapadokya'daydım, balona bindim. Melen Çay'ında rafting yaptım ki nehrin debisi de fena değildi yani (...) Ama insanlar hiçbir şeyle ilgilenmiyorlar, yani endorfin salgılamıyorlar. Endorfin sporla olur, adrenalinle olur. Ama spor dediğin de her gün sitenin spor salonunda ki koşu bandında yürümek demek değildir. Yani o vücudunu şekillendirir, belki kilo almazsın ama endorfin salgılatmaz sana. Kısaca yaşlı, kendini yaşlı hissedene denir. İki tane altmış beş yaşındakini yan yana koyun, birisi evli çoluk çocuğa karışmış, bir dünya derdi var, maddi sıkıntısı var, o görüldüğünden daha da (...) çökmüştür yani, ötekisi arada turlara bakalım, şuraya gidelim, buraya gidelim, yaşlı değildir yani o."

Bedenlerine yaşlanma karşıtı müdahale yaptıran kişiler, yaşlılığı en yoğun şekilde psikolojik olarak algılamaktadır. Yaşlılığın psikolojik bariyerini aşmanın yolu, hayata aktif katılım sağlamakla mümkün olabileceğini ifade etmektedirler. Başka bir deyişle, hayata yönelik yapılabilecek şeylerin olması gerekmektedir. Bu nedenledir ki "hayata dair beklentisi, gelecek planı ve heyecanı" olmayan kişiler, psikolojik açıdan yaşlı olarak tanımlanmıştır.

2.1.2. Beden Üzerinden Algılama

Yaşlanma karşıtı müdahalesi yaptıran kişiler, yaşlılığı beden üzerinden; saç beyazlaşması, kırışıklık, sarkma, fiziksel olarak rahat hareket edememe gibi durumlar ile açıklamıştır. Bedensel sermayesini ekonomik sermaye dönüştüren Dansöz K2, meme dikleştirme müdahalesi yapmıştır. Bedende sarkmaların olması, yaşlılığın göstergesi olarak algılanmaktadır. Bu nedenle yaşlı kişiyi; "*kişide deri sarkması varsa yaşlıdır*" şeklinde tanımlamıştır. Diğer bir katılımcı hem bedensel görünümün kırışıklık, buruşukluk hem de fiziksel gücün yitimi olarak yaşlı kişiyi şu cümlelerle tanımlamıştır; "*(...) Yani artık kırışmış, buruşmuş, sarkmış, ondan sonra iki büklüm olmuş, kas sistemi çökmüş, artık ölüme yakın olan sinyallerini veren kişiye denir (Memur-K11)*". 27 yaşındaki sosyolog K15, yaşlılığı net bir ifadeyle; "*Aşırı kırışıklığı kesinlikle yaşlılıkla ilişkilendirebiliriz*" şeklinde tanımlamıştır. Yaşlılığın kendisini bedende açığa çıkardığını işçi K23 şu şekilde ifade etmiştir; "*(...) yüzlerde kırışıklık oluyor. Yani yaşlı dediğimiz olay, beyaz saçlar, işte kırışık bir yüz, eller falanını vücuduna aslında kendinin göstermesi gibi şey yani bedenimizin*".

Yaşlanma karşıtı müdahale yaptıran kişilerin, yaşlı algılarının oluşmasında bedenın önemli görölmesi dikkat çekicidir. Beden, yaşlanmanın somutlaştığı mekândır. Bu nedenle göz önündedir ve ilk olarak onarılması, modifiye edilmesi gerekli görölmektedir.

2.1.3. Sosyal Yönden Algılama

Sosyal anlamda birine muhtaç olan, kendi işini yapamayan, toplumsal ilişkilerden uzaklaşıp yalnızlaşan kişiler, bazı katılımcılar tarafından yaşlı olarak tanımlanmıştır. Memur K14, toplumsal ilişkilerden uzak kişinin yaşlı olduğunu şöyle ifade etmiştir; “ (...) Hani yaşlanmak bir nevi ölmektir. Bence insan gençken de ölebilir, yaşlanabilir. Kafa kâğıdı çok ilerlemişken de ölebilir. Ben yaşlanmayı toplum içerisinde tamamen elini ayağını çekip, hayata dair bütün yaşam belirtilerini öldürme olarak görüyorum yaşlanmayı”. Bu katılımcı, yaşlanınca sosyal ölümün gerçekleştiğini belirtmiştir. Plates ve yoga eğitmeni olan K18, benzer ifadelerle yaşlı kişiyi şu şekilde ifade etmiştir; "Evden dışarı çıkmayan, insanlarla sosyalleşmeyen herkes yaşlıdır bence. Kendine bakmayan ve değersiz gören insan yaşlıdır. Spor yapmayan ve hayatını sadece eve adanmış insanlar yaşlıdır".

Toplumdan geri çekilmek, kişilerin yaşlı olarak algılanmasına neden olmaktadır. Yaşlı algısı kategorisinde ortaya çıkan bulgular, yaşlılık literatüründe yer alan, yaşlanmanın biyolojik, psikolojik ve sosyolojik türleri ile benzerlik göstermektedir (Bozkurt, 2023a: 27; Ceylan, 2015: 31-32). Özetle, yaşlanma karşıtı müdahale yaptırmış kişilerin yaşlı algısı, ilk olarak psikolojik açıdan, daha sonra beden, son olarak ise sosyal açıdan oluşmaktadır.

2.2. YAŞLANMAYA BAKIŞ

Yaşlanmaya bakış kategorisine ait üç kod ortaya çıkmıştır. Kodlar sıklığına göre sırasıyla şu şekildedir: Doğal bir süreç (5), doğal ancak yavaşlatılması gereken bir süreç (5), yolun sonu (3). Bu kodlar, yaşlanma hakkındaki düşünceleriniz nelerdir sorusuna yöneltilen yanıtlar neticesinde ortaya çıkmıştır. Katılımcılar yaşlanmanın doğal bir süreç olduğunu fakat bunun yavaşlatılması gerektiği düşüncesine sahiptirler.

2.2.1. Doğal Bir Süreç

Yaşlanmanın doğal bir süreç olduğu, yaşlı görünmek istemeyen kişiler tarafından da ifade edilmektedir. 58 yaşındaki emekli K10, yaşlanmanın doğal bir süreç olduğunu şu şekilde ifade etmiştir; "Her canlının bir yaşam süreci var. Döngü şeklinde bir sonu da

var. Doğal bir süreçtir (K10)". Özel bir işletmede işçi olarak çalışan 40 yaşındaki K23, yaşlanmayı hayatın doğal bir döngüsü olarak şu cümlelerle açıklamıştır:

"Yaşlanma bence kaçınılmaz birşey, sonunda olacak ama bunu hem vücut olarak hem işte yaşam şekli olarak ne kadar dolu yaşarsak ne kadar yaşımızı göstermesek ruhumuzu da aynı şekilde (...). Yani korkmuyorum yaşlanmaktan aslında çünkü doğum ve ölüme inanıyorum. Belli bir yaşın gerektirdiği bu sıralamaya, bu hayat döngüsüne, buna inanıyorum yani".

Anne ve babası yaşlı olan 46 yaşındaki öğretmen K17, yaşlanmanın doğal bir süreç olduğunu ve yaşlılara saygı duyulması gerektiğini şu şekilde açıklamıştır:

"Yani yaşlanmanın kötü bir şey olduğunu düşünmüyorum. İnsana aslında çok şey katıyor hem deneyim olarak hem görüntüde zaten hani ona destekli bir şekilde gidiyor zaten. Yani hayatındaki (...). Yani yaşlılık şöyle algılıyorum, şöyle düşünüyorum, yaşlı insanlara saygım sonsuz. Onlara daha çok hürmetle bakarım, daha çok saygıyla bakarım. Çünkü o insanların bizden daha çok yaşamışlığı, geçirmişlığı, daha çok zihnen daha çok (...). Daha çok şey yaşadıkları için saygım sonsuz. Onun dışında (bekleme) evet belki benim annem, babam da var. Benim babam mesela 92 yaşında, annem 80 küsur yaşında. Hani baktığımda onlara daha böyle çocuk gibi görüyorum onları. Hani duygu olarak, insanın doğduğu andaki o çocukluğuyla yaşlandığı andaki o çocukluğu hemen hemen aynı. Hani daha çok saygı duyuyorum, öyle söyleyim".

Yaşlanmanın doğal bir süreç olduğu, yaşlılık literatüründe tartışmasız kabul görmektedir (Auge, 2018: 56; Bouillon, 2009: 58-62; Kalıncara, 2021: 8; Tufan, 2021: 18). Yaşlılığın korkulacak bir tarafının olmadığı, doğal bir döngü olduğu, yaşlanma karşıtı müdahalesi yaptıran kişiler tarafından da ifade edilmektedir. Fakat genel görüş, yaşlanmanın yavaşlatılması veya ortadan kaldırılması kanaatindedir.

2.2.2. Doğal Ancak Yavaşlatılması Gereken Bir Süreç

Yaşlanmanın doğal olduğunu ve sadece spor ile geciktirilebileceğini, 55 yaşındaki başhemşire K5, şu cümlelerle ifade etmiştir; *"İllaki olması gereken birşey geciktirebilirsek, geciktiremeyiz ki zaten yani o bizim elimizde olan birşey değil. Bedenimizi buna hazırlayabiliriz o da daha çok sporla olur".* Yaşlanma karşıtlığı sadece estetik veya cerrahi müdahaleleri kapsamamaktadır. Modern alternatif ilaçların kullanılması, spor ve egzersizlerin yapılması da yaşlanma karşıtlığı içerisinde

değerlendirilmektedir. Katılımcılar bedenın dış görünüşünü modifiye ettikleri gibi, bedenın iç sağlığını korumak amacıyla uygulama ve yöntemleri kullanmaktadır.

47 yaşında olan çocuk bakıcısı K13, yaşlanmanın doğal ancak yavaşlatılması gereken bir süreç olduğunu, 40 yaşından sonra nasıl genç kalınır sorusuna cevap aradığını şu şekilde açıklamıştır:

"Herkes bir gün yaşlanacak, bizde yaşlanacağız ama yaşlanmaktan korkan bir insan değilim. Sadece zamanı ne kadar yavaşlatabiliriz? Tabi belli bir yaşı geçtikten sonra bunu düşünebiliyorsunuz artık. Hani 40'lı yaşları geçtikten sonra biz bu zamanı nasıl yavaşlatabiliriz diye düşünüyorsunuz ama yaşılanıyorsunuz sonuçta. Bizim müdahale edemeyeceğimiz durumlar da olacak olsun, ona da yapacak bir şey yok. Annemin mesela hiç yaşlanmasını istemiyorum, annem hep benim gözümde aynı kalsın çünkü ben yaşımla ilerledikçe onun da yaşı ilerlediği için ne bilim ailemin de başkalarının yaşı ilerlediği için hani bir kaybetme duygusu var ya (...) duyguyu yaşıyorum yaşılanma konusunda yoksa kendi adıma bu duyguyu yaşamıyorum. Onları kaybetme duygusu yaşıyorum yaşılanma söz konusu olduğunda. Yoksa evet bi 50'li 60'lı 70'li yaşlara güzel de gelmek istiyorum (gülüyor)".

Yaşlanma doğal olarak görülse de, kronolojik olarak yaşımla ilerlemesi ve bedende ortaya çıkan yaşlanma belirtilerinin meydana çıkması, yaşlanmanın yavaşlatılması gerektiği düşüncesini tetiklemektedir.

2.2.3. Yolun Sonu

Yaşlanmayı yolun sonu, diğer bir ifadeyle ölüm ile eş değer gören kişiler bulunmaktadır. Bedenin dışsal görünümüne ne kadar müdahale yapılırsa yapılsın, yaşlanmanın gerçekleşeceğini; çünkü "beyne botoks olmadığını" 49 yaşındaki ev hanımı K8, şu cümlelerle ifade etmiştir:

"Valla yaşılanma deyince ne düşünüyorum? Yani (duraksıyor) yani duygular yaşılanmıyor, insanların içi yaşılanmıyor. Dış beden yaşılanıyor, dış beden (duraksıyor) yaşılanıyor yani onu da böyle küçük operasyonlarla gücümüzün yettiği ya da maddi gücümüzün yettiği yetiştirebiliyoruz (...). Tabi ister istemez içerden ben her zaman söylüyorum arkadaş ortamında beyne botox olmuyor yani beyinde bir anti anti-aging yok. Unutmalar işte bunun için de takviyeler ile işte geciktirmeye çalışıyoruz. Yaşılanma hakkında ne düşünüyorum? Yaşlanmayı sevmiyorum, kabul etmiyorum ama olacak. Allah sağlıklı yaşlanmayı nasip etsin, onu ben hep kullanıyorum arkadaş ortamında çok

kullanırım. Maalesef beyne botox olmuyor. Uzatma (...) şimdi mesela bana diyorlar arkadaşlarımla çocukları var, genç kızlar e ben de en az onlar kadar süslüyüm. Çarşıda karşılaşıyoruz, (bana) teyze sen misin, genç kız ben miyim karıştırıyorum falan valla diyorum kızım biz uzatmaları oynuyoruz (gülüyor) siz daha değilsiniz. Uzatmaları oynuyoruz diyorum yani benim kullandığım laflar bunlar, uzatmaları oynamak falandır, öyle işte (Ev Hanımı-K8)".

Üniversite sonrası atanamayan, estetik merkezlerinde uzun bir süre işçi olarak çalışan ve daha sonra ayrılan 29 yaşındaki işsiz K19, çevresinde görmüş olduğu yaşlılardan yola çıkarak, yaşlanma hakkındaki düşüncesinin “yolun sonu” olduğunu ve bu nedenle yaşlanma karşıtı müdahalesi yaptırdığını şu şekilde açıklamıştır:

"Yani yaşlanma genelde, gördüğümüz yaşlılardan yola çıkarak yolun sonu, yani artık hani bu dünyada ne yaptıysan yaptın ve artık bu yapacakların bitmek üzere. Bu anlama geliyor benim için. Yolun sonu diyebiliriz (kahkaha atıyor). İşte belki bu yüzden bu şeyi veriyor (...) evet hani yaşlıya bakıp yolun sonunu belki de görüyorum sonrada diyorum ki kendime sen halen o hale gelmedin bu kendime kanıtlamak için bir şeyler yapıyorum ve hayatı artık olabildiğince dolu dolu yaşamaya çalışıyorum diyim".

Yaşlanmaya bakış kategorisinde, kişilerin yaşlanmayı doğal bir süreç olarak gördüğü söylense de yüksek oranda yaşlanmanın kabul görülmediği anlaşılmaktadır.

2.3. YAŞLANMANIN BAŞLANGICI

Katılımcılara yaşlanma ne zaman başlar sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya verilen yanıtlar neticesinde dört farklı kod ortaya çıkmıştır. Bu kodlar, sıklığına göre sırasıyla şu şekildedir: Hayattan zevk alınmadığında (5), ümit yitirildiğinde (3), cinsel ilgi azaldığında (3), yaşlılık kabul edildiğinde (2). Yaşlanmanın ne zaman başladığının net bir yanıtı bulunmamaktadır. Ortaya çıkan bu dört kod incelendiğinde, yaşlanma karşıtı müdahale yaptırmış kişiler tarafından yaşlanmanın başlangıcı olarak psikolojik boyutun etkili olduğu görülmüştür.

2.3.1. Hayattan Zevk Alınmadığında

Hayattan zevk almamayı sosyalleşmemeye bağlayan 32 yaşındaki plates ve yoga eğitmeni K18'in ifadeleri şöyledir; "Hayattan keyif almayınca [yaşlanma] başlar. Sosyalleşmeyince, insanlarla iletişim kurmayınca başlar. Ne kadar çok sosyalleşirsen kendini değerli hissedersin, kendini değerli hissedince de yaşlanmamak için elinden geleni yaparsın. Bunlar kısır döngü zaten". 35 yaşındaki işletmeci K9, "bir şeylerden zevk

almadığında (İşletmeci)" yaşılanmanın başladığını ifade etmiştir. Diğer bir katılımcı, sosyalleşmemeye başladığında hayattan zevk alınmadığını ve yaşlılığın başladığını şu sözlerle yer vererek açıklamıştır:

"İşte sizin o kafanızdaki (...). Yani şöyle söylim, siz kendinizi tamamen kapatırsanız, yani o bütün canlılık belirtilerini yitirirseniz bence yaşılanma başlar. Ya mesela ben, ben, benim yirmisinde tanıdığım da var. Böyle hani hiçbir şey yapmak istemeyen, hayattan böyle eli, elini ayağını çekmiş. Ya eve gideyim, evden işe, işten eve, işte hani bir sosyal aktiviteyle uğraşayım, kitap okuyayım, ne bileyim sevdiklerinle zaman geçireyim, bu tarz şeyleri yapmayan yani yaşı yirmilerde arkadaşım da var. Yani o yüzden ben öyle diyorum hani eğer bütün canlılık belirtilerinizi, yani ruhen ölenlere ben yaşılanmış olarak görüyorum. Yani o zaman başlar yaşılanmakta bence. Ruhunuzu öldürmüşseniz yaşlılık da orada başlıyor (Memur-K14)".

2.3.2. Ümit Yitirildiğinde

Geleceğe yönelik ümit beslemeyen ve gençlerle ortak bir değerin kaybı durumunda insanların yaşılanmaya başladığını, 39 yaşındaki akademisyen E3 şöyle ifade etmiştir; *"Yaşılanma dediğim gibi gençlerle ortak değerlerinin olmadığını hissettiğin anda yaşılanma başlar. Geçmişe özlem duyduğun zaman yaşılandığın hissi, yaşılanma hissiyatı doğuyor esasen. Geçmişe özlem duyduğun an. Geleceğe yönelik bir ümidin yoksa yaşlı olmaya başlamışsındır".* Diğer bir katılımcı; *"Yaşantınızdan umudunuz kalmadığı zaman, yaşılanma süreci başlamıştır (Yönetici-K4)"* ifadesini kullanmıştır. Ümit yitirildiğinde yaşılanmanın başladığını ifade eden diğer bir katılımcı şu ifadelerle yer vermiştir:

"Umudunun bittiği zaman, her şeyle ilgili umudunun bittiği zaman (...). Yavaş yavaş çökersin, yani dediğim gibi kafan önce yere eğilir, göz kapaklarını açmazsın, bakmazsın karşıya, gülümsemezsin, depresyona girersin, tabi yarın ki gününde sana umut verecek bir şey olmazsa eğer (...). Ben mesela üç ay önceden Kastamonu'da ki Kanyonlara gitme programları yapıyorum. Tur ayarlıyorum, şunu yapıyorum, bunu yapıyorum. Yani yarın için işte şunu yapalım, bunu yapalım, bak ora daha uygun buradan. Nerden gideceğiz? Güzergâh çizelim. Gittiğimizde nereleri göreceğiz? Hep bir araştırıyorum zaten bunları. Bir sürü insanla birlikte yola çıkıyoruz zaten, bunu yapıyoruz. Ama yaa sen deli misin? Ya nelerle uğraşıyorsun, diyen insanlarla aynı kategoride değilim yani. Onlar benden daha yaşlılar (Başhemşire-K5)".

2.3.3. Cinsel İlgi Azaldığında

Kadınların menopoz dönemine girmesiyle birlikte cinsel isteğin azaldığı ve yaşlanmanın başladığını 40 yaşındaki plates ve yoga eğitmeni K22, şu sözlerle ifade etmiştir; *"Menopozdan sonra kadınlarda başlıyor. Çünkü çevremde birçok kadında ben bunu gördüm. Anneannemde bunu gördüm. Menopozdan önce hiçbir şey yok, menopozdan sonra bir ayağımız hastanede. Cinsel isteksizlik başlar ve yaşlı olduğunuzu hissedersiniz"*. Benzer bir şekilde 28 yaşındaki dansöz K2, şu ifadelerle yer vermiştir; (...) *Cinsel olarak isteksizlik olduğu zaman, o hazzı yaşamadığın zaman, asıl yaşlılık budur"*.

2.3.4. Yaşlılık Kabul Edildiğinde

Yaşlılığın kabul edilmesiyle birlikte yaşlanmanın başladığını ifade eden öğretmen K17'nin açıklamaları şöyledir; *"Bence önce zihinde başlıyor heralde, sonra beden de başlıyor. Kendini zihnen yaşlı hissediyorsan, yani yaşlanmış, hayata karşı daha o ritmini düşürmek (...) "*. Kişi kendisini psikolojik olarak yaşlı kabul etmiş ise yaşlılık başlamıştır ifadesi vurgulanmıştır.

2.4. YAŞLI BEDEN ALGISI

Katılımcılara bir insanın veya kendi beden görünümünün yaşlı olduğunu nasıl tanımlarsınız sorusu yöneltilmiştir. Sorulara verilen yanıtlar neticesinde üç farklı kod ortaya çıkmıştır. Kodlar sıklığına göre sırasıyla şu şekildedir: Beden görünümünde gerileme (26), beden gücünde azalma (12), bedene yönelik ilgisizlik (2). Bedenin dışsal görünümünün yaşlı algılanmada/algılamada ne kadar etkili olduğu ortaya çıkan kod sıklığında görülmüştür. Katılımcılar tarafından bedenin kas gücü anlamında zayıflaması da yaşlı beden algısının oluşmasında önemli bir yere sahiptir.

2.4.1. Beden Görünümünde Gerileme

Katılımcılar genel olarak; kırışıklık, özellikle boyun ve ellerin kırışıklığı, sarkma, çil ve leke oluşması, saç beyazlaşması, bel kalınlaşması, damarların ortaya çıkması durumlarına sahip olanları yaşlı bir beden olarak algılamışlardır. İlginç bir şekilde, katılımcılar burun ve kulakların uzun olmasını da yaşlı bir beden olarak tanımlamışlardır. Burun ve kulak uzaması ölünceye kadar devam eden bir süreçtir. Bu nedenle katılımcılar bu açıklamayı yapmışlardır. Katılımcıların yaşlı bir bedenin biyolojik bilgisine yönelik önemli derecede bilgi sahibi oldukları görülmüştür.

Beden görünümündeki gerilemeyi, 51 yaşındaki akademisyen E2, şu şekilde açıklamıştır;

“Boğazda sarkma var mı? Boyunda sarkma var mı? Gözaltları, ondan sonra alından ziyade çünkü alın çizgileri gençlerde de oluyor o sıkıntı değil. Ama özellikle göz çevresi, gözaltları ve burda (boyun altını gösteriyor) sarkmalar var mı? Bir de vücutta tabi deformasyon, yani mesela yağlanmalar, gerçi o gençlerde de oluyor da. Ben daha çok yüz kısmı ile ilgileniyorum”.

56 yaşındaki emekli çalışan K12, bedensel görünümünde gerilemeyi şu ifadelerle yer vererek açıklamıştır; *“Kadınlarda en çok şunu görüyor musunuz (boyun kısmının gösteriyor)? Şurda bir kas kitlesi var. Görüyor musunuz? [Evet] Bir kadının fotoğrafına baktığımda yaşını tahmin edebiliyorum. Çünkü kadınlar 50’sinden sonra orda bir çizgi belli oluyor”.* Plates ve yoga eğitmeni K18, çok fazla estetik müdahale yaptıran insanları da yaşlı biri olarak algıladığını Ajda Pekkan ve Seda Sayan örneklerini vererek şu şekilde açıklamıştır:

(...) cildinde deformasyonlar başlamıştır. Daha fazla kendini dolguya veya müdahaleye başvurmuş insanlar da yaşlanmaya maruz kalmıştır. Yüzünü daha fazla şekle sokmaya çalışan insanlar yaşlanmıştır. Yani kendini çok fazla dolguya maruz bırakmış, yaşlandığını anladığı için daha fazla yaptırmıştır ya da ip askı düşünüyorsa biri ki 45-50 yaşlarında yaptırılır ip askı artık yaşlandığını kabul etmiş demektir. Mesela ben Ajda Pekkan’a yaşlı derim. Seda Sayan da yaşlıdır”.

2.4.2. Beden Gücünde Azalma

Beden gücünün azalması, yaşlı beden algısının oluşmasında önemli bir yere sahip olduğu görülmüştür. Hastabakıcı K7’nin ifadeleri şu şekildedir: *“Aktif spor yapamazsam yaşlandığımı anlarım. Kırıksıklık, sarkmalar olduğunda bedendeki değişikliklere müdahale ederek engel olabilirim, onda sıkıntı yok. Ama spor yapamadığım an başlar yaşlılığım. Yeterli kas gücüne sahip olamazsam yeterli esnekliğim olmazsa anlarım”.* 39 yaşındaki kozmik enerji terapisti K20, bedensel gücün azalmasını, bedenin performans düşüklüğü ile ilişkili olarak şu cümlelerle ifade etmiştir:

“Eskisi kadar performans sergilemediğim zaman (...). Ya ben mesela 20’li yaşlardayken çok az yorulan, sürekli bir faaliyet içerisinde olan. Uygunun hiç uğramadığı, ne kadar az uyursam uyuyayım rahatlıkla yaşamıma devam ediyordum. Bugün öyle değil mesela. Bugün bir yere gidiyorsam ikinci gün bir yere gidemiyorum,

yoruluyorum. Mesela vücudum (...). 23 yaşında anne oldum. Sergilediğim performansla bedensel olarak, ikinci çocuğumda 39 yaşında anne oldum, çok zor aradaki (...). Tabi bana sorarsan bu yaşta anne olmak ruhsal olarak daha iyi".

2.4.3. Bedene Yönelik İlgisizlik

Bedene yönelik ilgisizlik kodunda ortaya çıkan ana vurgu bakımsızlıktır. 35 yaşındaki işletmeci K9, bedene yönelik ilgisizliği şu şekilde ifade etmektedir; *"Böyle bakımsız, böyle paspal, belki yaşı gençtir ama o kadar paspal o kadar bakımsız ki o benim gözümde yaşlı oluyor. Saç beyazlaması vs. değil. İnsan istemezse yaşlanmaz diye düşünüyorum ben. Bir insan kendisini bırakırsa yaşlanır"*.

Yaşlanma bedende cisimleşir. Öyle ki yaşlanma karşıtı müdahaleler genel olarak bedenın dışsal görünümüne yöneliktir. Beden kimin yaşlı veya genç olduğunu ele veren hem özel hem de kamusal bir ifade mekânıdır. Dolayısıyla yaşlı algısının oluşmasında beden önemli bir yere sahiptir.

2.5. YAŞLI BEDENE SAHİP OLUNMASI DURUMUNDA HİSSEDİLENLER

Katılımcılara yaşlı bir beden görünümüne sahip olunması durumunda neler hissedileceği sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların vermiş olduğu yanıtlar neticesinde üç farklı kod ortaya çıkmıştır. Bu kodlar sıklığına göre sırasıyla şu şekildedir: Gençleşmeye yönelik müdahaleye ihtiyaç duyma (10), mutsuzluk (8), alternatif olmadığı takdirde kabullenme (4). Görüşme yapılan katılımcıların hiçbirisi kronolojik yaş türüne göre yaşlı insanlar değildir. Yaşlanmanın bedende derinleşmesi durumunda yaşlanma karşıtı müdahalesine yönelme kodunun yüksek olduğu görülmüştür. Katılımcılar yaşlı bir beden görünümüne sahip olması durumunda mutsuz hissettiklerini ifade etmiştir. Alternatif olmadığında ise yaşlanmayı kabul edenlerin sayısı diğer kodlara oranla oldukça düşüktür.

2.5.1. Gençleşmeye Yönelik Müdahaleye İhtiyaç Duyma

Yaşlı beden görünümünden dolayı mutsuz olan bir katılımcı şu ifadelerle yer vermiştir; *"Ya insan mutsuz oluyor ya (uzun bekleme). İnsan neden kendi bedenine güzel bakmak varken hani tam tersi mümkünken neden yapmadığıma dair üzülürdüm. Neden böyle hor kullandım. Korkmazdım büyük bir ihtimalle gidip müdahale yaptırırdım (İşsiz-K19)".* Diğer bir katılımcı; *"(...) yaşlanma etkilerini azaltmak için her şeyi yaptırırdım. Cilt falan gerdirirdim vs (Sosyolog-K15)"* ifadelerini kullanmıştır. 56 yaşındaki emekli çalışan K12, yaşlı bedene sahip olması durumunda; *"sadece sağlıklı olmayı dilicem. Ama*

elimden geldiği kadar bunu geciktirmeye çalışıcam" ifadesini kullanmıştır. 37 yaşındaki memur K14, benzer şekilde şu açıklamalarda bulunmuştur:

"Yani muhtemelen berbat, kötü ötesi, yani tarif bile edemiyorum. Çünkü insan yaşamadığı bir duyguyu da çok tarif edemez ama muhtemelen yani o çizgilerin bile beni o kadar rahatsız etmişse, onlar herhalde beni bayağı bir şey yapar, aşağı çeker yani. Ya yani işte diyorum ya yaşamadığım bir şeyi tanımlayamıyorum da çok fazla, ama o çizgiler o kadar rahatsız etmişse aynaya baktığımda kendimi çirkin hissetmişsem, herhalde o zaman da ölmüş gibi hissederim yani. O kadar belirti olursa derhal müdahale ederim yani."

2.5.2. Mutsuzluk

33 yaşındaki hostes K24, yaşlı beden görünümüne sahip olması durumunda; *"Kötü hissederdim ve eminim değiştirmek için uğraşırdım"* ifadelerini kullanmıştır. Diğer bir katılımcı; *"Şu an olsaydı mesela Allah korusun ama aşırı mutsuz hissederdim (Sosyolog-K15)"* ifadelerine yer vermiştir. Öğretmen K16, bu müdahaleleri kadın olduğu için ve mutsuz olmamak için yaptığını şu şekilde ifade etmiştir; *"Yani mutsuz olurdum. Bunlar mutsuz olmamak için zaten başvurduğum şeyler. Yani yaşlanmak, bir kadın olarak tabi bir kadın olarak, her kadın güzel olmak ister, diye düşünüyorum"*.

2.5.3. Alternatif Olmadığı Takdirde Kabullenme

Alternatif bir müdahale olmadığında yaşlı beden görünümünü kabul edeceğini 32 yaşındaki plates ve yoga eğitmeni K18, şu ifadelere yer vererek açıklamıştır; *"Keyfini çıkarmaya bakardım. Çünkü onlara ne kadar müdahalede bulunursam daha yaşlı görüneceğimin farkındayım. Onlarla eğlenmeye bakardım. Benim gibi görünen insanlarla takılırdım yani. O yaş grubuyla takılırdım"*. Diğer bir katılımcı şu şekilde açıklamıştır:

"Ya şimdi öyle bir şey olursa direk mutlu olmam onun da çaresine bakmaya çalışırım. Ne bilim doktorlara giderim ne yapabiliriz ne edebiliriz falan. Bir şey yapamıyosam kabul edemez yapcak bir şey yok yani çok mutlu olmam ama artık yaşımı almışım o zamanlar çok takmam. Bu saatten sonra ne yapacam diye düşünürüm (Memur-K21)".

2.6. YAŞLI BEDEN GÖRÜNÜMLÜ BİRİNE BAKILDIĞINDA HİSSEDİLENLER

Yaşlı görünmek istemeyen katılımcıların yaşlı beden görünümlü birine baktığında neler hissettiğinin bilinmesi çalışma açısından önem taşımaktadır. Bu soruya verilen yanıtlar neticesinde üç farklı kod ortaya çıkmıştır. Kodlar sıklığına göre sırasıyla şu şekildedir: Düşük-sosyo ekonomik gelir (3), onlar gibi görünmek istememe (3), üzülmeye (2).

2.6.1. Düşük-Sosyo Ekonomik Gelir

Bourdieu'nun (2021: 247) ifadesiyle beden, "sınıf beğenisinin farklı şekillerde dışı vurulan en reddedilemez nesneleşmesidir." Bedenin sosyal sınıfın damgasını taşıması, sosyal konum, habitusun oluşumu ve beğenin gelişimi (Shilling, 2003: 112) faktörleriyle ilişkilidir. Dolayısıyla yaşlanma karşıtı müdahale yapmak, yaşlı görünmek istememek, diğer bir ifadeyle genç, pürüzsüz ve çekici bedene sahip olmak, sınıfsal bir beğeni biçimi olarak algılanmaktadır. Yaşlı bedene sahip olanların düşük-sosyo ekonomik gelire sahip olduğu algısı, bu durumdan kaynaklanmaktadır.

Yaşlı beden görünümlü birini gördüğünde düşük-sosyo ekonomik gelire sahip olduğunu düşünenlerin açıklamaları şu şekildedir:

"(...) o insanları gördüğüm zaman biraz da bu işin maddiyatla alakalı olduğunu düşünüyorum. Hani şöyle bi de bazı insanlar gerçekten bu işlemleri severek yaptırıyor ama bazısı karşı çıkıyor. Hani yaptırsan daha farklı görünebilirdi diye düşünüyorum ama bu işlemin de yani bu operasyonların kesinlikle maddiyatla alakalı olduğunu düşünüyorum. Çok insanın yaptırdığı da eminim, atıyorum %2 kişi yaptırdıysa %80-90'a çıkacağına inanıyorum ama sırf maddiyattan kaynaklı çünkü bu işlemlere başladığın zaman bunları düzenli devam ettirmek gerekiyor ve buna da cidden şuan gayet yüksek ücretler ödemek gerekiyor. Hani zamanında kendine önem vermediğini değil de maddi durumlardan dolayı birazcık bunu karşılayamadığını düşünürdüm ya da yaptırsaydı şuan daha da farklı gözükürdü diye düşünürdüm hani kendine biraz bakmamış gibi düşünüyorum (İşçi-K23)".

55 yaşındaki başhemşire, düşük-sosyo ekonomik durumun önemli olduğunu ve aynı zamanda yaşlanma karşıtı gibi bedene müdahalelerin kentli kadınlarla olan ilişkisini şu şekilde açıklamıştır:

"Ben şunu her zaman söylüyorum, sarışın, zayıf, güzel ve genç görünmek kesinlikle zengin olmayı gerektiriyor. Yani sarışın olmak için en az kuaförünüz bin liradır,

bin liranın altında çıkamazsınız. Dip (...) maniküdü, pediküdü bilmem neydi yani dip boyaydı (...). İkincisi zayıf görünmek için bir diyetisyeniniz olmalı, özel yaşam koçunu geçtim. İki, mutlaka spor yapıyor olmak zorundasınız. Üçüncüsü sağlıklı ve doğru besleniyor olmanız gerekir. Ve bunların hepsi de maddiyatla doğru orantılı. O yüzden yaşlanmak, taşrada (...) benim halamın kızı benden üç yaş küçüktür ama bizi yan yana koyun benim teyzem gibidir, yani ablam gibi falan değil, teyzem gibidir. Onlar işte kendilerine dikkat edemiyorlar, öyle bir lüksleri yok. Erişimi zaten düşünemiyorlar, benim halamın kızı üst göz kapağı ameliyatı yaptırtmayı emin olun ki hiç düşünmemiştir, yani aklına bile gelmemiştir. Bizim sürekli elimizin altında, yaşam tarzımızdan dolayı erişimimiz daha kolay (K5)".

Featherstone (1987'den akt. Shilling, 2003: 122) bedene estetik cerrahi müdahale yaptırılmasının sınıfsal olduğunu örnekler üzerinden anlatmaktadır. Ona göre işçi sınıfı için yaşlanma, yaşam standartlarının düşmesi ve gelecek üzerindeki kontrolün azalması anlamına gelmektedir. Orta sınıfın kaygısı, işin daha genç rakipler tarafından gasp edilmesi demektir. Üst sınıflar için genç beden, hayatın asaleti anlamına gelmektedir. Bu nedenle üst sınıfa mensup kişiler, yaşlanmanın etkilerinin çoğunu örtebilen/gizleyebilen yönelimlere eğilimlidirler. Farklı gelir düzeyindeki kadınların yaşlanma karşıtı davranışlarına yönelik gerçekleştirilen araştırmada benzer sonuçlar bulunmuştur. Nicel yöntem kullanılarak yapılan araştırmada, 605 kişiye anket uygulanmıştır. Araştırma sonucuna göre; gelir düzeyi arttıkça yaşlanma karşıtı yüz kremi kullananların oranının arttığı ortaya konmuştur (Yaylagül, Yazıcı, Gündüz ve Güzeller, 2016: 21).

2.6.2. Onlar Gibi Görünmek İstememe

27 yaşındaki sosyolog K15, yaşlı beden görünümlü birine baktığında “onlar gibi olmak istemiyorum” düşüncesini ortaya çıkardığını ve bu nedenle bedenine yatırım yaptığını şu şekilde açıklamıştır:

"Bende bir hırs uyandırıyor ben böyle yaşlanmıycam diyorum kendi kendime bunun için ne yapmam gerekir bunun yollarını arıyorum. Mesela şurama burama bakıyım, onu yaptırıyım bunu yaptırıyım, bunlar hep bununla ilişkili olan şeyler. Onlar da bir zamanlar gençti. Bunu düşününce üzülüyorum. Mesela kraliçe Elizabeth öldü ya herkes gençlik fotoğraflarını falan paylaşıyor. Bakıyorsun kadının 95 yaşındaki haliyle önceki haline ve bakıyorsun diyorsun ki bende yaşlanıcam, böyle olucam, benim de kırışıklıklarım olucak, saçlarım beyazlayacak falan bunlar olmasın istiyorsun. Ben böyle

istiyorum açıkçası. Böyle olmaması içinde şu an elimden geldiği kadar vücuduma yatırım yapmak istiyorum".

Yaşlı beden görünümlü birine baktığında korktuğunu ve bu nedenle onlar gibi görünmek istemediğini 37 yaşındaki memur K14, şu cümlelerle ifade etmiştir:

"Ben böyle olmak istemiyorum diyorum. Yani direkt baktığımda şey oluyorum yani yaş korkum, o yaşlı korkum daha fazla artmaya başlıyor. Vallahi en büyüğü yani tek istediğim şey korku yani. Ben böyle olmak istemiyorum. Yaşlanmak istemiyorum. Başka bir şey hissetmiyorum açıkçası. Böyle bir bedene sahip olmak istemiyorum. O yüzden belki bedenime daha çok dikkat etmeye çalışıyorum. Yaşlıları seviyorum. Onlarla sohbet etmeyi çok seviyorum. Ama bedensel olarak hoşuma gitmiyor, öyle olmak istemem yani. Yani yaşlanmayı istemediğim için onlara bakınca korkuyorum. Fakat ilişkimi koparmıyorum. Bende aynı yaşa gelsem, bende o ilgiyi isterim falan düşüncesi belki vardır (gülüyor)".

Onlar gibi görünmek istenmemesinin altında yatan temel neden, yaşlanmanın gerçekliğini hatırlatmaları ve bunun korkuya neden olmasıdır. Bu korkunun ortadan kaldırılması için beden yatırımının merkezine dönüşmektedir.

2.6.3. Üzülme

43 yaşındaki memur K11, yaşlı beden görünümlü birini baktığında üzüldüğünü sitem ederek şu şekilde açıklamıştır:

"Yazık ya üzüliyorum gerçekten onlar için. Yani niye yaşıyorlar diye hala (kahkaha atıyor). Niye kendilerine bakmıyorlar diyorum. Yaptırmaları gereken bir şey varsa niye yaptırmıyorlar diye merak ediyorum yani. O yüzden de soruyorum yani diyorum kadının suratında kocaman bir ben var ya da kırışıklıkları var. Hiç mi bir uygulama yapmıyor? Hiç mi akıl etmiyor? Hiç mi görmüyor? Falan diyorum".

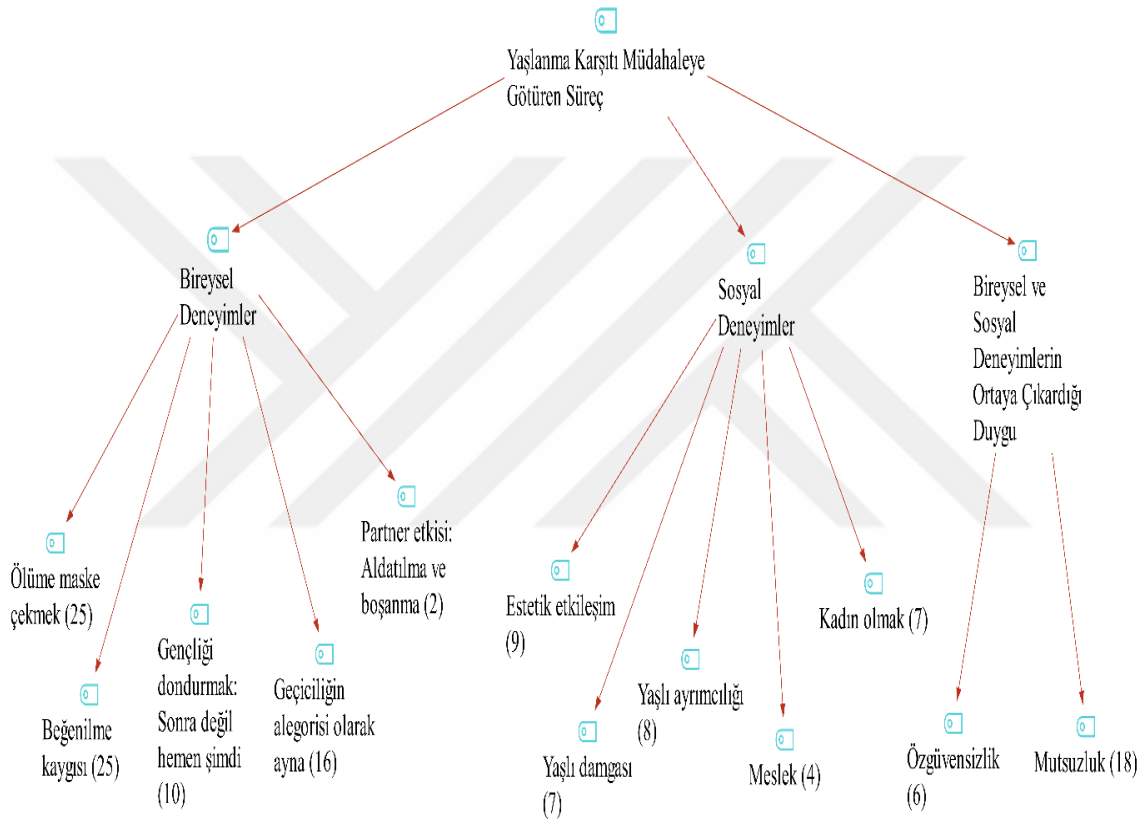
Yaşlı beden görünümlü kişilere üzülmenin temelinde, yaşlanma karşıtı uygulamalarının bilinmemesinin yatması düşündürücüdür. Bedeni gençleştirici müdahalelerinin genişlemesiyle, herkesin zorunlu bir şekilde genç görünmesi gerektiği düşünülmektedir.

3. YAŞLANMA KARŞITI MÜDAHALEYE GÖTÜREN SÜREÇ

Yaşlanma karşıtı müdahaleye götüren süreç teması, özel olarak sorulmuş bir soru veya sorular doğrultusunda ortaya çıkmamıştır. Görüşme formunda yer alan tüm sorulara

verilen yanıtlar doğrultusunda kod, kategori ve tema ortaya çıkmıştır. Bu temaya ait üç kategori bulunmaktadır. Kategorilerde yer alan kodların sıklıkları sırasıyla şu şekildedir; bireysel deneyimler (5), sosyal deneyimler (5), bireysel ve sosyal deneyimlerin ortaya çıkardığı duygu (2). Bireysel deneyimler kategorisi, yaşlanma karşıtı müdahaleyi yaptıran kişilerin deneyimlerini aktarması açısından önem taşımaktadır. Çalışmanın fenomenolojik bir yaklaşımla ele alınmasının önemi, bu temada görülmüştür. Bu “temaya ait kategori ve kodlar” Şekil 7’de aktarılmıştır.

Şekil 7. Yaşlanma Karşıtı Müdahaleye Götüren Süreç Temasına İlişkin Kodlar

3.1. BİREYSEL DENEYİMLER

Bireysel deneyimlere ait kodların sıklıkları sırasıyla şu şekildedir: Beğenilme kaygısı (25), ölüme maske çekmek (25), geçiciliğin alegorisi olarak ayna (16), gençliği dondurmak: sonra değil hemen şimdi (10), partner etkisi: aldatılma ve boşanma (2).

3.1.1. Ölüme Maske Çekmek

Katılımcılara yaşlı beden ile ölüm arasında bir ilişki/yakınlık var mı sorusu yöneltilmiştir. Yaşlı beden görünümü, katılımcılar tarafından ölümle ilişkilendirilmiştir. Bedenin yaşlı görüntüsü aynı zamanda kişileri psikolojik ölüme yakın hissettirmektedir.

Dolayısıyla yaşlanma karşıtı müdahaleleri ölüme maske çekmek/ölümün izini silmek amacıyla tercih edilmektedir. Katılımcılara ait açıklamalar şu şekildedir:

“(…) beden yaşlandıkça bu insan artık yaş da bayağı almıştır diyor ve yaşla beraber de ölümün geldiğini düşünüyorlar. [yaşlı beden ile ölüm arasında bir ilişkinin] Var olduğunu düşünüyorum. Ya toplumun en azından şeyi o, bakış açısı. Genel olarak yani bakış açısı o yani. Bu insan işte bedenlen yaşlanmışsa ölüme de yakındır. Zaten şu kadar ömrü kalmış falan derler hatta genelde. Beden üzerinden hani bedeni çok böyle şey olmuşsa, yıpranmışsa genelde öyle diyorlar. Bu insanın artık hani iki günlük ömrü var. Bak ne yapıyor falan diye çok kurulan cümleler var (Memur-K14).”

“Ben düşünmüyorum da bu da sürekli söylenen bir şey artık. Artık bu yaştan sonra teneşir paklar falan filan bu tür laflar var bizim insanlar (kahkaha atıyor). Bu yaştan sonra senin teneşirin paklar diyorlar ya duymadınız mı o lafı hiç [hayır]. Hee (...). Bu yaştan sonra yaşlılara denir ya teneşir var ya yıkanan yer, ölümlerin yıkandığı yer, teneşirin paklar öyle laf mesela. Trakyalıyım kendim. Gelibolu Çanakkaleliyim, orda çok kullanırlar yani bunu ölümle bağdaştırıyorlar tabi. Yani yaşlı görünüyorlar artık sen ölmek üzeresin, sen öleceksin, senin dışarda ne işin var, amca git sen evde otur, teyze git sen evinden çıkma. İşte bir spor yapıyorsun bana söylenmedi de duyuyorum yani yaşlı bir bayan olup da aşağıda yürürken senin ne işin şimdi oralarda ölüp gideceksin bu tür lafları duymuşsunuzdur yani (Ev Hanımı-K8).”

43 yaşındaki muhasebeci K6, annesi ile yaşlanma karşıtı müdahalesi yaptıran başka bir kadını karşılaştırarak yaşlı beden görünümü ile ölüm arasındaki ilişkiyi “sezonu kapatmak” olarak şu cümlelerle açıklamıştır:

“Hani hep derler ya sen daha gençsin annemin lafıdır genelde. Hani gençler ölmez de benim vaktim geldi hani bu ölümün gence de yaşlı ya da ne zaman geleceği belli olmuyor. O Allah'ın bileceği şey. Hani ben yaşayacağımı yaşadım falan filan hani. Ama bunu bir hani dedim ya size demin örnek verdim bir gençleştirme müdahalesi yapan kadın daha (...) benim annem, mesela o kadın demiyor daha ben yaşayacağım, ömrüm var diyor. Ama benim annem pes etmiş, artık bitmiş yani sadece öyle bekliyor, korkuyor ama ölümü bekliyor ama diğer taraf daha yaşayacak, aşk yaşayacak, kendine şeyi var içinde ruhu daha genç. Ama bu taraf bitirmiş. Artık sen sezonu kapatmış (gülüyor).”

Yaşlı beden, katılımcılar tarafından ölümlülük ile ilişkilendirilmiştir. Bu nedenle ölümü ve ölümlülüğü anımsatan yaşlı bedene sahip olmamak için yaşlanma karşıtı

müdahalede bulunmuşlardır. Yaşlı beden görünümü, “sezonu kapatmak” anlamı taşımaktadır. Sezonu kapatmak, hayattan geri çekilmek anlamına gelmektedir. Yaşlılık ve yaşlı beden görünümü, ölüm fikrini çağrıştırır. Yapılabilecek tek şey, ölümlülüğü çağrıştıran yaşlılığın izlerini silmeye çalışmaktır (Demir, 2019: 54). Katılımcılar bedeni gençleştirerek, ölümlülük fikrinden uzaklaşmayı amaçlamışlardır.

Yaşlanma karşıtı ürün kullanan kişilerin yaşlanma kaygısını nicel yöntemle ele alan farklı bir çalışmada, ürün kullanımı ile yaşlanma kaygısı arasında bir ilişki kurulamamıştır (Göktürk, Okuyan ve Yaşayan, 2021: 219). Çalışmamızda ise önemli bir veri olarak, yaşlı beden algısının ölümlülüğü çağrıştırdığı ve bu nedenle yaşlanma karşıtı müdahale yapıldığı tespit edilmiştir. Böyle bir farkın ortaya çıkmış olmasının nedeni, yaşlanma karşıtı ürün kullananlar ile estetik cerrahi müdahale yaptıranlar arasında yaşlılığın farklı algılanması olabilir. Zira estetik cerrahi müdahaleler, yaşlanma karşıtı ürünlerinden hem daha maliyetlidir hem de radikal bedensel dönüşümlere neden olmaktadır. Benzer bir sonuç, Bulun (2018: 134) tarafından ele alınan doktora çalışmasında bulunmuştur. Bu çalışmada, medikal estetik uygulamasını deneyimleyen kişiler, yaşlanmaya bağlı hastalıklara yakalanma kaygısı içerisinde olduklarını belirtmişlerdir. Slevic ve Tiggemann (2010: 70-72) tarafından ele alınan çalışmada, estetik cerrahiye başvurmada yaşlanma kaygısının belirleyici olduğu vurgulanmıştır. Dolayısıyla, yaşlanmayla birlikte artış gösteren hastalıklar kaygıya neden olduğu gibi ölümlülüğü de çağrıştırmaktadır. Bu nedenle yaşlı beden görünümü estetik cerrahi müdahalelerden geçirilerek bu kaygı ortadan kaldırılmak istenmektedir.

3.1.2. Beğenilme Kaygısı

Katılımcılar hem kendileri hem de başkaları tarafından yaşlı bir beden görünümüne sahip olması durumunda beğenilme kaygısı taşıdıklarından dolayı, yaşlanma karşıtı müdahalesi yaptırdıklarını ifade etmişlerdir. Medyada çok fazla yer almasından dolayı beğenilme kaygısı taşıyan 51 yaşındaki akademisyen E2, şu açıklamalarda bulunmuştur:

"Geçen seneye kadar aslında, böyle bedenime müdahale konusunda şey yoktu, kafamda öyle bir düşünce yoktu ama son yıllarda ben biraz medyada fazla gözükmeye başladım, özellikle televizyonlarda. Sosyal medya uygulamalarını çok fazla aktif kullanmaya başladım. Yaşlı görünmek istemiyordum. Lifting, kazayaklarını yok etme uygulaması, bir de alın çizgilerini yok etme uygulaması botoks yaptırdım. Çok acı çektim,

çok böyle radikal uygulamalar oldu. Ben zor dayandım, hatta tedaviyi tam tamamlayamadım, onu söyledim. Bir de hidrofilik, yüz temizleme uygulaması yaptırdım. Sadece yüz üzerine müdahale yaptırdım. Yüz maskesi yaptırıyorum".

Plates ve yoga eğitmeni K18, gençler tarafından beğenilmeme, sosyal anlamda tercih edilmeme ve alaturka görünme kaygısıyla müdahale yaptırdığını şu şekilde açıklamıştır:

"Genç bir beden demek, kendini güzel hissetmek demek, kendini güzel hissetmek demek, herkesle etkileşim halinde olman demek. Genç ve sosyal bir yani ne kadar çok genç görünsem sosyal çevremde genç olur mantığıyla. Bu yüzden onlarla gayet güzel eğlenebilirim. Genç görünmek, giyim tarzının gündemi takip ediyor olması demek. Giyime dikkat etmek ve daha parlak bir cilt olması demek, alaturka olmamak demek".

56 yaşındaki emekli çalışan K12, diğer insanlar tarafından acınarak bakılmasını ve bu nedenle beğenilme kaygısı taşıyarak yaşlanma karşıtı müdahalesi yaptığını şu şekilde ifade etmiştir:

"Her fotoğrafta yüzüm çökük, yanaklarım çökük, yani hiç beğenmediğimi gördüm. Yani insanlar beni niye beğeniyordu ki diyordum kendi kendime o anda ben hiç beğenmiyorum kendimi ya bir şeyler yapmam lazım diye düşünüyordum bunu çünkü profilden, önden, sağdan, soldan hiçbir şekilde yüzümü beğenmiyordum. Çünkü çukurlar, çöküntüler vardı. Yüzümde hiç yağ yoktu. Genetik olarak öyleymişim ben. Onlar beni üzmişti. Hani insanlar ne kadar çok beğense de ben kendimi beğenmiyorum. Bir günde fuara gitmiştik ben ve kızım. Bir kadının bana çok tuhaf baktığını gördüm. Böyle acırmış gibi gördüm (...). Daha güzel olmak isterim, daha beğenilmek olmak isterim. Kendi kendime onları düşünüyordum açıkçası. Hep bakardım kim ne yapmış ne gibi değişiklikler yapmış, nasıl bir değişime uğramış".

Estetik cerrahi doktoru, yaşlanma karşıtı amacıyla gelen kişilerin beğenilme kaygısı taşıdığını şu şekilde açıklamıştır:

"Fiziksel olarak ben hala ayaktayım, ben ölmedim, daha iş görürüm diye kalmaya çalışıyorlar. Moralleri bozulmasın, çevreye karşı iyi görüneyim diye düşüncelerle yaptırmaya çalışıyorlar. Daha işim bitmedi gibi. Daha çok kendini iyi hissetmesi için. Hovardalık yapmak için yapanlar da var ama genel olarak kendisini iyi hissetmek için yaptırıyorlar. Mesela çok güzel bir kadın gençliğinde, zamanla vücudunun sarktığını görüyor, kırışıklıkların başladığını görüyor, büyük bir ruhsal çöküntü. Bunların önüne

geçmesi içinde aynadaki görüntüsünü değiştirmesi lazım, bunun için de önlem alması lazım, o yüzden bize başvuruyor (D2)”.

Beğenilme kaygısı, yaşlanma karşıtı müdahaleye götüren en temel bireysel neden olarak görülmektedir. Yaşlı bedenin beğenilmediği, ötelendiği, sosyal anlamda tercih edilmediği, alaturka olarak algılandığı katılımcılar tarafından sıkça ifade edilmiştir. Katılımcılarla benzer açıklamayı estetik cerrahi doktoru ifade etmiştir. Sosyal çevreye iyi görünme, kadın veya erkekler tarafından reddedilmeme durumları, kişilerin beğenilme kaygısı içerisinde oldukları anlamına gelmektedir. Genç ve pürüzsüz bedene sahip olmanın reddedilmenin aksine beğenilme duygusunun artırılacağı anlamını taşımaktadır.

3.1.3. Geçiciliğin Alegorisi Olarak Ayna

Geçiciliğin alegorisi olarak ayna kodu, katılımcıların sosyal çevresi tarafından olumsuz bir yorum almadan, aynaya bakarak kendilerinin yaşlanma belirtilerini görmesi ve bu nedenle müdahale yaptırdıklarına karşılık gelmektedir. Aynanın yanı sıra çekilen fotoğraflarda insanın kendisini sürekli görmesi, bedeni üzerine düşünmesine neden olmuştur. Görüşme yapılan estetik cerrahi doktoru 15 yıllık deneyimine dayanarak şu ifadelerle yer vermiştir;

“Daha genç görünmenin daha makbul olduğu algısı var. Sosyal medya bunun önemli bir aracı oldu. Daha önceden bir fotoğraf çektiirdikten bir hafta sonra kendinizi görürken, biz genelde aynaya bakma eğilimine çok fazla sahip değilken, erkeklerde şimdi sosyal medya paylaşımlarında, her gün kendinizi görüyorsunuz. Onu önemli bir faktör olarak değerlendiriyorum (D1)”.

İşletmeci K1, hiç kimseden etkilenmediğini, yaşlanma belirtilerini gördükten sonra müdahale yapmaya karar verdiğini şu şekilde ifade etmiştir:

"Kimse yorum yapmadı, ben etkilenmedim çevremden. Ben aynaya baktığım zaman etkileniyordum. Çünkü yaşlandığımı kendim gözetleyebiliyordum. Mesela yirmi yaşımdaki bedenle 30 yaşımdaki bedenle aynı ölçülerde, aynı (...) mesela dişlerim daha öndeydi sanki biraz daha gençken veya yanaklarım daha dolgundu, ama yaş geçtikçe fark ettim ki bunlar kayboluyor ve bu beni baya üzüyordu. Tüm problemi kendimde görüyordum. Ailem, çevrem olumlu veya olumsuz bir şeyler söylemiyordu. Problemi kendim görüyordum".

Ayna, insanın kendisini her an her saniye görmesini sağlamaktadır. Hayatın her alanında ayna ile kendimizi görmekteyiz. Bu nedenle gençliğin geçiciliği film şeridi gibi

gözler önüne gelmektedir. Bir katılımcı şu ifadelerle yer vermiştir; *"Eski resimlere bakıyorum, aynada kendimi görüyorum tabi ki belli bir yaştan sonra ne kadar yaşıma göstermediğini söyleseler de illa ki o yaştan verdiği ifadeyi alıyorum (İşçi-K23)".* 43 yaşındaki memur K11, yüzün insan bedeninde önemli bir yer olduğunu vurgulayarak şu açıklamalarda bulunmuştur;

"Yüzümüzden ibaretiz aslında. Yüze çok önem veriyorum. Bana göre yüz yani. Ayna vardır işyerimin (...) hemen her gün her saniye baktığım bir aynam vardır. Yüzümün güzelliği benim için çok önemli, yani o diriliği çok önemli, gençliği çok önemli. Bir şey olduğu zaman diyorum aaa bak gözaltı torbalarım bu aralar(...) yeni yeni gözaltı torbalarımı fark etmeye başladım ve ben bunu bir an önce halletmem lazım (Memur-K11)".

Aynanın her an ulaşılabilir olması, akıllı telefonlarla fotoğrafların çekilmesi, kişinin kendi bedeni üzerine derinlikli düşünmesine yol açmıştır. Goffman (2019: 34-35), bireyin kendinden nefret etmesinin ve kendini küçük görmesinin bir aynayla bile karşı karşıya kalındığında söz konusu olabileceğini belirtmektedir. Yaşlanan bedenin “anormal” olarak algılanması, ayna nesnesi ile de mümkün olabilmektedir.

3.1.4. Gençliği Dondurmak: Sonra Değil Hemen Şimdi

Katılımcılar, yaşlanma karşıtı müdahalelerinin erken yaşta yapılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Yaş ilerlemeden bu işlemlerin yapılması düşüncesine sahiptirler. Aynı zamanda estetik cerrahi doktorları erken yaşta yaşlanma karşıtı müdahalesi yapılmasını teşvik etmiştir ve kişiler doktorların tavsiyelerini dikkate almışlardır. Erken yaşta müdahale yapılması gerektiğini belirten estetik cerrahi doktorunun ifadeleri şu şekildedir:

[25-35 yaş arasında yaşlanma karşıtlığı müdahalesi yapan bireyler var. Bunlar hakkında ne düşünüyorsunuz?] Botok 30 yaş sonrası yapılması gerekiyor. Kırışıklıklar artmasın, derinleşmesin diye. Tabi bu yaşlanmamak için belli bir şeyin önüne engel koyabilmek için mezoterapi de yapılabilir, vitaminler kullanılabilir (D2)".

Yaşlanma karşıtı gibi işlemlerin erken yaşta başlanması gerektiğini ve bu müdahalelerin devamlılığı ve sürekliliği olan müdahaleler olduğunu 47 yaşındaki hastabakıcı K7, şu şekilde açıklamıştır:

"Ben yaşlanmadım, ben hep aynı yaştayım (kahkaha atıyor). Eğer doğru müdahaleyi doğru bir zamanda başlarsan o bahsettiğin [yaşlanma belirtileri] şeyler olmuyor. İğrenç hissediyorum durumuna düşmüyorum. Çünkü neden? Zamanında

müdahalelerle başlayıp bu süreç devam ettiği takdirde o kadar kötü duruma düşmüyorsun. Yani kendini kötü hissetmiyorsun. Ama bunu yaptırdığında iyi hissediyorsun ve zamanı geldiğinde yaptırmak istiyorsun. Devamlılığı ve sürekliliği olan bir şey."

Estetik cerrahi doktorunun erken yaşta müdahale edilmesi gerekir önerilerine ikna olan 27 yaşındaki sosyolog K15, asla yaşlı görünmek istemediğini ve bu nedenle doktorunu dikkate aldığını şu sözlerle açıklamıştır:

"Doktora danıştım, ne zaman başlamalıyım botoksa diye. O da dedi ki, botoks kırışıklık olduktan sonra yapılan bir uygulama değil, bu kırışıklık olmadan önce yapılması gereken bir uygulama, çünkü bunu yaptırdınca orayı tamamen paralize ediyorsun ve kırışmanın önüne geçiyorsun. Yaşlanmayla bu şekilde mücadele edebileceğimi söyledi doktor. Yaşlandıktan sonra bu tür uygulamaları yaptırtmanın bir anlamı yok dedi. Ondan sonra, işte biz, bu tür uygulamaları yapmaya başlıyoruz dedi. İstersen sen de başlayabilirsin dedi. Tabi biraz araştırdım, doktor ticari bir amaç mı güdüyor diye. Birçok yerde bu uygulamaların 25 yaşından sonra olduğunu okudum, dedim bir an önce başlayayım. Asla yaşlanmak istemiyorum. Allah Premium kulluk gibi bir şey verse başvuracağım yani (gülüyor). Hiç yaşlanmayacak gibi. Opsesif olduğumu düşünüyorum konuyla ilgili olarak. Doğum günü kutlamayı falan sevmem açıkçası, çünkü doğum günü kutlamak bana yaşlandığımı anlatıyor."

Katılımcılar yaş ilerlemeden, kırışıklıklar, sarkmalar oluşmadan müdahale yapılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Müdahale yaptıranların birçoğu bu düşünceyle hareket etmiştir. Beden yaşlanmadan, dondurulmak istenmiştir. Dondurulmak ile kastedilen, bedenin kırışmasını ve sarkmasını engellemektir. Kişiler bu düşünceye sahip olmakla birlikte, estetik cerrahi doktorları, müdahale yapmayı düşünen kişilere erken müdahale yapılması gerektiğini aktarmışlardır. Katılımcıların bir kısmı, doktorların bu söylemi sonucunda erken yaşta müdahale yaptırdıklarını ifade etmişlerdir. Biyo-iktidar tahakküm biçiminin teknisyenleri (Foucault, 2015a: 43-44) içerisinde yer alan doktorlar, bedenin yaşlanma karşıtı müdahalesiyle genç ve pürüzsüz kalması düşüncesine katkıda bulunmuşlardır. Tıp kurumu, bedeni temsil/sunma biçimi olarak (Turner, 2017: 29) bedenselleşme pratiğine neden olmuştur. Dolayısıyla erken yaşta müdahale ederek bedenin genç ve pürüzsüz kalmasını sağlama isteği hem bireysel bir tercih hem de bir iktidar söyleminin ürünüdür.

3.1.5. Partner Etkisi: Aldatılma ve Boşanma

Partner etkisinden dolayı müdahale yaptıklarını ifade eden iki farklı katılımcı bulunmaktadır. Bu katılımcılardan biri aldatıldığı için diğeri ise boşanma sonrası bedenine yönelik suçlamada bulunduğu için yaşlanma karşıtı müdahalesi yaptırdığını ifade etmiştir. (27 kişi ile yapılan görüşmede 7 katılımcının boşanmış olması da dikkat çekicidir.) 43 yaşındaki muhasebeci K6, aldatıldıktan sonra müdahale yaptırdığını şu şekilde ifade etmiştir:

"Ya ben 2015 yılında büyük bir şey yaşadım, yani bana göre büyüktü. O zaman kendimde aniden bir değişiklik yapmak istedim. Kaşlarım benim çok seyrek diye kaşlarımı yaptırmak istedim. O sırada yani böyle bir anda kendime olan (...) (uzun bekleme...) [rahat olunuz lütfen] daha doğrusu aldatıldım. Aldatılmanın verdiği bir psikolojik şeyle kendimi çok kötü hissettim kendimi. Ne bileyim güzelleştirmeye çalıştım. Kendime, özgüvenimi oturtmak mı istedim? O anda İzmir'de dolaşırken bir yere girdim. Ondan sonra ama çok berbat oldu o anda insan düşünemiyor. Yani psikoloji ile çok güzel olacağını falan zannediyor. O kaşlarımı yaptırdıktan sonra kaşlarım mesela küstü artık çıkmıyor. Onun şeyleri var izleri hala duruyor, geçmediği aslında geçiciydi üç senelikti ama geçmedi. O kötü oldu benim için. Ona baktıkça o günü hatırası hep aklımda yani o günün yaşadığım psikoloji yani o yüzden o yönden farklı bir his var diyim."

Boşanma öncesinde eşi tarafından kusurlu görünen 41 yaşındaki öğretmen, boşanma sonrası meme dikleştirme müdahalesi yaptırdığını şu şekilde ifade etmiştir:

"Meme ameliyatını boşandıktan sonra yaptırdım. O etkili olduğumu aslında bakarsanız evli iken yaptırmak istiyordum. Açıkçası eşim fiziksel olarak beni bu yönde etkiledi. O hatta ara ara meme ameliyatı yaptırmak ister misin diyordu. Ben bunu duyduğumda rahatsız oluyordum. Belki aklıma sokan oydu ama onun inadına belki de onun inadına hiç aklımdan geçirmiyordum. Boşandıktan sonra belki kendimi iyi hissettirmek istedim, aslında aklıma sokan belki eşimdi ama boşandıktan sonra bir başlangıç oluşturdum ya da belki geç yaptıracığıma erken yaptırmak istedim. Boşandıktan sonra çocukla hastaneye geldi eşim, şuan eşimle kanka gibiyiz, çocuğa bakma konusunda, destek konusunda hani böyle çok düşmanca ayrılmadığımız için onun inadına, hayatıma biri girdiği için değil, kendime bir şeyler katmak, yaratmak istedim."

Doktorlar yaşlanma karşıtı müdahalesi yaptıran kişiler ile daha yakın ve samimi ilişki kurabilmektedir. Müdahale yaptıranlar kendi durumlarını açık bir şekilde doktora

ifade etmektedir. Ayrıca doktorlar yaşlanma karşıtı müdahalesi yapmış binlerce insan ile muhatap olabilmektedir. Dolayısıyla doktorların vermiş oldukları yanıtlar önem taşımaktadır. D1'e yaşlanma karşıtlığını besleyen özel bir hadise var mı diye sorulduğunda; yaşam süresinin uzadığından dolayı yaşlanma karşıtı müdahalelerinin arttığı yanıtının yanında, "boşanma ve aldatmanın" etkili olduğunu şu şekilde açıklamıştır:

"Ya yani şu şimdi, 15-20 yıl öncesine göre yani insan ömrü daha uzadı. O zaman yani daha önce yani 57 yaşdı, öğrenci olduğum yıllarda. Şimdi çok daha 70-80'li yılları görünce o zaman yaşlanmanın özellikle yüz ve vücutta etkileri daha da belirgin oluyor ve bu (...) bunu daha çok genç olmak istiyorlar doğal olarak, yani bunun yöntemlerini araştırıyorlar. Bunun sosyal nedeni nedir bilmiyorum, ama uzun yaşamının getirdiği doğal bir sonuç. Yani daha genç görünmek istiyor. Diğeri de belli bir yaş sonrası da ekonomik, sosyokültürel refahta zaten 45-50 yaşından sonra bu işleri yapma imkânına sahip oluyor. Ve eskiden hani çok az bir süren vardı. Ama şimdi 70-80 yıl yaşayınca bu sefer kendinle de ilgilenmek zorunda kalıyorsun. Tabi ayrılma sonrası bir artma görünüyor. Eşi kendinden küçük biriyle birlikte oluyor diğeri de genç olmak istiyor. Kendisinden küçük biriyle birlikte olacaksa daha çok dikkat ediyor. Aldatma, duygusallaşma botox'a büyük anlam yüklüyor."

Boşanma ve aldatılma sonrasında yoğun olarak yaşlanma karşıtı müdahalelerin yaptırıldığını ifade eden doktor, bu durumların hassas olduğunu, bazı nedenlerden dolayı mahkemelik olduklarını belirtmiştir. Aldatılma sonrası bedenin dışsal görünümü suçlanmaktadır. Hayatını değiştirmek isteyen kişiler, hiçbir şey yapamasa da bedenini değiştirerek hayatını değiştirebileceğine inanmıştır. Özellikle boşanmış erkekler, genç kadınlarla tanışabilmek için yaşlanma karşıtı müdahalelerine yönelmiştir.

3.2. SOSYAL DENEYİMLER

Sosyal deneyimler kategorisi 5 farklı koddan oluşmaktadır. Bu kategoriye ait kodların sıklıkları sırasıyla şu şekildedir: Estetik etkileşim (9), yaşlı ayrımcılığı (8), yaşlı damgası (7), kadın olmak (7), meslek (4).

3.2.1. Estetik Etkileşim

Yaşlanma karşıtı estetik cerrahi müdahalede bulunan kişilerin sayısının çok fazla olması, müdahale yapmayan veya yaptırmayı düşünen kişiler için bu müdahalenin "normalleşmesi"ne yol açmıştır. Normalleşen yaşlanma karşıtı müdahaleler artarak

devam etmektedir. Katılımcılar yakın çevrelerinde müdahale yaptıran insanların olduğunu belirtmiş ve onlardan etkilenererek müdahale yaptırdıklarını ifade etmişlerdir. Ünlü aktörlerin sosyal medyada görünümelerini sıkça paylaşması, diğer insanların yaşlanma karşıtı estetik cerrahi müdahale yapma fikrini etkilemiştir. Yaşlı beden görünümü itici bir etken iken yaşlanma karşıtı müdahale yaptıranların görülmesi ve etkililmesi çekici bir güç olarak görülmektedir. Etkişimci bakış açısına göre (Shilling, 2003: 72-73); beden hem bireysel hem de sosyal kimlik arasındaki ilişkide aracı rol oynar. Dolayısıyla yaşlanma karşıtı estetik cerrahi müdahalelerin yoğun bir şekilde artış göstermesi, bedensel performansın genç görünmesine yönelik etkileşimini sağlamaktadır.

Yaşlanma karşıtı müdahale yaptıran insanların sayısının yüksek olması, diğer kişilerinde müdahale yapmasını etkilemiştir. Bu nedenle bu koda estetik etkileşim adı verilmiştir. 35 yaşındaki işletmeci K9, estetik müdahale yaptırmış arkadaşından etkilendiğini şu şekilde ifade etmiştir; *"(...) Aslında hiç rahatsız olmuyordum ta ki bir arkadaşım var, o yaptıırıyordu, o yaptıırınca aaa dedim ne güzel olmuş dedim. Ben de yaptırmak istedim"*. Müdahale yaptıran insanlardan etkilendiğini ve ona güç verdiklerini öğretmen K17, şu şekilde ifade etmiştir:

"Mükemmeli aramak peşinde değildim. Göz çevresindeki o çizgileri görünce buna karar verdim, bir de etrafımdaki insanların yaptırdığını duyunca, acaba ben de denesem mi diye düşündüm. Hani olabilir mi diye. Onlardan bir nevi etkilendim, işte gördüm yaptıranları gördüm. Onlarda bir nevi bana güç verdiler gibi bişey, öyle söyledim."

Annesiyle birlikte müdahale yaptıran bir katılımcı, müdahale yaptırdıktan sonra arkadaşının onu beğenmesi ve sonrasında müdahale yapmasını şu şekilde ifade etmiştir:

"Mesela arkadaşım bende gördü ben de yaptıracam dedi. Yani çok hoş olmuş herkes çok beğendi hani ben bu kadar fark edileceğini zannetmiyordum açıkçası yani bi de benim çok kırıışığım cidden yoktu. O yüzden insanlar şaşıyorlar yüzün parlıyor diyorlar. Bu da ne oluyor bana özgüven olarak geri dönüyor. O yüzden çok iyi hissettiriyor insanı. Babam çok gerek yok diyordu mesela babam her şeye gerek yok dediği için o yüzden hani mesela annemle birlikte yaptırdık. Annem de botoks yaptırdı benle birlikte o da yaptırdı alınına, yüzüne. Hani bizim aile genel anlamda böyle şeylere sıcak bakan bir aile (Memur-K21)."

Estetik cerrahi doktoru, yaşlanma karşıtı amacıyla gelenleri, katılımcılarında ifade ettiği gibi diğer insanlardan etkilenecek geldiğini, ünlü bir beden istiyorum diyerek gelenlerin olduğunu belirtmektedir. D2'ye ait açıklamalar şu şekildedir:

“Daha çok arkadaşlarından görüpte yaptıranlar çok fazla. Yaşlandıklarını, mesela 30 yaşından sonra yaşlandıklarını hissediyorlar. Yüzdeki kolejen miktarı azalınca yüzdeki değişiklikleri, kırışıklıkları fark ediyorlar. Bir aynanın karşısına geçip gelenler var bir de arkadaşlarından görüp özenen gelenler var. İki kısım diyebiliriz. Bir de fotoğraf alıp ya ben şuna, şu ünlüye benzemek istiyorum diyenlerde var (...).”

Bedensel tasarım refleksiftir. Beden benliğinin inşasında doğrudan yer alır. Diğer bir ifadeyle bedenin dışsal görünümü, refleksif benlik tasarımının merkezi bir unsurudur. Bedenin planlanması, benliğin refleksivitesi gibi diğer bedenlerle etkileşim kurmaktır (Giddens, 2019). Bedensel etkileşim, estetik etkileşimi normalleştirerek yaygın hale getirmiştir. Beden, sembolik etkileşimin en somut örneğine karşılık gelmektedir. Bu anlamıyla bedende cisimleşen yaşlanma ve yaşlılık her ne kadar öznel bir deneyim olarak ele alınsa da öznel arası ilişkilerle anlam kazanmakta ve yaşlanma karşıtı müdahalelerinin odak noktası haline gelmektedir.

Ülker (2021: 404-418) tarafından ele alınan; yaşlılık kavramının reklamlara yansımaları konulu çalışmada, anti-aging reklamlarında yaşlılığın korkutucu olduğu kadar, durdurulabilir de olduğu; yaşlılığa, yaşlı bedene olan bakış açısının yaşlanma karşıtı reklamları aracılığıyla değiştirildiği ve dolayısıyla yaşlanma karşıtı müdahale yapılmasında reklamların etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma bulgusu olarak, yaşlanma karşıtı reklamlarının gençleşmeye yönelik estetik cerrahi müdahale yapılmasında önemli bir faktör olduğu söylenebilir. Kadınlarda yaşlanma karşıtı yüz kremleri reklamlarını ele alan farklı bir çalışmada (Murakami ve Yılmaz, 2021: 58); ünlü kişilerin bu reklamlarda kullanılmasının yaşlanma karşıtı ürünlerin teşvik edilmesi olarak vurgulanmaktadır.

Demez'in (2012: 117) yaşlılık algılarının medyada temsili çalışmasında, yaşlanma ile ilgili gazete metinlerinde öne çıkan başlıklar şu şekildedir: “Yaşlılığın izini silme, yaşlılığı erteleme, iyi yaşlanma, genç kalma, estetik ve kozmetik.” Yaşlılık medyada, doğal olarak sunulmak yerine ertelenebilir, gizlenebilir bir olgu olarak takdim edilmiştir. Kasnakoğlu'nun (2021: 8) ifadesiyle, yaşlı ayrımcılığı söylemlerinin olması, yaşlanmanın metalaştırılmasına hizmet etmektedir. Kişisel bakım rejimlerinin medya

tarafından teşvik edilmesi bir beden projesi fikrini ortaya çıkarmaktadır (Sihilling, 2003: 5). Genç ve pürüzsüz beden, kitle iletişim aracılığıyla bir “projeye” dönüşmektedir. yaşlanma karşıtı müdahalelerinin yapılmasında medyanın rolünün önemli olduğu bu bağlamda rahatlıkla söylenebilir.

3.2.2. Yaşlı Ayrımcılığı

Yaşlı bir beden görünümüne sahip olmak istememenin altındaki bir başka neden, yaşlılara yönelik “ayrımcılığın” olmasıdır. İnsana yaşından (beden görünümünden) dolayı yargılayıcı hükümde bulunmak (Butler, 1969: 243-246), olumsuz inanç ve kalıp yargıları (Erber, 2018: 13), yaşlı ayrımcılığını ortaya çıkarmaktadır (McMullin & Marshall, 2001: 112). Katılımcılar toplumda yaşlılara yönelik ayrımcı bir tutum olduğunu ifade etmişlerdir. 58 yaşındaki emekli K10, şu ifadelerde yer vermiştir; *"Bazıları onlara ne işi var burada otursun oturduğu yerde, haline bak vs. deniliyor. Yaşlılar evinde otursun diye bir algı var"*. Yaşlıların toplumda bir fazlalık, eve kapanması gereken kişiler olarak algılandığını 37 yaşındaki memur K14, şu şekilde açıklamıştır:

"Bence toplum ona şey bakıyor, direk aa şey, yaşlı. Artık yani bu yaşlının oturup evde (...). Bazen şey yaşıyoruz, toplu taşımaya bindiğimizde, İstanbul'dayken ben özellikle belli saatler inanılmaz yoğun oluyordu ve ilginç şekilde de o çok yaşlı kişiler hep o saatlerde bizim iş çıkış saatlerimizde toplu taşımaları kullanıyorlardı ve geçip başımıza sizden yer vermelerini bekliyorlardı. Sizde şimdi yorgunsunuz, bazen şey diyorsunuz tamam eyvallah başımızın, gözümüzün üstünde. Sevelim, sayalım, saygı duyalım ama ya çokkk yorgunum bunu bana yapma, bari benim mesai saatimden önce çık. O yüzden yaşlılara biz maalesef genel olarak galiba şey bakıyoruz, fazlalık. İşte artık ölüp gitmesi, gömülmesi diye bakıyoruz. Ben öyle bakmıyorum ama bakış açımız bu maalesef."

Yaşlı beden görünümünün ayrımcı söylemlere maruz kalması nedeniyle katılımcılar yaşlanma karşıtı müdahalelere yönelmiştir. Bu durumu, özel bir hastanede yönetici olarak çalışan 40 yaşındaki K4, sosyal çevresindeki genç kuşakların yaşlı bedene yönelik ayrımcı söylemlerin olduğunu şu şekilde açıklamıştır:

"Yaşlı görünümüne karşı toplumda bir fobi var. Arkadaşlarımın etrafında çok ciddi bir fobi var. Ya işte biz yaşlanacağız. Ben yaşlanmak istemiyorum diyen, çok çok arkadaşım var. Aşırı var. Güzelliğini, gençliğini kaybetmek istemiyorlar. Korkuyorlar yaşlı görünmekten. Yani o fiziği kaybetmek istemiyorlar. Beğenilmek kadınların çok

hoşuna gider. Erkekler tarafından beğenilmeyeceklerini düşünüyorlar. Eşlerinden, sevgililerinden. Bence bundan dolayı ama bence her yaşın ayrı bir güzelliği var."

Daha önce estetik ve güzellik merkezinde çalışan 29 yaşındaki K19, yaşlı beden görünümüne karşı kadınlarda daha çok ayrımcı düşüncenin oluştuğunu, deneyimlerine dayanarak şu cümlelerle ifade etmiştir:

"Muhtemelen toplum da benim gibi düşünüyor. Ben genelleme yapamıyorum bu tür şeyler hakkında. Yani diğer insanlarda üzüliyor ama neden üzüldüklerine dair bir fikrim yok. Sormuyorum, sorgulamıyorum da. Hiç sorgulamadım. Ama tabi şeyi çok (...) tanımadığım insanlarda yolda yürürken bir yaşlı görüp ayyy şuna bak hani bir üzüntü bir vah vah olayı. Hani buna tabi ki şahit oldum ama dediğim gibi temeldeki sebebini hiç sormadım. Kadınlarda yaşlanmaya karşı bir fobi artık oluştu bence. Erkeklerde çok değil ama kadınlarda çok. O çalıştığım süre boyunca (estetik ve güzellik merkezinde) gelen müşterilerimin yüzde 99'ı nerdeyse kadındı ve evet yüzde yetmişi belli bir şeyin üstündeydi. Erkek olarak gelen müşteri çok çok azdı. Bundan dolayı bu çıkarımda bulundum. Kadınlarda yaşlı beden görünümüne karşı daha fazla bir fobi var. Bu fobiyi destekleyen de kendi aralarında yapmış oldukları muhabbet. Ay sen şöyle görünüyorsun, ayy ben böyle görünüyorum, ayy işte şu çok genç görünüyor falan. Bunun etkisiyle tamam ben de öyle görünürüm. Kesinlikle yaşlı görünmemeliyim. Olduğum yaşın bir önemi yok. Fiziğim şöyle görünsün, yanağım şöyle görünsün falan. Keşke böyle görünmeseydi, keşke herkes olduğu gibi kabullenseydi herkesi. Atıyorum yüzündeki kırışıklık seni yaşlı hissettirmeseydi. Belki ben bu kırışıklığı yaşamış olarak görmicektim. Bana bunu sonradan öğrettiler belki. Belki ben öyle görünsem de o kırışıklıklar devam etse de kendimi hâlâ 24 gibi hissedebilirdim ama evet çevremde ki birçok insan nerdeyse hepsi buranda kırışıklık varsa aa hani tamam sen cildin yaşılanıyor."

Yaşlıların, yaşlı beden görünümüne sahip olanların ayrımcılığa maruz kalması, yaşlanma karşıtı müdahale yapılmasını hızlandırmıştır. Yaşlıları görmek istemeyen K1'in açıklaması şu şekildedir: "(...) Emekli, saç gri, kırışıkları var, yalnız. Aslında çok depresif bir şey geliyor aklıma onları düşününce. Ben mesela yaşlılara bakmayı hiç sevmiyorum, o benim böyle şeyim, fobimdir, sevmiyorum, bakmak istemiyorum (İşletmeci-K1)."

Yaşlı beden görünümü, katılımcıların aktarımına göre; toplumda "patolojik" olarak algılanmaktadır. Özellikle genç kuşaklar tarafından yaşlı bedene yönelik bir

ayrımcılık olduğu yönünde uzlaşa bulunmaktadır. Benzer bir sonuç, Ülker'in (2021: 404) yaşlı beden ve anti-aging reklamları arasındaki ilişkiyi ele almış olduğu çalışmasında bulunmuştur. Araştırma sonucuna göre, "katılımcıların yaşları arttıkça yaşlanmaya olan bakış açılarında olumlu yönde olduğu görülmektedir". Katılımcılar, toplumun yaşlı bedeni "korkulan ve aşağılanan" bir meta olarak betimlediğini ifade etmişlerdir. Yaşlı bedenin damgalanma düşüncesi erkeklere oranla kadınlarda daha fazladır.

Yaşlılar, toplum tarafından "fazlalık ve eve kapanması gereken kişiler" olarak görülmektedir. Bu durum, kişileri bedensel olarak genç olmaya yöneltmiştir. Bedenin genç görünümü, katılımcıların aktarımına göre; toplum tarafından "saygı ve ilgi" ile karşılanabileceği algısı bulunmaktadır. Yaşlanma biyolojik bir olgu olmanın yanı sıra "sosyal bir ayırım" olarak algılanmaktadır. Benzer şekilde Clarke (2011: 43), bedensel çekiciliğin gençlikle eş tutulmasının, yaş ayrımcılığını ortaya çıkardığını ifade etmektedir. Yaşlı beden görünümünün değersiz ve çekici olmadığı yönündeki algılar, kişilerin özsaygılarını zayıflatmakta ve yaşlanmaya karşı bir antipati oluşmaktadır. Yaşlı kadınların beden imajı ve yaşlanma ile ilgili literatür taramasında (Marshall, Christina ve Menec, 2014: 206); yaşlı kadınlar arasında yaşa bağlı görünüm değişiklikleri genellikle olumsuz olarak algılanmaktadır. Yaşlanma; güzelliğe, öz kimliğe ve sosyal değere yönelik bir tehdit olarak görülmektedir.

3.2.3. Yaşlı Damgası

Katılımcılar sosyal çevreleri tarafından bedenlerindeki yaşlanma belirtilerinden dolayı "damgalandıklarını" ve bu nedenle müdahale yaptırdıklarını belirtmişlerdir. "Damgalı bireyin toplumsal kimliğinin lekelenmiş veçheleri, hem onunla ilişkide bulunan kişilerde hem de damgalı bireyin kendisinde, onun da herkes gibi saygı görmeyi ve dikkate alınmayı hak ettiği beklentisi yaratmaktadır" (Goffman, 2019: 36). Bedende derinleşen yaşlanma, kişilerin damgalanmasına neden olmaktadır. 39 yaşındaki akademisyen E3, yüzündeki yaşlanma belirtilerinden dolayı sosyal çevresi tarafından damgalandığını şu şekilde açıklamıştır:

*"Yüzle alakalı da aynı benzer alay konusu olabiliyosun. Ya saç dökülmesinden tutun kırışıklıklarda şu iyi hali. Şimdi benzetme gibi hani tarlaya dönmüşsün. Yüzün börçük börçük mü derlerdi? Yüzün börçük börçük olmuş. Tarlaya dönmüş yüzün. Hani daha da af buyur gö**me dönmüş yüzün, muhabbetleri çok şey yaşandı."*

Çalıştığı iş yerinde amiri tarafından gözaltı torbalarının oluşmasından dolayı yaşlı olarak damgalanan hostes K24, deneyimini şu şekilde ifade etmiştir: *"(...) gözaltı ışıık dolıusu yaptırmış olan bir amir bana şöyle demişti; her zaman benim gözlerimi beğenirler, böyle kocaman kocaman gözlerin var diye, ne güzel diye hep iltifat almıştım o güne kadar. Amir bana dedi ki senin gözaltıları çok torba torba ona ihtiyaç var demişti".*

Yaşlı olarak damgalandığından dolayı müdahale yaptıran 51 yaşındaki akademisyen E2, deneyimini şu sözlerle ifade etmiştir:

"Ya sen çok iyi görünüyorsun, ama son yıllarda şu göz etrafındaki kırışıklıklar belirginleşmeye başladı, bence onları yok et. Alın kırışıklıkları içinde söylüyorlardı. Hatta bana botox yaptırmam gerektiğini de söylüyorlardı. Ama botoxa soğuk bakıyordum, çünkü neden? Botoxa vücut alışıyor ve 6 ayda bir onu yaptırmak zorunda kalıyorsunuz. Ben ona biraz karşıyım. Hep böyle genç kalmam konusunda bana şey yaptıkları için bende artık yaşlılığa karşı bir ön yargı oluşmaya başladı. Aslında eskiden şunu düşünürdüm ben, her yaşın ayrı bir güzelliğı var ama şimdi ben o yaşa geldim."

Yaşlanma her ne kadar doğal bir süreç olsa da, yaşlı beden görünümü, yaşlanma karşıtı müdahale yaptırmış kişilerin aktarımına göre, toplum nezdinde olumsuz bir imajı oluş(muştur)maktadır. Olumsuz söylemler, kişilerin damgalanmasına neden olmaktadır. Kişilerin damgalanmasına neden olan bedensel görünüm, estetik cerrahinin müdahalesiyle modifiye edilerek gençleştirilmek istenmektedir.

3.2.4. Kadın Olmak

Katılımcılar, toplum tarafından kadının genç ve güzel görünmesi gerektiğı algısının dayatıldığını ifade etmişlerdir. Beğenilme konusunda toplumsal baskı ve beklenti, kadınların yaşlanma karşıtı müdahalelerine yönelmesinde önemli bir yere sahip olmuştur. Plates ve yoga eğitmeni K22, şu ifadelere yer vermiştir; *"Gerçekten estetik estetik operasyonlarını seviyorum. Bir de gözle görülür bir sonuç alıyorsun bu da bir kadının hoşuna gidiyor"*. Diğer bir katılımcı şu ifadelere yer vermiştir:

"Bir bayan olarak devamlı müdahale gerektiğini (...). Beden önemli tabi, özellikle bayan olarak presentable [sunulabilir, düzgün görünüşlü] olmak çok önemli. Yani bu (...) bayan olarak nedense daha ağır bize basıyor. Bakımlı olmak gerekiyor. Bu tür müdahalelerde bulunmak gerekiyor. Ben üç ayda bir mesela botox yaptırıyorum. Hâlâ yaptırıyorum. Geçici bir şey olduğu için yaptırıyorum. Beden insan için her şeydir (İşletmeci-K1)."

Katılımcılara neden kadınlar genç ve güzel görünmek istiyor diye sorulduğunda, 41 yaşındaki öğretmen K16, toplum tarafından kadınların böyle bir baskı ile büyütüldüğünü, güzellik, gençlik ve çekiciliğin kadınlarda arandığını, TV ve sosyal medya kanallarında genç ve güzel kadınlara yer verildiğini ve bu nedenlerle kadınların yaşlanma karşıtı müdahalelere yöneldiğini şu cümlelerle ifade etmiştir:

"Bunlar mutsuz olmamak için zaten başvurduğum şeyler. Yani yaşlanmak, bir kadın olarak tabi bir kadın olarak her kadın güzel olmak ister, diye düşünüyorum. İşte burnu biraz şöyle olsaydı, kaşı biraz şöyle olsaydı, saçı biraz şöyle olsaydı falan (...). Bilmiyorum belki çok özgüvenli biri değilim, belki eskiden de beri böyle değildim şuanda da aslında beğenmediğim şeyleri toparlamaya çalışıyorum. Yaşlılık, yaşlanmayı kimse istemez diye düşünüyorum. Kadınlar hele hiç istemez. Hep makyaj yapıyoruz, şöyle yapıyoruz böyle yapıyoruz, hep güzel olmaya çalışıyoruz, şimdi niye kırışıp kendimi yani böyle (...). [Neden hep kadınlar müdahale yapmak istiyor?] Yani (uzun bekleme) neden böyle yapıyoruz? Yani böyle öğrendiğimiz için böyle gördüğümüz için kadın dediğin böyle bir algı var. Annem beyaz tenli kadınları çok sever. Bizim oranın kadınları esmerdir ya hani sarışınları çok güzel bulur. Yani hep böyle annemizden, babamızdan, çevremizden özellikle kadınlardan (...). Mesela annem der, yani annem kapalı namazında bir kadın ama bir kızı gördüğünde gördün mü dudakları, yanakları ne güzel der yorum yapar. Şunun gözlerine baksana badem gibi mesela yani böyle bir toplumun içinde yetiştiğimiz için yani televizyonlar sosyal medya falan etkiliyor tabi, onlarda taş gibi yani. Yaşında güzel yani niye ben bu yaşında böyle olayım diye düşünüyorsun herhalde, benden kaç yaş büyük olmasına rağmen benden daha iyi görünüyor. Genç, ben onun annesi gibiyim. Bu da kadının hem genç ve hem güzel görünmesine itiyor."

Saha araştırması sürecinde kadınlara ulaşmak erkeklere ulaşmaktan çok daha kolay olmuştur (27 katılımcının 24'ü kadındır). İstanbul'da özel bir hastanenin estetik cerrahi bölümünde 15 yıllık tecrübesi olan D1, kadınların daha fazla müdahale yaptıklarını şu şekilde ifade etmiştir: *"(...) Genelde bayan ağırlıklı, yani %80 bayan, %20 erkek diyebiliriz. Bayanlarda son 15 yıl içerisinde, çalışma dönemim içerisinde, yaş ortalamasında aşağı düşme, erkek popülasyonun da ise artma gözlenmektedir"*.

Kadınları yaşlanma karşıtı müdahalesi yapmaya iten nedeni D2, şu şekilde ifade etmiştir; *"Kadınlar birbirini çok önemsiyorlar. Birisi bir şey yaptıınca diğerinin de yaptırması gerekiyor. Daha çok kadınlar arasındaki konuşmalar, toplu buluşmalarda kadınlar kıskanıp yaptırıyor."*

Kadın katılımcılar, toplumun kadına “genç, çekici ve güzel” görünmesi gerektiği fikrinin dayatıldığını belirtmişlerdir. Bu toplumsal dayatma, kadınları erkeklere oranla daha fazla yaşlanma karşıtı müdahaleye yöneltmiştir. Benzer bir sonuç, kadınların yaşlanma karşıtı ürün kullanma algılarının ele alındığı çalışmada (Muisse ve Desmarais, 2010: 126-137); kadınlar erkeklere oranla gençlik beden baskının dayatıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmamızda, TV ve sosyal medya kanallarında kadınların genç ve güzel olması gerektiğine yönelik bir algının olduğu, katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Kadınlar hem toplum tarafından hem de kitle iletişim kanalları aracılığıyla kendilerini genç ve güzel görünme baskısı altında hissettikleri için yaşlanma karşıtı müdahalelerde bulunmuşlardır. Kadınların kendi arasındaki gençlik ve güzellik çekişmeleri de müdahale yapılmasında etkili olmuştur.

3.2.5. Meslek

Katılımcılar mesleklerinden veya mesleki tercihlerinden dolayı bedenlerinin genç görünmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Hostes K24 mesleğinden dolayı; “(...) göz önünde olan bir meslek. Vitrin gibisiniz, öyle söyleyim” ifadelerini kullanmıştır. Özel bir hastanede göz koordinatörü olarak çalışan yönetici K4, mesleğinden dolayı müdahale yaptığını şu ifadelere yer vererek açıklamıştır:

"Estetik açısından biraz güzel olsun diye yaptırdım. Göz koordinatörü olarak çalışıyorum. Göz doktorum yaptıırırsan iyi olur dedi. Gelenleri gördüm, daha genç gösteriyorlardı. Hoşuma gitti o yüzden yaptırdım. İşyerinin etkisi tabi ki var. Hani ortamda olduğum için (...). Belki dışarda olsam bunu elli yaşında yaptırabilirdim. Ama kırk yaşında yaptırdım."

Yaşlı beden-genç beden görünümü, kişilerin mesleki tercihlerinde olumlu veya olumsuz olabilmektedir. Kasiyer olarak bir iş yerine başvuran fakat işe alınmayan 49 yaşındaki ev hanımı K9, yaşından dolayı ayrımcılığa uğradığını ve işe alınmadığını şu cümlelerle ifade etmiştir:

" (...) E tabi mesela şimdi ben bi işyerine başvurdum hani kim maddiyatı şeyi ihtiyacım yok ama sosyal olmak adına işte böyle evde boş dur vakit geçiremiyorum, bazen spor salonuna git oraya git buraya git bi yere kadar sürekli dışarlarda olamıyorsunuz. Mesela bi işyerine başvurdum kasiyerlik olarak, senin emekliliğin yaklaşmış dedi bana. Bu çok ağır bir itham. Sinir oldum yani. Şey aslında her zaman dediğim gibi yani bizler şimdiki gençlere hakkaten taş çıkaracak yapıdayız. Gerek zekâ olarak gerek hareket

olarak gerek görsellik çünkü gençler mesela oturdukları yerden kalkmıyorlar, tembeller, spor nedir bilmiyorlar gibi gibi yani benim dış görünümüm kırk dokuz yaş değil. Bana mesela doğum tarihim sordu, yetmiş iki ya dedi senin emekliliğin gelmiş. Şimdi yurt dışında yetmiş yaşına kadar insanlar çalışıp verimli olabiliyor. Ya bizi resmen insanı şey yapıyorlar, yani yaşlı moduna sokup gereksiz insan durumuna düşüyorsun. Yani artık bu saatten sonra yapıcı değil, sadece yiyicisin. Sen bi kenarda otur, ölmeni bekle, sen artık üretemezsin, sen tüketicisin yani bunu senin kafana kakarak baskılıyor seni, hoş bir durum değil yani ki benim performansımı bilmiyor, fiziksel şeyimi bilmiyor. Bilmiyorum çok da sinir olmuştum, çok da cahil bir adamdı bunu söyleyen gerçi muhatap bile almamam lazım da ama işte olmuyor. Aynı insanlar böyle bazen böyle pervasızca konuşabiliyor. Yani işveren olmanın verdiği bir görgüsüzlük mü diyeyim, her işveren böyle değil."

Yaşlanma karşıtı müdahalesi yaptıran kişilerin meslek ile bir ilişkisi olduğunu D1, deneyimlerini şu şekilde ifade etmiştir:

"Benim tespitime göre belirli meslek grupları var. Bilgisayar mühendisi bir bayan-erkek daha az gelirken, bir avukat, bir öğretmen, sosyal etkileşimi fazla olan gruplar daha fazla geliyor. Çünkü hocam diyor, benim diyor 20 tane öğrencim saçımın en ufak değişimini öğrenciler hemen fark ediyor. İşte avukat her gün vekili var, davası var. Bu sosyal etkileşimi fazla olan meslekler, görünümüne, bu anti-aging görünüm ikisi aynı şeyler. Yine bazı hastalarımın duydum. Hocam diyor, biraz iş bulma konusunda da iş yerine konma konusunda da böyle bir iki hastamdan duyduğum zaman, o zaman çok etkilenmiştim. Daha gençleri tercih ediyor, işe alan insanlar. Ama dedim, hani bunun mesleğinizle ne ilgisi var? Var diyor. Yani bunun sebeplerini bende bilmiyorum. Bir iki hastam bunu söylemişti, çok şaşırmıştım. Mesleği sosyal meslek olmamasına rağmen daha genç görünen o yüzden ben de genç görünmek zorundayım deyip, bazıları ifade ediyor, bazıları ifade etmiyor tabi."

Genç ve çekici bedenin özellikle bazı mesleklerde tercih edilmesi, kişileri müdahale yapmaya zorlamıştır. Hosteslik ve dansözlük gibi meslekler bunun en büyük örneğidir. Bedenin yaşlı görünümü, kişilerin iş başvurularının reddedilmesine neden olabilmektedir. Genç ve pürüzsüz bedenin ise iş piyasasında tercih edilmesi, kaçınılmaz olarak kişileri yaşlanma karşıtı müdahaleye yöneltmiştir. Alvero Jarrin'in (2017: 4) Brezilya'da estetik cerrahi müdahale yapmış kişilerle yürütülen çalışmasında benzer sonuç ortaya çıkmıştır. Çalışmanın önemli sonuçlarından biri; güzelleştirme bir gösteriş

meselesi olarak değil, sosyal değerlerin ve sosyal hareketlilik fırsatlarının merkezinde yer alan bir karakteristik olarak algınlamaktadır. Dolayısıyla genç ve pürüzsüz bedensel görünüm iş piyasasında bir adım önde olmak anlamına geldiği için kişiler yaşlanma karşıtı müdahalelere yönelmektedir.

3.3. BİREYSEL VE SOSYAL DENEYİMLERİN ORTAYA ÇIKARDIĞI DUYGU

Bireysel ve sosyal deneyimlerin ortaya çıkardığı duygu kategorisi, katılımcıların müdahale yapmadan önce neler hissettiklerine yöneliktir. Bu kategoride ortaya çıkan kodların sıklıkları sırasıyla şu şekildedir: Mutsuzluk (18), özgüvensizlik (6). Katılımcılar yaşlanma belirtilerinden dolayı mutsuz ve özgüvensiz olduklarını ifade etmişlerdir. Mutsuzluk ve özgüvensizlik duygusu katılımcıların yaşlanma karşıtı müdahalesi yaptırmasında önemli bir yere sahiptir.

3.3.1. Mutsuzluk

Katılımcıların büyük çoğunluğu estetik ve cerrahi müdahale öncesinde mutsuz olduklarını belirtmişlerdir. Müdahale öncesi yaşlanma belirtilerini bir utanç kaynağı olarak gören 39 yaşındaki akademisyen E3, şu ifadeleri yer vermiştir; *"Bireysel olarak yani nasıl ifade edilir o. Psikolojik olarak bir rahatsızlık veriyordu onu tam olarak tanımlamak istiyorum esasen. Bir utanç kaynağı olarak net bir şekilde utanç kaynağı olarak görüyordum".* Çevresindeki insanların müdahale yaptırmana gerek yok demesine rağmen kendini mutsuz hisseden ve müdahale yaptıran 32 yaşındaki plates ve yoga eğitmeni K18, şu açıklamalarda bulunmuştur:

"Daha erkendi başlamana gerek yok ve yaptırmayı gerektirecek bir durum da yok diyorlardı. Ben hoş görünmediğimi düşündüğüm için yaptırardım. Genelde arkadaşlarım ve eşim yaptırmamamı söylüyorlardı henüz 27 yaşındaydım, ama ben kendimi mutlu hissetmek önceliğim oldu."

Diğer bir katılımcı ise çevresindeki insanların olumsuz söylemlerinden etkilenerek mutsuz olduğunu ve bu nedenle müdahale yaptırdığını şu şekilde ifade etmiştir:

"İşletmeciyim ve insanlar bana şunu soruyor, ya çok yorgun görünüyorsun, yorgun musun, hasta mısın? Bunları duyunca etkileniyorsun. Hayır iyiyim diyorum. Gayet iyiyim. Karşıdaki kişiye cevap versem bile sinirim bozuluyor yani (İşletmeci-K9)."

Benzer şekilde 43 yaşındaki muhasebeci K6, diğeri insanlar tarafından olumsuz yorum aldığını ve mutsuz olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir:

"Yorumlar kötü etkiliyordu. Çünkü kendini çirkin görmeye başlıyorsun, kendini yaşlanıyor gibi görmeye başlıyorsun. Ezik görüyorsun. Küçük görüyorsun, yani böyle ne bileyim moralin çok bozuluyor. O içindeki yaşam enerjini biraz çekiyorlar yani kötü, olumsuz olarak etkiliyor."

3.3.2. Özgüvensizlik

Bedende oluşan yaşlanma belirtileri, katılımcıların kendilerini özgüvensiz hissetmelerine neden olmuştur. Katılımcılar rahat hareket edememe, cinsel anlamda mutsuzluk, kendini kötü hissetme gibi özgüvensizlik duygularını yaşamışlardır. Yaşlanma belirtilerinin özgüvensizlik yarattığını 30 yaşındaki işletmeci K1, pandemi döneminde ki maskeyi yüzündeki kırışıklıkları kapattığından dolayı rahat bir şekilde taktığını şu şekilde ifade etmiştir:

"Kendimi yaşlı hissediyorum ve bunun için müdahalede bulunuyorum. Dışarı çıkmak istemiyordum. Maskeyi daha çok rahat takıyorum. Makyaj yapmaktan bile vazgeçiyorum. O yüzden veya günlerdir araştırma yapıyorum. Hangi estetik operasyon yapsam, hangi müdahalede bulunsam? Onun devamlı (...) o benim psikolojimi çok rahatlatıyor, özellikle araştırma yaptığım zaman. Yapmasam bile yapacağım yola girdiğim için mutlu oluyorum, araştırma yaparken. Hatırlamamaya çalışıyordum. Dışarı çıktığım zaman düşünmemeye çalışıyordum."

Diğeri bir katılımcı özgüvensizlik deneyimini şu sözlerle ifade etmiştir:

"Psikolojik açıdan şöyle, operasyon yaptırmadan önce benim bu kadar kendime güvenim yoktu. İsteddiğimi giyemiyordum, kendimi beğenmiyordum. Hani yazları mesela nasıl giyineceğimi bilmiyordum. Utanıyordum yani o yüzden ne bileyim psikolojik olarak bence çok kötüydü benim için (Memur-K21)."

Müdahale öncesi cinsel anlamda özgüvensizlik yaşayan öğretmen K16, şu açıklamalarda bulunmuştur:

"Açıkkası kendime özgüvenim yoktu onun için özgüven derken giydiğim kıyafetleri taşıyamadığım düşünüyordum ondan sonra yani bunun hatta cinsel hayatımı da etkilediğini düşündüğüm için eşimle bu tür problemlerimde olmuştu. Yani kendime

güvensizliğimin bir sebebinin de bu olacağını düşündüğüm için böyle bir şeye başvurdum."

Bireysel ve sosyal deneyimlerin ortaya çıkardığı duygu kategorisine ait tartışma: Katılımcıların hem bireysel hem de sosyal anlamda bedenlerine yönelik yaşamış oldukları olumsuz deneyimler; müdahale öncesi “mutsuz ve özgüvensiz” olmalarına neden olmuştur. Yaşlanma belirtileri katılımcılar tarafından utanç olarak görülmesi, rahat hareket edememeleri, cinsel anlamda mutsuzluk yaşamaları ve sosyal çevrelerinden olumsuz yorumlar almaları, kişilerin özgüvensiz hissetmelerine neden olmuştur. Bulun’un (2018: 124), gerçekleştirmiş olduğu çalışmada; “kişiler kendini diğer insanlar ile kıyaslama, bedene yönelik olumsuz duygular, yaşlanmaya dair hataları kendinde bulma ve özgüven kaybı olarak sınıflandırılmıştır.” Katılımcılar yaşlanma karşıtı müdahale yaparak, eski beden görünümüne kavuşmak, böylece özgüvenli ve mutlu olmak; sosyal anlamda beğeni almak ve partner ilişkisinde olumlu etki yaratmak gibi beklentileri olduğunu ifade etmişlerdir.

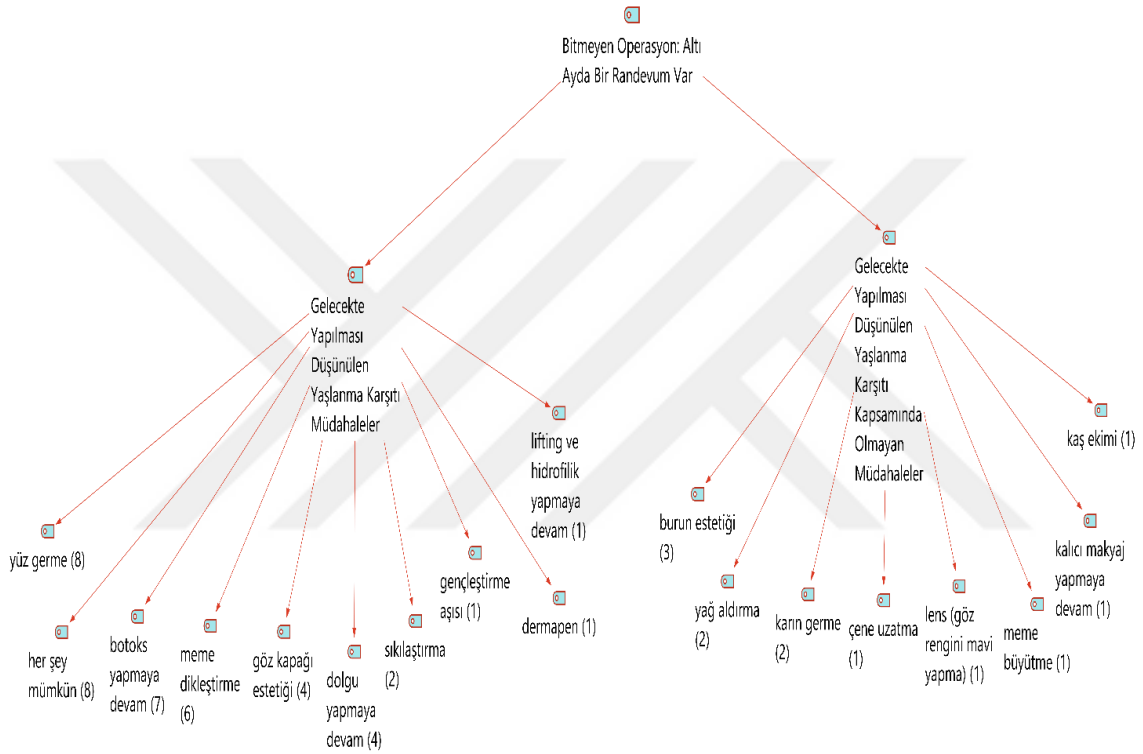
Müdahale öncesinde kişilerin yaşlanma belirtilerinden dolayı mutsuz ve özgüvensiz oldukları belirtilmiştir. Beden ile benlik algısı arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Zira beden, benliğin şekillenmesinde önemli bir yere sahiptir (James, 1890: 651). Yaşlı insanların yaşlanan bedeni nasıl deneyimlediklerini benlik algısıyla ilişkili ele alan Bullington (2006: 78), önemli sonuçlara ulaşmıştır. Araştırma sonucuna göre, yaşlanan beden, artık ‘ben’ olmayan bedenle mücadele etmektedir. Burada, bedenin benlik algısını doğrudan etkilediği vurgulanmaktadır. Harter (2019: 169-170), benlik saygısının belirlenmesinde diğer ögeler ile mukayese edildiğinde önemli bir ögenin olduğunu, bunun da tutarlı ve güçlü bir şekilde algılanan fiziksel görünüm (beden) olduğunu belirtir. Dış görünüşlerini pozitif olarak değerlendiren bireyler, yüksek benlik saygısına sahiplerdir. Bunun aksine, dış görünüşlerini olumsuz olarak değerlendiren bireyler ise daha düşük bir benlik saygısına sahiptirler. Bu bağlamda yaşlanma karşıtı müdahalede bulunan katılımcıların “müdahale öncesi düşük benlik algısına sahip olduğu” görülmüştür. Yaşlı bedenin ortaya çıkarmış olduğu düşük benlik algısı, kişileri yaşlanma karşıtı müdahale yapmaya yöneltmiştir.

4. BİTMEYEN MÜDAHALE: ALTI AYDA BİR RANDEVUM VAR

Bitmeyen müdahale: Altı ayda bir randevum var teması, gelecekte bedeninize yönelik hangi müdahaleleri yapmayı düşünüyorsunuz sorusuna verilen yanıtlar

neticesinde ortaya çıkmıştır. Bu temaya ait iki kategori bulunmaktadır. Kategorilerde yer alan kodların sıklıkları sırasıyla şu şekildedir: Gelecekte yapılması düşünülen yaşlanma karşıtı müdahaleler (10), gelecekte yapılması düşünülen yaşlanma karşıtı kapsamında olmayan müdahaleler (8). Katılımcıların sadece yaşlanma karşıtı müdahalesinde bulunmayı düşünmedikleri, aynı zamanda bedeni estetik bir forma getirmeye çalıştıkları görülmüştür. Bitmeyen müdahale: Altı ayda bir randevum var temasına ait “kategoriler ve kodlar” Şekil 8’de aktarılmıştır.

Şekil 8. Bitmeyen Müdahale: Altı Bir Randevum Var Temasına İlişkin Kodlar

Tema başlığında yer alan “altı ayda bir randevum var” ifadesi, yapılan müdahalelerin sürekli tekrar edilme ihtiyacına yönelik olduğu için yer verilmiştir. Yaşlanma karşıtı müdahaleleri tek sefere mahsus değildir. Sürekli tekrarlanması gereken müdahalelerdir. Katılımcılar bu müdahalelerin tekrar edilmesine yönelik şikâyetle bulunmamaktadır. Plates ve yoga eğitmeni K18 şu ifadelere yer vermiştir; “*Botoksun kısır döngü içinde olması beni rahatsız etmiyor, her şey gibi nasıl bedenimiz için spor yapıyorsak, cildimiz de yerçekimine karşı gelemediği için ona da müdahale etmek gerekiyor.*” Diğer bir katılımcı, altı ayda bir müdahale yaptırma düşüncesinin onu rahatsız etmediğini şu şekilde açıklamıştır:

"Kendimi çok güzel hissetmeye başladım. Aynaya gidiyorum, gülüyorum ve hiçbir şekilde kırışıklıklarım yok. Bu bana mükemmel bir şeymiş gibi geliyor. Çok beğenmişim

ve dedim ki çok doğru bir karar vermişim gerçekten iyi ki botoks yaptırdım (gülüyor). Ve sonra devamı geldi, altı ayda bir. Ben zaten çoğu şeyi unuturum. Doktor randevusu alır, unuturum. Bir yere yazmam gerekiyor. Bunu hiçbir yere yazmadan hemen aklıma geliyor ve gidiyorum (Sosyolog-K15)."

4.1. GELECEKTE YAPILMASI DÜŞÜNÜLEN YAŞLANMA KARŞITI MÜDAHALELER

Gelecekte yapılması düşünülen yaşlanma karşıtı müdahaleler, katılımcıların gelecekte hangi müdahaleleri yapmayı düşündüklerine yöneliktir. Bu kategoride ortaya çıkan kodlar sıklıklarına göre sırasıyla şu şekildedir: Her şey mümkün (8), yüz germe (8), botoks yapmaya devam (7), meme dikleştirme (6), göz kapağı estetiği (4), dolgu yapmaya devam (4), sıkılaştırma (2), dermapen (1), lifting ve hidrofilik yapmaya devam (1), gençleştirme aşısı (1).

Katılımcıların önemli bir kesimi, gelecekte de yaşlanma karşıtı müdahaleleri yapacaklarına yönelik olarak *her şey mümkün* yanıtını vermişlerdir. Hemşire K3, şu ifadeleri kullanmıştır; *"Gelecekte daha fazlasını yapmayı düşünüyorum. Estetik olarak, dolgu olarak (...). Çene dolgusundan tutun, burun dolgusuna kadar. A'dan Z'ye kadar düşünüyorum."* 47 yaşındaki çocuk bakıcısı K13, her şey yapabileceğini, hayata bir kere geldiğini ve bu nedenle gelecekte diğer müdahaleleri de yapacağını şu sözlerle ifade etmiştir:

"Bu hayata bir kere geliyoruz. Neden güzel yaşlanmayalım? Neden geri kalan zamanı daha güzel harcamayalım? Zaten şurda 50'ye 2-3 merdiven kalmış. Yani yaşıyacağımız hani sınırlar, ömürler de belli. Hani bilemiyoruz tabi ama daha ileri yaşlarda aynaya baktığımızda ayy evet ne güzel zaman geçiriyorum, ne kadar güzel bir kadını hep demek istiyorum, hep demek istiyorum. O yüzden de neden olmasın. Evet sıkılaştırmada yapabilirim (gülüyor) gerdirmede yaptırabilirim, hepsini yapabilirim."

Bir diğer katılımcı, yaşlanmaktan korktuğu için gelecekte bütün müdahaleleri yapacağını şu şekilde ifade etmiştir: *"Asla karşı değilim, ondan çoktan emin olmuştunuzdur (gülüyor). Ne gerekirse ne gerekebilir şu an düşündüğüm bir şey yok aslında. Zaten ne kaldı diye bir şey oldu ama şundan korkuyorum, yaşlanmaktan çok korkuyorum (Hostes-K24)."*

Yaşlanma karşıtı müdahaleler "süreklilik gerektiren" bir özelliğe sahiptir. Bu nedenle katılımcılar "en az üç veya altı ay sonra" müdahale yapmak zorunda

kalmaktadırlar. Kişiler müdahalelerin süreklilik göstermesinden şikâyet etmemektedir. Öyle ki katılımcıların geneli, ileride ne kadar yaşlanma karşıtı müdahalesi varsa hepsinin yapılabileceğini belirtmişlerdir. Estetik cerrahi müdahalelerinin süreklilik gerektirdiği, müdahalelerle bireyin bağımlı hale getirildiği farklı bağlamda ele alınan çalışmalarda da görülmüştür. Örneğin Timurturkan ve Demez (2018: 453) tarafından beden, tüketim ve yaşlanan bedenin inşası ilişkisinin ele alındığı çalışmada, bedenin iktidarlar tarafından tüketim piyasasının uzmanlaşmış ve kurumsallaşmış ilişkileri altında, estetik cerrahi merkezlerine bağımlı hale geldiği ifade edilmektedir.

Katılımcıların gelecekte en çok yaptırmayı düşündükleri müdahalenin başında *yüz germe* gelmektedir. Katılımcılara ait ifadeler şu şekildedir: *"İp askı düşünüyorum (Kozmik enerji terapisti-K20)"; "(...) Yani ileride sıkılaştırma, dikleştirme, yüz germe de düşünebilirim neden olmasın (Çocuk bakıcısı-K13)."* Gelecekte yüz germe müdahalesi yaptırmayı düşünen memur K14, bedenin bir nesne gibi tamir edilip, onarılabileceğini şu cümlelerle ifade etmiştir:

"Mesela Fransız askısı diye bir şey var. İleride yaşlanırsam onu yapar mıyım? Teknoloji daha fazla gelişir mi, yani tıp daha fazla gelişir mi, daha çok şey yapar mıyım? Yani o olabilir, neden olmasın. Şuan hani ilk böyle gözlemlediğim şey o, çünkü ben şey gibi düşünüyorum, bir yeriniz yaralandığında, acıdığında, nasıl organlarınız hasar gördüğünde doktora gidiyorsanız, bence hani ciltte onunla eşdeğer. Çünkü sürekli aynada bir şeye bakıyorsunuz ve yüzünü de bir sivilce düşünün bu işte kırıksıklık bu sizi rahatsız eder, bu da ruhen hasta eder, ruhun hasta olması demek, aslında bedenin de hasta olması demek, o yüzden ben karşı değilim açıkçası."

Katılımcıların geneli, yaşlanma karşıtı müdahalelerini “yüz”e yaptırdıkları gibi gelecekte de yüze yönelik (ilk olarak yüz germe müdahalesi gelmektedir) müdahalelerde bulunacaklarını ifade etmişlerdir. Benzer bir sonuca, 25-70 yaş arasında değişen Fransız kadınlarının yaşlanma algılarının ele alındığı çalışmada, kozmetik ürün kullanımının temel nedeninin yüzdeki yaşlanma belirtilerinin önlenmesi olduğuna ulaşılmıştır (Ehlinger-Martin vd., 2015: 89-94). Yüz, insanın en kamusal yeridir. Karşılaşmalarımızda ilk olarak baktığımız yer, yüzdür. Yüz, yaşlanmayı ele veren bedenin en önemli yeridir. Yaşlanınca yüz çizgileri zamanla bozulur, kırıksıklıklar artar ve derinleşir. Ötekiler dikkatle bakmaz, bakışları kolayca kayıp gider, çekicilik bütünüyle ortadan kalkar ya da öyle olduğu varsayılır (Breton, 2018: 181). Yüz, bireyin kimlik algısını somutlaştırır. Yüz aracılığıyla karşımızdaki kişiyi adlandırır, tanımlar ve

yargılarız. Yüz; yaşlanmaya, baştan çıkarıcılığa, güzelliğe ya da çirkinliğe, duygulara dair sayısız nüansın sabitlendiği bir benlik algısı yeridir (Breton, 2020: 117). Anthony Synnott (2002: 73), *Symbolism, Self and Society* isimli çalışmasında yüz ve benlik arasında önemli bir ilişki olduğunu şu cümlelerle ifade etmektedir: Yüz, belirsiz, fiziksel, şekillendirilebilir ve kamusal olan yüz, benliğin başlıca sembolüdür. Bu nedenle yaşlanma karşıtı ve bu kapsamın dışında olan estetik cerrahi müdahaleler yüze yapılmaktadır.

Görüşme yapılan 27 katılımcının tamamı botoks müdahalesi yaptırmıştır. Katılımcılar gelecekte de *botoks yaptırmaya devam* edeceklerini ifade etmişlerdir. Botoks, katılımcılar için adeta sihirli bir değnek gibi algılanmaktadır. Katılımcılara ait ifadeler şu şekildedir: "*Evet, ilerleyen yaşlarda botoks yaptırmaya devam etmeyi düşünüyorum (Akademisyen-E3)*"; "*Bunun dışında botoks tazeleme ve yenileme düzenli olarak zaten yaptırıyorum (Plates ve yoga eğitmeni-K18)*."

Kadın katılımcıların 6'sı ilerde *meme dikleştirme* müdahalesi yaptırmayı düşündüklerini ifade etmiştir. 43 yaşındaki memur K11, şu ifadelere yer vermiştir; "*Valla eğer göğüslerim çok sarkarsa dikleştirme operasyonu da düşünürüm*". Gelecekte meme dikleştirme müdahalesi düşünen 43 yaşındaki muhasebeci K6, müdahalenin maliyetli olduğunu, maddi imkânı el verirse düşüneceğini, ayı zamanda riskli olduğundan dolayı iyi bir doktor aradığını şu sözlerle ifade etmiştir:

"*Bir burun istiyorum ya da göğüs dikleştirme istiyorum ama bilmiyorum maddiyat elverirse. Bu ikisi şu an gündemimde. Tabii çok iyi birçok iyi bir doktorun yapması lazım çünkü o kadar çok haberlerde duyulur geçiyor yani sonrası. Bir açıdan çok riskli ameliyatlara, o yüzden çok iyi bir doktoru olması lazım, çok iyi bir doktor da çok para gerektiren bir olay, o yüzden hani belki şu yaşma kadar ondan o parayı şey yapamadığım için o riski de göze alamadığım için bekliyorum. Belki de bir fırsat olursa çok iyi bir doktora yaptırmak istiyorum Yoksa öbür türlü etrafta çok kalpazan var. Onlara güven olsaydı şimdiye kadar yaptırırdım gözüm kapalı ama yok. Yani en iyi doktora en iyi şekilde yapmak istiyorum (Muhasebeci-K6)*."

Gelecekte *göz kapağı estetiği* müdahalesi düşünen hastabakıcı, aynaya ilk baktığında yüzünü gördüğünü ve bu nedenle müdahale yapacağını şu şekilde ifade etmiştir; "*Göz kapağı kaldırma operasyonu (...). Aynaya ilk baktığımda ilk olarak yüzümü görüyorum onun için ilk olarak yüzümü gerdirmek ondan sonrası da bahsettiğim*

müdahaleler işte (...) (K7)." 56 yaşındaki emekli çalışan K12; "(...) göz kapağı cerrahisi müdahalesi yaptıracam." ifadesini kullanmıştır.

Katılımcılar önemli derecede (13 kişi) *dolgu* müdahalesi yaptırmıştır ve gelecekte de yapmaya devam edeceklerini ifade etmişlerdir. Katılımcıların ifadeleri şu şekildedir; *"Estetik olarak, dolgu olarak, çene dolgusundan tutun, burun dolgusuna kadar (...) (Hemşire-E3)."; "Dolgu yaptırmaya devam etmek istiyorum (Emekli çalışan-K12)."*

Gelecekte *sıkılaştırma* müdahalesi yaptırmayı düşünen katılımcı şu ifadelere yer vermiştir; *"İlerde maddi durumum el verirse lazerle cilt altı germede oluyor, tam olarak yağ alma da değil ciltteki elastikiyet kaybını önlemek o işlemde benim dikkatimi çekiyor, onu da yaptırmayı düşünüyorum."* Yapılan müdahalelerin maliyetli olduğu katılımcılar tarafından aktarılmaktadır.

27 yaşındaki sosyolog K15, yaşlanmak istemediğini, ilerde *dermapen* uygulaması yaptıracağını şu şekilde belirtmiştir:

"Bunun dışında tıp ne yapabiliyor bilmiyorum, ama bildiğim kadarıyla kolojen desteği verilmesi gerekiyor. Bununla ilgili dermapen diye bir uygulama var sanırım. Cilde bilerek hasar veriyorlar ve cilde bol bol kolojen sürüyorlar. Onu yaptırırım, o zaten ara ara yaptırılan bir şey. Bunun dışında da doktoruma danışarak ilerlerim diye düşünüyorum, tıp ilerler daha farklı uygulamalar çıkar, onları düşünebilirim. Ama yaşlanmamak için her yol mübahtır (kahkaha atıyor). Tom Cruise kızının plasentasını yemiş gibi haber çıkmıştı o gibi bir şey de yapabilirim (kahkaha atıyor). Gerçekten böyle bir şey plesanta dan kolojeni hap şeklinde ürettiyorlar. Çevremde hamile falan olursa plesantalarına göz dikebilirim diye düşünüyorum (gülüyor)."

Akademisyen E2, gelecek yıllarda sadece; *"lifting ve hidrofilik yapmaya devam edeceğim"* ifadesini kullanmıştır. Gelecek yıllarda sıkılaştırma müdahalesinin dışında *gençleştirme aşısı* kullanacağını işletmeci K1, şu şekilde ifade etmiştir; *"Hyaluronik asit: Gençleştirmenin (...) kolojen gibi düşünün cildi sıkılaştırır, cildi tok gösterir. Yakın zamanda yapmayı düşünüyorum. Gençleştirme aşısı da düşünüyorum."*

4.2. GELECEKTE YAPILMASI DÜŞÜNÜLEN YAŞLANMA KARŞITI KAPSAMINDA OLMAYAN MÜDAHALELER

Katılımcılara bedeninize yönelik gelecekte hangi müdahaleleri yaptırmayı düşünüyorsunuz sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılar sadece yaşlanma karşıtı müdahale yaptırmayı düşünmediklerini, bu kapsamında dışında olan estetik cerrahi müdahaleleri

yaptırmayı düşündüklerini ifade etmişlerdir. Gelecekte yapılması düşünülen yaşlanma karşıtı kapsamında olmayan müdahalelere verilen yanıtlar neticesinde ortaya çıkan kodlar sıklıklarına göre sırasıyla şu şekildedir: Burun estetiği (3), yağ aldırma (2), karın germe (2), çene uzatma (1), lens (1), meme büyütme (1), kalıcı makyaj yapmaya devam (1), kaş ekimi (1).

Katılımcılar gelecekte en çok yaptırmayı düşündükleri müdahale *burun estetiğidir*. Katılımcılara ait ifadeler şu şekildedir; *"Burnumu yaptırmayı çok isterim ama ne olur ne olmaz bilmiyorum. Bir burun istiyorum ya da göğüs dikleştirme istiyorum ama bilmiyorum maddiyat elverirse (Muhasebeci-K6)"; "Onun dışında burun estetiği çok istiyorum (İşsiz-K19)."*

Kalça ve basenden yağ aldırma'yı düşünen katılımcı şu ifadelere yer vermiştir; *" (...) kalça, işte yağ aldırma, basen kısmından yağ aldırma gibi onları görüşücem ama göğüs dikleştirmeyi yapıcım (K23-İşçi)."*

Kozmik enerji terapisti K20, hamilelik sonrası oluşan deformasyondan dolayı karın germe müdahalesi yaptıracağını şu şekilde ifade etmiştir; *"Karın germe operasyonu yaptıracam. Bunu daha genç beden görünüme sahip olmak için yapacağım. Hamileliklerden dolayı deformasyon oluyor, o yüzden."*

Çene uzatma müdahalesi yaptırmayı düşünen katılımcı şu ifadelere yer vermiştir; *"Hani bu courline yapıyolar ya. Çene uzatıyolar ya bak burayı biraz kavisli yapma (çene etrafını gösteriyor). Hani buraya şey yapıyolar ya böyle çıkarıyolar yanları kemiğin daha belirgin olma açısından (Memur-K21)."* Plates ve yoga eğitmeni K22, göz rengini mavi yapmak için lens takacağını şu şekilde ifade etmiştir; *"Göz rengimi değiştirebilirim. Mavi rengine yapmak istiyorum"*. Memur K21, meme büyütme müdahalesi yapacağını şu şekilde ifade etmiştir; *"Mesela göğüs büyütme gibi. Onun dışında yani (...). Ya onu yaptırdıktan sonra herhalde şey de istiyom (...)."* İşçi K23, kalıcı makyaj yapmaya devam edeceğini şu şekilde ifade etmiştir; *"(...) Diğerini öncesi sonrası nedir onla ilgili doktordan bilgi alacam ama botoksum işte kalıcı makyajım ve dolgum devamlı olacak bi şey onları düzenli yaptıracam."* Akademisyen E2 gelecekte; *"Saç ekimi, kaş ekimi" yaptırmayı düşünmektedir."*

Yaşlanma karşıtı müdahalede bulunan kişiler yalnızca gençleşmeye yönelik müdahalelerde bulunmamışlardır. Bu kişiler, Türkiye ve dünyada en çok gerçekleştirilen popüler uygulamaları da yaptırdıklarını ve gelecek yıllarda da yaptırmaya devam

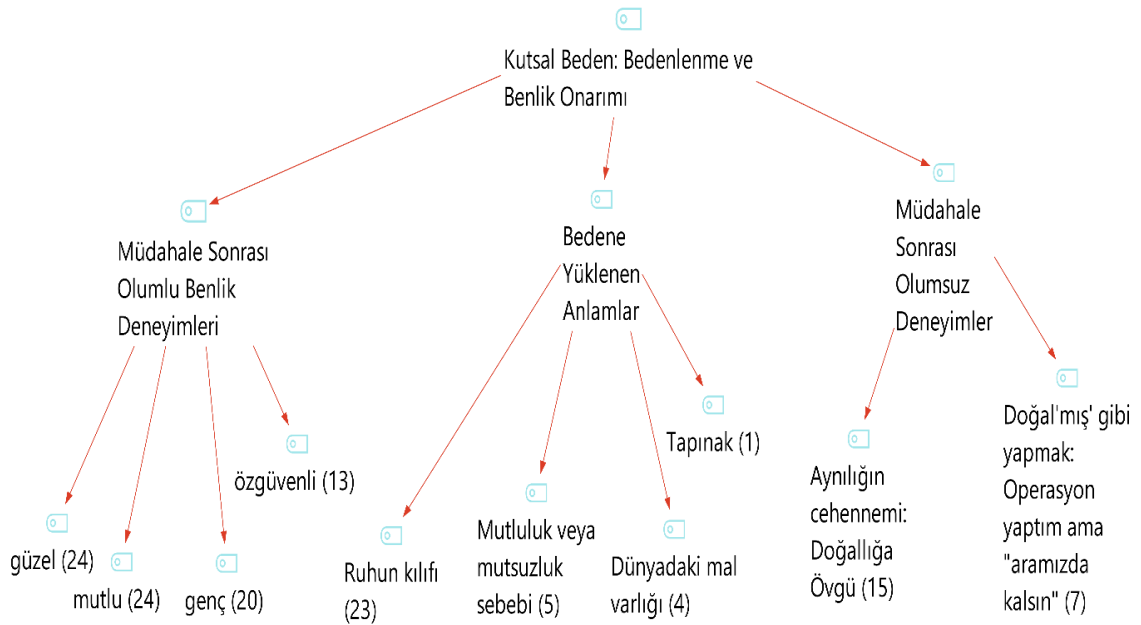
edeceklerini ifade etmişlerdir. Dolayısıyla yaşlanma karşıtı müdahalede bulunan kişilerin aynı zamanda “popüler beden/ideal beden” prototipi algısına da sahip oldukları görülmüştür.

5. KUTSAL BEDEN: BEDENLENME VE BENLİK ONARIMI

Kutsal beden: Bedenlenme ve benlik onarımı teması, katılımcılara yöneltilen; “beden sizin için ne anlam ifade etmektedir, müdahale sonrası kendinizi nasıl hissetmektesiniz” sorular neticesinde ortaya çıkmıştır. Bu temaya ait üç farklı kategori bulunmuştur. Kategorilerde ortaya çıkan kodlar sıklıklarına göre sırasıyla şu şekildedir: Bedene yüklenen anlamlar (4), müdahale sonrası olumlu benlik deneyimleri (4), müdahale sonrası olumsuz deneyimler (2).

Bedenine müdahale yaptıran katılımcıların bedene hangi anlamlar yüklediği ve müdahale sonrası benlik algısının nasıl olduğu araştırmanın alt problemleri arasındadır. Katılımcıların genç ve pürüzsüz bedene kutsallık atfettiği, müdahale sonrası olumlu benlik algısına sahip olduğu; fakat olumsuz deneyimlerin de ortaya çıktığı görülmüştür. Kutsal beden: Bedenlenme ve benlik onarımı temasına ait “kategori ve kodlar” Şekil 9’da aktarılmıştır.

Şekil 9. Kutsal Beden: Bedenlenme ve Benlik Onarımı Temasına İlişkin Kodlar

5.1. BEDENE YÜKLENEN ANLAMLAR

Sosyolojik açıktan beden birçok anlama karşılık gelmektedir. Beden insanı ve toplumu temsil eden küçük bir dünyadır (Turner, 2017: 275). Kişilerin kendi bedenlerine

yönelik soruların sorulması, deneyimlenen bedene yüklenen anlam(ları)ı ortaya çıkarmaktadır. Yaşlanma karşıtı müdahale yaptıran katılımcılar, bedene ciddi anlamlar atfetmişlerdir. Bedene yüklenen anlamlar kategorisine ait kodlar sıklıklarına göre sırasıyla şu şekildedir: Ruhun kılıfı (23), mutluluk veya mutsuzluk sebebi (5), dünyadaki mal varlığı (4), tapınak (1). Bedene yüklenen anlamlar, bedenin dışsal görünümü kastedilerek sorulmuştur. Bu kategoride katılımcılar tarafından bedenin sıradan, anlamsız ve önemsiz olarak görülmediği, anlam(larla) yüklü olduğu anlaşılmıştır.

5.1.1. Ruhun Kılıfı

Katılımcılar bedeni ruhun kılıfı olarak; hissedilen yaş, karakter, partner ilişkisi ve kimlik bağlamında ifade etmişlerdir. Bedenin dış görünüşü ile yaş arasındaki ilişkiyi ele alan 35 yaşındaki öğretmen E1, dış görünüşün algılanan yaşı etkilediğini şu şekilde ifade etmiştir:

" (...) Tabi insan hissettiği yaşıdır ama fiziksel görüntümüz de bize onu hissettirir. O da onun bir sebebidir. Fiziksel görüntü de bu hissi oluşturur, yaşadığı şeylerde oluşturur. Biz genelde yaşımdan daha büyük hissettik, yaşadığımız için çevremizden dolayı şeyler yaşadığımız için yetişme tarzımızdan dolayı. Üçüncü sınıfta çalışmaya, okumaya çabalıyordum. Yaşımın üzerinde hissediyorum ama işte fiziksel görüntüde senin biraz daha kendini genç hissetmeni sağlıyor ama bu hissi verende fiziksel görüntü bu sebeplerin bir tanesi. Tabi bir sürü sebep var bunu hissetmeni sağlayan. Sadece fiziksel görüntüde değil ama fiziksel görüntünün de genç görünmesinin senin o hissi sağlamayı sağlayanlardan biri diye düşünüyorum."

Bedenin dışını karakterin yansıması olarak tanımlayan 29 yaşındaki işsiz K19, şu ifadelere yer vermiştir:

"Şöyle, şuna inanıyorum biraz da hani içindeki hani o ruhun o karakterin o bakışın düşüncenin dışı yansıması hani herkese diyoruz ya ruhumuz var falan hani birşeyler düşünüyoruz, bir karakterimiz var. Hayata bakış açımız var. Evet ben şu kıyafetle evet ben şu saçın kesimiyle bile ben o karakterimi bir nebze dışarıya yansıtıyorum. Bakın ben bu tarzda bir insanın bu karakterde bu ruha hani yapıya sahibim. Bu şekilde düşünüyorum. İçtekini dışı yansıtmada kullandığımız bir araç. O yüzden iyi bakmak ya da güzel bakmak istiyoruz, böyle (gülümsüyor)."

43 yaşındaki muhasebeci K6, bedenin dışsal görünümünün partner ilişkisinde önemli olduğunu şu şekilde açıklamıştır:

"Bedenin dıştan görünümü işte insanların sana verdiği değer bile zor duruyorum. Şimdi erkeğin bile zaten hani kalp önemli denilse de nerede? Ben ona inanmıyorum (gülerek). Görüntü ilk başta cezbediyor ilk başta bayanlar açısından da. Seni kaskanıyorlar. Ne bileyim kilolu bir bayanla hani yeri geliyor lafı konması şişman demesi. Yani insanı her yerinden yani psikolojik açıdan da etkiliyor. Hani dediğim gibi görüntü benim için önemli ya (...)"

39 yaşındaki kozmik enerji terapisti K20, bedenin bir kimlik göstergesi olduğunu şu şekilde açıklamıştır:

"Toplumda hani bir laf var ya işte; kıyafetinle karşılanırsın düşüncelerinle uğurlanırsın (...). Bence toplum dış görünüşü çok önemsiyor. Bizse maalesef bir bu toplumun bir bireyi olduğumuz için biz de o hamurla yoğuruluyoruz. Yani bizde artık o düşünceyle hareket ediyoruz. Yani birini gördüğümüzde tanımadığımız ve referansı olmayan bir insansa. Atıyorum akrabamızın tanıdığı ya da eşimizin dostumuzun bize tanıştırdığı bir insan değilse yabancı bir insansa hakketen onun bir tipine bakıyorsunuz. İnsanın karakteri, tipi, memleketi, sosyo-ekonomik durumu, ailesi her şeyi sonuçta dışa yansıyor. O yüzden maalesef insanlara ona göre davranıyoruz."

5.1.2. Mutluluk ve Mutsuzluk Sebebi

Genç bir bedene sahip olmasından dolayı toplu taşımalarda yer verilmediğini, eşi ve öğrencileri tarafından sevildiğini ve bunlardan mutluluk duyduğunu akademisyen E2, şu şekilde açıklamıştır:

"İnsanlar tarafından beğenilmek benim çok hoşuma gidiyor. Mutluluk verici. Açık konuşayım. Ama artık insanlar, böyle amann, ahh, işte. Yani, hani biz normal yaşlı bir insanı gördüğümüzde, gerçi ben onu yapmam, ama onu yapan çok insan var. İşte yani, böyle insanlar sevginin merhamete dönüşmeye başladığı veya acımaya dönüşmeye başladığı veya otobüste insanlar otobüste yer vermeye başlıyorsa bence bu güzel bir şey değil diye düşünüyorum. Bana şimdiye kadar Allah'a şükür kimse yer vermedi (kahkaha atıyor). Eşim karşısında dinç görünüyorum, benim için güzel bişey. Eşim yani hala beni seviyor yani. Öğrenciler beni seviyor. Herkes beğeniyor mesela. Hani bir imajım var. Yakışıklı olduğumu söylüyorlar. Yani insanın hoşuna gidiyor bunlar. Yani bilmiyorum, belki de ben çok mu fazla bu duygulara kaptırdım kendimi ama benim hoşuma gidiyor."

Plates ve yoga eğitmeni K20, şişman bedeni yaşlılık ile ilişkilendirmektedir. Bir üyesinin şişman bir bedene sahip olmasını, mutsuzluk olarak şu şekilde açıklamıştır:

"Çok kilolu üyelerim vardır. Aşırı derecede özgüveni düşük insanlardır. Aslında hayatımızın kompleksini etkiliyor. Yürümemizi, nefes almamızı daha sağlıklı yaşamamıza neden oluyor. Koşamıyorlar, nefes nefese kalıyorlar. Ya ben zayıf birinin daha genç görüldüğüne inanıyorum çünkü genç görüyorum. Onun dışında benim 45 yaşında üyem var kendisi nerden baksan 30 yaşında duruyor. Yaşından 15 yaş daha küçük duruyor. Suratına yaptığı uygulamalar gerçekten de 30 yaşındaki bir kadının yüzüne ve bedenine sahip. Görseniz asla demezsiniz 45."

56 yaşındaki emekli çalışan K12, bedensel görünümün ikili ilişkilerde üstünlük göstergesi olduğunu şu şekilde açıklamıştır:

"Benim için sosyal çevrede ya da ikili ilişkide benim bedensel görünümüm benim üstünlüğümü gösteriyor. Ben öyle düşünüyorum. Yani zayıf, eksik, işte kusurlu (...) kusurlu derken ya yanlış anlamayın engelli, özürlüden falan bahsetmiyorum yani zayıf, eksik hissettiğimde kendimi orda rahat hissedemiyorum. Yani o beni bir güç gösterir. Öyle hissediyorum. Yani bedenimin iyi olması, işte sportif bir vücuda sahip olmam, aynaya bakmaktan çekinmediğim bir yüzümün olması benim güç gösterim olarak geliyor bana. Yani bunun kesinlikle şeyle alakası yok mesela evliliği ayakta tutmakla, işte eşle, çocukla falan değil, her türlü insanla."

5.1.3. Dünyadaki Mal Varlığı

Katılımcılar beden dünyadaki her şeyimdir şeklinde ifadelerde bulunmuştur. Öğretmen K17; *"Beden dünyadaki her şeyimdir. Ona iyi bakmak lazım"* şeklinde ifade etmiştir. Diğer bir katılımcı, bedeninin dünyadaki her şeyi olduğunu ifade ederek ona *"yatırım yapılması"* gerektiğini şu şekilde açıklamıştır:

"Kendime duyduğum saygınının bir göstergesi olarak bakıyorum. Kendimi seviyorum ve saygı duyuyorum. İyi giyinmek, bakımlı olmak beni mutlu hissettiriyor. Özgüvenli hissettiriyor. Kendime duyduğum saygıyı gösterme yollarından birisi kendime yaptığım yatırım. Yani iyi giyindiğim zaman, ütülediğim zaman tişörtü vs. ya da saçımı yapıp bir rimel sürdüğümde bunların hepsi bak ben kendime bakıyorum dedirtmenin bir parçası açıkçası (Sosyolog-K15)."

5.1.4. Tapınak

33 yaşındaki hostes K24, bedeni bir tapınak olarak tanımlayarak din ile ilişkilendirmiş ve bedeninin kusurlarına (kırıksıklık, sarkma gibi yaşlanma belirtisi)

müdahaleler yapılması gerektiğini ifade etmiştir. Katılımcıya ait açıklamalar şu şekildedir:

"Beden bir tapınak gibidir. Biçilen ömürde siz onda haps olmuş yaşıyorsunuz ve onu iyi bir noktaya getirmeniz lazım. Okuduğunuz kitaplar kullandığınız ürünler ne olursa olsun o size bahşedilmiş bir şey. Dolayısıyla iyi şekilde kullanmanız lazım. Ben o şekilde düşünüyorum. Ya şöyle bir şey var, bir insana güzel bir ömür biçilir ya 70 sene o bedende yaşayacağım. 70 sene mesela bazen dışarıdan yediğim kötü bir şey de ya bedenimi kötü etkiliyorum. Sağlıklı yaşamak mesela bu İslam'da da şu var ya işte atıyorum bir yerde bir tedavi var aslında hastalığınızla alakalı onu gidip iyileştirmen lazım eğer gitmezsen intihar gibi oluyor. Ben de öyle düşünüyorum yani iyileştirilecek bir nokta varsa bence iyileştirmemiz lazım görüntü olarak da kusur olarakta."

Bedene yüklenen anlamlar kategorisine dair tartışma: Bedenin dışsal görünümü, kişinin kendisini hangi yaşta hissettiğini belirleyen önemli bir faktördür. Ruhun kılıfı olarak beden; hissedilen yaşı, karakteri, partner arasındaki ilişkiyi ve kimliği belirleyebilmektedir. Ruhun bedenden, bedenin ise ruhtan ayrı olmadığı katılımcılar tarafından sıkça ifade edilmiştir. Beden, karakterin yansıması olarak algılanmaktadır. Bedenin, özellikle partner ilişkisinde duygu ve düşünceden önce geldiği kabul edilmektedir. Kişileri "reddetme veya kabul etmede" beden, merkezi konum olarak algılanmaktadır. Katılımcılar tarafından beden, bir kimlik göstergesi olarak görülmektedir. "Kıyafetinle karşılanırsın, düşüncelerinle uğurlanırsın" sözü, bedenin dışsal görünümünün ilk intibadaki önemini göstermesi bakımından önemlidir. Beden bir kimlik göstergesi olarak, belirli performanslara ihtiyaç duyar. Bir vitrin olarak beden, estetik cerrahinin vazgeçilmez nesnesi haline gelmiştir. Kişiler arzulanabilir ve reddedilmeyen beden sunumu için performans göstermektedir.

Katılımcılar tarafından, bedenin mutluluk veya mutsuzluk sebebi olabildiği sıkça ifade edilmiştir. Bedenin "pürüzsüz, genç ve fit" olması bir üstünlük göstergesi olarak algılanmaktadır. Bu üstünlük göstergesinin ikili ilişkilerde mutluluk sağladığı düşünülmektedir. Aksi durumda beden, kişilerin "zayıf, eksik ve kusurlu" olarak hissetmesine neden olmaktadır. Bedenini "dünyadaki her şeyi" ve "yatırım yapması gereken bir hisse" olarak görenler de vardır. Bu düşüncenin ötesinde beden, bir "tapınak" olarak görülmektedir. Beden dinsel bir ritüel gibi estetik cerrahinin uğrak noktası haline gelmiştir. Bedenin estetik cerrahi müdahaleden geçmemesi, diğer bir ifadeyle yaşlı beden görünümü, kişilerin aforoz edilmesi olarak algılanmaktadır.

5.2. MÜDAHALE SONRASI OLUMLU BENLİK DENEYİMLERİ

Yaşlanma karşıtı müdahalede bulunmak bir bedenlenme pratiğidir. Bedenleştirme, varlığın fiziksel ve zihinsel deneyimi anlamına gelmektedir (Cregan, 2006: 3). Estetik cerrahi, katılımcılara yeni bir varoluş kazandırmaktadır. Zira beden, donup kalmış veya genelleşmiş varoluştur, varoluş da sürekli bir bedenlenmedir (Merleau-Ponty, 2020: 236). Bedenleşme sosyal aktörlerin sosyal dünyasında bulunur. Bedenleşme hem bir beden oluşturma hem de bir benlik oluşturma sürecidir (Turner, 2019: 245). Katılımcıların bedene müdahale sonrası olumlu benlik kazanmaları bu ilişkiyi doğrulamaktadır. Müdahale sonrası, olumsuz benlik algısından olumlu benlik algısına, diğer bir ifadeyle düşük benlikten yüksek benliğe doğru pozitif bir geçiş vardır.

Yaşlanma karşıtı müdahale sonrası katılımcılar olumlu deneyimlerini aktarmışlardır. Bu bağlamda müdahale sonrası olumlu benlik deneyimleri kategorisi ortaya çıkmıştır. Bu kategoriye bağlı olarak ortaya çıkan kodlar sıklıklarına göre sırasıyla şu şekildedir: Mutlu (24), güzel (24), genç (20), özgüvenli (13). Bedene yapılan müdahaleler kişinin benlik algısını olumlu yönde etkilemiştir. Katılımcılar tarafından bedenın onarılması, modifiye edilmesi aynı zamanda benliğin onarılması, modifiye edilmesi olarak karşılık bulmuştur.

5.2.1. Mutlu

Katılımcıların büyük bir kısmı, gerçekleştirilen gençleştirme müdahaleleri sonrasında mutlu hissettiklerini ifade etmişlerdir. Müdahale sonrası başkaları tarafından beğenilen kozmik enerji terapisti K20, şu ifadelerle yer vermiştir; *"Mutlu oluyorsun. Beğenilmek insanoğlunun her zaman ruhunu okşayan bir şeydir."* Müdahale sonrası mutlu olduğunu ve yaşama sevincinin arttığını akademisyen E2, şu şekilde açıklamıştır:

"Daha zinde ve daha mutlu hissettim. Yani aynanın karşısında baktığım zaman, mesela diyorum eski halime dönmeye başladım diyorum ama bir de tabi vücudtaki alt yapıyla ilgili. Mesela şimdi bende zaten o cilt vardı. Mesela şimdi bana o güzellik merkezindeki arkadaşlar onu dedi. Sizin cildiniz, sizin yaşınıza göre çok iyi dedi. Kuaför arkadaşında da onu dedi, normalde 51 yaş cildi değil bu dedi. Gerçekten sizin cildiniz hakkaten çok iyi, bir de bunun üzerine hafif rütuş yapılırsa daha güzel olur deyince tabi bende kendimi daha güzel hissettim. Daha böyle bir yaşama sevinci geldi içime."

56 yaşındaki emekli çalışan K12, "şarap gibi kadınsın" gibi çok fazla olumlu yorum aldığını ve bu yorumlar neticesinde mutlu olduğunu şu şekilde açıklamıştır:

"Çok iyi yorumlar aldım. İşte çok güzel şeyler söylediler. Hatta kendi kız arkadaşlarım arasında beğeni rekorları kırıyordum. Altına çok güzel şeyler yazıyorlardı. Yaşlandıkça güzelleşiyorsun. Şarap gibi kadın diyorlar. Bana şiir yazdılar (gülüyor). Hatta bir tane hemşerimiz bana şiir yazdı, kartona bastı ve bana eve gönderdi. Öyle güzel şeyler aldım. Mesela espiriyle karışık biri şöyle dedi, hı hı tabi tabi bu zaten küçükken de böyle güzeldi. Küçükken çok çirkindim. Öyle espirili şeyler yazmışlardı. Ondan sonra mesela ara veriyorum 10-15 gün fotoğraf paylaşmadım, hemen sonrasında ardına işte nerde kaldın, niye paylaşmıyorsun, nerelerdesin falan bir şeyler yazıyorlar. Hoş şeyler yazıyorlar. Bu arada erkeklerde özelden DM'den yazıyorlar. Onlara tabi bakmıyorum (kahkaha atıyor). Onlara baksam o ho ho (gülüyor). Gerçi onlar her türlü yazıyorlar da. Yani o kötü niyetli olanları söylüyordum. Valla yorumlar çok güzel etkiliyordu beni. Daha çok hoşuma gidiyordu. Hani çok eleştiriler de alıyordum kadınlardan ama (...). Mesela işte onun her tarafı estetikli, o filtre kullanıyor. İşte şöyle falan diyorlarmış ama hiç zerre kadar üzülmüyordum ya. Hiç beni üzemiyorlardı. O kadar ki mutluydum. Çok güzel birkaç yıl geçirdim. Hoşuma da gitti. Hatta kızım şey demişti, anne bu ne ya senin benden daha çok beğenin oluyor falan diyordu kızım bana. Herkes seni biliyor, işte gizli hayranların var işte falan filan diyordu kızım da."

Müdahale sonrasında yaşlanma karşıtı amacıyla gelenlerin mutlu olduğunu D1, şu şekilde açıklamıştır:

"Dramatik bir şeydir yani, size gülerek, mutlu bir yüz ifadesi ile geliyorlar. Kendimi çok iyi hissettim diyo vs. Yani yüz davranışı bile değişiyor. Bakışı değişiyor. Konuşması değişiyor. Yani kendilerini mutlu hissettiklerini hissedebiliyorum. Arada tabi ki böyle birkaç yılda bir küçük sorunlarda (...) onları düzeltiyoruz ondan sonra gene o yüz ifadesinde dikkatimi çeken ve o konuşma tonunda bile o mutluluğu size yansıtan ifadeler belki mesleğinizin en güzel tarafı."

5.2.2. Güzel

Katılımcıların büyük bir kesimi, müdahale sonrası kendilerini güzel hissetmişlerdir. 32 yaşındaki plates ve yoga eğitmeni K18, müdahale sonrası kendisini güzel olarak hissetmesini şu şekilde ifade etmiştir; "Aynada kendimi daha güzel gördüm ve güzel hissetmeye başladım. Daha mutlu oldum ve daha genç, parlak göründüğümü hissettim. Öyle de oluyor zaten aydınlanıyorsunuz". İlk başlarda müdahale yapmaya karşı

olan 39 yaşındaki kozmik enerji terapisti, müdahale yaptırdıktan sonra güzel hissettiğini, başkaları tarafından beğenildiğini şu şekilde açıklamıştır:

"Ya işte çok güzel oldu, çok güzel gözüküyor. Eski o görüntüsüne çok yaklaşmış. Güzel gözüküyor, fresh gözüküyor. İyi yaptın, bak bak gerçekten (....). Aslında çok karşıydın ama (...). Ben başlarda çok karşıydım çünkü müdahale yaptırılmasına. Yaptırınca bak görüyorsun iyi oluyor. Mutlu oluyorsun. Beğenilmek insanoğlunun her zaman ruhunu okşayan bir şeydir. Yani yaşı kaç olursa olsun, küçükükte olsan, yaşlı da olsan beğenilmek insanın ruhunu okşayan bir şey. Kendini daha çok kabul ettirmiş gibi hissediyorsan aslında mesele o."

Sosyal çevresinden ve eşinden olumlu tepkiler alan 35 yaşındaki öğretmen E1, daha güzel hissettiğini şu şekilde açıklamıştır:

"İyi olduğunu söylüyorlar. Yani genelde bilenler özellikle zaten, hatta bilmeyenlerde işte hocam sizde bir değişiklik var gibisinden olumlu tepki alıyorum. Eşimde güzel tepkiler veriyordu. İyi olduğunu söylüyordu ama değişen bir şey olmadı onun açısından. Yapılan yorumlar hoşuma gidiyordu. Yani duyunca, yaptığım şeyin pişmanlık duymadığımı. Kendimi daha güzel hissediyordum."

5.2.3. Genç

Müdahale sonrası kendisini genç hissedenden 32 yaşındaki plates ve yoga eğitmeni K18, özgüveninin arttığını, olumlu yorumlar aldığını, sosyal medya paylaşımlarının arttığını ve bu müdahaleleri tekrardan yapacağını şu şekilde açıklamıştır:

"Paylaşımlarım daha çok arttı. Artmasının sebebini özgüvenle bağlantılı olduğunu düşünüyorum. Kendini genç hissetmek özgüveni de aşıyor. Bu fotoğraflardan yıl geçtikçe gençleşiyorsun, yıllar sana hiç vurmamış gibi yorumlar alıyorum. Eskisinden daha genç görüldüğümü düşünenler oluyor tabi. Bu yorumlar gururumu okşuyor. Bu yorumlar doğru yolda olduğumu hissettirdi ve tekrarlamam gerektiğini de hissettim."

Olumlu yorumlar neticesinde kendisini geç hissedenden 44 yaşındaki hastabakıcı K7, deneyimini şu şekilde açıklamıştır:

"Olumlu yorumlar aldım. Sen bir şeyler mi yaptırdın? İyi görünüyorsun. Her ne yaptırdıysan devam et bunu yapmaya. Bir şeyler yaptır diyen olmuyor öncesinde. Fakat dediğim gibi anlık müdahalelerle bir şeyler yaptırıyorum. Hani ne bileyim, bir PRP yaptırıyorum, bir botox yaptırıyorum. Ama insanlar bunu gördükleri zaman bunu sorup"

sorgulayamıyorlar da. Ama dedikleri tek şey, her ne yaptırıyorsan buna yapmaya devam et çünkü iyi görünüyorsun. Bu şekilde yorum aldığım da daha çok mutlu oluyorum. Daha genç hissediyorum kendimi. Az önce oğlumla beraber spordan geldik, insanlar bizi yan yana görünce bizi abla kardeş zannediyorlar ve bu da beni daha çok mutlu ediyor.”

Benzer şekilde 56 yaşındaki emekli çalışan K12, deneyimini şu şekilde açıklamıştır:

"Yani bir kadının belki de hayatı boyunca alacağı toplam iltifatı ben ilk 3-4 yılda aldım. Çok da hoşuma gitti. Ama şimdi tekrar şimdi ihtiyaç başladı. Mutlu oldum, kısa sürdü ama tabi kendimi daha genç, daha dinamik aldığım o pozitif yorumlar bana daha çok enerji veriyordu. Daha farklıydım, mutluydum yani."

Müdahale sonrası kendini beğendiğini ve geçmiş yıllardaki gibi genç hissettiğini kozmik enerji terapisti K20, şu şekilde açıklamıştır:

"Kendini beğeniyorsun. Daha mutlu hissediyorsun. Daha keyifli. Yani daha böyle gençken ki o fresh görüntüye vardığın için. Kendini eskisi gibi hissediyorsun. Tabi bu da sana sanki geçirdiğin o yılları geçirmemiş gibi hissettiriyor seni. Tamam, o yıllar geçti ama belli olmuyor diyorsun. Sanki genç olmuş gibi hissediyorsunuz."

5.2.4. Özgüvenli

Müdahale öncesi özgüvensiz olduğunu ifade eden hemşire K3, müdahale sonrası özgüveninin arttığını şu şekilde ifade etmiştir; *"Yaptırmadan önce özgüven eksikliğim vardı. Büyük bir rahatlık, özgüven (...). Daha kapalıydım öncesinde. Hem psikolojik olarak hem fiziki olarak kapalıydım. İçime kapalıydım".* Sosyal çevresinde aldığı yorumlar neticesinde özgüveni arttığını plates ve yoga eğitmeni K18, şu şekilde açıklamıştır:

"Daha genç görüldüğüme dair yorumlar aldım, yaşlandıkça daha da gençleştin gibi tepkiler alıyordum.. Bunları genelde arkadaş grubum, sosyal çevrem söylüyordu. Onlar yorumları karşısında mutlu oluyordum ve özgüvenim yerine geliyordu."

Müdahale sonrası olumlu benlik deneyimleri kategorisinde; yaşlanma karşıtı müdahale sonrasında katılımcılar “mutlu, güzel, genç ve özgüvenli” hissetmişlerdir. Olumlu deneyimler, benlik algısını olumlu yönde etkilemiştir. Müdahale öncesi mutsuz, çirkin, yaşlı ve özgüvensiz hisseden katılımcıların; müdahale sonrası yalnızca dış görünüşleri değil, benlik algıları da değişmiştir.

Müdahale öncesi yaşlanma belirtilerinin özgüvensizlik yaratması hem kişiler arası ilişkileri hem de bedeni örtme/gizleme anlamında kişileri olumsuz etkilemiştir. Katılımcılar, müdahale sonrası sosyal çevrelerinden olumlu dönütler almışlardır. Beğenilmek, katılımcıların yaşama sevincinin artmasına katkıda bulunmuştur. Müdahale sonrası genç ve özgüvenli hisseden katılımcılar, sosyal medya hesaplarında daha fazla paylaşımda bulunmuşlardır. Bedene müdahalede bulunmanın, onu onarmanın, modifiye etmenin, aynı zamanda bir “benlik onarımı” anlamına geldiği görülmüştür. Katılımcıların yaşlanma karşıtı müdahale sonrasında mutlu, güzel, genç ve özgüvenli hissetmeleri “yüksek benlik” algısına sahip oldukları anlamına gelmektedir.

5.3. MÜDAHALE SONRASI OLUMSUZ DENEYİMLER

Katılımcılar müdahale sonrasında olumsuz deneyimlerini aktarmışlardır. Bu bağlamda iki kod ortaya çıkmıştır. Bu kodların sıklıklarına göre sıralaması şu şekildedir: Aynılığın cehennemi: Doğallığa övgü (15), Doğal‘mış’ gibi yapmak: Operasyon yaptım ama “aramızda kalsın” (7). Katılımcılar yaşlanma karşıtı müdahalesi sonrası yapay göründüklerini ve operasyonu gizleyerek doğal bir şekilde genç kaldıklarını ifade etmişlerdir. Bu ifadeler olumsuz deneyimler kategorisi altında betimlenmiştir.

5.3.1. Aynılığın Cehennemi: Doğallığa Övgü

Aynılığın cehennemi, yaşlanma karşıtı müdahalesi yaptıran katılımcıların birbirine benzemesi ve bunu bir sitem olarak aktarmalarından dolayı ortaya çıkarılan koddur. Katılımcılar genç görünmek istemektedir fakat aynı zamanda bunun doğal olmadığından yakınmaktadır. Herkesin aynılaştığını ve kendisinin herkes gibi olmak istemediğini, özel hastanede yönetici olarak çalışan 40 yaşındaki K4, şu şekilde açıklamıştır:

"Herkes gerekli gördüğü yeri yaptırabilir bence ama çok fazla doğal olmayan, yaptıranlar var. Onlar farkında mı değiller mi bilmiyorum. Çok gereksiz. Yani çok aşırı. Mesela bir göz yapılıyor, yanaklar inceltiliyor, jawline [çene dolgusu] diyorlar onu yaptırıyorlar, dudaklara botox yaptırıyorlar, dolgu yaptırıyorlar, yani o yüz gidiyor bambaşka bir şey geliyor. Ben onu sevmiyorum. Karşıda değilim, ama herkes aynı. Herkes aynılaşıyor. Ben aynılaşmak istemiyorum. Benimkisi gerçekten bir ihtiyaç ve biraz daha genç gösterebilir diye (...)."

47 yaşındaki çocuk bakıcısı K13, botoks müdahalesi sonrasında yüzündeki mimikleri kaybettiğini ve yüzünde maske varmış gibi algıladığından dolayı bir daha müdahale yaptırmayacağını şu şekilde açıklamıştır:

"Şimdi şöyle onu yaptırdıktan sonra hakketten mesela böyle hani telefonda falan hani selfi falan çekersin, ne bilim ben çok mesela şey, mesela kelimesini de çok kullandım bu arada ben fotoğraf çekirtmesini çok seven birisiyim bunu da etrafımdaki herkes bilir. Yani elime telefonu aldığım zaman hemen herkes yanıma dikilir. İtiraz etme şansı yok ve ben fotoğrafları çekildiğimde yani bedensel olarak benim ama orda ki surat ben değilim. Özellikle mesela selfi falan çekildiğim zaman sanki ben değilim. Yani gerçekten yüzümde bir maske varmış gibi oldu. Çok böyle gülsem bile bir mimiksizlik buralarımda bir tuhaflık oldu, çok hoşuma gitmedi. Hoşuma gitmediği içinde bir daha yaptırmayı da düşünmem. Ha tamam evet, cildi işte bir temizlemektir. Bir şey o tarz şeylere varım. Ama botoksta yokum yani."

Yapay görünmek istemediğinden dolayı botoksu uzun aralıklarla yaptıran ve daha sonra doğal müdahale yollarını tercih eden, her gece yatmadan yarım saat yüzüne masaj yapan 46 yaşındaki öğretmen K17, deneyimini şu şekilde açıklamıştır:

"Önce acaba dedim, acaba çok mu yapay görünüyorum. Hani gülümserken, dediğim gibi gözlerimle güldüğüm için acaba dedim, hani o mimikler kaybolunca karşı taraftan çok mu garip görünüyorum. Tabi onu bir düşündüm, ama daha sonra bunu yaptırmam gerektiğini düşündüğüm için (...) Çünkü eğer devam etseydi o çizgiler daha da artacaktı. Birde böyle çok yoğun yaptırmadığım için daha böyle doğal görüntüyü bozmadığım için daha cazip geldi. İlk baştaki düşüncem oydu, dedim acaba çok mu yapay görünüyorum. Bu beni tabi biraz uzaklaştırdı, hatta zaten aradan bir yıl geçtikten sonra yaptırdım. Hani normalde üç ayda bir, altı ayda bir yaptırıyorlar ama benimki çok uzun bir süre geçmişti aradan. Daha çok doğal yöntemler kullandım. İşte Hindistan cevizi yağı, yani öyle doğal yağlarla, masajlarla sorunu çözmeye çalıştım. Alternatif tiptan yararlandım. Yapay şeyleri çok sevmiyorum zaten. İlk operasyonu botoksu 45 yaşında yaptırdım. Yaşlanma karşıtlığı için spor yapıyorum. Her akşam uyumadan önce yüzüme masaj yapıyorum."

Yaşlanma karşıtı müdahalesi yaptıran iki sanatçı, Seda Sayan ve Ajda Pekkan çoğu katılımcı tarafından olumlu veya olumsuz bir şekilde telaffuz edilmiştir. Bu iki

sanatçı yapmış olduğu müdahaleleri yapay olarak değerlendiren akademisyen E2 şu açıklamalarda bulunmuştur:

"Bizim Türkiye de iki tane ikon vardır. Ajda Pekkan, biliyorsunuz daha sonra Seda Sayan şimdi onun tahtına oturmaya başladı. Ya bence onlar hata yapıyorlar. Özellikle Ajda hanım gerçekten çok hata yapıyor. Çünkü yaşı 76 şuanda, 46 doğumlu, hatta bu Şubat ayında 77 olacak düşünün. Yani bir insan artık biraz da yaşlılığı kabullenmeli çünkü bu seferde çok sırtıyorsunuz ortalıkta. Şimdi mesela Ajda Hanım o kadar çok uygulama yaptırdı ki yüzünde mimik kalmadı kadının. Yani ne gülebiliyor ne konuşabiliyor ne ağlayabiliyor, gözlerini doğru dürüst kapatamıyor. Yani robot gibi bir şey oldu. Ben robot gibi bir şey olmak istemem, onu söyleyim. Ben birazcık bir rutuş yapmak isterim ama böyle gerdirme gibi şeyleri yapmak istemem. O kadar da değil. Biraz daha idare edebildiğim kadar biraz daha idare edebilmek istiyorum."

5.3.2. Doğal'mış' Gibi Yapmak: Operasyon Yaptım Ama "Aramızda Kalsın"

Bazı katılımcılar müdahale yaptığını gizlemiştir. Bu gizliliğin altında doğal olarak genç kaldıklarını iddia etmek anlamı vardır. Katılımcılar doğal olmadıklarını gizledikleri için olumsuz deneyim kategorisi altında değerlendirilmiştir. Müdahale yaptırdığını herkese anlatan hostes K24, kişilerin neden müdahale yaptırdıklarını gizlediklerini şu şekilde açıklamıştır:

" (...) Bu arada ben asla saklamam, herkese anlatırım. Genelde insanlar yaaa ben hiçbir şey yaptırmadım falan (...) ben herkese anlatırım. İnsanlar genel olarak doğal güzel olduklarını iddia ediyorlar. Hiçbir şey yaptırmadan bu görüntüye kavuştuklarını söylüyorlar. O da çok doğru gelmiyor bana. İnsanlar demek ki bu şekilde motive oluyor. Aslında güzelmışim ama param yok falan gibi Twitter'da geyikler dönüyor ya (kahkaha atıyor). Bence yani ben söylemekten asla çekinmiyorum. O kadar belli ki yani işlem yaptıkları çok belli oluyor bu insanı aptal yerine koymaktır. Yani mümkün değil bir şey yaptırmadım demek."

Eşinin kendisini genç görünmek istemediğinden dolayı müdahale yaptığını gizleyen akademisyen E2, şu açıklamalarda bulunmuştur:

"Eşim biraz karşı çıkıyordu buna çok (bekleme). Eşimden gizledim, başta gizledim. Sonra ortaya çıktı, makbuzlardan gördü. Baya bir sert tepki verdi önce. Eşim benim çok genç görünmemi istemiyor. Birazda kıskanıyor galiba. Çünkü çevremde olsun, Youtube kanalında olsun, sosyal medya olsun, bana çok yorumlar geliyor, mesajlar"

geliyor. Mesela bir fotoğraf paylaşıyorum, böyle mesela şık fotoğraflarımı da paylaşmamı istemiyor eşim. Anlatabiliyor muyum? Hep beni biraz köhneleşmiş, orta yaş, yani benim kendi yaşıma yakışan bir şekilde görünmemi istiyor ki hani eşim biraz kıskanıyor ben onu anladım. Eşimin dışında herkes destekledi beni. Sende bir farklılık var, rengin biraz daha açıldı mesela. Çok mutlu etti bu yorumlar beni. Çok mutlu oldum yani."

Müdahale yaptırdığını gizleyen sosyolog K15, şu açıklamalarda bulunmuştur:

"Şöyle bir şey söyleyeyim, annem bilmiyordu botoks yaptırdığımı. En yakın arkadaşım ve iki üç arkadaşım biliyor. Onun dışında kimseye söylemedim. Çünkü anneme falan söylesem muhtemelen keser beni (gülüyor). Ben bazen şakasını yapıyorum, ya saçmalama çocuğum diyor. Ama dördüncü seansımı yaptırdım ve yaptırmaya devam edicem (gülüyor)."

Müdahale sonrası olumsuz deneyimler kategorisine yönelik tartışma: Yaşlanma karşıtı müdahalede bulunan kişiler, iki önemli olumsuz deneyimden söz etmektedirler. Bunlardan en önemlisi, "doğal olmadıklarına" yönelik söylemleridir. İkincisi ise yapmış oldukları müdahaleleri "gizli" tutmalarıdır. Genç görünme talebi, aynılaşmayı kabul etme anlamına gelmektedir. Doğal beden, kendisini "yapay, donuk ve mimiksiz" bir bedene bırakmaktadır. Var olan mimikler ortadan kalkmakta ve özellikle yüzde bir maske varmış gibi bir algı ortaya çıkarmaktadır. Bu maske, yeni bir beden anlamına geldiği gibi aynı zamanda yeni bir benliktir. Türkiye'de ikonlaşmış aktörler olan Seda Sayan ve Ajda Pekkan, bazı katılımcılar tarafından beğeni ile karşılanırsa da genel olarak olumsuz bir şekilde eleştirilmişlerdir. Olumsuz eleştirilerin nedeni; yapay, donuk ve mimiksiz bir bedene sahip olmalarıdır. Yaşlanma karşıtlığı amacıyla bedenlerini pürüzsüzleştirmeye çalışan kişiler; yapay, donuk ve mimiksiz bedene sahip olarak "tek tip beden tipolojisi" oluşturmaktadırlar. Bu nedenle katılımcılar, herkesle aynı olmaktan yakınmaktadır. Bedenin aynılığı bir cehenneme dönüşmektedir.

Katılımcıların yapmış oldukları müdahaleleri gizlemelerindeki amaç ise; ben doğal olarak genç kalıyorum ve zamanla güzelleşiyorum algısı yaratmaktır. Estetik cerrahi müdahaleleri gizli tutmanın ikinci bir nedeni, yapılan müdahalelere yakın sosyal çevrenin (eş tarafından kıskançlık, anne-babanın tepkisiyle karşılaşma vb.) onay vermemesidir. Estetik cerrahi müdahaleler çok fazla yaygınlaşmış olsa da bu müdahalelerin toplumda henüz tam olarak kabul görmediği de ortadadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Fenomenolojik açıdan bedenın yaşıyan, bilinçli ve algılayan tezinden hareketle tasarlanan bu çalışma, bedenın politik ve ekonomik söylemler, güçler, yapılar ve sistemler tarafından oluşturulduğunun aksine yaşıyan beden deneyimine vurgu yapmaktadır. Böylelikle bedenın aşırı pasifize edilen ve deneyimlenen boyutu göz ardı edilmeyerek yaşlanma karşıtı müdahale yaptıran kişilerin beden, benlik, yaşlanma ve yaşlanma karşıtı deneyimleri incelenmiştir.

Yaşlanma karşıtı estetik cerrahi müdahale yaptırmak, bedenın dışsal görünümünü gençleştirme ve pürüzsüzleştirme amacı taşımaktadır. Pürüzsüz yaşlanma, bedende yaşlanma ve yaşlılık belirtilerinin görülmeden, sadece kronolojik yaşı ilerlemesi anlamına gelmektedir. Bedende cisimleşen yaşlanma belirtilerini önlemenin ve ortadan kaldırmanın temel aracı estetik cerrahi müdahalelerdir. Pürüzsüz yaşlanma düşüncesini ortaya çıkaran nedenler, yaşlı ve genç beden görünümüne yüklenen anlam(lar)dır. Bedenin yaşlanma belirtilerini ortadan kaldırmak veya yaşlı beden görünümünün ortaya çıkmasını engellemek amacıyla estetik cerrahi müdahale yaptırılmaktadır. Bu bağlamda genç ve pürüzsüz beden görünümüne kutsallık atfedildiği söylenebilir.

Yaşlanan/yaşlı bedenın önlenmesini, ortadan kaldırılma nedenini, estetik cerrahi müdahale öncesi beden ve benlik deneyimleri açıkça ortaya koymaktadır. Yaşlanma karşıtı müdahalesinde bulunmuş kişiler hem kendilerini hem de diğerlerinin onları tanımlamaları neticesinde genel anlamda olumlu benlik algısına sahiptirler. Fakat azımsanmayacak sayıda kaygılı/depresif kişilerin olduğu ve dolayısıyla olumsuz benlik algısına sahip olduklarını belirtmemiz gerekir. Bu bağlamda, kaygılı/depresif kişilerin yaşlanma karşıtı müdahaleye daha yatkın olduklarını ifade edebiliriz. Müdahale öncesi bedende var olan yaşlanma belirtilerinin utanç olarak görülmesi, sosyal çevre tarafından damgalanması, cinsel ilişkiyi olumsuz etkilemesi, kişilerin “mutsuz ve özgüvensiz” hissetmelerine ve düşük benlik algısına neden olmaktadır.

Yaşlanma karşıtı müdahale yaptırmış kişilerin yaşlılık ve yaşlanma algılarının, yaşlanmanın psikolojik, biyolojik ve sosyolojik türleri ile benzer olduğu görülmüştür. Hayata dair beklentisi kalmayan, geleceğe yönelik planı ve heyecanı olmayan kişi, yaşlı olarak tanımlanmıştır. Bedenin yaşlanması olarak ifade edilen biyolojik yaşlanma, kırışıklık, sarkma, saç beyazlaşması örnekleriyle sıkça vurgulanmıştır. Sosyolojik anlamda; muhtaç, kendi işini yapamayan ve toplumsal ilişkilerden uzaklaşıp yalnızlaşan

kişiler, yaşlı olarak tanımlanmıştır. Toplumun yaşlıya ve yaşlı bedene olan bakış açısı, kişilerin genç bedene sahip olma düşüncesini tetiklemiştir. Genç ve pürüzsüz bedene sahip olmak, “sosyal izolasyon korkularını” gidermek anlamına gelmektedir. Çünkü yaşlılık dezavantajlı grup olarak algılanmaktadır. Diğer bir ifadeyle yaşlanma, biyolojik bir olgu olmanın yanı sıra “sosyal ayırım” olarak algılanmaktadır.

Yaşlanmanın izini bedende silmeye çalışmak, bedende ortaya çıkan yaşlanma belirtilerinin müdahale öncesi benlik algısını olumsuz, müdahale sonrası ise olumlu etkilemesi, beden ve benlik algısı arasında sıkı bir ilişki olduğunu gösterdiği gibi beden ve yaşlanma konusunun önemine dikkat çekmektedir. Beden ve benlik arasındaki bu sıkı ilişki, yaşlı bedene yönelik algıyı doğrudan yansıtmaktadır. Yaşlanma karşıtı müdahalede bulunarak bedeni genç ve pürüzsüz duruma getirmek bir bedenlenme pratiğidir. Kişilerin müdahale sonrası “mutlu, güzel, genç ve özgüvenli” hissetmeleri, olumsuz benlik algısından olumlu benlik algısına, diğer bir ifadeyle düşük benlikten yüksek benliğe doğru pozitif bir geçiş sağladığı görülmüştür.

Yaşlı beden; zayıf, eksik, kusurlu ve patolojik olarak algılanmaktadır. Bu nedenle beden, yatırım yapılması gereken bir hisseye dönüştürülerek yaşlanma karşıtı müdahalelerin odak noktası haline gelmektedir. Aynı zamanda yaşlanma karşıtı müdahaleler, önemli derecede ekonomik sermaye gerektirdiği için genç ve pürüzsüz beden, sınıfsal bir beğeni biçimi olarak algılanmaktadır. Yaşlı bedene sahip kişiler bu nedenle düşük-sosyo ekonomik gelire sahip olarak görülmektedir. Yaşlı bedene yönelik bir diğer önemli etken ise, toplumda “ayrımcılık”a maruz kalınmasıdır.

Bu nedenlerle birlikte kişiler; beğenilmek, ölümün izini silmek, partner ilişkisinde avantaj sağlamak, iş piyasasında tercih edilmek, genç bedeni korumak, mutsuz ve özgüvensiz hissetmemek, damgalanmamak, ayrımcılığa uğramamak, genç görünmek ve pürüzsüz kalabilmek amacıyla estetik cerrahi müdahalede bulunmuşlardır. Bunların yanında, toplumda yaşanan farklı durumlar da estetik cerrahi müdahaleye götürebilmektedir. Örneğin; aldatılma ve boşanma sonrası beden suçlanmakta, genç ve pürüzsüz bir bedene sahip olmak istenilmektedir. Bedenin modifiye edilmesiyle hayatın değişebileceği düşüncesi bulunmaktadır. Dolayısıyla yaşanan olumsuz durumlar benliği ve bedeni neredeyse aynı derecede etkilemektedir.

Çalışmamız fenomenolojik desenle oluşturulmuş olsa da, elde edilen sonuçlar göstermektedir ki, yaşlanma karşıtı müdahale yaptırılmasında, yapısal nedenler bulunmaktadır. Örneğin, hem çalışmamızda elde edilen sonuçlar hem de literatürde bulunan veriler göz önünde alındığında; TV, sosyal medya gibi kitle iletişim araçlarıyla yaşlı bedenin ötelendiği, gerontofobik ifadelerle yer verildiği, genç ve pürüzsüz bedenin teşvik edildiği görülmektedir. Dolayısıyla kitle iletişim aracılığıyla genç beden kutsanmakta ve “pürüzsüz beden projesi” oluşturulmaktadır. Bu proje aracılığıyla bedeni modifiye etmek amacıyla estetik cerrahi müdahaleler yaygınlaşmaktadır. Ünlü aktörlerin sosyal medyada görünümlerini sıkça paylaşması, diğer insanların yaşlanma karşıtı estetik cerrahi müdahale yapma fikrini olumlu yönde etkilemiştir.

Estetik cerrahi alanında yer alan doktorlar, bedenin yaşlanma karşıtı müdahalesiyle genç ve pürüzsüz kalması düşüncesine katkıda bulunmuşlardır. Kişiler erken yaşlarda (ortalama 30’lu yaşlarında) estetik cerrahi müdahale yaptırmaktadır. Bunun nedeni, bedende oluşan kırışıklık ve sarkmaların artmadan müdahalelerin yapılması gerektiğini ifade eden doktorların söylemidir. Yaşlı bedene yönelik algılar ve doktorların söylemleri ile beraber önemli sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Gençleşmeye ve pürüzsüz olmaya yönelik müdahalelerin yaygınlaşması, operasyonları normalleştirmiş; bedensel performansın genç ve pürüzsüz etkileşimini sağlamış; yaşlı beden görünümünün ise patolojik olarak algılanmasına neden olmuştur.

Estetik cerrahi müdahalelerin yaygınlaşması ve yaşlı bedene yönelik algıların farklı yansımaları olmuştur. Pürüzsüz ve genç bedene sahip olmanın saygı ve ilgi ile karşılanacağı, statü anlamında dikey sosyal hareketlilik sağlayacağı düşüncesi bulunmaktadır. Kadınlar; toplum tarafından genç, pürüzsüz, güzel ve çekici olması gerektiği baskısı altında yaşadıkları için müdahale yapmaya yönelmiştir. Kadınlar, erkeklere oranla daha fazla müdahale yaptırmış olsa da müdahaleye yönelen erkek popülasyonunda ciddi bir artış olduğu tespit edilmiştir. Erkekler yaşlanma karşıtı müdahale yaptırdıklarını gizlemektedir. Bunun nedeni, genç ve pürüzsüz görünmek amacıyla yaptırılan müdahalelerin sadece kadınları kapsadığı düşüncesinin yaygın olmasıdır. Bu düşünce gün geçtikçe önemini yitireceğini estetik cerrahi doktorları ifade etmektedir.

Yaşlanma karşıtı müdahalede bulunan kişiler, yalnızca genç kalmak için estetik cerrahiye yönelmemiştir. Popüler estetik cerrahi müdahaleleri de (burun estetiği, yağ aldırma, çene büyütme, meme büyütme veya küçültme vb.) yapmışlardır ve gelecek

yıllarda da yapmaya devam edecekleri tespit edilmiştir. Bu nedenle bu kişilerin popüler/ideal beden prototipine sahip olduğu görülmüştür. Kişiler, yaşlanma karşıtı müdahale öncesi mutsuz, çirkin, yaşlı ve özgüvensiz hissederek düşük benlik algısına; müdahale sonrasında ise mutlu, güzel, genç ve özgüvenli hissederek yüksek benlik algısına sahip olmuşlardır. Bununla birlikte müdahale sonrası ortaya çıkan genç ve pürüzsüz bedenin “tek tip beden tipolojisine” neden olması, kişilerin kendini “yapay, donuk ve mimiksiz hissetmesi” yaşlanma karşıtı estetik cerrahi müdahalelerin olumsuz durumlarındanıdır.

Yaşlanma karşıtı müdahale yaptırmış kişiler ya yaşlı beden görünümünü tercih edecek ya da bu olumsuz durumları kabul ederek müdahale yapmaya devam edeceklerdir. Araştırma sonucunda kişilerin yaşlanma karşıtı müdahale yaptırmaya devam edecekleri tespit edilmiştir. Fakat bu müdahaleler tek bir sefere mahsus olmadığı için yaşanacak ömür, estetik cerrahi merkezleri arasında mekik dokuyarak geçmesi anlamına gelmektedir. Çünkü yaşlanma karşıtı estetik cerrahi müdahaleler geçicidir, süreklilik gerektiren bir özelliğe sahiptir. Bu nedenle sonu olmayan randevular oluşturmak gerekmektedir.

Araştırma bulguları dikkate alındığında aşağıdaki önerilerde bulunulabilir:

1) Yaşlanmanın ve yaşlılığın doğal olduğuna yönelik eğitim ve medya alanlarında çalışmaların yürütülmesi, yaşlanma kaygısının azalmasını sağlayabilir.

2) Kitle iletişim kanallarında yaşlanma karşıtı reklamlarda yer alan söylem ve görsellerin gerontofobik anlam taşıyıp taşımadığının araştırılması ve gerekli denetlemelerin yapılması gerekmektedir.

3) Yaşam süresinin uzaması, gelecek yıllarda daha da uzayacak olması ve nüfusun yaşlanması göz önüne alınarak sağlıklı yaşlanma stratejileri geliştirilmelidir.

4) Estetik cerrahi merkezleri, Sağlık Bakanlığının sıkı denetimi altında olmalı ve gerontofobinin önlenmesine yönelik gerekli tedbirler alınmalıdır.

5) Yaşlanmaya yönelik sosyal politikalar geliştirilirken yaşlı ayrımcılığı konusu göz önünde bulundurulmalıdır.

6) Üniversitelerde gerontoloji bölümleri artırılarak bilimsel çalışmalar ve projelerin desteklenmesi sağlanmalıdır.

İleri araştırmalar için öneriler

- 1) Bu alışma nitel araştırma yöntemi ile tasarlanmıştır. Daha kapsayıcı nicel ve karma araştırmaların yapılması, literatüre önemli katkılar sağlayabilir.
- 2) Beden ve benliğin sıkı bir ilişkide olduğu dikkate alınarak yaşlanma ve yaşlılık konularında farklı araştırmalar yürütülebilir.
- 3) Yaşlı ayrımcılığını ortaya çıkaran nedenler, farklı bağlamlarda araştırma konusu yapılabilir.
- 4) Gerontofobiyi önlemeye yönelik uygulamalı çalışmaların yapılması yaşlanma kaygısını azaltabilir.
- 5) Popüler kültür, yeni medya ve yaşlanma karşıtlığı arasındaki ilişkiye yönelik çalışmalar yapılabilir.
- 6) Yaşlanma karşıtı müdahale ile sosyal medya kullanımı arasındaki ilişki araştırılabilir.
- 7) Yaşlanma karşıtı estetik cerrahi müdahale yaptıran ve yaptırmayanların yaşlanma algısı karşılaştırmalı olarak ele alınabilir.

KAYNAKÇA

- Abercrombie, N., Hill, S. & Turner, B. S. (2006). *Dictionary of Sociology* (7th edition). England: Penguin Reference Books.
- Açıkgöz, R. (2021). *Hastalık, Sağlık ve Toplum: Bir Sağlık Sosyolojisi İncelemesi*. İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları.
- Akay, A. (2004). *Tekil Düşünce* (3. Baskı). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Akay, A. (2009). Beden Sosyolojisinin Soykütüğü. *Toplumbilim Beden Sosyolojisi Özel Sayısı*, (24), 5-8.
- Akçay, C. (2011). *Yaşlılık: Kavramlar, Kuramlar ve Yaşlılığa Hazırlık*. İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Akın, G. (2006). *Gerontoloji: Her Yönüyle Yaşlılık*. Ankara: Palme Yayıncılık.
- Akova, F. (2015). *Beden, Canavar, Makine*. Poedat Konferansı.
- Alaydın, N. N. (2019). Türkiye’de Lisansüstü Tezlerde Yaşlılık Çalışmaları: Bir İçerik Analizi Çalışması. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 12(1), 60-72.
- Altuner, İ. (2013). Kartezyen Düalizm ve Ruhun Kavramsal Değişimi. *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (4), 55-67.
- Amman, T. (2007). Yaşlılıkta Serbest Zaman Faaliyetleri. İçinde; *Yaşlılık Dönemi ve Problemleri* (Ed: M. F. Bayraktar), ss. 161-175. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Andre, J. (1994). *The Good Body: Ascetism in Contemporary Culture*. M. G. Winkler, L. B. Cole, (Eds.), New Heaven, Londra: Yale University Press.
- Arber, S. & Ginn, J. (1991). *Gender and Later Life: A Sociological Analysis of Resources and Constructions*. Guildford: SAGE Publications.
- Armağan, M. (1997). Descartes Felsefesinin Ufukları ve Sınırları. Maurice Merleau-Ponty. *Cogito Üç Aylık Düşünce Dergisi*, (10), 105-118.
- Aronson, E., Wilson, T. D. ve Akert, R. M. (2012). *Sosyal Psikoloji* (Çev: O.Gündüz). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Arpacı, F. (2005). *Farklı Boyutlarıyla Yaşlılık*. Ankara: Türkiye İşçi Emeklileri Derneği Eğitim ve Kültür Yayınları.
- Arslantürk, G. (2021). *Yaşlanma Sürecinin Biyopolitikası: Alternatif Medya ve Ana Akım Medyada Yaşlanma Temsilleri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Arun, Ö. (2018). Türkiye’de Yaşlanma Çalışmaları Dün, Bugün, Yarın. *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, (2), 41-61.
- Arun, Ö. (2018a). Arayışlar: Türkiye’nin Yaşlanma Serüveni. İçinde; *Yaşlanmayı Aşmak* (Ed: Ö. Arun), ss. 7-20. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Atkinson, M. (2012). Norbert Elias and the body, B. S. Turner (Eds.), pp. 49-61. *Routledge Handbook of Body Studies*, New York: Routledge Press.
- Auge, M. (2018). *Yaşsız Zaman: Kendi Etnolojini Yapmak* (Çev: Ö.Naldemirci). (2. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Aydın, A. (2020). Merleau-Ponty’nin Bedenlenme Fenomenolojisi Bilinç ve Beden Bütünlüğü. *Kilikya Felsefe Dergisi*, (1), 77-90.
- Baker, L. & Gringart, E. (2009). Body image and self-esteem in older adulthood. *Ageing & Society*. 29(6), 977-995.
- Bal, H. (2015). *Sosyolojide Yöntem ve Araştırma Teknikleri* (2. Baskı). İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Baran, A. G. (2018). Aile ve Yaşlanma. İçinde; *Aile Sosyolojisi*, ss. 134-165. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Baudrillard, J. (2016). *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm* (Çev: O.Adanır). (4. Baskı). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

- Baudrillard, J. (2017). *Tüketim Toplumu* (Çev: N.Tutal ve F.Keskin). (9. Baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2017a). *Foucault'yu Unutmak* (Çev: O.Adanır). (2. Baskı). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2020). *Kötülüğün Şeffaflığı: Aşırı Fenomenler Üzerine Bir Deneme* (Çev: I.Ergüden). (8. Baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2018). *Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri* (Çev: N.Demirdöven). (3. Baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baumeister, R. F. (1998). *The self*. In D. T. Gilbert, S. T. Fiske, & G. Lindzey (Eds.), pp. 680-740. *The handbook of social psychology*, (680-740), Newyork.
- Baybora, D. (2010). Çalışma Yaşamında Yaş Ayrımcılığı ve Amerika Birleşik Devletleri'nde Yaş Ayrımcılığı Düzenlemesi Üzerine. *Çalışma ve Toplum*, 1(24), 1-30.
- Berger, P. L. (2020). *Sosyolojiye Çağrı: Hümanist Bir Perspektif* (Çev: A.E.Koca). (3. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Berger, P. L. ve Luckmann, T. (2015). *Modernite, Çoğulculuk ve Anlam Krizi* (Çev: M. D. Dereli). Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Berger, P. L. ve Luckmann, T. (2020). *Gerçekliğin Sosyal İnşası: Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi* (Çev: V.S.Öğütler). (2. Baskı). Ankara: Atıf Yayınları.
- Beyazyüz, M. ve Göka, E. (2016). Psikoloji ve Tıp Açısından Beden. İçinde; *Beden Sosyolojisi* (Ed: K. Canatan), ss. 371-393. İstanbul: Açılımkitap.
- Bilgin, N. (2007). *Kimlik İnşası*. Ankara: Aşına Kitaplar.
- Bilgin, N. (2014). *İçerik Analizi: Teknikler ve Örnek Çalışmalar* (3. Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Bilgin, N. (2016). *Sosyal Psikoloji Sözlüğü: Kavramlar, Yaklaşımlar* (3. Baskı). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Binstock, R. H. & Fishman, J. R. (2010). Social Dimensions of Anti-ageing Science and Medicine, Dannefer, D. and Phillipson, C. (Eds.), pp. 472-482. *The Sage Handbook of Social Gerontology*, London: Sage Publications.
- Bouillon, C. (2009). *Deri: Bedenin Örtüsü* (Çev: Ö.Aygün). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bourdieu, P. (1990). *The Logic of Practice* (Trans. Richard Nice). Stranford: Stranford University Press.
- Bourdieu, P. (1995). *Pratik Nedenler: Eylem Kuramı Üzerine* (Çev: H.Tufan). İstanbul: Kesit Yayıncılık.
- Bourdieu, P. (1997). *Toplum Bilim Sorunları* (Çev: I.Ergüden). İstanbul: Kesit Yayıncılık.
- Bourdieu, P. (2014). *Vive La Crise!: Sosyal Bilimde Heterodoksi İçin* (Çev: Ü.Tatlıcan). İçinde; *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi* (3. Baskı). (Ed: G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı ve Ü. Tatlıcan), ss. 33-49. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P. (2016). *Sosyoloji Meseleleri* (Çev: F.Öztürk, B.Uçar, M.Gültekin ve A.Sümer). Ankara: Heretik Yayınları.
- Bourdieu, P. (2021). *Ayırım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi* (Çev: D.Fırat ve G.Berkkurt). Ankara: Nika Yayınevi.
- Bourdieu, P. ve Wacquant, L. (2014). *Düşünsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar* (Çev: N.Ökten). (7. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bozkurt, R. (2022). Popüler Kültür ve Yeni Medya. İçinde; *Sosyal Medya ve Sosyal Kurumlar* (Ed: O. Metin), ss. 141-159. Ankara: Tezkire Yayınları.

- Bozkurt, R. (2023a). Yaşlılığın Politikası, Politikanın Yaşlı Paketi: Yaşlılar, Kuşak ve Seçim Bildirgelerinde Yaşlılara Yönelik Vaatler. İçinde; *Kuşak ve Siyaset* (Ed: O.Metin), ss. 27-46. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Bozkurt, R. ve Koyuncu, A. A. (2023). Beden ve Benlik İlişkisi: Teorik Bir Değerlendirme, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (25), 271-281.
- Branaman, A. (2017). Erving Goffman (Çev: B.Özkul). İçinde; *Çağdaş Toplum Kuramından Portreler* (Ed: B. S. Turner ve A. Elliott), ss. 141-157. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Breton, D. L. (2018). *Yüz Üzerine Antropolojik Bir Deneme* (Çev: O.Türkay). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Breton, D. L. (2019). *Bedene Veda* (Çev: A.U.Kılıç). (2. Baskı). İstanbul: SEL Yayıncılık.
- Breton, D. L. (2019a). *Acının Antropolojisi* (Çev: Y.İsmail). (4. Baskı). İstanbul: SEL Yayıncılık.
- Breton, D. L. (2020). Şekil Bozukluğundan Yüz Nakline: Kimlik İçgörüler (Çev: D. T.Atar). İçinde; *Bedenin Sosyolojisi: Gündelik Hayatın Cisimleşme Deneyimleri, Tıbbileştirme ve Dijital Gözetim* (Ed: G. Demez, M. Timurturk ve C. Ertan), ss. 116-134. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Breton, D. L. (2021). *Ten ve İz: İnsanın Kendini Yaralaması Üzerine* (Çev: Y.İsmail). (3. Baskı). İstanbul: SEL Yayıncılık.
- Budak, S. (2000). *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Bullington, J. (2006). Body and Self: A Phenomenological Study on the Aging Body and Identity, Rapport, F. and Wainwright (Eds.). pp. 69-82. *The Self in Health and Illness: Patients, professionals and narrative identity*, Oxford: Radcliffe Publishing.
- Bulun, M. A. (2018). *Beden Paradigmasında ve Yaşlanmanın Tıbbileştirilmesinde Yazılı Basının Rolü* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Okan Üniversitesi, İstanbul.
- Butler, R. N. (1969). Age-Is: Another Form of Bigotry. *Gerontologist*, 9(4), 243-246.
- Buz, S. (2015). Yaşlı Bireylere Yönelik Yaş Ayrımcılığı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(53), 268-278.
- Büyükyörük, N. ve Şahin, S. (2020). Yaşlılığa İlişkin Sosyolojik Kuram ve Yaklaşımlar. İçinde; *Yaşlanmaya Sağlık Sosyolojisi Perspektifinden Multidisipliner Yaklaşımlar* (Ed: D. S. Şahin), ss. 261-282. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Canatan, A. (2018). Gerontolojiye Giriş. İçinde; *Temel Gerontoloji* (Ed: A. Canatan), ss.13-24. Ankara: Hedef CS Yayıncılık.
- Canatan, K. (2016). Çağdaş Toplumlarda ve Kültürlerde “Yaşlılık” Algıları. İçinde; *Beden Sosyolojisi* (Ed: K. Canatan), ss. 325-344. İstanbul: Açılımkitap.
- Canatan, K. (2016a). *Beden ve Beyan: Hayattan Kitaba*. İstanbul: Mana Yayınları.
- Canatan, K. (2020). Bedene Estetik Müdahale: Sosyolojik Bir Yaklaşım. İçinde; *Tıbbi, Dini, Hukuki ve Etik Açısından Bedene Yapılan Müdahaleler* (Ed: A. Az ve H. Ertin), ss. 177-191. İstanbul: İSAR Yayınları.
- Cankurtaran, M. (2008). Geriatriye Karşı AntiAging. *Türkiye Klinikleri Tıp Bilimleri Dergisi*, 28(6), 110-114.
- Carman, T. (2008). *Merleau-Ponty*, London & New York: Routledge.
- Cevizci, A. (2005). *Felsefe Sözlüğü*, (6. Baskı). İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Cevizoğlu, H. (2019). *Beden ve Teknoloji: Felsefi ve Antropolojik Soruşturma*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Ceylan, H. (2015). *Yaşlılık ve Refah Devleti: Bakım Hizmeti Alan Yaşlılar Üzerine Nicel Bir Araştırma –İsviçre Örneği-*. İstanbul: Açılımkitap.
- Chaney, D. (1999). *Yaşam Tarzları* (Çev: İ.Kutluk). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Cicero, M. T. (2021). *Yaşama ve Yaşlanma Sanatı* (Çev: F.Akderin). İstanbul: Say Yayınları.

- Cihantimur, B. (2016). *Yaşlanmayı Reddet: Sistemin Dayattığı Güzellik Normlarını Unut, Kendini Olduğun Gibi Sev!* (2. Baskı). İstanbul: Ceres Yayınları.
- Clarke, L. H. (2011). *Facing Age: Women Growing Older In Anti-Aging Culture*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- Cooley, C. H. (1902). *Human Nature and The Social Order*. New York: Charles Scribner's Sons.
- Corbin, A. (2021). Giriş (Çev: O.Türkay). İçinde; *Bedenin Tarihi 2: Fransız Devriminden Büyük Savaşa* (Ed: A. Corbin, J. J. Courtine & G. Vigarello), ss. 9-12. İstanbul: ALFA Yayınları.
- Corbin, A., Courtine, J. J., ve Vigarello, G. (2021). *Bedenin Tarihi'ne Önsöz* (Çev: S.Özen). İçinde; *Bedenin Tarihi 1: Rönasans'tan Aydınlanma'ya* (Ed: A. Corbin, J. J. Courtine ve G. Vigarello). ss. 11-16. İstanbul: ALFA Yayınları.
- Courtine, J. J. (2021). Giriş (Çev: S.Özen). İçinde; *Bedenin Tarihi 3: Bakıştaki Değişim 20. Yüzyıl* (Ed: A. Corbin, J. J. Courtine ve G. Vigarello). ss. 9-14. İstanbul: ALFA Yayınları.
- Cregan, K. (2006). *The Sociology of the Body: Mapping the Abstraction of Embodiment*. London & Thousand Oaks & New Delhi: Sage Publications. (Çev: S. B.Demir). (3. Baskı). Ankara: Eğiten Kitap.
- Creswell, J. W. (2017). *Araştırma Deseni: Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları* (Çev: S.B.Demir). (3. Baskı). Ankara: Eğiten Kitap.
- Creswell, J. W. (2021). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni* (Çev: M.Bütün ve S. B.Demir). (6. Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Crossley, N. (2001). The Phenomenological Habitus and its Construction. *Theory and Society*, 30(1), 81-120.
- Crossley, N. (2006). The Networked Body and the Question of Reflexivity. Waskul, P. Vannini, (Eds.), pp. 21-33. *Body/Embodiment: Symbolic Interaction and the Sociology of the Body*, Hampshire, England: Ashgate Publishing.
- Crossley, N. (2012). Phenomenology and The Body. B. S. Turner (Eds.), pp. 130-143. *Routledge Handbook of Body Studies*, New York: Routledge Press.
- Crossley, N. (2017). Maurice Merleau-Ponty (Çev: B.Özkul). İçinde; *Çağdaş Toplum Kuramından Portreler* (Ed: B. S. Turner ve A. Elliott), ss. 51-68. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cuff, E. C., Sharrock, W. W. ve Francis, D. W. (2013). *Sosyolojide Perspektifler* (Çev: Ü.Tatlıcan). İstanbul: Say Yayınları.
- Çabuklu, Y. (2004). *Toplumsalın Sınırında Beden*. İstanbul: Kanat Kitap.
- Çayır, K. (2012). Yaşçılık/Yaş Dayalı Ayrımcılık. İçinde; *Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar* (Ed: K. Çayır ve M. A. Ceyhan), ss. 163-174. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çayır, K. (2018). Ders Kitaplarında Yaşlılık Temsili. İçinde; *Yaşlanma ve Yaşlılık: Disiplinlerarası Bakış Açıları* (Ed: A. Duben), ss. 79-95. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çekin, M. D. (2020). Bedene Yapılan Müdahaleler: Tarihî ve Sosyal Arkaplan. İçinde; *Tıbbi, Dini, Hukuki ve Etik Açısından Bedene Yapılan Müdahaleler* (Ed: A. Az ve H. Erten), ss. 131-147. İstanbul: İSAR Yayınları.
- Çil, H. (2017). *Bedeni Kurgulamak: İslami Romanlarda Beden ve Kimlik*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Çilingiroğlu, N. ve Demirel, S. (2004). Yaşlılık ve Yaşlı Ayrımcılığı, *Türk Geriatri Dergisi*, 7(4), 225-230.

- Dean, M. (2009). How social age Trumped. D. Malcolm & P. Cann, (Eds.), *Unequal Ageing: The Untold Story of Exclusion in Old Age* (1-23). The Policy Press.
- Demez, G. (2009). Sınıfsal ve Bireysel Kimlik Oluşumunda Beden Sorunu: Habitus. *Toplumbilim Beden Sosyolojisi Özel Sayısı*, (24), 17-25.
- Demez, G. (2012). Gençlik İdeali: Anti Aging Uygulamaları ve Değişen Yaşlılık Algılarının Medyada Temsili. *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, 5(1), 94-120.
- Demir, Ö. B. ve Yıldırım, A. (2018). *Beden, Tıp ve Felsefe*. İstanbul: NotaBene Yayınları.
- Demir, S. T. (2019). *Ten Medeniyeti: Modern Kültürde Beden ve Ötesi* (2. Baskı). İstanbul: Açılımkıtap.
- Demir, S. T. (2022). *Tıbbı İman Çağı: Modern Sağlık Mitinin Eleştirisi*. İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Descartes, R. (2013). *Yöntem Üzerine Konuşma* (Çev: Ç.Dürüşken). İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Descartes, R. (2013a). *Metafizik Üzerine Düşünceler* (Çev: Ç.Dürüşken). İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Diñç, B. & Alisinanoğlu, F. (2010). Defining the Effects of Television on the Body Image on the Basis of Adolescents Opinions, *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*. 1(2), 65-77.
- Direk, Z. (2017). Algı Sorunsalına Giriş. İçinde; *Dünyanın Teni: Merleau-Ponty Felsefesi Üzerine İncelemeler* (Ed: Z. Direk), ss. 15-51. İstanbul: Metis Yayınları.
- Dolezal, L. (2015). *The Body and Shame: Phenomenology, Feminism and the Socially Shaped Body*. Lanham: Lexington Books.
- Dorfman, E. (2017). Bir Başkası Olarak Vücutum: Merleau-Ponty'nin Vücut Bulmuş Başkalık Fikrinin Lacancı Bir Eleştirisi. Maurice Merleau-Ponty, *Cogito Üç Aylık Düşünce Dergisi*, (88), 266-275.
- Douglas, M. (2007). *Saflık ve Tehlike: Kirlilik ve Tabu Kavramlarının Bir Çözümlemesi* (Çev: E.Ayhan). İstanbul: Metis Yayınları.
- Eco, U. (2018). *Tez Nasıl Yazılır?* (Çev: B.Parlak). (3. Baskı). İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Ehlinger-Martin, A., Cohen-Letessier, A., Taieb, M., Azoulay E, & Crest, D. (2015). Women's Attitudes to Beauty, Aging, and the Place of Cosmetic Procedures: Insights from the QUEST Observatory. *Journal of Cosmetic Dermatology*. 15(1), 89-94. <https://doi.org/10.1111/jocd.12192>.
- Elias, N. (2004). *Uygarlık Süreci Cilt 1* (Çev: E.Ateşman). (3. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Elias, N. (2004a). *Uygarlık Süreci Cilt 2* (Çev: E.Özbek). (2. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Emiroğlu, V. (1995). *Yaşlılık ve Yaşlının Sosyal Uyumu* (2. Baskı). Ankara: Şafak Matbaacılık.
- Erber, J. T. (2018). *Yaşlanma ve İleri Yetişkinlik* (3. Baskı). (Çev: Z.Uçanok). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Featherstone, M. (1987). 'Leisure, Symbolic Power and the Life Course', in 1. Horne, D. lary and A. Tomlinson (Eds.), *Sport, Leisure and Social Relations*, London: RKP.
- Fine, B. (2011). *Sosyal Sermaye Sosyal Bilime Karşı: Bin Yılın Eşiğinde Ekonomi Politik ve Sosyal Bilimler* (Çev: A.Kars). İstanbul: Yordam Kitap.
- Fishman, J. R., Binstock, R. H. & Lambrix, M. A. (2008). Anti-Aging Science: The Emergence, Maintenance, And Enhancement Of A Discipline. *Journal Of Aging Studies*. 22(4), 1-9.

- Foucault, M. (2010). *Cinselliğin Tarihi* (Çev: H.U.Tanrıöver). (3. Baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2015). *İktidarın Gözü* (Çev: I.Ergüden). (4. Baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2015a). *Hapishanenin Doğuşu* (Çev: M.A.Kılıçbay). (6. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Foucault, M. (2016). *Entelektüelin Siyasi İşlevi* (Çev: I.Ergüden, O.Akınhay ve F.Keskin). (6. Baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Frank, A. W. (1991). For Sociology of the Body: An Analytical Review. M. Featherstone, M. Hepworth ve B. S. Turner, (Eds.), pp. 36-102. *The Body: Social Process and Cultural Theory*, London: Sage Publications
- Freedman, J. L., Sears, D. O., ve Carlsmith, J. M. (1998). *Sosyal Psikoloji* (Çev: A.Dönmez). (3. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi
- Gendron, T., Marrs, S. Inker, J. & Palmarini, N. (2023). Generational Bias: Another Form of Ageism, *The International Journal of Aging and Human Development*. 1-16.
- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*, (Yay. Haz.: Cemal Güzel), (Çev: H.Özil vd.). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Giddens, A. (2010). *Mahremiyetin Dönüşümü: Modern Toplumlarda Cinsellik, Aşk ve Erotizm* (Çev: İ.Şahin). (2. Baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, A. (2019). *Modernite ve Bireysel-Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum* (Çev: Ü.Tatlıcan). (3. Baskı). İstanbul: Say Yayınları.
- Giddens, A. ve Sutton, P. (2020). *Sosyolojide Temel Kavramlar* (Çev: A.Esgin). (4. Baskı). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Gilleard, C. & Higgs, P. (2013). *Ageing, Corporeality and Embodiment*. London-New York: Anthem Press.
- Glaser, B. G. & Strauss, A. L. (2006). *Discovery of Grounded Theory: Strategies For Qualitative Research*. Chicago: Aldine Transaction.
- Glesne, C. (2015). *Nitel Araştırmaya Giriş* (Çev: A.Ersoy ve P.Yalçınoglu). (5. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Goffman, E. (2017). *Kamusal Alanda İlişkiler: Toplu Yaşamın Mikro İncelemeleri* (Çev: M.F.Karakaya). Ankara: Heretik Yayınları.
- Goffman, E. (2018). *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu* (Çev: B.Cezar). (2. Baskı). İstanbul: Metis Yayınları.
- Goffman, E. (2019). *Damga: Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar* (Çev: Ş.Geniş, L.Ünsaldı ve S. N.Ağırnaslı). (4. Baskı). Ankara: Heretik Yayınları.
- Göker, E. (2014). Ekonomik İndirgemeci Mi Dediniz?. İçinde; *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi* (3. Baskı). (Ed: G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı ve Ü. Tatlıcan), ss. 277-303. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Göktürk, M., Okuyan B. ve Yaşayan, G. (2021). Yetişkinlerde Yaşlanma Karşıtı Ürün Kullanımının ve Yaşlanma Kaygısının Değerlendirilmesi, *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, (2), 214-220.
- Gönen, E. ve Hablemitoğlu, Ş. (2001). Yaşlıların Bakımına İlişkin Etik Yaklaşım. İçinde; *Sosyal Hizmet Sempozyumu* (Ed: K. Karataş), ss. 174-182. Ankara: SHÇEK ve HÜ Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Ortak Yayını.
- Göregenli, M. (2012). Temel Kavramlar: Önyargı, Kalıpyargı ve Ayrımcılık. İçinde; *Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar* (Ed: K. Çayır ve M. A. Ceyhan), ss. 16-27. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Görgün-Baran, A., Kalinkara, V. Aral, N. Baran, G. Akın, G. ve Özkan, Y. (2005). *Yaşlı ve Aile İlişkileri: Ankara Örneği*. Ankara: Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları.

- Grosz, E. (1994). *Volatile Bodies: Toward a Corporeal Feminism*. Bloomington: Indiana University Press.
- Harrison, R. P. (2016). *Gençleşme: Yaşımızın Kültürel Tarihi* (Çev: M.Pehlivan). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Harter, S. (2019). *Benliğin İnşası: Gelişimsel ve Sosyokültürel Temeller* (Çev: M.Kandemir ve C.Çetiner). Ankara: Pegem Akademi.
- Heidegger, M. (2011). *Varlık ve Zaman* (Çev: K.H.Ökten). (2. Baskı). İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Hewitt, J. P. ve Shulman, D. (2019). *Benlik ve Toplum: Sembolik Etkileşimci Sosyal Psikoloji* (Çev: B.Aktaş). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Hood, B. (2019). *Benlik Yanılsaması: Sosyal Beyin, Kimliği Nasıl Oluşturur?* (Çev: E.Özdemir). (2. Baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Hortaçsu, N. (2012). *En Güzel Psikoloji Sosyal Psikoloji*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Howson, A. (2013). *The Body in Society* (2nd edition). Cambridge: Polity Press.
- Illich, I. (2019). *Sağlığın Gaspı* (Çev: S.Sertabiboğlu). (5. Baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- ISAPS. (2022). "Global Survey 2022", <https://www.isaps.org/discover/about-isaps/global-statistics/reports-and-press-releases/global-survey-2022-full-report-and-press-releases/> (Erişim Tarihi: 28.09.2023).
- ISAPS. (2022a). "Aesthetic/Cosmetic Procedures 2022". https://www.isaps.org/media/a0qfm4h3/isaps-global-survey_2022.pdf (Erişim Tarihi: 29.09.2023).
- Işık, E. (1998). *Beden ve Toplum Kuramı*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Jahoda, G. (2011). *Sosyal Psikoloji Tarihi* (Çev: Ş.Başlı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- James, W. (1890). *The Principles of Psychology I*. PDF: Nalanda Digital Library, http://library.manipaldubai.com/DL/the_principles_of_psychology_vol_I.pdf
- Jarrin, A. (2017). *The Biopolitics of Beauty: Cosmetic Citizenship and Affective Capital in Brazil*. California: University of California Press.
- Jenkins, R. (1994). *Pierre Bourdieu*. London: Routledge Press.
- Jones, M. (2008). *Skintight: An Anatomy of Cosmetic Surgery*. Oxford: Berg Publications.
- Kaderli, Z. (2020). *Kültürel ve Bilimsel Söylemlerin İnşa Mekanizmaları Bağlamında Beden*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kağıtçıbaşı, Ç. ve Cemalcılar, Z. (2020). *Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar: Sosyal Psikolojiye Giriş*. (23. Baskı). İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Kalınkara, V. (2021). *Temel Gerontoloji Yaşlılık Bilimi* (4. Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kamözüt, M. C. (2020). Bedenin Tamiri. İçinde; *Bedenin Sosyolojisi: Gündelik Hayatın Cisimleşme Deneyimleri, Tıbbileştirme ve Dijital Gözetim* (Ed: G. Demez, M. Timurturk ve C. Ertan), ss. 103-115. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Kaplan, H. B. (1986). *Social Psychology of Self-Referent Behavior*, Plenum Press.
- Kara, Z. (2013). *Toplumla "Yüzleşme": Yüz Nakli Üzerine Fenomenolojik Bir Çözümleme*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kara, Z. (2016). Beden Sosyolojisinden Ölüm Sosyolojisine: İnterdisipliner Bir Yaklaşım. İçinde; *Beden Sosyolojisi* (Ed: K. Canatan), ss. 23-43. İstanbul: Açılımkitap.
- Kasnakoğlu, B. T. (2021). Dynamic identities and self-perception of aging: The case of Turkish cosmetic surgery patients. *Journal of Aging Studies*, 59, 1-10.

- Kaygusuz, C. (2008). Yaşlanma Kuramları. İçinde; *Psikolojik, Sosyal ve Bedensel Açından Yaşlılık* (Ed: K. Ersanlı ve M. Kalkan), ss. 215-250. Ankara: Pegem Akademi.
- Kaylo, J. (2003). *The Phenomenological Body and Analytical Psychology*, 1(49).
- Kılıç, Y. ve Eser, E. (2017). Eskiçağ Toplamlarının Mitolojisinde Ölümsüzlük Arayışı. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, IV(XIII), 122-156.
- Koçak, A. ve Arun, Ö. (2006). İçerik Analizi Çalışmalarında Örneklem Sorunu. *Selçuk İletişim Dergisi*, 4(3), 21-28.
- Koşar, A. (1996). *Sosyal Hizmetlerde Yaşlı Refahı Alanı*. Ankara: Şafak Matbaacılık.
- Krüger-Fürhoff, I. M. (2005). "Körper" C. Von Braun ve 1. Stephan (Eds.), pp. 66-88. Gender@Wissen. Böhlau Verlag, Ein Handbucg der Gender Theorien, Köln.
- Kümbetoğlu, B. (2008). *Sosyolojide ve Antropolijide Niteliksel Yöntem ve Araştırma* (2. Baskı). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Latour, B. (2021). *Toplumsal Yeniden Toplama: Aktör-Ağ Teorisine Bir Giriş* (Çev: N.Bingöl). İstanbul: Tellekt, Can Sanat Yayınları.
- Layder, D. (2013). *Sosyolojik Araştırma Pratiği: Teori ve Sosyal Araştırmanın İlişkilendirilmesi* (Çev: S.Ünal). Ankara: Heretik Yayınları.
- Layder, D. (2014). *Sosyal Teoriye Giriş* (Çev: Ü.Tatlıcan). (4. Baskı). İstanbul: Küre Yayınları.
- Leder, D. (1990). *The Absent Body*, Chicago-London: The University of Chicago Press.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın Üretimi* (Çev: I.Ergüden). (2. Baskı). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lemke, T. (2017). *Biyopolitika* (Çev: U.Özmkas). (4. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Lewis, M. ve Staehler, T. (2020). *Fenomenoloji* (Çev: M.Demirhan vd.). (2. Baskı). Ankara: Fol Kitap.
- Lyotard, J. F. (2007). *Fenomenoloji* (Çev: İ.Birkan). Ankara: Dost Yayınları.
- Mansfield, N. (2021). *Öznellik: Freud'dan Haraway'e Benlik Kuramları* (Çev: E. O.Geziş). İstanbul: Babil Kitap.
- Marshall, C. E., Lengyel, C. O. and Mene, V. H. (2014). Body image and body work among older women: A review. *Ethnicity and Inequalities in Health and Social Care*, 7(4), 198-210.
- Matsumoto, D. (2009). *The Cambridge Dictionary of Psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mauss, M. (1973). Techniques of the Body. *Economy and Society*, 2(1), 70-88.
- Mayring, P. (2011). *Nitel Sosyal Araştırmaya Giriş* (Çev: A.Gümüş ve M.S.Durgun). Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Mc Mullin, J. A., & Marshall, V. W. (2001). Ageism, age relations and garment industry work in Montreal. *The Gerontologist*, 41 (1), 111-122.
- Mead, G. H. (2017). *Zihin, Benlik ve Toplum* (Çev: Y.Erdem). Ankara: Heretik Yayınları.
- Merleau-Ponty, M. (2012). *Göz ve Tin* (Çev: A.Sosyal). (3. Baskı). İstanbul: Metis Yayınları.
- Merleau-Ponty, M. (2014). *Algılanan Dünya* (Çev: Ö.Aygün). (4. Baskı). İstanbul: Metis Yayınları.
- Merleau-Ponty, M. (2020). *Algının Fenomenolojisi* (Çev: E.Sarıkartal ve E.Hacımuratoğlu). (2. Baskı). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Merriam, S. B. (2018). *Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber* (Çev: S.Turan). (3. Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*. USA: Sage Publication.

- Mortaş, N. (2008). *Anti-Aging Söyleminin Eleştirel Bir Değerlendirmesi: Michel Foucault ve Susan Sontag'ın Çalışmalarının Uygunluğu* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Muise, A. & Desmarais, S. (2010). Women's perceptions and use of "Anti-Aging" products. *Sex Roles*, 63(1), 126-137.
- Murakami, İ. ve Yılmaz, Ö. (2021). Yaşlanma Karşıtı Yüz Kremi Reklamlarına Örnek Bir Araştırma. *Medya ve Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 3(1), 52-60.
- Mykytyn, C. E. (2006). Contentious Terminology and Complicated Cartography of Anti-aging Medicine. *Biogerontology*, 7(4), 279-285.
- Naulin, S. ve Jourdain, A. (2016). *Pierre Bourdieu'nun Kuramı ve Sosyolojik Kullanımları* (Çev: Ö.Elitez). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Nazlı, A. (2009). Sosyolojik Bakışın Eşiğindeki Beden. *Toplumbilim Beden Sosyolojisi Özel Sayısı*, 24, 61-68.
- Nettleton, S. (1995), *The Sociology of Health & Illness*. Polity, Cambridge.
- Noland, C. (2009). *Agency and Embodiment: Performing Gestures/Producing Culture*. Cambridge: Harvard University Press.
- Norman, R. A., ve Paul, S. P. (2020). *Son Doğal İnsan: Nereden Geldik Nereye Gidiyoruz?* (Çev: Y.A.Dalar). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- O'neil, J. (1989). *The Communicative Body Studies in Communicative Philosophy, Politics, and Sociology*. Evanston: Northwestern University Press.
- Okumuş, E. (2009). Bedene Müdahalenin Sosyolojisi. *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, II, 1-15.
- Okumuş, E. (2016). Bedene Müdahalenin Sosyolojisi. İçinde; *Beden Sosyolojisi* (Ed: K. Canatan), ss. 45-65. İstanbul: Açılımkitap.
- Öğütte, V. S. (2022). *Failin Ontolojisi: Sosyal Bilimlerde Nedensellik ve Yönelimsellik*. Ankara: FOL Kitap.
- Öktem, Ü. (2005). Fenomenoloji ve Edmund Husserl'de Apaçıklık (Evidenz) Problemi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 1, 27-55.
- Özen, Y. ve Gülaçtı, F. (2010). Benlik Kavramı ve Benliğin Gelişimi Bilen Benliğe Gereksinim Var mı?. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(2), 21-37.
- Özkan, K. (2013). Yeni Bir Özne Anlayışının İmkânı Olarak Beden. *Felsefelogos*, 51, 17-40.
- Özkan, Ö. N. (2019). *Kozmetik Reklamlarında Biyo-İktidar ve Gençlik İdeolojisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Özmkas, U. (2019). *Biyopolitika: İktidar ve Direniş Foucault, Agamben, Hardt-Negri* (2. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Park, E. P. (1950). *Race and Culture*, Glencoe, Illinois: The Free Press.
- Patton, M. Q. (2018). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri* (Çev: M.Bütün ve S. B.Demir). (2. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Pekcan, H. (2000). Yaşlılık. İçinde; *Antropoloji ve Yaşlılık* (Ed: G. Erkan ve V. Işıkhani), ss. 51-54. Ankara: HÜ Sosyal Hizmetler Yüksekokulu.
- Porter, R. (2021). *Kan Revan İçinde Tıbbın Kısa Tarihi* (Çev: G.Koca). (3. Baskı). İstanbul: Metis Yayınları.
- Powell, J. L. (2006). *Social Theory and Aging*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- Punch, K. F. (2011). *Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar* (Çev: D.Bayrak, H. B.Arslan ve Z.Akyüz). (2. Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Rinzler, C. A. (2009). *The Encyclopedia of Cosmetic and Plastic Surgery*. New York: Imprint of Infobase Publishing.

- Ritzer, G. ve Stepnisky, J. (2018). *Modern Sosyoloji Kuramları* (Çev: H.Hülür). (2. Baskı). Ankara: De Ki Basım Yayımları.
- Rodis-Lewis, G. (1993). *Descartes ve Rasyonalizm* (Çev: H.Karyol). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Rosenberg, M. (1989), Self-consept research: A historical overview. *Social Forces*, 68(1), 34-44.
- Ryle, G. (2011). *Zihin Kavramı* (Çev: S.Çelik). İstanbul: Doruk Yayınları.
- Saldana, J. (2019). *Nitel Araştırmacılar İçin Kodlama El Kitabı* (Çev: A.T.Akcan ve S. N. Şad). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Sartre, J. P. (2011). *Varlık ve Hiçlik: Fenomenolojik Ontoloji Denemesi* (Çev: T.İlgaz ve G. Ç.Eksen). (4. Baskı). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Sarup, M. (2019). *Post-Yapısalcılık ve Postmodernizm* (Çev: A.Güçlü). (6. Baskı). Ankara: Pharmakon Yayınevi.
- Schilder, P. (1950). *The Image and the Appearance of the Human Body*. NY: International Press.
- Schütz, A. (2020). *Fenomenoloji ve Toplumsal İlişkiler* (Çev: A.Akan ve S.Kesikoğlu). (2. Baskı). Ankara: Heretik Yayınları.
- Sevim, S. ve Sevim, B. A. (2014). 21. Yüzyılın İlk On Yılında Estetik Cerrahinin Yükselişi: ABD Örneği. *Uluslararası Hakemli Akademik Spor Sağlık ve Tıp Bilimleri Dergisi*, 4(10), 68-88.
- Shilling, C. (2003). *The body and social theory* (2. Edition). London: SAGE Publications.
- Slattery, M. (2010). *Sosyolojide Temel Fikirler* (Çev: H.Harлак). (Ed: Ü. Tatlıcan ve G. Demiriz). (3. Baskı). Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Slevec, J. & Tiggemann, M. (2010). Attitudes toward cosmetic surgery in middle-aged women: Body image, aging anxiety, and the media. *Psychology of Women Quarterly*, 34, 65-74.
- Smith, P. ve Riley, A. (2021). *Kültürel Kurama Giriş* (Çev: S.Güzelsarı ve İ.Gündoğdu). (2. Baskı). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Swartz, D. (2011). *Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi* (Çev: E.Gen). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Swingewood, A. (1998). *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*. (Çev: O.Akınhay). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Synnott, A. (2002). *The Body Social: Symbolism, Self and Society*, New York: Routledge.
- Şan, E. (2017). Algıya Göre Düşünmek. Maurice Merleau-Ponty, *Cogito Üç Aylık Düşünce Dergisi*, 88, 63-84.
- Şentürk, Ü. (2018). *Yaşlılık Sosyolojisi: Yaşlılığın Toplumsal Yörüngeleri*. Bursa: Dora Yayıncılık.
- Tağman, S. E. (2021). Modernitenin Kesişen İki Sorunu: Yaşlılık ve Yoksulluğa Felsefi Bir Bakış. İçinde; *Yaşlılık ve Yoksulluk* (Ed: C. Ergun), ss. 1-16. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Timurturk, M. ve Demez, G. (2018). Bir Toplumsal İktidar Alanı Olarak Beden ve “Yaşlanan Bedenin” Yeniden İnşası. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(2), 441-456.
- Tufan, İ. (2001). Yaşlanan Dünyada Bir Delikanlı: Türkiye. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 12(3), 27-49.
- Tufan, İ. (2014). *Türkiye’de Yaşlılığın Yapısal Değişimi*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Tufan, İ. (2021). *Antikçağ’dan Günümüze Yaşlılık ve Yaşlanma* (3. Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

- Tuna, M. ve Tenlik, Ö. (2017). Türkiye’de ve Dünya’da Yaşlanma. İçinde; *Gerontoloji: Kapsam, Disiplinlerarası İş Birliği, Ekonomi ve Politika I. Cilt* (Ed: İ. Tufan ve M. Durak), ss. 3-26. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Tunçer, M. (2020). Kriz Döneminde Yaşçılık: Yeni Mücadele Alanları. *Cogito Üç Aylık Düşünce Dergisi*, (98), 144-152.
- Turner, B. S. (1992). *Regulating Bodies: Essays in Medical Sociology*. London: Routledge Press.
- Turner, B. S. (2012). Embodied Practice: Martin Heidegger, Pierre Bourdieu and Michel Foucault. B. S. Turner (Eds.), pp. 62-74. *Routledge Handbook of Body Studies*, New York: Routledge Press.
- Turner, B. S., Beeghley, L. ve Powers, C. H. (2013). (3. Baskı). *Sosyolojik Teorinin Oluşumu* (Çev: Ü.Tatlıcan). İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Turner, S. T. (2017). *Tıbbî Güç ve Toplumsal Bilgi* (Çev: Ü.Tatlıcan). (2. Baskı). İstanbul: SENTEZ Yayıncılık.
- Turner, S. T. (2019). *Beden ve Toplum: Sosyal Teoride Arayışlar* (Çev: İ.Kaya). (3. Baskı). Ankara: Nobel Yayınları.
- Turner, S. T. (2020). *Sosyoloji Sözlüğü* (Çev: K.Akbaş ve A.Beyaz). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- TÜİK. (2023). “İstatistiklerle Yaşlılar, 2022”, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2022-49667> (Erişim Tarihi: 28.09.2023).
- Türker, H. (2014). *Fenomenolojik Değer Estetiği*. Ankara: Ebabil Yayınları.
- User, İ. (2016). Biyoteknolojiler ve Kadın Bedeni. İçinde; *Kadın ve Bedeni* (2. Baskı). (Ed: Y. Inceoglu ve A. Kar), ss. 113-188. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Uslu, A. (2016). Hafıza ve Geçmişin Talebi Olarak Tarih Arasındaki Ayrım. *Vira Verita*, 3, 42-64.
- Ülker, Y. (2021). Değişen Yaşlılık Kavramının Reklamlara Yansıması. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 12(2). 404-418.
- Victor, C. R. (2005). *The Social Context of Ageing A Textbook of Gerontology*. New York: Routledge Publication.
- Vincent, J. A. (1995). *Inequality and Old Age*. London: UCL Press,
- Vincent, J. A. (2006). Ageing Contested: Anti-ageing science and the cultural construction of old age. *Sociology*, 40(4), 681-698.
- Wacquant, L. (2014). Pierre Bourdieu: Hayatı, Eserleri ve Entelektüel Gelişimi.(Çev: Ü. Tatlıcan). İçinde; *Ocak ve zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi* (3. Baskı). (Ed: G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı ve Ü. Tatlıcan), ss. (53-77). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Waskul, D. & Vannini, P. (2006). Introduction: The Body in Symbolic Interaction. In D. Waskul, P. Vannini, (Eds.), pp. 1-18. *Body/Embodiment: Symbolic Interaction and the Sociology of the Body*, Hampshire, England: Ashgate Publishing.
- Weber, R. P. (1990). *Basic Content Analysis*. London: SAGE Publications.
- Wellard, I. (2009). *Sport, Masculinities and the Body*. New York: Routledge Press.
- WHO. (2023). “Ageing-Ageism”, <https://platform.who.int/data/maternal-newborn-child-adolescent-ageing/ageing-data/ageing---ageism> (Erişim Tarihi: 28.09.2023).
- WHO. (2023a). “Ageing”, https://www.who.int/health-topics/ageing#tab=tab_1 (Erişim Tarihi: 28.09.2023).
- Williams, S. J. ve Bendelow, G. (1998). *The Lived Body: Sociological Themes, Embodied Issues*. London: Routledge Press.
- Wolff, K. H. (2019). Fenomenoloji ve Sosyoloji (Çev: H.Rızatepe). İçinde; *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi* (4. Baskı). (Ed: T. Bottomore ve R. Nisbet), ss. 543-603. İstanbul: Kırmızı Yayınları.

- Yaşar, S. (2004). *Afrodit Çıldırır Olmalı: Estetik Cerrahide Son Yenilikler ve Uygulama Alanları*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Yaylagül, N. K. (2021). Yaşlılıkta Güncel Sorunlar: Yaş Ayrımcılığı ve Sosyal Dışlanma. İçinde; *Yaşlı Bakım Hizmet Modelleri ve Sosyal Politika Yaklaşımları*. (Ed: M. Pekesen), ss. 77-94. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Yaylagül, N. K., Yazıcı, S., Gündüz, G. ve Güzeller, C. O. (2016). Yaşlanmadan Yaşamak: Faklı Gelir Düzeyindeki Kadınların Anti-Aging Davranışları Üzerine Bir Araştırma. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 2, 13-30.
- Yel, A. M. (2014). Bourdieu ve Din Alanı: Sermaye, İktidar, Modernlik. İçinde; *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi* (3. Baskı). (Ed: G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı ve Ü. Tatlıcan), ss. 559-581. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Nitel Araştırma Yöntemleri* (11. Baskı). Ankara: Seçkin Akademik ve Mesleki Yayınlar.
- Yıldırım, İ. (2019). Yaşlılık Sosyolojisi Bağlamında Toplumsal Sağlık Standartlarının ve Sağlık Kültürünün Önemi. İçinde; *Sağlık Sosyolojisine Giriş* (Ed: E. Eğribel ve Y. Yıldırım), ss. 131-146. İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Yumul, A. (2012). Ötekiliği Bedenlere Kaydetmek. İçinde; *Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar* (Ed: K. Çayır ve M. A. Ceyhan), ss. 89-96. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Zahavi, D. (2020). *Fenomenoloji İlk Temeller* (Çev: S.Bayazıt). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Zengin, N. (2003). Görülmeyi Görmek: Et Kavramı Üzerine. İçinde; *Dünyanın Teni:Merleau-Ponty Felsefesi Üzerine İncelemeler* (Ed: Z. Direk), ss. 138-149. İstanbul: Metis Yayınları.

EKLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Ek 1: Bilgilendirme ve Onam Formu	185
Ek 2: Görüşme Formu	186
Ek 3: Estetik, Cerrahi ve Güzellik Uzmanlarına Sorulacak Görüşme Formu	189
Ek 4: Etik Kurul Raporu.....	190

Ek 1: Bilgilendirme ve Onam Formu

Bu araştırma, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı'nda doktora öğrencisi Recep BOZKURT tarafından doktora tezi kapsamında yürütülmektedir. Araştırmanın danışmanı Doç. Dr. Ahmet Ayhan KOYUNCU'dur. Bu araştırmanın amacı, Yaşlanma Karşıtı Müdahale Yaptırımı Kışilerin Beden, Benlik, Yaşlanma ve Yaşlanma Karşıtı deneyimlerinin incelenmesidir. Bu araştırmada ses kaydı alınacak, ancak bu ses kaydı kimseyle paylaşılmayacaktır. Katılımcının kimliğini belli edecek hiçbir kişisel veri, tez çalışmasında belirtilmeyecektir.

- 1- Bu araştırmaya gönüllü olarak katılacağımı,
- 2- Bu çalışmanın süresinin benim çalışmaya katkı sunmak istediğim ölçüde yaklaşık 40-80 dakika olacağını,
- 3- Bu görüşmelerde ses kaydı alındığını bildiğimi,
- 5- Sorulacak sorulara içtenlikle cevaplar vereceğimi,
- 6-Doktora tezi kapsamında yapılacak olan bu çalışmanın sonuçlarının yayınlanmasıyla ilgili bilgilendirildiğimi,

Kabul ve beyan ediyorum.

Ek 2: Görüşme Formu

Sayın katılımcı,

Bu araştırma Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı'nda "Pürüzsüz Yaşlanma: Yaşlanma Karşıtlığı, Beden ve Benlik Deneyimleri Üzerine Fenomenolojik Bir Araştırma" konulu Doktora Tez çalışması için yürütülmektedir. Araştırmada elde edilen veriler, araştırmanın amacı dâhilinde kullanılıp başka bir çalışma dışında kullanılmayacağı gibi, herhangi bir kişi veya kuruluşla da paylaşılmayacaktır. Her soruya durumunuza ilişkin gerçek yaşantınıza, duygu ve düşüncenize uygun olarak derinlemesine bilgi vermeniz, çalışmanın güvenilirliği açısından önem taşımaktadır. Araştırmanın herhangi bir aşamasında vazgeçmekte özgürsünüz.

Görüşme No:

Tarih:

Süre:

Mekân:

Demografik Sorular

Yaşınız:

Cinsiyetiniz:

Medeni Durumunuz:

Mesleğiniz:

Nerede Yaşıyorsunuz:

Aylık Geliriniz:

Eğitim durumunuz:

Ev durumunuz:

Ek 2 (Devam): Görüşme Formu

- 1) Kendinizi nasıl tanımlarsınız? Yani çeşitli özelliklerinizle nasıl birisiniz?
 - Çevrenizde nasıl tanınırsınız?
- 2) Yaşlanma karşıtı müdahale öncesinde bedeninizdeki yaşlanma belirtilerini psikolojik açıdan nasıl değerlendirirsiniz? Neler hissediyordunuz?
 - Yaşlanma karşıtı müdahale öncesi sosyal çevreniz bedeninize yönelik ne gibi yorumlar yapmaktadır? Bu yorumlar sizi nasıl etkilemektedir?
- 3) Yaşlanma karşıtı müdahale sonrası kendinizi nasıl hissetmeye başladınız? Yaşlanma karşıtı müdahale sonrası sosyal çevreniz bedeniniz üzerinde ne gibi yorumlar yapmaktadır? Bu yorumlar sizi nasıl etkilemektedir?
- 4) İnsan hissettiği yaştadır diye bir söylem var. Siz bunu nasıl değerlendiriyorsunuz? Bedenin dışsal görünümü ile bireyin hissettiği yaş arasında bir ilişki olduğunu düşünüyor musunuz? Evetse nasıl? Hayırsa neden?
- 5) Bedeninize yönelik ne gibi uygulamalar yaptırdınız? İlk olarak kaç yaşında yaptırdınız? Yapılan müdahaleleri ayrı ayrı değerlendirir misiniz?
 - Gelecekte yapmayı düşündüğünüz uygulamalar var mıdır? Evetse bunlar nelerdir? Yapacağınız müdahaleleri ayrı ayrı değerlendirir misiniz?
- 6) Beden görünümünüz sizin için ne anlam ifade etmektedir?
- 7) Yaşlanma hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?
 - Yaşlı kime denir?
 - Yaşlanma ne zaman başlar?
 - Herhangi birinin (kadın/erkek) beden görünümünün yaşlı olduğunu nasıl tanımlarsınız?
 - Yaşlı olduğunuzu beden üzerinden nasıl algıyorsunuz?
 - Yaşlandığınızı hissediyor musunuz? Evetse ne zaman hissetmeye başladınız? Hayırsa ne olursa yaşlı hissetmeye başlarsınız?
 - Yaşlı bir beden görünümüne sahip olsaydınız neler hissederdiniz?
- 8) Her zaman genç bir beden görünümüne sahip olmak ister misiniz? Evetse hangi sebeplerden dolayı?
- 9) Yaşlı beden görünümlü birine baktığınızda ne(ler) hissediyorsunuz?
 - Yaşlı bir beden görünümüne sahip bireye toplum nasıl bakmaktadır?
 - Toplumun yaşlı beden görünümüne sahip bireyi algılama biçimi sizi nasıl etkilemektedir?

Ek 2 (Devam): Görüşme Formu

- Herhangi biri tarafından sizi yaşlı hissettirecek söylemler kullanılıyor mu? Evetse nasıl söylemler kullanılıyor? Bu söylemler sizde nasıl bir etki bırakmaktadır? Kendinizi nasıl algılamaktasınız?

10) Sizce yaşlı bir beden görünümü ile ölüm arasında bir ilişki, bir yakınlık var mıdır? Evetse nasıl bir ilişki bulunmaktadır?

- Yaşlı bir beden görünümüne sahip olsaydınız, kendinizi ölüme daha yakın hisseder miydiniz? Evetse neden?

Ek 3: Estetik, Cerrahi ve Güzellik Uzmanlarına Sorulacak Görüşme Formu

1) Yaşlanma karşıtı amacıyla gelenlerin sosyo-demografik özellikleri nelerdir?

• Yaşlanma karşıtı müdahale amacıyla ilk başvuru kaç yaşında yapılmaktadır? Erkek ve kadınlarda bu yaş değişikliği gösteriyor mu? Erkeklerin gelecekte yaşlanma karşıtlığı müdahale yaptırmada oranlarının artacağını düşünüyor musunuz? Evet ise bunun gerekçeleri nelerdir?

2) Yaşlanma karşıtlığı müdahalesinde en çok hangi uygulamalar tercih edilmektedir? (Kadın ve erkek)

3) Başvuranları genel olarak değerlendirdiğinizde dikkatinizi çeken şeyler nelerdir? Neden yaşlanma karşıtı operasyon yapma isteğinde bulunuyorlar?

4) Bedenlerine ilişkin algılarında dikkatinizi çeken şeyler var mıdır? Beden onlar için ne anlam ifade ediyor?

5) Yaşlı beden görünümüne ilişkin bakışları nasıldır?

6) Yaşlanma karşıtlığının arka planında, onu besleyen temel bazı hadiseler var mıdır? (aldatılma, dışlanma, hor görülme vs gibi nedenler var mı?)

7) Gelenler memnun kalmakta mıdır? Nasıl tepkiler veriyorlar? Olumlu olumsuz ne tür dönüşler alıyorsunuz?

8) Siz yaşlanma karşıtlığını nasıl görmektesiniz? Kendi bedeninize anti-aging yaptırdınız mı veya yaptırmayı düşünüyor musunuz? Evetse neden yaptırdınız? Gelecekte yaptırmayı düşündüğünüz müdahale var mıdır? Hayırsa neden yaptırmayı düşünmüyorsunuz?

9) Son dönemde ortaya çıkan popüler bir yaşlanma karşıtlığı uygulaması var mıdır? (Kadın ve Erkek)

10) Yurtdışından gelen var mı? Varsa hangi ülkelerden gelmektedirler? Varsa daha çok hangi uygulama için gelmektedirler? Türkiye'yi neden tercih ediyorlar? Şehir dışından gelenler var mı? Varsa yoğun olarak hangi uygulama için ve nereden gelmektedirler?

Ek 4: Etik Kurul Raporu

Evrak Tarih ve Sayısı: 23.11.2021-60620

T.C. AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLERİ BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU KARARLARI	
TOPLANTI SAYISI:12	KARAR TARİHİ: 19.11.2021
KARAR 2021/367	
Üniversitemiz Fen Edebiyat Fakültesi öğretim elemanı Doç. Dr. Ahmet Ayhan KOYUNCU tarafından yürütülen (Diğer Araştırmacılar: Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü öğrencisi Recep BOZKURT), "Yaşlanma Karşısı Müdahale Amacıyla Estetik ve Güzellik Merkezinden Hizmet Alan Bireylerin Beden, Benlik ve Yaşlanma Algıları" başlıklı doktora tezi kapsamında kullanılacak veri toplama araçlarının, etik açıdan sakıncalı olmadığına, katılanların oy birliği ile karar verildi.	
ASLI GİBİDİR	
e-imzalıdır Prof. Dr. İsa SAĞBAŞ Sosyal ve Beşeri Bilimleri Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurul Başkanı	

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
Evrak <https://www.kurtiyogev.itd.tl/en/kocatepe-universitesi-etige?eD=B5D5H4E73&eS=60620> adresinden y